

M. Jacob

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ
«ҚАЗАҚ МАҚТА ШАРУАШЫЛЫҒЫ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ» ЖШС
«ҒЫЛЫМ ОРДАСЫ» РМК ОРТАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КІТАПХАНАСЫ

Қазақстан ғалымдарының биобиблиографиясы

ҮМБЕТАЕВ
ИБАДУЛЛА
ИЗАТУЛЛАҰЛЫ

Алматы, 2019

ӘОЖ 01: 631

КБЖ 91.9: 4

Ү 58

Ү 58 Үмбетаев Ибадулла Изатуллаұлы: Биобиблиографиялық көрсеткіш / Құраст.: О.Қ. Бигараев, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдар академиясының корреспондент-мүшесі, А.Қ. Қостақов, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдар академиясының корреспондент-мүшесі. Библиогр. ред.: Т.В. Вдовухина, А.Қ. Бегімбаева, А.Ж. Сақанова. – Алматы: «Ғылым ордасы» РМК Орталық ғылыми кітапханасы, 2018. – 272 б.: сурет. [«Қазақстан ғалымдарының биобиблиографиясы» атты серия].

ISBN 978-601-7227-36-4

ӘОЖ 01: 631

КБЖ 91.9: 4

Бас редактор

Бигараев О.Қ.

Ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты,
ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдар академиясының
корреспондент-мүшесі

ISBN 978-601-7227-36-4

© Орталық ғылыми кітапхана, 2019

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ТОО «КАЗАХСКИЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ИНСТИТУТ ХЛОПКОВОДСТВА»
ЦЕНТРАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
РГП «ҒЫЛЫМ ОРДАСЫ»

Библиография ученых Казахстана

УМБЕТАЕВ
ИБАДУЛЛА
ИЗАТУЛЛАЕВИЧ

Алматы, 2019

УДК 01: 631
ББК 91.9: 4
У 58

У 58 Умбетаев Ибадулла Изатуллаевич: Биобиблиографический указатель / Сост.: О.К. Бигараев, кандидат сельскохозяйственных наук, член-корреспондент Академии сельскохозяйственных наук РК, А.К. Костаков, кандидат сельскохозяйственных наук, член-корреспондент Академии сельскохозяйственных наук РК. Библиогр. ред.: Т.В. Вдовухина, А.К. Бегимбаева, А.Ж. Саканова. – Алматы: Центральная научная библиотека РГП «Ғылым ордасы», 2018. – 272 с.: портр. [Серия «Биобиблиография ученых Казахстана»].

ISBN 978-601-7227-36-4

УДК 01: 631
ББК 91.9: 4

Главный редактор

Бигараев О.К.

Кандидат сельскохозяйственных наук, член-корреспондент
Академии сельскохозяйственных наук РК

ISBN 978-601-7227-36-4

© Центральная научная библиотека, 2019

REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
«KAZAKH SCIENTIFIC AND RESEARCH INSTITUTE OF COTTON
GROWING» LLP
«GYLYM ORDASY» RSE
CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARY

Bibliography of scientists of Kazakhstan

UMBETAYEV
IBADULLA
IZATULLAYEVICH

Almaty, 2019

UDC 01: 631

BBC 91.9: 4

U 58

U 58 Umbetayev Ibadulla Izatullayevich: Biobibliographical index / Compiled by O.K. Bigarayev, Candidate of Agriculture, Corresponding Member of RK Academy of Agricultural Sciences, A.K. Kostakov, Candidate of Agriculture, Corresponding Member of RK Academy of Agricultural Sciences. Bibliogr. editors: T.V. Vdovukhina, A.K. Begimbayeva, A.Zh. Sakanova. – Almaty: «Gylym Ordasy» RSE Central Scientific Library, 2018. – 272 p.: portr. [«Biobibliography of scientists of Kazakhstan» series].

ISBN 978-601-7227-36-4

UDC 01: 631

BBC 91.9: 4

Editor-in-chief

Bigarayev O.K.

Candidate of Agriculture

Corresponding Member of RK Academy of Agricultural Sciences

ISBN 978-601-7227-36-4

© Central Scientific Library, 2019

ОҚЫРМАНДАРҒА

«Қазақстан ғалымдарының биобиблиографиясы» сериясының жалғасы болып табылатын бұл көрсеткіш Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Құрмет» орденінің иегері Үмбетаев Ибадулла Изатуллаұлына арналған.

Биобиблиографияға ғалымның еңбек, ғылыми-өндірістік және қоғамдық қызметтері, оның басылымдары мен мемлекеттік марапаттары туралы мәліметтер енгізілген.

Еңбектерінің хронологиялық көрсеткішінде материалдар жылдар бойынша орналасқан, әр жылдың көлемінде – әліпби ретімен: алдымен қазақ тілінде, одан кейін орыс және басқа тілдерде жарияланған еңбектер беріліп отыр.

Еңбектерінің әліпбилік көрсеткішінде сілтемелер хронологиялық көрсеткіштердегі еңбектердің реттік саны бойынша берілген.

К ЧИТАТЕЛЯМ

Предлагаемый указатель из серии «Биобиблиография ученых Казахстана» посвящен академику Национальной академии наук Республики Казахстан, доктору сельскохозяйственных наук, Заслуженному деятелю Казахстана, Кавалеру Ордена «Күрмет» Умбетаеву Ибадулле Изатуллаевичу

В биобиблиографию включены материалы о трудовой, научно-производственной и общественной деятельности ученого, сведения о его публикациях и государственных наградах.

В хронологическом указателе трудов материал расположен по годам, в пределах каждого года – по алфавиту: вначале идут работы, опубликованные на казахском языке, затем на русском и других языках.

В алфавитном указателе трудов ссылки даются на порядковые номера работ, помещенных в хронологическом указателе трудов.

TO THE READERS

The proposed index from the series «Biobibliography of scientists of Kazakhstan» is dedicated to the academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Agriculture, Honored worker of Kazakhstan, Holder of the «Honor» Order Umbetayev Ibadulla Izatullayevich.

Biobibliography includes materials on professional, scientific, production and social activities of the scientist, information about his publications and state awards.

In the chronological index of works the material is arranged by years, within each year – in alphabetical order: first there are works published in the Kazakh language, then in Russian and other languages.

In alphabetical index of works the references are given to the ordinal numbers of the works placed in the chronological index.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ
АКАДЕМИЯСЫНЫҢ АКАДЕМИГІ, АУЫЛ
ШАРУАШЫЛЫҒЫ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ,
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК СІңІРГЕН ҚАЙРАТКЕРІ
И.И. ҮМБЕТАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ**

Үмбетаев Ибадулла Изатуллаұлы 1951 жылы 15 сәуірде Оңтүстік Қазақстан облысы Жетісай ауданы, “Интернационал” ауылында дүниеге келген.

Ғылыми-өндірістік және қоғамдық қызметі

1967 жылы Шымкент облысы Жетісай ауданындағы В.И. Ленин атындағы орта мектепті бітірді.

1967, шілде-1972, шілде. Алматы қаласындағы Қазақ Мемлекеттік Еңбек Қызыл Ту орденді ауылшаруашылық институтының агрономия факультетінің студенті.

1972, тамыз-1973, тамыз. Бүкілодақтық мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Пахтаарал тәжірибе станциясы Мелиорация және суландыру бөлімінің аға лаборанты.

1973, тамыз-1975, маусым. Бүкілодақтық мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Пахтаарал тәжірибе станциясы Мелиорация және суландыру бөлімінің кіші ғылыми қызметкері.

1975, маусым-1976, желтоқсан. Бүкілодақтық мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Пахтаарал тәжірибе станциясының Мелиорация және суландыру бөлімінің аға ғылыми қызметкері.

1976, желтоқсан-1979, сәуір. Бүкілодақтық мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Пахтаарал тәжірибе станциясы жаппай талдау зертханасының меңгерушісі.

1979, сәуір-1982, тамыз. ҚазССР Шымкент облысы Жетісай аудандық ауыл шаруашылығы басқармасының бас агрономы.

1982, тамыз-1986, мамыр. Қазақстан компартиясы Шымкент облысы Жетісай аудандық комитеті ауыл шаруашылығы бөлімінің меңгерушісі.

1986, мамыр-1987, тамыз. ҚазССР Шымкент облысы Жетісай ауданы В. И. Ленин атындағы совхоздың директоры.

1987, тамыз-1988, маусым. ҚазССР Шымкент облысы Келес аудандық агроөнеркәсіп бірлестігінің төрағасы.

1988, маусым-1989, қазан. ҚазССР Мемлекеттік агроөнеркәсіп комитеті Шымкент облыстық агроөнеркәсіп комитеті төрағасының орынбасары.

1989, қазан-1990, қазан. ҚазССР Шымкент облысы Бөген (қазіргі Ордабасы ауданы) аудандық атқару комитетінің төрағасы.

1990, қазан-1991, наурыз. ҚР Мемлекеттік Агроөнеркәсіп комитеті Шымкент облысы агроөнеркәсіп комитеті төрағасының бірінші орынбасары.

1991, наурыз-1992, ақпан. ҚР Шымкент облыстық атқару комитеті төрағасының орынбасары (агроөнеркәсіп кешені бойынша).

1992, ақпан-1997, мамыр. ҚР Оңтүстік Қазақстан облысы Жетісай ауданының әкімі.

1997, мамыр - 1997, желтоқсан. ҚР Президентінің Жарлығына сәйкес Асықата, Жетісай және Мақтаарал аудандарының таратылуына байланысты ҚР АШМ Оңтүстік Қазақстан облыстық су шаруашылығы жүйелері ірілендірілген Мақтаарал басқармасының бастығы болып тағайындалды.

1997, желтоқсан - 1999, тамыз. ҚР Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданының әкімі.

1999, қазан - 2002, маусым. ҚР Білім және ғылым министрлігі Мақтаарал мақта шаруашылығы тәжірибе станциясының директоры.

2002, маусым-2006, ақпан. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі Мақтаарал ауыл шаруашылығы тәжірибе станциясының директоры.

2006, ақпан - 2008, қаңтар. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің «Мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС директоры.

2008, қаңтар-2015, желтоқсан. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің «Қазагроинноваци» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС Бас директоры.

2016 жылдың қаңтарынан бастап. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі «Ұлттық аграрлық ғылыми-білім беру орталығы “КЕАҚ” «Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС Бас директоры.

Ғылыми еңбек жолы және қоғамдық қызметі

1985. Шымкент облысы Жетісай аудандық халық депутаттары Кеңесінің депутаты (Жетісай қ.).

1990. Шымкент облыстық халық депутаттары Кеңесінің депутаты (Шымкент қ.).

1990. Бөген аудандық халық депутаттары Кеңесінің (қазіргі Ордабасы ауданы) депутаты (Темірлановка ауылы).

1994. Қазақстан Республикасы Журналистер Одағының мүшесі (Алматы қ.).

1996. Қазақстан Республикасы Журналистер Одағы Б. Кенжебаев атындағы сыйлықтың лауреаты (Алматы қ.).

1996. Орталық Азияның мақта өсіретін республикалары мен Қазақстанда су пайдалану және жаңа су үнемдеу технологияларын өндіріске енгізу мәселелері бойынша Арал теңізі бассейні мемлекетаралық үйлестіру комиссиясының ғылыми-ақпараттық орталығының жетекші маман-сарапшысы (Ташкент қ.).

1996. «Мырзашөл өңірі жағдайында мақтаны суару үшін минералданған суды пайдалану» табиғатты қорғау саясаты және технологиясы халықаралық жобасының орындаушысы, жұмыс тобының мүшесі, (сәуір, ЮСАИД консорциумы, АҚШ. Ташкент қ., Өзбекстан).

1996. «Орталық Азия республикаларында суды ақылы пайдалануға көшу кезеңінде баға белгілеу: нарықтық қатынастарға көшу кезеңінде суды ақылы пайдалану» халықаралық жобасының орындаушысы, жұмыс тобының мүшесі, ТМД елдері үшін табиғатты қорғау саясаты мен технологиясы бойынша жоба (қараша, ЮСАИД консорциумы, АҚШ. Ташкент қ., Өзбекстан).

2004. Еуропалық Одақтың (2004-2005 жж.) EuropeAid (Tasic) бағдарламасымен қаржыландырылатын «Қызылорда облысында экологиялық қауіпсіз даму» (Солтүстік Арал өңірі) (АДИКО) халықаралық жобасы аясында Қызылорда облысының оңтүстігінде мақтаның М-4005 жаңа отандық сортын өсіру технологиясы әзірленді.

2006. Азия даму банкі (АДБ), су ресурстарын басқару жөніндегі халықаралық институты және ҚР АШМ-мен бірлескен “ашық дақтар” құру жолымен жер және су ресурстарының деградациясына

қарсы күресуде Арал теңізі бассейнінде қолайлы жағдайлар жасау» жобасына қатысушы.

2006. К-486 «Қазақстанның оңтүстігіндегі суармалы аймақ топырағының құнарлылығын сақтау және жақсарту» халықаралық (грант) жобасына қатысушы (Халықаралық ғылыми-техникалық орталық (ХФТО), Мәскеу қ., 2006-2008 жж.).

2006. Мақта жөніндегі Халықаралық консультативтік Комитетте (МХКК) Қазақстан Республикасынан мақта селекциясы және тұқым шаруашылығы мәселелері жөніндегі комитет мүшесі. (2006 ж., ҚКХ, Вашингтон, АҚШ).

2009. «Селекцияның синтетикалық әдісімен түрлі-түсті талшыққа ие мақта шығару» халықаралық грантының бірлескен орындаушысы (Қытай ауыл шаруашылығы ғылымдары академиясы, мақта шаруашылығы ҒЗИ, Аньян, Хэнань, 2009 ж.).

2009. Әлеуметтік маңызға ие «Өсімдік шаруашылығы мен жемшөп өндірісін қарқындату мақсатында бірқатар ауыл шаруашылығы дақылдарының тұқымдары үшін биоконтейнер шығару және қолдану» халықаралық ғылыми-зерттеу жобасының жетекшісі (Мәскеу қ., “Моссельхоз” ҮБК 2009-2010 жж.).

2009. СКГ шеңберінде қаржыландырылатын және Дүниежүзілік банк пен ҚР Үкіметі қолдауымен «Мақтаны өсірудің су үнемдеу технологиясы» тақырыбында «Ауыл шаруашылығы өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру» жобасының бірлескен орындаушысы (2009-2011 жж., Астана).

2010. ҚР Парламенті Сенаты Аграрлық мәселелер және қоршаған ортаны қорғау комитетінің Астана қаласында өткен «Суармалы егіншілік мәселелері және Қазақстанда суармалы жерлерді ұтымды пайдалану жолдары бойынша заңнамалық базаны жетілдіру» атты дөңгелек үстел отырысында (28 мамыр 2010 ж., Астана қ.) «Суармалы егіншіліктің тиімділігін арттыру жөніндегі шұғыл шаралар туралы» тақырыбында жұмыс тобының мүшесі және баяндамашы.

2011. Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 3 сәуірдегі кезектен тыс сайлауында ҚР Президенттігіне үміткер Н.Ә. Назарбаевтың Мақтарал аудандық қоғамдық штабының бастығы, сенімді өкіл.

2012. ҚР АШМ Ауыл шаруашылығы ғылымының «Жаршы» журналы редакция алқасының мүшесі.

2012. Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал аудандық мәслихатының депутаты, Ауыл шаруашылығы және ауылдық аумақтарды дамыту жөніндегі тұрақты комиссияның төрағасы (Жетісай қаласы).

2013. «Нұр Отан» партиясының XV съезінің делегаты (Астана қ.).

2013. 2014 жылы Үкімет қаулысымен бекітілген «Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданындағы мақта егістік алқаптарын әртараптандыру жөніндегі кешенді жоспарды» әзірлеу мәселесі бойынша жұмыс тобының мүшесі (Астана қ., Шымкент қ., 2013-2014 жж.).

2014. VII Астана Халықаралық экономикалық форумының делегаты (21-23 мамыр, Астана қ.).

2015. Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал аудандық мәслихатының депутаты, Ауыл шаруашылығы және ауылдық аумақтарды дамыту жөніндегі тұрақты комиссияның төрағасы (Жетісай қаласы).

2015. 2015 жылғы 20 сәуірде Қазақстан Республикасы Президентінің кезектен тыс сайлауында ҚР Президенттігіне үміткер Н.Ә. Назарбаевтың Мақтарал аудандық қоғамдық штабының бастығы, сенімді өкіл.

2015. «Нұр Отан» партиясының мүшесі, «Нұр Отан» партиясы Мақтаарал аудандық филиалының саяси кеңес мүшесі және бюро мүшесі.

2015. «Нұр Отан» партиясының XVI съезінің делегаты (Астана қ.).

2015. VIII Астана Халықаралық экономикалық форумының делегаты (23-25 мамыр).

2018. Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 28.06.2018 жылғы № 282 бұйрығына сәйкес ҚР АШМ Ғылыми-техникалық кеңесінің құрамына енгізілді, өсімдік шаруашылығы, егіншілік және өсімдік шаруашылығы өнімдерін өңдеу секциясының мүшесі.

Ғылыми дәрежелер, атақтар және конкурстарға қатысу

1992. Бүкілодақтық мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты Кеңесінің 1992 жылғы 15 маусымдағы шешімімен КСРО Министрлер Кеңесі жанындағы Жоғары аттестаттау комиссиясы

06.01.02 - Мелиорация және суармалы егіншілік мамандығы бойынша ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін берді (07 тамыздағы № 29К/114 хаттама, № КД 064363, КСРО ЖАК, Мәскеу қ.).

2005. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестаттау комитетінің шешімімен 06.01.01 - Жалпы егіншілік мамандығы бойынша ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесі берілді (21 сәуірдегі № 2 хаттама, № FD 0000061, ҚР БҒМ, Астана қ.).

2006. Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының құрметті мүшесі болып сайланды (куәлік № 123В, 30 қыркүйек, ҚР ҰҒА, Алматы қ.).

2009. ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдары академиясының жалпы жиналысында ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдары Академиясының толық мүшесі (академигі) болып сайланды (куәлік №0105, 29 сәуір, АШҒА ҚР, Алматы қ.).

2012. Еуропалық бизнес Ассамблеясының Сократ комитетінің шешімімен «The Name in Science» (Ғылымдағы есім) ғылыми зерттеулер саласындағы халықаралық құрметті атағы берілді, ол Еуропалық бизнес Ассамблеясының нұсқасы бойынша көрнекті ғалымдардың ресми тізіліміне тіркелді (3 қазандағы № 2941, Е.В.А., Оксфорд, Ұлыбритания).

2013. Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі болып сайланды (куәлік № 068, ҚР ҰҒА, Алматы қ.).

2014. Оксфорд Академиялық Одағының (№ ОАУ/2014/019, 01 желтоқсан, Оксфорд, Ұлыбритания) нақты мүшесі (академигі) болып сайланды.

2017. Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым Академиясының толық мүшесі (академигі) болып сайланды (куәлік № 115, ҚР ҰҒА, Алматы қ.).

Марапаттар және құрметті атақтар

1982. «Ерен еңбегі үшін» медалі (наурыз, Мәскеу қ.).

1982. Халық шаруашылығын дамытудағы жетістіктері үшін Бүкілодақтық көрменің алтын медаль лауреаты (ХШЖК, Мәскеу қ.).

1982. Қазақстан Компартиясы Жетісай аудандық комитетінің Құрмет грамотасы (мамыр, Жетісай қ.).

1983. Халық шаруашылығын дамытудағы жетістіктері үшін көрменің алтын медаль лауреаты (ХШЖК, Мәскеу қ.).

1985. Халық шаруашылығын дамытудағы жетістіктері үшін көрменің қола медаль лауреаты (ХШЖК, Мәскеу қ.).

1992. Оңтүстік Қазақстан облысының құрылғанына 60 жыл толуына байланысты облыстық халық депутаттары Кенесінің Құрмет грамотасы (20 қазан, Шымкент қ.).

1997. ҚР Оңтүстік Қазақстан облысы Жетісай ауданының Құрметті азаматы (№ 30, Жетісай қ.).

1998. «Астана» медалі (17 тамыз № 1124, Ақорда, Астана қ.).

1998. ҚР Оңтүстік Қазақстан облысының «Жыл адамы» (18 желтоқсан № 23, Шымкент қ.).

2001. «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 10 жыл» мерейтойлық медалі (3 желтоқсан, №01964, Ақорда, Астана қ.).

2002. Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданы әкімінің Алғыс хаты (8 қараша, Жетісай қ.).

2006. «Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері» (ҚР Президентінің Жарлығы, 8 желтоқсан, № 217, куәлік № 4176. Ақорда, Астана қаласы).

2006. ҚР Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданының Құрметті азаматы (№ 30, Жетісай қ.).

2007. Қазақстан Республикасы Парламенті мәжілісінің Алғыс хаты (22 маусым, №7-10-499, Астана қ.).

2007. Ауыл шаруашылығы министрлігінің «Мамандығы бойынша үздік» дипломы (қараша, ҚР АШМ, Астана қ.).

2007. Оңтүстік Қазақстан облыстық мәслихатының Құрмет грамотасы (13 желтоқсан, Шымкент қ.).

2007. ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің Құрмет грамотасы (АШМ, Астана қ.).

2008. А. Бараев атындағы ҚР АШМ сыйлығының иегері, аграрлық ғылым саласындағы үздік ғылыми зерттеулер мен жұмыстары үшін алтын медаль иегері.

2008. «Академик А. И. Бараевтың туғанына 100 жыл» естелік медалі (ҚР АШМ, Астана қ.).

2009. ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің Құрмет грамотасы (АШМ, Астана қ.).

2009. «Нұр Отан» партиясы Оңтүстік Қазақстан облысы әкімінің Құрмет грамотасы (Шымкент қ.).

2011. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Алғыс хаты (Ақорда, Астана қ.).

2011. «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 20 жыл» мерейтойлық медалі (10 қараша №29861, Ақорда, Астана қ.).

2011. Аграрлық ғылымның дамуына қосқан үлесі үшін «Үздік ғалым» медалі (21 қараша, ОБМӨШҒЗИ, Шымкент қ.).

2011. «Нұр Отан» партиясы Оңтүстік Қазақстан облыстық филиалының Алғыс хаты (Шымкент қ.).

2011. Облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының Алғыс хаты (қараша, Шымкент қ.).

2012. ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің Құрмет грамотасы (АШМ, Астана қ.).

2012. «Облысқа сіңірген еңбегі үшін» медалі (29 қазан №1-267, Шымкент қ., ОҚО).

2013. «Қазақстан Даңқы» ордені (29 тамыз №00107, Ұлттық бизнес-рейтинг, Астана қ.).

2013. Еңбек қызметіндегі «Тиімділігі үшін» медалі (29 тамыз, № 00287, Ұлттық бизнес-рейтинг, Астана қ.).

2013. ҚР Оңтүстік Қазақстан облысы «Мақтаарал ауданының дамуына қосқан үлесі үшін» Мақтаарал ауданының 85 жылдығына арналған белгісімен марапатталған (Жетісай қ.).

2014. Оңтүстік Қазақстан облыстық Мәслихатының грамотасы (Сәуір, Шымкент қ.).

2014. ҚР Ауыл шаруашылығы министрінің Құрмет грамотасы (АШМ, Астана қ.).

2014. ҚР АШМ «ҚазАгроИновация» АҚ Құрмет грамотасы (Сәуір, Астана қ.).

2014. «Қазақ егіншілік және Өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтына 80 жыл» естелік медалі (27 маусым, ҚазЕӨШҒЗИ).

2014. Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданы әкімінің Алғыс хаты (Жетісай қ.).

2015. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Алғыс хаты (Ақорда, Астана қ.).

2015. «Қазақстан Конституциясына 20 жыл» медалі (5 тамыз, №04719, Ақорда, Астана қ.).

2015. «Қазақ ұлттық аграрлық университетіне 85 жыл» мерейтойлық Алтын медалі (18 қарашадағы № 647 бұйрық, ҚазҰАУ, Алматы қ.).

2016. «Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігіне 25 жыл» медалі (29 қараша, №03420, Ақорда, Астана қ.).

2016. «Құрмет» ордені (ҚР Президентінің 5 желтоқсандағы №328 Жарлығы, №38318 ордені, Ақорда, Астана қ.).

2016. Облыс әкімінің Алғыс хаты, «Нұр Отан» партиясының Оңтүстік Қазақстан филиалы (Шымкент қ.).

2016. Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданы әкімінің Алғыс хаты (Жетісай қ.).

2016. Қазақстан Республикасы мәслихаты депутаттары бірлестігінің грамотасы (Алматы қ.).

2016. Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының Құрмет грамотасы (ҚР ҰҒА, Алматы қ.).

2017. «Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіне – 80 жыл» мерейтойлық медалі (бұйрық № 392, 5 маусым № 2914, ҚазҰУ, Алматы қ.).

2018. «Астана қаласына 20 жыл» мерейтойлық медалі (Ақорда, Астана).

2018. Түркістан облысы әкімінің Құрмет грамотасы (Түркістан қаласы, тамыз).

2018. «Мақтаарал ауданына 90 жыл» мерейтойлық медалі (Мырзакент кенті, қараша).

2018. «Қазақстанда мақта өндірісінің басталғанына 100 жыл» Құрмет грамотасы (Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты, Атакент кенті, қараша).

2019. Қазақстан Республикасы мәслихаттары хатшылары бірлестігінің шешімімен «Түркістан облысының Құрметті депутаты» атағы берілді (2019 жылғы 15 сәуірдегі № 11/19 шешім).

2019. «Ерен еңбегі үшін» медалі, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті (бұйрық №1-714, 30 шілде 2019 жыл, № 0126, ҚазҰУ, Алматы қ.).

2019. Түркістан облысының Құрметті азаматы.

**ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
АКАДЕМИКА НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
НАУК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, ДОКТОРА
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ НАУК, ЗАСЛУЖЕННОГО
ДЕЯТЕЛЯ КАЗАХСТАНА И.И. УМБЕТАЕВА**

Умбетаев Ибадулла Изатуллаевич родился 15 апреля 1951 года в селе «Интернационал» Жетысайского района Южно-Казахстанской области.

Трудовая деятельность

В 1967 году окончил среднюю школу им. В.И. Ленина Жетысайского района Шымкентской области.

1967, июль -1972, июль. Студент агрономического факультета Казахского Государственного ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института, г. Алма-Ата.

1972, август - 1973, август. Старший лаборант отдела мелиорации и орошения Пахтааральской опытной станции хлопководства Всесоюзного научно-исследовательского института хлопководства.

1973, август - 1975, июнь. Младший научный сотрудник отдела мелиорации и орошения Пахтааральской опытной станции хлопководства Всесоюзного научно-исследовательского института хлопководства.

1975, июнь - 1976, декабрь. Старший научный сотрудник отдела мелиорации и орошения Пахтааральской опытной станции хлопководства Всесоюзного научно-исследовательского института хлопководства.

1976, декабрь - 1979, апрель. Заведующий лабораторией массовых анализов Пахтааральской опытной станции хлопководства Всесоюзного научно-исследовательского института хлопководства.

1979, апрель - 1982, август. Главный агроном Жетысайского районного управления сельского хозяйства Шымкентской области КазССР.

1982, август - 1986, май. Заведующий сельскохозяйственным отделом Жетысайского РК КП Казахстана Шымкентской области КазССР.

1986, май - 1987, август. Директор совхоза им. В.И. Ленина Жетысайского района Шымкентской области КазССР.

1987, август - 1988, июнь. Председатель Келесского районного агропромышленного объединения (РАПО) Шымкентской области КазССР.

1988, июнь - 1989, октябрь. Заместитель председателя Шымкентского областного агропромышленного комитета Госагропрома КазССР.

1989, октябрь - 1990, октябрь. Председатель Бугунского (ныне Ордабасинский район) райисполкома Шымкентской области КазССР.

1990, октябрь - 1991, март. Первый заместитель председателя Шымкентского областного агропромышленного комитета Госагропрома РК.

1991, март - 1992, февраль. Заместитель председателя Шымкентского облисполкома РК (по агропромышленному комплексу).

1992, февраль - 1997, май. Аким Жетысайского района Южно-Казахстанской области РК.

1997, май - 1997, декабрь. В соответствии с Указом Президента РК в связи с ликвидацией Асыкатынского, Жетысайского и Мактааральского районов назначен в порядке перевода начальником укрупненного Мактааральского управления водохозяйственных систем Южно-Казахстанского областного водхоза МСХ РК.

1997, декабрь - 1999, август. Аким Мактааральского района Южно-Казахстанской области РК.

1999, октябрь - 2002, июнь. Директор Мактааральской опытной станции хлопководства Министерства образования и науки РК.

2002, июнь - 2006, февраль. Директор Мактааральской сельскохозяйственной опытной станции Министерства сельского хозяйства РК.

2006, февраль - 2008, январь. Директор ТОО «Научно-исследовательский институт хлопководства» Министерства сельского хозяйства РК.

2008, январь - 2015, декабрь. Генеральный директор ТОО «Казахский научно-исследовательский институт хлопководства» АО «КазАгроИнновация» Министерства сельского хозяйства РК.

С 2016, январь. Генеральный директор ТОО «Казахский научно-исследовательский институт хлопководства» НАО «Национальный

аграрный научно-образовательный центр» Министерства сельского хозяйства РК.

Научно-производственная и общественная деятельность

1985. Депутат Жетысайского районного Совета народных депутатов Шымкентской области (г. Жетысай).

1990. Депутат Шымкентского областного Совета народных депутатов Шымкентской области (г. Шымкент).

1990. Депутат Бугунского (ныне Ордабасинский район) районного Совета народных депутатов (с. Темирлановка).

1994. Член Союза журналистов Республики Казахстан (г. Алматы).

1996. Лауреат премии им. Б. Кенжебаева Союза журналистов Республики Казахстан (г. Алматы).

1996. Ведущий специалист-эксперт научно-информационного центра межгосударственной координационной комиссии бассейна Аральского моря по вопросам водопользования и внедрения в производство новых водосберегающих технологий в хлопкосеющих республиках Центральной Азии и Казахстане (г. Ташкент).

1996. Член рабочей группы, исполнитель международного проекта по природоохранной политике и технологии «Использование минерализованных вод для полива хлопчатника в условиях Голодной степи» (апрель, Консорциум ЮСАИД, США. г. Ташкент, Узбекистан).

1996. Член рабочей группы, исполнитель международного проекта «Ценообразование в период перехода к платному водопользованию в республиках Центральной Азии: Платное водопользование в период перехода к рыночным отношениям». Проект по природоохранной политике и технологии для стран СНГ (ноябрь, Консорциум ЮСАИД, США. г. Ташкент, Узбекистан).

2004. Разработана технология возделывания нового отечественного сорта хлопчатника М-4005 на юге Кызылординской области в рамках международного проекта «Экологически безопасное развитие в Кызылординской области» (Северное Приаралье) (АДИКО), финансируемого программой EurorAid (Tasic) Европейского Союза (2004-2005 гг.).

2006. Участник проекта «Создание благоприятных условий в бассейне Аральского моря в борьбе с деградацией земельных

и водных ресурсов путем создания «Ярких пятен» совместно с Азиатским банком развития (АБР), Международным институтом по управлению водными ресурсами (ИВМИ), МСХ РК.

2006. Участник Международного (грант) проекта К-486 «Сохранение и улучшение плодородия почв орошаемой зоны юга Казахстана» (Международный научно-технический центр (МНТЦ), г. Москва, 2006-2008 гг.).

2006. В Международном Консультативном Комитете по хлопку (МККХ) представил Республику Казахстан как член Комитета по вопросам селекции и семеноводства хлопчатника (2006 г., МККХ, Вашингтон, США).

2009. Соисполнитель международного гранта «Создание хлопчатника с цветной окраской волокна синтетическим методом селекции» (Китайская академия сельскохозяйственных наук, НИИ хлопководства, Аньян, Хэнань, 2009 г.).

2009. Руководитель международного научно-исследовательского социально значимого проекта «Создание и применение био-контейнера для семян ряда сельскохозяйственных культур с целью интенсификации растениеводства и кормопроизводства» (г. Москва, СГУП «Моссельхоз» 2009-2010 гг.).

2009. Соисполнитель проекта «Повышение конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции», финансируемого в рамках СКГ и поддерживаемого Всемирным Банком и Правительством РК на тему «Водосберегающая технология возделывания хлопчатника» (2009-2011 гг., Астана).

2010. Член рабочей группы и докладчик на тему «О неотложных мерах по повышению эффективности орошаемого земледелия» на заседании круглого стола «Совершенствование законодательной базы по вопросам орошаемого земледелия и пути рационального использования поливных земель в Казахстане» Комитета по аграрным вопросам и охраны окружающей среды Сената Парламента РК в г. Астане (28 мая 2010 г., г. Астана).

2011. Доверенное лицо, начальник Мактааральского районного общественного штаба кандидата в президенты РК Н. Назарбаева на внеочередных выборах Президента Республики Казахстан 3 апреля 2011 года.

2012. Член редколлегии журнала «Жаршы» сельскохозяйственной науки Казахстана МСХ РК.

2012. Депутат Мактааральского районного маслихата Южно-Казахстанской области, председатель постоянной комиссии по сельскому хозяйству и развитию сельских территорий (г. Жетысай).

2013. Делегат XV съезда партии «Нур Отан» (г. Астана).

2013. Член рабочей группы по вопросу разработки «Комплексного плана по диверсификации посевных площадей хлопка в Мактааральском районе Южно-Казахстанской области», утвержденного Постановлением Правительства в 2014 году (г. Астана, г. Шымкент, 2013-2014 гг.).

2014. Делегат VII Астанинского международного экономического форума (21-23 мая, г. Астана).

2015. Депутат Мактааральского районного маслихата Южно-Казахстанской области, председатель постоянной комиссии по сельскому хозяйству и развитию сельских территорий (г. Жетысай).

2015. Доверенное лицо, начальник Мактааральского районного общественного штаба кандидата в президенты РК Н. Назарбаева на внеочередных выборах Президента Республики Казахстан 20 апреля 2015 года.

2015. Член партии «Нур Отан», член политического Совета и член бюро филиала Мактааральского района партии «Нур Отан».

2015. Делегат XVI съезда партии «Нур Отан» (г. Астана).

2015. Делегат VIII Астанинского международного экономического форума (23-25 мая).

2018. Согласно приказу Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 28.06.2018 № 282 введен в состав Научно-технического совета МСХ РК, является членом секции по растениеводству, земледелию и переработке растениеводческой продукции.

Ученые степени, звания и участие в конкурсах

1992. Решением Совета Всесоюзного научно-исследовательского института хлопководства от 15 июня 1992 года Высшей аттестационной комиссией при Совете Министров СССР была присуждена ученая степень кандидата сельскохозяйственных наук по специальности 06.01.02 - Мелиорация и орошаемое земледелие

(протокол № 29К/114 от 07 августа, № КД 064363, ВАК СССР, г. Москва).

2005. Решением Комитета МОН по надзору и аттестации в сфере образования и науки Республики Казахстан присвоена ученая степень доктора сельскохозяйственных наук по специальности 06.01.01 - Общее земледелие (протокол № 2 от 21 апреля, № FD 0000061, МОН РК, г. Астана).

2006. Избран почетным членом Национальной академии наук Республики Казахстан (уд. № 123В, 30 сентября, НАН РК, г. Алматы).

2009. На Общем собрании Академии сельскохозяйственных наук РК избран действительным членом (академиком) Академии сельскохозяйственных наук РК (уд. № 0105, 29 апреля, АСХН РК, г. Алматы).

2012. Решением Сократовского комитета Европейской бизнес ассамблеи присвоен международный почетный титул в области научных исследований «The Name in Science» (Имя в науке) с внесением фамилии в официальный реестр выдающихся ученых по версии Европейской бизнес ассамблеи (№ 2941 от 3 октября, Е.В.А., Оксфорд, Великобритания).

2013. Избран членом-корреспондентом Национальной академии наук Республики Казахстан (уд. № 068, НАН РК, г. Алматы).

2014. Избран действительным членом (академиком) Оксфордского академического Союза (№ ОАУ/2014/019 от 01 декабря, Оксфорд, Великобритания).

2017. Избран действительным членом (академиком) Национальной академии наук Республики Казахстан (уд. №115, НАН РК, г. Алматы).

Награды и почетные звания

1982. Медаль «За трудовое отличие» (март, г. Москва).

1982. Лауреат золотой медали Выставки достижений народного хозяйства (ВДНХ, г. Москва).

1982. Почетная грамота Жетысайского райкома Компартии Казахстана (май, г. Жетысай).

1983. Лауреат Золотой медали Выставки достижений народного хозяйства (ВДНХ, г. Москва).

1985. Лауреат бронзовой медали Выставки достижений народного хозяйства (ВДНХ, г. Москва).

1992. Почетная грамота Областного совета народных депутатов в связи с 60-летием образования Южно-Казахстанской области (20 октября, г. Шымкент).

1997. Почетный гражданин Жетысайского района Южно-Казахстанской области РК (№ 30, г. Жетысай).

1998. Медаль «Астана» (от 17 августа № 1124, Акорда, г. Астана).

1998. «Человек года» Южно-Казахстанской области РК (от 18 декабря № 23, г. Шымкент).

2001. Юбилейная медаль «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 10 жыл» (3 декабря, № 01964, Акорда, г. Астана).

2002. Благодарственное письмо Акима Мактааральского района Южно-Казахстанской области (8 ноября, г. Жетысай).

2006. «Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері» (Указ Президента РК от 8 декабря, № 217, уд. № 4176. Акорда, г. Астана).

2006. Почетный гражданин Мактааральского района Южно-Казахстанской области РК (№ 30, г. Жетысай).

2007. Благодарственное письмо Мажилиса Парламента Республики Казахстан (22 июня, № 7-10-499, г. Астана).

2007. Диплом «Лучший по профессии» Министерства сельского хозяйства (ноябрь, МСХ РК, г. Астана).

2007. Почетная грамота Южно-Казахстанского областного маслихата (13 декабря, г. Шымкент).

2007. Почетная грамота Министра сельского хозяйства РК (МСХ, г. Астана).

2008. Лауреат премии МСХ РК имени А. Бараева I степени, обладатель Золотой медали за лучшие научные исследования и работы в области аграрной науки.

2008. Памятная медаль «Академик А.И. Бараев. 100 лет со дня рождения» (МСХ РК, г. Астана).

2009. Почетная грамота Министра сельского хозяйства РК (МСХ, г. Астана).

2009. Почетная грамота Акима области Южно-Казахстанского филиала партии «Нур Отан» (г. Шымкент).

2011. Благодарственное письмо Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева (Акорда, г. Астана).

2011. Юбилейная медаль «Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне 20 жыл» (от 10 ноября №29861, Акорда, г. Астана).

2011. Медаль «Лучший ученый» за вклад в развитие аграрной науки (21 ноября, ЮЗНИИ ЖиР, г. Шымкент).

2011. Благодарственное письмо акима области, Южно-Казахстанского филиала партии «Нұр Отан» (г. Шымкент).

2011. Благодарственное письмо Южно-Казахстанского областного управления сельского хозяйства (ноябрь, г. Шымкент).

2012. Почетная грамота Министра сельского хозяйства РК (МСХ, г. Астана).

2012. Медаль «Облысқа сіңірген еңбегі үшін» (от 29 октября №1-267, г. Шымкент, ЮКО).

2013. Орден «Слава Казахстана» (от 29 августа № 00107, Национальный бизнес-рейтинг, г. Астана).

2013. Медаль «За эффективность в трудовой деятельности» (29 августа, № 00287, Национальный бизнес-рейтинг, г. Астана).

2013. Награжден знаком к 85-летию Мактааральского района «За вклад в развитие Мактааральского района» Южно-Казахстанской области РК (г. Жетысай).

2014. Грамота Южно-Казахстанского областного маслихата (апрель, г. Шымкент).

2014. Почетная грамота Министра сельского хозяйства РК (МСХ, г. Астана).

2014. Почетная грамота АО «КазАгроинновация» МСХ РК (апрель, г. Астана).

2014. Памятная медаль «80 лет Казахскому научно-исследовательскому институту земледелия и растениеводства» (27 июня, КазНИИ ЗиР).

2014. Благодарственное письмо акима Мактааральского района Южно-Казахстанской области (г. Жетысай).

2015. Благодарственное письмо Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева (Акорда, г. Астана).

2015. Медаль «20 лет Конституции Казахстана» (5 августа, № 04719, Акорда, г. Астана).

2015. Золотая юбилейная медаль «85 лет Казахскому национальному аграрному университету» (Приказ № 647 от 18 ноября, КазНАУ, г. Алматы).

2016. Медаль «Қазақстан Республикасының Тәуелсіздігіне 25 жыл» (29 ноябрь, № 03420, Ақорда, г. Астана).

2016. Орден «Құрмет» (Указ Президента РК № 328 от 5 декабря, орден № 38318, Ақорда, г. Астана).

2016. Благодарственное письмо Акима области, Южно-Казахстанского филиала партии «Нур Отан» (г. Шымкент).

2016. Благодарственное письмо акима Мактааральского района Южно-Казахстанской области (г. Жетysай).

2016. Грамота Объединения депутатов маслихатов Республики Казахстан (г. Алматы).

2016. Почетная грамота Национальной академии наук Республики Казахстан (НАН РК, г. Алматы).

2017. Юбилейная медаль «Аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіне – 80 жыл» (Приказ № 392 от 5 июня, уд. № 2914, КазНУ, г. Алматы).

2018. Юбилейная медаль «Астана қаласына 20 жыл» (Ақорда, Астана).

2018. Почетная грамота акима Туркестанской области (г. Туркестан, август).

2018. Юбилейная медаль «Мактааральскому району 90 лет» (пос. Мырзакент, ноябрь).

2018. Почетная грамота «100 лет начала производства хлопка в Казахстане» (Казахский научно-исследовательский институт хлопководства, пос. Атакент, ноябрь).

2019. Решением объединения секретарей маслихатов Республики Казахстан присвоено звание «Почетный депутат Туркестанской области» (Решение №11/19 от 15 апреля 2019 года).

2019. Медаль «Ерен еңбегі үшін – За доблестный труд» Казахского национального университета (Протокол № 1-714, 30 июля 2019 года, № 0126, КазНУ, г. Алматы).

2019. Почетный гражданин Туркестанской области.

**MAIN DATES OF LIFE AND ACTIVITY
OF THE ACADEMICIAN OF THE NATIONAL ACADEMY
OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN,
DOCTOR OF AGRICULTURE, HONORED WORKER
OF KAZAKHSTAN I.I. UMBETAYEV**

Umbetayev Ibadulla Izatullayevich was born on April 15, 1951 in «International» village, Zhetysai region, the South Kazakhstan Oblast.

Professional Experience

In 1967 graduated from the V.I. Lenin secondary school of Zhetysay region of Shymkent oblast.

1967, July -1972, June. The student of the Faculty of Agriculture of the Kazakh Order of the Red Banner of Labour of the State Agricultural Institute, Alma-Ata.

1972, August - 1973, August. Senior laboratory assistant of the Department of Reclamation and Irrigation of the Pakhtaaraal Experimental Plant of Cotton Growing of the All-Union Research Institute of Cotton Growing.

1973, August - 1975, June. Junior researcher of the Department of Reclamation and Irrigation of the Pakhtaaraal Experimental Plant of Cotton Growing of the All-Union Research Institute of Cotton Growing.

1975, June - 1976, December. Senior researcher of the Department of Reclamation and Irrigation of the Pakhtaaraal Experimental Plant of Cotton Growing of the All-Union Research Institute of Cotton Growing.

1976, December - 1979, April. Head of Mass Analysis Laboratory of the Pakhtaaraal Experimental Plant of Cotton Growing of the All-Union Research Institute of Cotton Growing.

1979, April - 1982, August. Chief Agronomist of Zhetysai Regional Department of Agriculture of Shymkent oblast of the Kazakh SSR.

1982, August - 1986, May. Head of Agricultural Department of Zhetysai Regional Committee of CP of Kazakhstan of Shymkent oblast of the Kazakh SSR.

1986, May - 1987, August. Director of the V.I. Lenin State Farm of Zhetysai region of Shymkent oblast of the Kazakh SSR.

1987, August - 1988, June. Chairman of Kelessk District Agroindustrial Association (DAIA) of Shymkent oblast of the Kazakh SSR.

1988, June - 1989, October. Deputy Chairman of the Shymkent Oblast Agroindustrial Committee of the State AgroProm of the Kazakh SSR.

1989, October - 1990, October. Chairman of Bugunsk (Ordabasinsky region at present) of the regional Executive Committee of Shymkent oblast of the Kazakh SSR.

1990, October - 1991, March. The first Deputy Chairman of Shymkent Regional Agroindustrial Committee of the State Agroprom of the Kazakh SSR.

1991, March - 1992, February. Deputy Chairman of Shymkent Regional Executive Committee of the Republic of Kazakhstan (on Agroindustrial Complex).

1992, February - 1997, May. Akim of Zhetysai region of the South Kazakhstan oblast of the Republic of Kazakhstan.

1997, May - 1997, December. According to the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan due to liquidation of Asykatinsk, Zhetysai and Maktaaral regions he was appointed (due to the transfer) to the post of the Head of enlarged Maktaaral administration of water management systems of the South Kazakhstan Regional waterworks systems of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

1997, December - 1999, August. Akim of Maktaaral regional of the South Kazakhstan oblast of the Republic of Kazakhstan.

1999, October - 2002, June. Director of the Maktaaral Experimental Cotton Growing Station of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

2002, June - 2006, February. Director of the Maktaaral Experimental Agricultural Station of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

2006, February - 2008, January. Director of the «Research Institute of Cotton Growing» LLP of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

2008, January - 2015, December. General Director of the «Kazakh Research Institute of Cotton Growing» LLP of «KazAgroInnovation» JSC of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Since 2016, January. Director General of the «Kazakh Research Institute of Cotton Growing» LLP of the «National Agrarian Scientific and Educational Center» of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Scientific-Industrial and Public Activity

1985. Deputy of the Zhetysai regional Council of People's Deputies of Shymkent oblast (Zhetysai town).

1990. Deputy of the Shymkent Regional Council of People's Deputies of Shymkent oblast (Shymkent city).

1990. Deputy of Bugunsk (Ordabasinsk Region at present) Regional Council of People's Deputies (Temirlanovka village).

1994. Member of the Union of Journalists of the Republic of Kazakhstan (Almaty city).

1996. B. Kenzhebaev Prize Laureate of the Union of Journalists of the Republic of Kazakhstan (Almaty city).

1996. Leading specialist-expert of the Scientific and Information Center of the Interstate Coordination Committee of the Aral Sea Basin for the issues of water use and commissioning of new water saving technologies in the cotton growing republics of the Central Asia and Kazakhstan (Tashkent city).

1996. Member of Working Team, executor of the International Project on Environmental Protection Policy and Technology «Use of Mineral Water for Watering Cotton in the Conditions of Hungry Steppe» (April, USAID (United States Agency for International Development) Consortium, USA, Tashkent city, Uzbekistan).

1996. Member of Working Team, executor of the International Project «Pricing during the transition to paid water use in the Republics of the Central Asia: Paid Water Use during the Transition to Market Relations». Project on Environment Protection Policy and technology for CIS countries (November, USAID (United States Agency for International Development) Consortium, USA, Tashkent city, Uzbekistan).

2004. The technology of cultivation of new domestic M-4005 cotton grade was developed in the south of Kyzylorda oblast within the frameworks of international project «Environmental Safe Development in Kyzylorda oblast» (North Aral Sea region) (ADIKO), financed by EuropeAid (Tacic) Program of the European Union (2004-2005).

2006. Member of the project «Creation of favourable conditions in the Aral Sea Basin in combating land and water degradation through the making the “bright spots”» together with the Asian Development Bank (ADB), the International Water Management Institute (IWMI), the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

2006. Participant of the International (Grant) Project K-486 “Preservation and Improvement of Soil Fertility of Irrigated Zone of Southern Kazakhstan” (International Science and Technology Center (ISTC), Moscow, 2006-2008).

2006. Represented the Republic of Kazakhstan as the member of the Committee on Cotton Breeding and Seed Production (2006, ICAC, Washington, the USA) in the International Cotton Advisory Committee (ICAC).

2009. International grant co-executive of «Creation of cotton with color tincture of fibre by synthetic method of selection» (Chinese Academy of Agricultural Sciences, Research Institute of Cotton Growing, Anyan, Henan, 2009).

2009. Head of the international research socially significant project «Creation and application of biopack for seeds of a number of crops with the purpose of intensification of plant growing and fodder production» (Moscow, Specialized State Unitary Enterprise «Mosselkhoz» 2009-2010).

2009. Co-executive of the project «Increase in competitiveness of agricultural products» financed within the frameworks of JCG and supported by the World Bank and the Government of the Republic of Kazakhstan on the topic «Water-saving technology of the cotton growing» (2009-2011, Astana city).

2010. Member of the working team and reporter on the topic «On urgent measures on increasing the efficiency of irrigated farming» at the round-table meeting «Improvement of the legislative framework on the Issues of irrigated farming and the way of rational using irrigated soils» of the Committee for agrarian issues and environmental protection of the Senate of Parliament of the Republic of Kazakhstan in Astana city (May 28, 2010, Astana city).

2011. Trustee, Head of the Maktaaral Regional Public Staff Headquarters, of the candidate to the post of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev at the special elections of the President of the Republic of Kazakhstan on April 3, 2011.

2012. Member of the editorial board of «Zharshy» magazine of agricultural science of Kazakhstan of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

2012. The Deputy of Maktaaral District Maslikhat of the South

Kazakhstan region, Chairman of Permanent Commission on Agriculture and Rural Development (Zhetysai).

2013. Delegate of XV Party Congress Nur Otan (Astana).

2013. Member of the working group for the development of the «Comprehensive plan to diversify the cotton sown areas in the Makhtaaraal region of the South Kazakhstan oblast» approved by the Government Resolution in 2014 (Astana, Shymkent, 2013-2014).

2014. Delegate of VII Astana International Economic Forum (May 21-23, Astana city).

2015. The Deputy of Makhtaaraal District Maslikhat of the South Kazakhstan region, Chairman of Permanent Commission on Agriculture and Rural Development (Zhetysai).

2015. Trustee, the Head of Makhtaaraal District Public Staff Headquarters of the candidate to the post of President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbaev at extraordinary election of the President of the Republic of Kazakhstan on April 20, 2015.

2015. Member of “Nur Otan” Party, the member of political Council and member of Bureau of the Branch of Makhtaaraal District of Nur Otan Party.

2015. Delegate of XVI Party Congress Nur Otan (Astana).

2015. Delegate of VIII Astana International Economic Forum (May 23-25, Astana).

2018. According to the Order of the Minister of Agriculture of the Republic of Kazakhstan dd. 28.06.2018 No. 282 included into membership of the Scientific and Technical Council of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, is the member of the Section on Crop Growing, Farming and Processing of Crop Products.

Academic Degrees, Titles and Participation in Contests

1992. By the Decision of the Council of the All-Union Research Institute of Cotton Growing dd. June 15, 1992 the Higher Attestation Committee at the Council of Ministers of the USSR the academic degree of the candidate of agricultural sciences in the speciality was awarded on 06.01.02 – Reclamation and Irrigated Farming (Protocol No. 29K/114 dd. August 07, No. KD 064363, Higher Attestation Commission of the USSR, Moscow).

2005. By the Decision of the Ministry of Education and Science for Supervision and Attestation in the field of education and science of the Republic of Kazakhstan the academic degree of the Doctor of Agricultural Sciences in the speciality on 06.01.01 – General Agriculture was awarded (Protocol No. 2 dd. April 21, No. FD 0000061, Higher Attestation Commission of the USSR, Astana).

2006. Elected as honorary member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Certificate No. 123B, September 30, the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Almaty).

2009. Elected as full member (academician) of the Academy of Agricultural Sciences of the Republic of Kazakhstan at the General Meeting of the Academy of Agricultural Sciences of the Republic of Kazakhstan (Certificate No. 0105, April 29, the Academy of Agricultural Sciences of the Republic of Kazakhstan, Almaty).

2012. By the Decision of Sokratov Committee of the European Business Assembly the international title of honor in the field of scientific research «The Name in Science» was awarded with entering of surname into official of outstanding scientists according to the European Business Assembly (No. 2941 dd. October 3, E.B.A., Oxford, Great Britain).

2013. Elected the corresponding member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Certificate No. 068, the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Almaty).

2014. Elected the full member (academician) of Oxford University Council (No. OAU/2014/019 dd. December 01, Oxford, Great Britain).

2017. Elected the full member (academician) of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Certificate No.115, the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Almaty).

Awards and Honorary Titles

1982. Medal of Honour For Labour Valour (Moscow).

1982. Gold medal laureate of the Exhibition of Achievements of the National Economy (Moscow).

1982. Certificate of Honour of Zhetysai Regional Committee of the Communist Party of Kazakhstan (May, Zhetysai).

1983. Gold medal laureate of the Exhibition of Achievements of the National Economy (Moscow).

1985. Bronze medal laureate of the Exhibition for achievements of the National Economy (Moscow).

1992. Certificate of honour of the Oblast Council of People's Deputies due to 60th anniversary of the South Kazakhstan oblast formation (October 20, Shymkent).

1997. Honoured citizen of Zhetysai region of the South Kazakhstan Oblast of the Republic of Kazakhstan (No. 30, Zhetysai).

1998. Astana medal (dd. August 17, No. 1124, Akorda, Astana).

1998. Man of the Year of the South Kazakhstan Oblast of the Republic of Kazakhstan (dd. December 18, No.23, Shymkent).

2001. Anniversary medal «10 Years of Independence of the Republic of Kazakhstan» (December 3, No. 01964, Akorda, Astana).

2002. Letter of Gratitude of Akim of Maktaaral Region of the South Kazakhstan Oblast (November 8, Zhetysai).

2006. «Honoured Worker of Kazakhstan» (Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dd. December 8, No. 217, Certificate No. 4176. Akorda, Astana).

2006. Honorary citizen of Maktaaral Region of the South Kazakhstan Oblast RK (№ 30, Zhetysai).

2007. Letter of Gratitude of Majilis of the Parliament of the Republic of Kazakhstan (June 22, No. 7-10-499, Astana).

2007. Diploma «The Best in Profession» of the Ministry of Agriculture (November, The Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, Astana).

2007. Certificate of Honour of the South Kazakhstan Oblast Maslikhat (December 13, Shymkent).

2007. Certificate of Honour Minister of Agriculture RK (The Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, Astana).

2008. A. Baraev Prize Laureate of the Minister of Agriculture of the Republic of Kazakhstan of the 1st degree, the Gold Medal Laureate for the best scientific researches and works in the field of agrarian science.

2008. Academician A.I. Baraev Commemorative Medal. 100 years from the date of birth (The Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, Astana).

2009. Certificate of Honour of the RK Minister of Agriculture (The Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, Astana).

2009. Certificate of Honour of the Akim of the South Kazakhstan unit of «Nur Otan» Party (Shymkent).

2011. Letter of Gratitude of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev (Akorda, Astana).

2011. Commemorative Medal «20 Years of Independence of the Republic of Kazakhstan» (dd. November 10, No.29861, Akorda, Astana).

2011. Medal the «Best Scientist» for contribution into agrarian science development (November 21, South-West Research Institute of Animal Husbandry and Crop Production, Shymkent).

2011. Letter of Gratitude of the Akim of the oblast, the South Kazakhstan unit of «Nur Otan» Party (Shymkent).

2011. Letter of Gratitude of the South Kazakhstan Oblast Administration of Agriculture (November, Shymkent).

2012. Certificate of Honour of the Minister of Agriculture of the Republic of Kazakhstan (The Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, Astana).

2012. Medal «For Merits for Oblast Development» (dd. October, 29 No.1-267, Shymkent, the South Kazakhstan oblast).

2013. Order «Glory of Kazakhstan» (dd. August 29, No. 00107, National Business rating, Astana).

2013. Medal «For the Efficient Labour Activity» (August 29, No. 00287, National Business rating, Astana).

2013. Awarded with a sign to 85th anniversary of Maktaaral Region of the South Kazakhstan Oblast (Zhetysai).

2014. Certificate of Honor of the South Kazakhstan Oblast Maslikhat (April, Shymkent).

2014. Certificate of Honor of the Minister of Agriculture of the Republic of Kazakhstan (The Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, Astana).

2014. Certificate of Honour of «KazAgroInnovatsia» JSC of the Minister of Agriculture of the Republic of Kazakhstan (April, Astana).

2014. Commemorative Medal «80 Years of the Kazakh Research Institute of Agriculture and Plant Growing» (June 27, the Kazakh Research Institute of Agriculture and Plant Growing).

2014. Letter of Gratitude of the Akim of Maktaaral Region of the South Kazakhstan Oblast (Zhetysai).

2015. Letter of Gratitude of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev (Akorda, Astana).

2015. Medal «20 years of Kazakhstan Constitution» (August 5, No. 04719, Akorda, Astana).

2015. Gold Commemorative Medal «85 years of the Kazakh National Agrarian University» (Order No. 647 dd. November 18, KNAU, Almaty).

2016. Medal «25 Years of Independence of the Republic of Kazakhstan» (November 29, No. 03420, Akorda, Astana).

2016. «Honor» Order (Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No. 328 dd. December 05, Order No. 38318, Akorda, Astana).

2016. Letter of Gratitude of the Akim, South Kazakhstan Unit of «Nur Otan» Party (Shymkent).

2016. Letter of Gratitude of the Akim of Maktaaral Region of the South Kazakhstan Oblast (Zhetysai).

2016. Certificate of Association of Maslikhats of the Republic of Kazakhstan (Almaty).

2016. Certificate of Honour of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (NAS RK, Almaty).

2017. Commemorative Medal «80 Years of Al-Farabi Kazakh National University» (Order No. 392 dd. June 05, Certificate No. 2914, Almaty).

2018. Commemorative Medal «20 Years of Astana» (Akorda, Astana).

2018. Certificate of Honour of the Akim of Turkestan Oblast (Turkestan, August).

2018. Commemorative Medal «90 years of Maktaaral Region» (Myrzakent village, November).

2018. Certificate of Honour «100 years from the Start of Cotton Production in Kazakhstan» (Kazakh National Research Institute of Cotton Growing, Atakent village, November).

2019. By the decision of the Association of Secretaries of Maslikhats of the Republic of Kazakhstan the title «Honoured Deputy of Turkestan Oblast» is given (Decision No.11/19 dd. April 15, 2019).

2019. «For Distinguished Labor» Medal, the al-Farabi Kazakh National University (Protocol No1-714, 2019, 30 July, No 0126, KazNU, Almaty city).

2019. Honorary citizen of Turkestan oblast.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ
АКАДЕМИЯСЫНЫҢ АКАДЕМИГІ, АУЫЛ
ШАРУАШЫЛЫҒЫ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ,
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК СІЦІРГЕН ҚАЙРАТКЕРІ
И.И. УМБЕТАЕВТЫҢ ҒЫЛЫМИ-ӨНДІРІСТІК ЖӘНЕ
ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ҚЫСҚАША ОЧЕРКІ**

Умбетаев Ибадулла 1951 жылы 15 сәуірде Оңтүстік Қазақстан облысы, Жетісай ауданы, Интернационал ауылында дүниеге келген.

Ибадулла Изатуллаұлы – мақта шаруашылығы саласындағы Қазақстанның, алыс және жақын шетелдердің жетекші ғалымдарының бірі. Ол ғылыми зерттеулер мен селекциялық жұмыстарды жүргізу арқылы елдің агроөнеркәсіптік кешенін дамытуды ғылыми қамтамасыз етуге, сондай-ақ республиканың әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті отыз елдің қатарына кіру стратегиясын іске асыруға және халықаралық деңгейде ұлттық ғылымның оң имиджін қолдау жөніндегі жұмысқа дербес үлес қосты. Сонымен бірге, оның қазіргі заманғы ғылыми-техникалық әзірлемелерді өндіріске табысты енгізуі – әлемдік қаржы дағдарысы жағдайында мемлекеттің инвестициялық тартымдылығын, өсімдік шаруашылығын әртарап-тандыруды, елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін бәсекеге қабілетті өнім өндірісін ұлғайтуды арттырады.

Ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы (2004), ҚР Ұлттық Ғылым академиясының академигі (2017), ҚР Ауыл шаруашылығы ғылымдары академиясының академигі (2009), Оксфорд Академиялық Одағының академигі (Ұлыбритания, Лондон 2014), А. Бараев атындағы ҚР АШМ I дәрежелі сыйлығының лауреаты, аграрлық ғылым саласындағы үздік ғылыми зерттеулер мен жұмыстар үшін алтын медаль иегері (2008), Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (2006), «Құрмет» орденінің иегері (2016).

В.И. Ленин атындағы орта мектепті бітіріп, 1967 жылы Еңбек Қызыл Ту орденді Қазақ мемлекеттік ауыл шаруашылығы институтына (қазіргі Қазақ ұлттық аграрлық университетіне) оқуға түсті. 1972 жылы ғалым-агроном мамандығы бойынша бітірді.

Еңбек жолын 1972 жылы Бүкілодақтық мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының (бұдан әрі БМШҒЗИ) мақта шаруашылығы тәжірибе станциясының жаппай талдау зертханасының аға

лаборанты, ғылыми қызметкері, меңгерушісі қызметінен бастаған. 1978 жылы БМШҒЗИ аспирантурасын бітіріп, «Орошение хлопчатника минерализованными водами в староорошаемой зоне Голодной степи» (06.01.02) –Мелиорация және суармалы егіншілік тақырыбы бойынша ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін диссертациясын сәтті қорғады.

1979 жылдың сәуір айында Шымкент облысы Жетісай аудандық ауыл шаруашылығы басқармасының бас агрономы болып ауыстырылды. 1982 жылдан бастап Қазақстан Компартиясы Жетісай аудандық комитеті Ауыл шаруашылығы бөлімінің меңгерушісі, В. И. Ленин атындағы совхоздың директоры қызметтерін атқарды. 1987 жылдан бастап Келес аудандық агроөнеркәсіп бірлестігінің төрағасы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік агроөнеркәсіп комитеті Шымкент облыстық агроөнеркәсіп комитеті төрағасының орынбасары, 1989 жылдан бастап Бөген (қазіргі Ордабасы ауданы) аудандық атқару комитетінің төрағасы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік агроөнеркәсіп комитеті Шымкент облыстық агроөнеркәсіп комитеті төрағасының бірінші орынбасары болды.

1991 жылы – ҚР Шымкент облыстық кеңесінің атқару комитеті төрағасының орынбасары (агроөнеркәсіп кешені бойынша), 1992 жылдан 1997 жылға дейін Жетісай аудандық әкімшілігінің басшысы, Жетісай ауданының әкімі болды. 1997 жылы ірілендірілген Мақтаарал аудандық су шаруашылығы жүйелері басқармасының бастығы болып жұмыс істеді.

1997 жылдан 1999 жылға дейін Мақтаарал ауданының әкімі қызметін атқарды. 1999 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік қызмет академиясының курсы бітірді.

Облыстық және аудандық басшылық лауазымдардағы жұмыс барысында ол ауыл шаруашылығы өндірісіне жаңа экономикалық талаптар мен мақсатқа сай әзірлемелерді енгізуге үлкен көңіл бөлді және Оңтүстік Қазақстан облысының агроөнеркәсіптік кешенін дамыту үшін саланы ғылыми қамтамасыз етуге қомақты үлес қосты.

Оңтүстік Қазақстан облысының әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту, мәдениетті дамыту, халықтар арасындағы достық пен ынтымақтастықты дамытуда белсенді жұмыс жүргізіп, лайықты үлес қосып, жоғары алғыспен марапатталды.

1999 жылдан 2002 жылға дейін ҚР Білім және ғылым министрлігі Мақтаарал ауыл шаруашылығы тәжірибе станциясының директоры, кейін 2002 жылдың маусымынан бастап ҚР АШМ Мақтаарал ауыл шаруашылығы тәжірибе станциясының директоры қызметтерін атқарды.

2004 жылы И. Үмбетаев «Қазақстанның оңтүстігіндегі мелиорацияланатын топырақтардағы қоза өсірудің сорттық технологиясының ғылыми негіздері» тақырыбы бойынша ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін диссертациясын қорғады (06.01.01. – Жалпы егіншілік).

2006 жылдың ақпан айынан бастап ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі «ҚазАгроИнновация» АҚ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының директоры.

2008 жылдың қаңтарынан бастап ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі «ҚазАгроИнновация» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Бас директоры.

2016 жылдың 1 қаңтарынан бастап ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі «Ұлттық аграрлық ғылыми-білім беру орталығы» КЕАҚ Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының Бас директоры.

Республикадағы мақта шаруашылығы реформасы тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап өндірістің деформацияланған құрылымына ұшырады. 1992 жылға дейін Кеңес Одағы кезінде мақта қозасы монодақыл болды, бұл өз кезегінде топырақ құнарлылығына, ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігіне, өнім сапасына кері әсер етті, мақта және басқа дақылдар зиянкестері мен ауруларының тарауына алып келді.

Ол ауыл шаруашылығын дамыту үшін Қазақстанның Оңтүстігіндегі суармалы егіншілікте жаңа ғылыми-негізделген жүйені әзірлеу және енгізу бойынша бірқатар күрделі және жауапты міндеттерді шешуге тиіс болатын.

Республикада мақта, қауын және суармалы жоңышқаның отандық өз сорттары болған жоқ. Жоғарыда аталған дақылдардың тұқымдары көршілес республикалардан әкелінді, бірақ олар күтілген нәтиже бере алмады. Біз мақта және басқа да дақылдар сорттары мен оларды өсіру технологиялары бойынша көршілес республикаларға тәуелді болдық. Бізде тұқым шаруашылықтары жұмыс істемеді, яғни олар

мүлдем болған жоқ, егіс үшін сорт қоспалары мен техникалық тұқымдар пайдаланылды, нәтижесінде мақта өнімділігі мен талшық сапасы төмендеді.

Бұл қызметте И. Үмбетаев ұжымды мақта шаруашылығы саласының дағдарыстан шығуының тиімді жолдарын іздестіруге табысты бағыттады. Нәтижесінде республикадағы мақта шаруашылығын инновациялық дамыту бойынша әзірленген ұсыныстар мен ұсынымдар оң өзгеріс әкелді.

Ол алғаш рет мақта селекциясы бойынша бірқатар ғылыми басымдықтарды анықтады, оны жүзеге асырғанда елдің мақтасы бәсекеге қабілетті бола алады.

Бұл басымдықтар мынадай бағыттардан тұрады:

- Өнімділігі мен талшық шығымы жоғары, әлемдік стандарттарға жауап беретін талшық сапасына ие тезпісер мақта сорттарын дамыту;
- Биотикалық факторларға (аурулар мен зиянкестер) төзімді жаңа мақта сорттарын шығару;
- Абиотикалық факторларға (ағын су тапшылығы, топырақтың сортаңдануы, өте жоғары температураға төзімділік) төзімді мақта сорттарын дамыту;
- Әр түрлі топырақ-климаттық жағдайларда өсіруге бейімделген және машина теріміне бейім мақта сорттарын дамыту;
- Мақта селекциясының дәстүрлі емес әдістерін кеңінен қолдану (биотехнология және гендік инженерия)

Бұл жұмыстарды атқаруда интерспецификалық және спецификалық будандастыру әдістері, гетерозистің экстремалды мутагенезі, молекулалық биология және биотехнология жетістіктері қолданылды.

Мақта шаруашылығы саласындағы жағдайды бағалауға байланысты оның басшылығымен және жеке қатысуымен институтта зерттеулер тереңдетіліп, отандық сорттарды шығару бойынша селекциялық ғылыми-зерттеу жұмыстары басталды. Нәтижесінде 2000 жылдан бастап бәсекеге қабілетті, тезпісер, талшық сапасы жоғары, ауру-құрғақшылыққа төзімді, жоғары өнімді «Мақтаарал» сериялы отандық мақта сорттары шығарылды (барлық сорттардың патенттері мен авторлық куәліктері бар), олар өндіріске жылдам қарқынмен енгізіле бастады.

Осы кезеңнен бастап ғылымның өндіріспен байланысы едәуір

жақсарды, ғылыми-зерттеу жұмыстарының көлемі мен тиімділігі артты, бұл шитті мақтаның өнімділігі мен сапасын арттыруға ықпал етті.

Қазіргі уақытта отандық сорттар өндірісте республикадағы мақта егіс алқабының 85%-дан астамын қамтып отыр. Облыста мақта өнімділігі қысқа уақыт ішінде 1998 жылы 15 ц/га-дан 2013-2014 жылдары гектарынан 29,5-30,0 центнерге дейін артты.

Өнімділік бойынша бейресми әлемдік рейтингте біздің республика 1998 жылы әлемнің 95 мақта өсіруші елдерінің арасында 26 орынды, 2007-2010 жылдары – 21-23 орынды, 2012-2014 жылдары – 10-11 орынды иеленді.

Ибадулла Үмбетаев басшылығымен институтта мақта және көкөніс-бақша дақылдарының шетелдік жоғары өнімді сорттары мен будандарын енгізуге бейімдеу жұмыстары жүргізіліп келеді. Әлемнің 17-ден астам мақта өсіретін елдерінің шетелдік сорттары сынақтан өтті.

Осы жұмыстарды жүргізу нәтижесінде отандық мақта шаруашылығын дамыту үшін саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыру бойынша құнды нәтижелер алынды.

Бүгінде біздің республикамыздың мақта шаруашылығы тұрақты дамып келе жатқан сала болып, сорттары, тұқымдары мен технологиялары бойынша көршілес елдерге тәуелді емес. Біздің отандық мақта сорттарымыз әлем елдерінің үлкен қызығушылығын туғызды. АҚШ-тан, Монтана, Арканзас Штаттарынан (2003 ж.), ҚХР (2005-2017 жж.), Бразилиядан (2008 ж.), Тәжікстаннан (2008 ж.) және Аргентинадан (2011 ж.) генофондты алуға рұқсат сұраулар болды.

M-4011 мақта сорты 2018 жылдан бастап Ресей Федерациясының Волгоград облысының «Райгород» корпорациясында (Волгоград қаласынан 50 км қашықтықта) 4 мың гектарға жуық алқапта Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты ғалымдарының қолдауымен өндіріске енгізілді.

Тұқым шаруашылығы – мақтаның ең жақсы аудандастырылған сорттарын тез көбейту, сорттық тазалығын сақтау, жақсарту және өндіріске енгізу міндеттері жүктелген мақта шаруашылығындағы маңызды арнайы салалардың бірі.

Ғалым тарапынан алғаш рет отандық бәсекеге қабілетті

«Мақтаарал» мақта сорттарының түпнұсқалық және элиталық тұқымдарын алу жөніндегі жаңа схема ұсынылды, мақтаның аудандастырылған жаңа сорттарының элиталық және репродукциялық тұқымдық шиттерін өндіру бойынша нұсқаулық әзірленді (2009 ж.), оны бүгінде элиталық тұқым өсіру шаруашылықтары табысты қолдануда (ҚР АШМ Егіншілік департаменті енгізуге бекітті).

И. Үмбетаевтың ұсынысы бойынша Ауыл шаруашылығы министрлігі тарапынан жобалық қуаты жылына 5 мың тонна химиялық тазартылған мақта тұқымын өндіретін зауыт салынды, ол облыстың мақта өсіретін шаруашылықтарының элиталық және I репродукциялы жоғары сапалы тұқымдарына қажеттілігін қамтамасыз етеді.

И. Үмбетаев Еуропалық Одақтың EuropeAid (Tasic) бағдарламасымен (2004-2005 жж.) қаржыландырылатын «Қызылорда облысында экологиялық қауіпсіз даму» (Солтүстік Арал өңірі) (АДИКО) халықаралық жобасы шеңберінде отандық М-4005 жаңа мақта сортын өсіру технологиясын әзірледі.

Өсімдік шаруашылығын әртараптандыру кезінде ауыспалы егісті толықтыру және дамыту мақсатында институт селекционерлері қауынның «Қарақай», «Южанка-12», «Валет», «Жиеншар» (Торпеда), қарбыздың «Достық-10», «Күздік» отандық бәсекеге қабілетті жаңа сорттарын шығарып, өндіріске енгізді.

И. Үмбетаевтың бастамасы бойынша 2005 жылы Мақтаарал ауданының фермерлері Мәскеу қаласының ірі жеміс-көкөніс базаларымен және логистикалық орталықтарымен қауын, қарбыз, ерте пісер қырыққабат және жемістерді жеткізу (экспорттау) бойынша ұзақ мерзімді келісім-шарт жасады.

Бүгінде институт шығарған жаңа отандық бәсекеге қабілетті қауын сорттары Мәскеу қаласының ғана емес, Ресейдің басқа да Солтүстік қалаларының, тіпті Еуроодақтың бірқатар елдерінің нарықтарын сенімді түрде жаулап алды. Осы жылдары облыста бақша дақылдарының алқабы 2005 жылы 18 мың гектардан 2018 жылы 63 мың гектарға дейін өсті. Жыл сайын облыста орта есеппен 2 млн. 300 мың тонна бақша өндіріледі, оның 700 мың тоннасы республикадан тыс жерлерге экспортталады. Республикадан сыртқа экспортталатын бақша сорттарының 75 пайыздан астамы (525 мың

тонна) Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының селекционерлері тарапынан шығарылған.

Облыстың суармалы аймақтарында мал шаруашылығын дамыту үшін суармалы жоңышқаның бәсекеге қабілетті «Көксарай», «Даму-12», «Өнімді-90» жаңа сорттары шығарылды, сорттық агротехнологияны сақтаған жағдайда аталмыш сорттардан гектарынан 5-6 орымнан немесе 220-230 центнер құрғақ шөп алуға болады.

Облыста суармалы егіншілікті жүргізу тәсілінде бірқатар елеулі кемшіліктер болды, мақта қозасы монодақыл болды. Егістік алқаптар құрылымында жоңышқа үлесінің азаюы және бұршақ тұқымдас дақылдарының болмауы топырақтағы биологиялық азот пен қарашірінді мөлшерінің күрт қысқаруына, ондағы оң микробиологиялық процестердің баяулауына, нәтижесінде, топырақ құнарлылығы мен аймақта өсіріп баптталатын барлық дақылдар өнімділігінің төмендеуіне алып келді. Минералды тыңайтқыштардың жоғары мөлшерлерін қолданғанда да бұл келенсіз процестерді еңсеру мүмкін емес еді. 1995-2000 жылдары мақта өнімділігі гектарына 28-ден 15 центнерге дейін, ал көкөніс, бақша және жемшөп дақылдары 1,4-1,7 есеге төмендеді.

Топырақ құнарлылығын арттыру бойынша және сұр топырақты суармалы жерлердегі азот, фосфор және калий тыңайтқыштарын тиімді пайдалану жолдарын көпжылдық зерттеулер нәтижесінде оларды мақта және басқа да дақылдардың ауыспалы егісінде қолдану жүйесін әзірлеу аяқталды, бұл қазір жақсы нәтижелер беріп отыр.

И. Үмбетаев 1999 жылы ҚР БҒМ Ұлттық академиялық аграрлық зерттеулер орталығының Мақтаарал ауыл шаруашылығы тәжірибе станциясының директоры болып тағайындалғаннан кейін, Қазақстанның оңтүстігіндегі мақта өсіру аймағының суармалы егіншілігінің жаңа ғылыми негізделген инновациялық жүйесін әзірлеу жөніндегі зерттеулерді кеңейтті.

Суармалы егістікті қарқынды пайдаланудың негізі егістіктің дұрыс құрылымы болып табылады, оған сәйкес ауыспалы егіс схемасы анықталады. И. Үмбетаев басшылығымен мақта шаруашылығын әртараптандыру мақсатында өндіріске табысты енгізіліп келе жатқан ірі және ұсақ фермер шаруашылықтарына арналған қарқынды және қысқа танапты ауыспалы егістің оннан астам тізбегі әзірленді және жетілдірілді.

Бүгінде аталған ауыспалы егіс тізбегі мақта егістігінде кеңінен қолданылып келеді.

Соңғы жылдары Орталық Азия елдерінде ағын судың жетіспеушілігі байқалады. Әсіресе, Сырдария өзенінің бассейнінде, республикамыздың оңтүстік өңірінің суармалы жерлерінде, ағын су тапшылығы артып бара жатқан жағдайында бұл басты проблема болып отыр. Осыған байланысты И. Үмбетаевтың ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алуға ғылыми-зерттеу диссертациялық жұмысы жоғарыда аталған мәселелерді шешуге бағытталған. Мақтаны және басқа да ауыл шаруашылығы дақылдарын суаруға минералданған суларды пайдалану бойынша алғаш рет әзірленген ұсынымды енгізу елдің мақта өсіретін аймағындағы ағын су тапшылығын (қажеттіліктің 28-30%-ын, 180-200 млн. м³ құрайды) мақта өнімділігін төмендетпестен және суармалы жерлердің қолайлы мелиоративтік жағдайында минералданған дренаж суларын өзен суымен араластырып пайдалану есебінен өтеуге мүмкіндік берді.

Сырдария өзенінен бастау алатын «Достық» каналынан ағын суды вегетация кезеңінде тиімді пайдалану мақсатында И. Үмбетаев облыс әкімдігінің, «ҚазАгроИнновация» АҚ-ның, ауыл шаруашылығы министрлігінің алқа мәжілістерінде және ҚР Парламенті Сенатының дөңгелек үстел отырысында Мақтаарал және Жетісай аудандарының егіс алқаптарын әртараптандыру және көкөніс, бақша, жемшөп дақылдарын егуге, жеміс ағаштары мен жүзім көшеттерін отырғызуға көшумен мақта алқабын 65 мың гектарға дейін төмендету туралы өзінің пайымдауын үнемі ұсынды және дәлелдеп берді.

И. Үмбетаевтың ғылыми негізделген ұсынысына сәйкес «Мақтарал ауданындағы егіс алқаптарын әртараптандырудың кешенді жоспары» әзірленіп, 2014 жылдың ақпан айында Үкімет Қаулысымен бекітілді. Осы қаулыға сәйкес аудандардың ауыл шаруашылығын дамыту үшін әр түрлі көздерден 19,2 млрд. теңге, ал суару және қашыртқы жүйелерін, гидрокұрылыстарды жөндеу үшін 18,0 млрд. теңгеден астам қаражат бөлінеді.

И. Үмбетаевтың басшылығымен мақта өсіру аймағында жан-жақты зерттеу нәтижесінде құнды ғылыми деректер алынды, Қазақстанның Оңтүстігіндегі суармалы егіншілікте үлкен ғылыми-

практикалық маңызы бар гидромодульді аудандастыру және су-тұз тәртібін реттеу бойынша теориялық қорытындылар жасалды.

Мақтаарал және Жетісай аудандарында мақтаның және мақта ауыспалы егісі дақылдарын гидромодульді аудандастыру әзірленіп, өндіріске енгізілді, одан кейін 1,056 млн. текше метр судан 14%-дан астамы немесе 140 млн. текше метр ағын су үнемделді.

Ол алғаш рет ғылыми негізделген заманауи перспективті суару әдістері – су үнемдеу технологиясын, су ресурстарын ұтымды пайдаланудың, суару және дренаж жүйелерін пайдаланудың, сондай-ақ ауылшаруашылығы дақылдарын өсірудің негізі ретінде сортаңданған жерлерді мелиорациялауды енгізу арқылы мақта өсіретін аймақтың суармалы егіншілігін дамытуға елеулі үлес қосты.

Осы жұмыстың нәтижесінде суармалы жерлердің мелиоративтік жағдайын жақсарту үшін тік дренаж ұңғымаларын қалпына келтіру және жұмыс істету мақсатында алғаш рет Мақтаарал және Жетісай аудандарында республикалық бюджет есебінен 1999 жылдан бастап ПУИД-I және ПУИД-II тік дренаж ұңғымаларын жөндеу және тиімді пайдалану, суландыру жүйелерін қайта құру жұмыстары ұйымдастырылды.

Нарықтық экономикаға көшу барысында мақта өсірудің жаңа жағдайларында оның тарапынан алғаш рет минералды тыңайтқыштарды енгізу мерзімдері мен оңтайлы мөлшерлері, мелиорацияланатын жерлерде мақта талшығының технологиялық сапасы жоғары шитті мақтаның салыстырмалы жоғары өнімін алуды қамтамасыз ететін перспективті жаңа мақта сорттарының суару тәртіптері белгіленді.

Алғаш рет оның ғылыми-негізделген ұсынысы бойынша сумен қамтамасыз етуді жақсарту мақсатында Түркістан облысының Жетісай ауданында мақта және басқа да ауыл шаруашылығы дақылдарын суару үшін Шардара су қоймасынан 80-85 мың гектар алқапта су сорғыш құрылыстары орнатылды.

Егістерде, әсіресе сортаңданған жерлерде тек қана мақта өсіру жердің мелиоративтік және фитосанитариялық жағдайының нашарлауына алып келді. Мырзашөл өңірінде 850 тік дренаж ұңғымаларының 70%-дан астамы жұмыс істемеді, бұл топырақтың сортаңдану процесін одан әрі жеделдетті.

Ол алғаш рет топырақты сорсыздандыру бойынша мелиорация-

лық іс-шаралар әзірледі (сортаңдану дәрежесіне қарай сор шаю мөлшері мен мерзімдері), сондай-ақ олардың негізінде мақтаның жаңа және перспективті сорттарының өсуі мен дамуы үшін оңтайлы астар құрылды, мақта қозасының орналасу жиілігі мен жапырақ бетінің көрсеткіштері анықталды, бұлар облыста мақта егістігінің 85%-дан астам алқабында өндіріске енгізілді.

И. Үмбетаев агроқұрылымдар мен фермерлік шаруашылықтарды топырақ құнарлылығына, орналасқан орнына, суару және қашыртқы жүйелері мен жолдарға байланысты оңтайлы көлемдегі ауыл шаруашылығы кооперативтеріне ірілендірудің экономикалық тиімділігін әзірледі.

«Мақта саласын дамыту туралы» заңды әзірлеуге белсенді қатысты, онда мақта шаруашылығындағы бірқатар мәселелер шешілетін болады.

Ол алғаш рет Түркістан облысында «Нарықтық экономиканың жаңа жағдайында Қазақстанның оңтүстігінде мақта өсірудің инновациялық жүйесін» әзірлеп, өндіріске енгізді.

И. Үмбетаевтың бастамасымен 2010 жылы 5 қарашада Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты базасында «Білім тарату жүйесі арқылы – бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығына» ұранымен «Мақтаарал» білім тарату орталығы (БТО) жұмысын бастады.

Агроөнеркәсіп кешенінде (әрі қарай АӨК) білім тарату орталығын құру ауылдық тауар өндірушілерді жаңа агротехнологияларға оқытуға, агроқұрылымдар мен фермерлердің білім деңгейін арттыруға ықпал етті. Бұл жұмыста қазіргі заманғы агротехнологиялар саласында берілетін білімнің ауылдық тауар өндірушілердің нақты қажеттіліктеріне және өңірлерде АӨК салаларын жедел дамыту міндеттеріне жауап беретіндігіне үлкен мән берілді.

АӨК саласындағы «Мақтаарал» білім тарату орталығының негізгі мамандануы мақта шаруашылығы, көкөніс, бақша шаруашылығы, жемшөп өндірісі саласында білім беру және тарату бойынша іс-шаралар өткізу, сондай-ақ Түркістан облысының суармалы жер жағдайында мақта ауыспалы егісіндегі дақылдарды әртараптандыру болып табылады.

Бұл орталық Түркістан облысы өңірлерінің өсімдік шаруашылығы саласының жедел дамуына зор ықпал етті. Орталықтың мақсатты

жұмысының арқасында Оңтүстік Қазақстанның мақта өсірушілері рекордтық көрсеткішке қол жеткізді, мақта өнімділігі гектарынан 30 центнерді құрады, жекелеген шаруашылықтарда өнімділік 50 центнерге жетті және одан да жоғары болды. Бұл – облыстағы соңғы онжылдықтағы мақта өнімділігінің ең жоғары көрсеткіштерінің бірі болатын.

Азаматтардың материалдық жағдайын жақсарту мақсатына қол жеткізу үшін ауыл кәсіпкерлерін жаппай оқыту, кадрларды даярлау, отандық және шетел технологияларын тиімді қолдану жөніндегі ұсыныстарды өндіріске енгізу негізгі мақсаттың бірі болды.

Ауыл кәсіпкерлерін агробизнестің озық технологияларына жаппай оқыту жүйесін енгізу мақсатында Қазақ ғылыми-зерттеу институтының жанынан жаңадан «МАҚТА» Білім тарату орталығы құрылды.

«МАҚТА» БТО базасында 2019 жылдан бастап өндіріске үздік халықаралық тәжірибені енгізу, оның ішінде беделді шетелдік мамандарды тарту есебінен, Түркістан облысының мақта өсіретін өңірлерінде едәуір тиімді технологиялар бойынша ғылыми зерттеулер жүргізу, алынған нәтижелерді практикада көрсету және мақта шаруашылығын дамытуды тежейтін жоғарыда аталған мәселелерді жою үшін мақта, бақша, көкөніс, астық және жемшөп дақылдары өндірушілеріне білім беру бойынша жұмыстар ұйымдастырылды.

Жұмыс облыстағы агробизнестің неғұрлым сұранысқа ие бағыттарын анықтау бойынша талдау және мониторинг жүргізу жолымен жүргізіліп келеді.

Негізгі мақсат – мақта өсіретін аймақтар үшін басым ауыл-шаруашылығы өнімдерін өндіру бойынша көрсетім алқаптарын ұйымдастыру, отандық және шетелдік технологияларды тиімді қолдана отырып ұсынымдар әзірлеу, жоғары өнім алу үшін пайдаланылатын озық технологияларды қолданып, аймақтың ауыл-шаруашылығы тауар өндірушілеріне тікелей кеңес беру.

Бұл жұмыстарды орындау үшін институтта білікті отандық және шетелдік ғылыми-кадрлық әлеует, аймақтағы білімді тарату тәжірибесі, инфрақұрылым бар, яғни оқу үшін орын-жай, сыныптар, зертханалық жабдықтар мен аспаптар, цифрландыру және дәл егіншілік кабинеті, ауыл шаруашылығы алқаптары, тракторлар мен құралдар бар.

«Мақта» БТО-ны құру білім айналымын жасайды және ғылым алдында қолданбалы міндеттер қояды. Ғылымның қолданбалы міндеттерді шешуге көшуі өз кезегінде фермерлермен тығыз байланысты қамтамасыз етеді.

Мақта шаруашылығында жинақталған мәселелерді шешпей, еңбек өнімділігін арттыру және қайта өңделген ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын ұлғайту жөніндегі міндеттерді орындау мүмкін емес. Мәселені шешу үшін АӨК цифрландыру және дәл егіншілік әлеуеті, сондай-ақ жоғары білікті кадрларды даярлау белсенді іске асырылуы тиіс.

Мемлекет саясатын және Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы №958 Жарлығымен бекітілген 2010-2014 жылдарға арналған үдемелі индустриялы-инновациялық даму мемлекеттік бағдарламасында қойылған басымдықтарды іске асыру мақсатында И. Үмбетаев 2012 жылы Қазақстан Республикасының Индустрия және жаңа технологиялар министрлігі мен «Технологиялық даму жөніндегі Ұлттық агенттігі» АҚ ұйымдастырған республикалық өнертапқыштардың «Рационализатор.kz» Республикалық өнертапқыштар байқауына «Оңтүстік Қазақстанның суармалы егіншілігінде топырақты өңдеудің үнемдеу технологиясы» инновациялық эзірлемелерімен қатысып, байқау жеңімпазы атанды және 1 орын үшін берілетін арнайы дипломмен марапатталды.

Жоғарыда аталған «топырақты өңдеудің үнемдеу технологиясы» топырақты 55-65 см-ге қопсытудың үнемдеу технологиясы суармалы жерлерде 30-40 см тереңдіктегі 45-50 жыл бойы қалыптасқан топырақтың қатты қабатын бұзады, ауа алмасуын, су өткізгіштігін және су-ауа тәртібін жақсартады, топырақтың көлемдік салмағын төмендетеді, ауылшаруашылық дақылдарының өнімділігін және өнім сапасын арттырады. Бүгінгі таңда бұл технология облыста 287 мың гектардан астам алқапта өндіріске енгізілді.

Түркістан облысы бойынша суармалы жерлерде жерді аудармай терең қопсытудың үнемдеу технологиясын ендіру және қолдану нәтижесінде топырақты негізгі өңдеуден шаруалар облыс бойынша жалпы 1,5 млрд. теңге үнемдей алады, ал өнімділіктің 30-32% артуы есебінен жылына жалпы 13,5 млрд. теңге, барлығы 15,0 млрд. теңгеден астам қосымша табыс алуға болады.

1998, 2002, 2003, 2014 және 2017 жылдары Оңтүстік Қазақстанның мақта егістерінің едәуір бөлігін мақта көбелегі, карадина және басқа да зиянкестер зақымдаған. Көптеген алқаптарда егін шығыны 40-70% және одан да жоғары болды.

Мақта қозасын зиянкестерден қорғау, негізінен, қоршаған ортаға және халықтың денсаулығына кері әсер ететін химиялық құралдарды қолдану есебінен жүзеге асырылады.

Мақта қозасын зиянкестерден қорғауда қол жеткізген елеулі жетістіктерге және қаржыландырудың жоқтығына қарамастан, ғылыми зерттеулер институттың бюджеттен тыс қаражатынан пайдаланылып, тиімді нәтижелер алынды.

Тиімділікті арттыру мақсатында И.Үмбетаевтың ұсынысы бойынша жиналған өнімді зиянкестерден сақтау және шитті мақта өнімділігін арттыру, елдің мақта-тоқыма саласын жоғары сапалы талшықтармен қамтамасыз ету және Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің экономикасын дамытуға ықпал ету үшін мақта қозасын интеграциялық әдіспен қорғауға жергілікті жағдайларға бейімделген трихограмма, бракон, алтынкөз сияқты биоагент түрлерін пайдалана отырып, биологиялық әдісті енгізу ұсынылды.

Ол Білім және ғылым Министрлігіне қарасты «М. Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік университеті» РМҚК ғалымдарымен бірлесіп, алғаш рет «Пролангирленген әсері бар минералды тыңайтқыштар алу әдісін» әзірледі. Жаңа өнертабыс Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 25 қыркүйектегі №20523 инновациялық патентімен расталды.

И. Үмбетаев – «Шапағат-2009» VI Республикалық байқауының жеңімпазы және Республикалық өнертапқыштар байқауының «Қазақстанның инновациялық дамуына қосқан үлесі үшін» номинациясында «Пролангирленген әсері бар минералды тыңайтқыштар алу әдісі» тақырыбы бойынша жеңімпаз Дипломының иегері.

Ол өзінің ғылыми-зерттеу жұмыстарымен Түркістан облысы мақта шаруашылығының дамуына және Қазақстан Республикасының мақта-тоқыма кластері бағдарламасының орындалуына елеулі үлес қосуда.

И. Үмбетаевтың ғалым ретінде қалыптасуына, оның ғылыми өсуі мен жемісті жұмысына ғылым докторлары, профессорлар, Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының академиктері,

Өзбекстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының академиктері, Бүкілодақтық АШҒА, Ресей ҒА, Украина АШҒА, Қазақстан Республикасы АШҒА академиктері: Н.Ф. Беспалов, И.К. Киселева, С.Х. Юлдашев, В.А. Духовный, М.Ж. Журинов, Т.И. Есполов, Р.Е. Елешев, А.А. Сатыбалдин, Р.А. Уразалиев, А.С. Сапаров, К.Е. Елемесов, А.М. Омбаев, Г.Т. Мейрман, Ш.И. Ибрагимов, К.М. Мирзажанов, Т.А. Атакулов, А.С. Сергазиев, А. Махамбетов және т.б. елеулі әсер етті.

Ол мақта жөніндегі халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда, симпозиумдарда, сондай-ақ Халықаралық Консультативтік Комитетінің: Қытай, Пәкістан, Үндістан, Америка Құрама Штаттарында, Бразилия, Аргентина, Өзбекстан, Түркия, Малайзия, Сингапур, Африка, Буркина-Фасо, Кот-д'Ивуар, Австралия, Германия, Франция, Италия, Польша, Грекия, Белоруссия, Ресей, Украина, Оңтүстік Африка (Кейптаун), Швейцария, Тайвань, Бангладеш, Колумбия елдерінде өткізілген жыл сайынғы пленарлық отырыстарына белсенді қатысты. Оның «Қазақстан Республикасында мақта шаруашылығының жағдайы және даму болашағы» және осы сала бойынша басқа да тақырыптағы ғылыми баяндамалары терең ғылыми зерттеулері және Қазақстанның халықаралық тануға ие болған мақта шаруашылығының зор болашағын көрсетеді.

Қазақстанның жетекші ғылыми және білім беру орталықтарымен, шетелдік Израиль, Түркия, Қытай, Бразилия, Аргентина, АҚШ, ГФР, Өзбекстан, Колумбия және Грекияның ғылыми орталықтарымен, сондай-ақ ICARDA, IWMI, EMBRAPA, TACIS, ICAC, CIMMIT және TICA халықаралық орталықтарымен тығыз байланыстар орнатылды.

И. Үмбетаев – «Қазақстан Республикасының АгроОдағы» қауымдастығы тұқым өсірушілері мен селекционерлерінің Қамқоршылық Одағының мүшесі.

2004 жылдан бастап ҚР АШМ ауыл шаруашылығы дақылдарының селекциясы, сорттық сынағы және тұқым шаруашылығы мәселелері жөніндегі сараптау комиссиясының мүшесі.

Қазақстан Республикасы Индустрия және сауда министрлігі жанындағы мақта өнімін стандарттау бойынша «ТК-64» техникалық комитетінің төрағасы болып табылады. Оның жетекшілігінде 2006 жылы мақта өніміне 8 мемлекеттік стандарт (Қазақстан Республикасы Индустрия және сауда министрлігінің Техникалық реттеу және

метрология Комитетінің №572 Бұйрығы) және шитті мақтаны мақта талшығына қайта өңдеудің технологиялық регламенті (ҚР АШМ 2007 ж. 27-желтоқсандағы №777 Бұйрығы) әзірленді.

И. Үмбетаев ғылыми басылымдарда жарияланған ғылыми еңбектердің авторы – 575 басылым, оның ішінде импакт-факторлы – 69, ағылшын тілінде – 44, патенттер – 63, авторлық куәліктер – 60, бұқаралық ақпарат құралдарындағы мақалалар – 451, оның редакциясымен шығарылған еңбектер – 43.

Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының директоры қызметін атқарған күннен бастап ол ғылыми зерттеулерді, өндірістік және қаржы-шаруашылық қызметті ұйымдастырумен және дамытумен белсенді айналысып келе жатыр.

Институтта мақта шаруашылығы саласындағы ғылыми жарияланымдардың, нормативтік-әдістемелік ұсынымдардың, заңдардың жағдайына мониторинг жүргізіледі. Мақта шаруашылығы бойынша ғылыми жарияланымдардың мәліметтер базасы қалыптастырылды. «Ұлттық ғылыми-техникалық ақпарат орталығы» АҚ-мен 05.05.2015 жылғы №143 Шартқа сәйкес институт WebofScience электрондық ақпараттық ресурстарына және SpringerLink Мәліметтер базасына қол жеткізе алады. Мамандандырылған ғылыми-техникалық кітапхана бар, оның қорында мақта шаруашылығы ғылымының түрлі бағыттары бойынша 3,5 мың данадан астам кітап, мерзімді басылымдар, нормативтік-әдістемелік ұсынымдар, докторлық және кандидаттық диссертациялардың авторефераттары, патенттер, авторлық куәліктер және т. б. бар. Өз әзірлемелеріміздің мұрағаты бар.

Қазақстандағы мақтаның негізгі тектік қоры «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС шоғырланған, топтамада 21 елден әкелінген 1013 үлгі бар, оның ішінде 1008-і ортаталшықты және 5 үлгі жіңішке талшықты мақта түрлеріне тиісті.

Зертханалар заманауи жабдықтармен, соңғы үлгідегі өлшеу құралдарымен, жаңа әдістемелер бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге арналған құрылғылармен жабдықталған.

Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты халықаралық талаптарға сәйкес 2010 жылдан бастап ИСО-9001-2000 сапа менеджменті жүйесі бойынша жұмыс істейді.

Ибадулла Үмбетаев Ауыл шаруашылығы министрлігі мен

аграрлық бейіндегі ведомстволарға, Түркістан облыстық әкімдігіне, мақта өсіретін аудандарға, фермерлік шаруашылықтарға мақта шаруашылығы, суармалы егіншілік, мелиорация, тыңайтқыштар мен химикаттарды қолдану және ауыл шаруашылығы зиянкестерімен күрес мәселелері бойынша ғылыми негізделген кеңес беру қызметтерін көрсетеді және олармен тығыз байланыста болып келеді.

Академик И. Үмбетаев өзіне және айналасындағыларға деген талапшылдығымен, үлкен ұйымдастырушылық қабілеті, төзімділігі, кең ой өрісі және жоғары қарым-қатынас мәдениетімен, өз көзқарасын ашық жеткізе білуімен ерекшеленеді. И. Үмбетаев бай өмірлік тәжірибесі бар, қиын жағдайларда дұрыс шешім таба білетін қабілетімен отандық ғылым саласында және шетелде үлкен беделге, шынайы және терең құрметке ие. Оған керемет адами қасиеттер – мақсаткерлік, терең білімдарлық, жұмысқа қабілеттілік және ақкөңілділік тән.

Бизараев О. Қ.

*Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты
Бас директорының ғылыми істері жөніндегі орынбасары,
ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты,
ҚР Ауыл шаруашылығы ғылым Академиясының
корреспондент-мүшесі*

Қостақов А. Қ.

*Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу
институтының ғылыми хатшысы
ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты,
ҚР Ауыл шаруашылығы ғылым Академиясының
корреспондент-мүшесі*

**КРАТКИЙ ОЧЕРК НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ
И ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АКАДЕМИКА
НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН, ДОКТОРА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
НАУК, ЗАСЛУЖЕННОГО ДЕЯТЕЛЯ КАЗАХСТАНА
И.И. УМБЕТАЕВА**

Умбетаев Ибадулла родился 15 апреля 1951 года в селе «Интернационал» Жетысайского района Южно-Казахстанской области.

Является одним из ведущих ученых Казахстана, стран ближнего и дальнего зарубежья в области хлопководства. Он внес значительный вклад в научное обеспечение развития агропромышленного комплекса страны по проведению научных исследований и селекционной работы, а также персональный вклад в реализацию стратегии вхождения республики в тридцать наиболее конкурентоспособных стран мира и в работу по поддержке позитивного имиджа национальной науки на международном уровне. Вместе с этим успешное внедрение им современных научно-технических разработок в производство повышает инвестиционную привлекательность государства в условиях мирового финансового кризиса, диверсификацию растениеводства, увеличение производства конкурентоспособной продукции для обеспечения продовольственной безопасности страны.

Доктор сельскохозяйственных наук (2004), академик Национальной академии наук РК (2017), академик Академии сельскохозяйственных наук РК (2009), академик Оксфордского академического Союза (Великобритания, Лондон 2014), лауреат премии МСХ РК имени А. Бараева I степени, обладатель Золотой медали за лучшие научные исследования и работы в области аграрной науки (2008), Заслуженный деятель Казахстана (2006), Кавалер Ордена «Кұрмет» (2016),

По окончании средней школы им. В.И. Ленина в 1967 году поступил на агрономический факультет Ордена Трудового Красного Знамени Казахского государственного сельскохозяйственного института (ныне Казахский национальный аграрный университет) и окончил в 1972 году по специальности ученый-агроном.

Трудовую деятельность начал в 1972 году с должности старшего

лаборанта, научного сотрудника, заведующего лабораторией массовых анализов Мактааральской опытной станции хлопководства Всесоюзного научно-исследовательского института хлопководства (далее СоюзНИХИ). В 1978 году окончил аспирантуру СоюзНИХИ и успешно защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук по теме «Орошение хлопчатника минерализованными водами в староорошаемой зоне Голодной степи» (06.01.02) – Мелиорация и орошаемое земледелие).

В апреле 1979 года был переведен главным агрономом Жетысайского районного управления сельского хозяйства Шымкентской области. С 1982 года занимал ряд руководящих должностей – заведующий сельскохозяйственным отделом Жетысайского РК КП Казахстана, директор совхоза им. Ленина. С 1987 года – председатель Келесского районного агропромышленного объединения (РАПО), заместитель председателя Шымкентского областного агропромышленного комитета Госагропрома РК. С 1989 года был председателем Бугунского (ныне Ордабасинский район) райисполкома, первым заместителем председателя Шымкентского областного агропромышленного комитета Госагропрома РК.

В 1991 году – заместитель председателя исполкома Шымкентского областного совета РК (по Агропромышленному комплексу), с 1992 г. по 1997 г. являлся главой Жетысайской районной администрации, Акимом Жетысайского района. В 1997 году работал начальником укрупненного Мактааральского районного управления водохозяйственных систем.

С 1997 г. по 1999 г. занимал должность Акима Мактааральского района. В 1999 году окончил курсы Академии государственной службы при Президенте Республики Казахстан.

За время работы на руководящих должностях областного и районного масштаба он уделял большое внимание внедрению новых экономически целесообразных разработок в сельскохозяйственное производство и внес весомый вклад в научное обеспечение агропромышленного комплекса Южно-Казахстанской области.

Провел активную работу и внес достойный вклад по улучшению социально-экономического состояния, развития культуры, дружбы и солидарности между народами Южно-Казахстанской области, которые были отмечены высокой благодарностью.

С 1999 г. по 2002 г. – директор Мактааральской сельскохозяйственной опытной станции Министерства образования и науки РК, затем с июня 2002 г. – директор Мактааральской сельскохозяйственной опытной станции МСХ РК.

В 2004 г. И. Умбетаев защитил диссертацию на соискание ученой степени доктора сельскохозяйственных наук на тему «Научные основы сортовой технологии возделывания хлопчатника на мелиорируемых почвах юга Казахстана» (06.01.01 – Общее земледелие).

С февраля 2006 г. – директор Научно-исследовательского института хлопководства АО «Казагроинновация» Министерства сельского хозяйства РК.

С января 2008 г. – генеральный директор Казахского научно-исследовательского института хлопководства, АО «Казагроинновация» Министерства сельского хозяйства РК.

С 1 января 2016 г. – генеральный директор Казахского научно-исследовательского института хлопководства, НАО «Национальный аграрный научно-образовательный центр» Министерства сельского хозяйства РК.

Реформы в сельском хозяйстве после обретения независимости республики с первых шагов столкнулись с деформированной структурой производства. Ведь до 1992 года при Советском Союзе процветала монокультура хлопчатника, что отрицательно сказывалось на плодородии почв, урожайности сельскохозяйственных культур, качестве сельскохозяйственной продукции, вело к распространению болезней и вредителей хлопчатника и других растений.

Ему для развития сельского хозяйства предстояло решить ряд сложных и ответственных задач по разработке и внедрению новой научно-обоснованной системы в орошаемом земледелии юга Казахстана.

В республике не было своих отечественных сортов хлопчатника, дыни и поливной люцерны. Семена вышеперечисленных культур завозились из соседних республик, но они не обеспечивали желаемого результата. Мы были зависимы от соседних республик по сортам, технологиям возделывания хлопчатника и других культур. У нас не работали семеноводческие хозяйства, т.е. попросту их не было, на посев использовали сортосмесь и технические семена, в

результате чего снизилась урожайность хлопчатника и качество волокна.

На этом посту И. Умбетаев успешно направляет коллектив на поиск эффективных путей выхода хлопководческой отрасли из кризиса, разработанные рекомендации и предложения по инновационному развитию хлопководства в республике дали свои положительные результаты.

Он впервые определил ряд научных приоритетов по селекции хлопчатника, при успешном выполнении которых хлопок страны мог стать конкурентоспособным.

Эти приоритеты состоят из следующих направлений:

- Развитие скороспелых сортов хлопка с высоким урожаем, хорошим выходом и качеством волокна, отвечающим мировым стандартам;

- Вывести новые сорта хлопка, устойчивых к биотическим факторам (болезни и вредители);

- Развитие сортов хлопка, устойчивых к абиотическим факторам (дефицит поливной воды, засоленность почвы, устойчивость к чрезвычайно высоким температурам);

- Развитие сортов хлопчатника, адаптированных к выращиванию в различных почвенно-климатических условиях и приспособленных к машинному сбору;

- Широкое использование нетрадиционных методов селекции хлопчатника (биотехнология и генная инженерия).

Эти работы сопровождалась методами интерспецифической гибридизации, внутреспецифической гибридизации, экстремальным мутагенезом гетерозиса, молекулярной биологией и биотехнологией.

В связи с оценкой обстановки в отрасли хлопководства под его руководством и личном участии в институте углубились исследования и начались научно-исследовательские селекционные работы с выведения отечественных сортов. В результате с 2000 г. выведено 13 новых отечественных конкурентоспособных, скороспелых, болезне-засухоустойчивых, высокоурожайных с хорошим качеством волокна сортов хлопчатника серии «Мактаарал» (на все сорта имеются патенты и авторские свидетельства), которые быстрым темпом начали внедряться в производство.

С этого периода значительно улучшилась связь науки с

производством, расширились объемы и эффективность научно-исследовательских работ, что способствовало повышению урожайности и качества хлопка-сырца.

В настоящее время отечественные сорта в производстве занимают более 85% от всей площади посевов хлопчатника в республике. Урожайность хлопчатника в области за короткое время повысилась с 15 ц/га в 1998 г. до 29,5-30,0 центнеров с гектара в 2013-2014 гг.

В неофициальном мировом рейтинге по урожайности наша республика в 1998 г. среди 95 хлопкосеющих стран мира занимала 26 место, в 2007-2010 гг. – 21-23 места, в 2012-2014 гг. – 10-11 места.

Под его руководством в институте проводится адаптирование к внедрению зарубежных высокопродуктивных сортов и гибридов хлопчатника и овощебахчевых культур. Прошли испытания зарубежных сортов хлопчатника из более 17 хлопкосеющих стран мира.

В результате проведения этих работ для развития отечественного хлопководства получены ценные результаты по повышению конкурентоспособности отрасли.

Сегодня хлопководство нашей республики является устойчиво развивающейся отраслью, которая по сортам, семенам и технологиям не зависит от соседних стран. Наши отечественные сорта хлопчатника вызвали большой интерес зарубежных стран. Были запросы на разрешение получения генофонда от США, штатов Монтана, Арканзас (2003 г.), КНР (2005-2017 гг.), Бразилии (2008 г.), Таджикистана (2008 г.) и Аргентины (2011 г.).

Сорт хлопчатника с 2018 года внедрен в производство в корпорации «Райгород» Волгоградской области Российской Федерации (в 50 км от г. Волгоград) на площади около 4 тысяч гектаров при научном сопровождении ученых Казахского научно-исследовательского института хлопководства.

Семеноводство является одной из важных специальных отраслей в хлопководстве, на которую возложено быстрое размножение, сохранение сортовой чистоты, улучшение и внедрение в производство лучших районированных сортов хлопчатника.

Им впервые предложена новая схема по получению оригинальных и элитных семян хлопчатника отечественных конкурентоспособных сортов серии «Мактаарал», разработана инструкция по производству

посевных семян элиты и репродукции новых районированных сортов хлопчатника (2009 г.), которая сегодня успешно применяется элитно-семеноводческими хозяйствами (Утверждено к внедрению Департаментом земледелия МСХ РК).

По предложению И. Умбетаева Министерством сельского хозяйства построен завод по производству химически оголенных семян хлопчатника проектной мощностью 5 тыс. тонн семян в год, который обеспечит потребность хлопкосеющих хозяйств области высококачественными семенами элиты и I репродукции.

И. Умбетаевым разработана технология возделывания нового отечественного сорта хлопчатника М-4005 в рамках международного проекта «Экологически безопасное развитие в Кызылординской области» (Северное Приаралье) (АДИКО), финансируемого программой ЕuroreAid (Tasic) Европейского Союза (2004-2005 гг.).

С целью насыщения и развития севооборота при диверсификации растениеводства области селекционерами института выведены и внедрены в производство новые отечественные конкурентоспособные сорта дыни «Каракай», «Южанка-12», «Валет», «Жиеншар» (Торпеда), арбуза «Достык-10», «Куздик».

По его инициативе в 2005 г. фермеры Мактааральского района составили долгосрочный контракт с крупными плодоовощными базами и логистическими центрами города Москвы на поставку (экспорт) дынь, арбузов, ранней капусты и фруктов.

Сегодня выведенные институтом новые отечественные конкурентоспособные сорта дынь уверенно завоевали рынки не только г. Москвы, но и других северных городов России, даже ряда стран Евросоюза. За эти годы в области площадь бахчевых культур с 18 тысяч гектаров в 2005 году выросла до 63 тысяч гектаров в 2018 году. Теперь, ежегодно, в среднем, в области производится 2 млн. 300 тысяч тонн бахчи, из которых более 700 тысяч тонн экспортируются за пределы республики. Более 75 процентов (525 тыс. тонн) экспортируемых за границу республики сортов бахчи выведены селекционерами Казахского научно-исследовательского института хлопководства.

Для развития животноводства в орошаемых регионах области выведены новые конкурентоспособные сорта поливной люцерны «Коксарай», «Даму-12», «Онимди-90», с которых при соблюдении

сортовой агротехнологии можно получить по 5-6 укосов с каждого гектара или по 220-230 центнеров сухого сена.

Способ ведения орошаемого земледелия в области имел ряд существенных недостатков, процветала монокультура хлопчатника. Уменьшение доли люцерны в структуре посевных площадей и отсутствие других бобовых вело к резкому сокращению биологического азота и гумуса в почве, подавлению в ней положительных микробиологических процессов, в конечном счете, падению плодородия и урожайности всех возделываемых культур в регионе. Даже при применении высоких норм минеральных удобрений эти негативные процессы невозможно было преодолеть. В 1995-2000 годы урожайность хлопчатника снизилась с 28 до 15 центнеров с гектара, а овощных, бахчевых и кормовых культур в 1,4-1,7 раза.

В результате многолетних исследований по повышению плодородия почвы и путей эффективного использования азотных, фосфорных и калийных удобрений на сероземных орошаемых почвах завершилась разработка системы их применения под хлопчатник и других культур в севообороте, что сейчас дает хорошие результаты.

И. Умбетаев, после назначения директором Мактааральской сельскохозяйственной опытной станции Национального академического центра аграрных исследований МОН РК в 1999 году, расширил исследования по разработке новой научно обоснованной инновационной системы орошаемого земледелия хлопкосеющей зоны юга Казахстана.

Основой интенсивного использования орошаемой пашни является правильная структура посевов, в соответствии с которой определяется схема севооборота. Под его руководством в целях диверсификации хлопководства разработаны и совершенствованы более десяти схем интенсивных и короткопольных севооборотов для крупных и мелких фермерских хозяйств, которые успешно внедряются в производство.

В последние годы в странах Центральной Азии ощущается острый недостаток поливной воды. Особенно в бассейне реки Сырдарья, на орошаемых землях южного региона нашей республики, что остается главной проблемой при нарастающем дефиците оросительной воды. В связи с этим, научно-исследовательская

диссертационная работа И. Умбетаева на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук была направлена на решение вышеуказанных проблем. Внедрение впервые разработанной рекомендации по использованию минерализованных вод на полив хлопчатника и других сельскохозяйственных культур, позволило компенсировать дефицит оросительной воды в хлопкосоющей зоне страны, (который составляет 28-30% от потребности, 180-200 млн. м³) в условиях маловодья за счет использования минерализованных дренажных вод при смешивании с речной водой без снижения урожайности хлопчатника и при благоприятном мелиоративном состоянии орошаемых земель.

В целях рационального использования поливной воды в течение вегетационного периода из канала «Достык», берущем начало из реки Сырдарья, И. Умбетаев постоянно рекомендовал и доказывал на совещаниях в областном акимате, АО «КазАгроИнновация», коллегиях Министерства сельского хозяйства и на заседании круглого стола Сената Парламента РК свое видение диверсификации посевных площадей Мактааральского и Жетысайского районов и снижении площади хлопка до 65 тыс. гектаров с переходом на посев овощей, бахчи, кормовых культур, посадке саженцев фруктовых деревьев и винограда.

Согласно научно-обоснованному предложению И. Умбетаева разработан «Комплексный план диверсификации посевных площадей в Мактааральском районе» и утвержден Постановлением Правительства в феврале 2014 года. В соответствии с этим постановлением, для развития сельского хозяйства районов будет выделено из различных источников 19,2 млрд. тенге, а для реконструкции ремонта оросительных и сбросных сетей, гидросооружений будет выделено более 18,0 млрд. тенге.

В целом, под руководством И. Умбетаева в результате всесторонних исследований в хлопкосоющей зоне получены ценные научные данные, сделаны теоретические выводы по гидромодульному районированию и регулированию водно-солевого режима, имеющие огромное научно-практическое значение в орошаемом земледелии юга Казахстана.

Разработано и внедрено в производство гидромодульное районирование хлопчатника и культур хлопкового севооборота

в Мактааральском и Жетысайском районах, после чего из 1,056 млн. кубометров водозабора сэкономлено более 14 % или 140 млн. кубометров поливной воды.

Он впервые внес значительный вклад в развитие орошаемого земледелия хлопкосоющей зоны на основе внедрения научно-обоснованных современных перспективных методов полива – водосберегающей технологии, мелиорации засоленных земель как основы рационального использования водных ресурсов, эксплуатации оросительных и дренажных систем и возделывания сельскохозяйственных культур.

В результате этой работы с целью восстановления и функционирования скважин вертикального дренажа для улучшения мелиоративного состояния орошаемых земель впервые в Мактааральском и Жетысайском районах организована служба по эксплуатации скважин вертикального дренажа за счет республиканского бюджета. С 1999 года начались работы по восстановлению скважин вертикального дренажа и реконструкция оросительных сетей по программе ПУИД-I и ПУИД-II.

В условиях перехода к рыночной экономике, в новых условиях возделывания хлопчатника им впервые установлены оптимальные нормы, сроки внесения минеральных удобрений и режимы орошения новых и перспективных сортов хлопчатника на мелиорируемых землях, обеспечивающих получение сравнительно высоких урожаев хлопка-сырца с хорошими технологическими свойствами волокна.

Впервые по его научно-обоснованному предложению для улучшения водообеспечения установлены водонасосные сооружения в Жетысайском районе Туркестанской области для полива хлопчатника и других сельскохозяйственных культур из Шардаринского водохранилища на площади 80-85 тыс. гектаров.

Использование в посевах только хлопчатника, особенно на засоленных землях, привело к ухудшению мелиоративного и фитосанитарного состояния земель. В Мырзашольском регионе из 850 скважин вертикального дренажа не работали более 70 % скважин, что еще больше ускорило процесс засоления почвы.

Им впервые разработаны мелиоративные мероприятия по рассолению почвы (норма и сроки промывки в зависимости от степени засоления), а также на их основе создан оптимальный фон

для роста и развития новых и перспективных сортов хлопчатника, определены параметры густоты стояния и листовой поверхности хлопчатника, которые внедрены в производство на площади более 85% посевов хлопчатника в области.

И. Умбетаев разработал экономическую эффективность укрупнения агроформирований и фермерских хозяйств в сельскохозяйственные кооперативы до оптимального размера в зависимости от плодородия почвы, расстояния, оросительных, сбросных сетей и дороги.

Принял активное участие в разработке закона «О развитии хлопковой отрасли», где будет решен ряд проблем в хлопководстве.

Он впервые разработал внедрил в производство «Инновационную систему возделывания хлопчатника на юге Казахстана в новых условиях рыночной экономики» в Туркестанской области.

По инициативе И. Умбетаева в 2010 году 5 ноября начал работу Центр распространения и передачи знаний (ЦРЗ) «Мактаарал» на базе Казахского научно-исследовательского института хлопководства под лозунгом «Через систему распространения знаний – к конкурентоспособному сельскому хозяйству».

Создание Центра по распространению знаний в АПК оказало содействие в обучении сельских товаропроизводителей новым агротехнологиям, повышении образовательного уровня агроформирований и фермеров. Огромное значение в этой работе уделялось тому, чтобы передаваемые знания в области современных агротехнологий отвечали реальным потребностям сельских товаропроизводителей и задачам ускоренного развития отраслей АПК в регионах.

Основной специализацией Центра распространения и передачи знаний в сфере АПК «Мактаарал» является проведение мероприятий по распространению и передачи знаний в области хлопководства, овощеводства, бахчеводства, кормопроизводства, а также диверсификация культур в хлопковых севооборотах в условиях орошаемых земель Туркестанской области.

Центр содействовал ускоренному развитию регионов Туркестанской области в отрасли растениеводства. Благодаря целенаправленной работе Центра, хлопкоробы Южного Казахстана добились рекордных показателей, урожайность хлопчатника составила более 30 центнеров с гектара, в отдельных хозяйствах

урожайность достигла 50 и более центнеров. Это один из самых высоких показателей урожайности хлопчатника в области за последнее десятилетие.

Достичь поставленных целей по улучшению материального положения граждан поможет массовое обучение сельских предпринимателей, подготовка кадров и внедрение в производство рекомендаций по эффективному применению отечественных и зарубежных технологий.

В целях внедрения системы массового обучения сельских предпринимателей передовым технологиям агробизнеса при Казахском научно-исследовательском институте создан новый Центр распространения знаний «МАҚТА» (далее ЦРЗ «МАҚТА»).

На базе ЦРЗ «МАҚТА» с 2019 года организована работа по внедрению лучшего международного опыта в производство, в том числе и за счет привлечения авторитетных зарубежных специалистов, проведению научных исследований по наиболее эффективным технологиям в хлопкосеющих регионах Туркестанской области, практической демонстрации полученных результатов и организация передачи знаний производителям хлопка, бахчи, овощей, зерновых и кормовых культур для устранения вышеперечисленных проблем сдерживающих развитие хлопководства.

Работа проводится путем проведения анализа и мониторинга для определения наиболее востребованных направлений агробизнеса в области.

Наша задача состоит в том, чтобы организовать демонстрационные участки по производству сельскохозяйственной продукции приоритетной для хлопкосеющего региона, разработать рекомендации по эффективному применению отечественных и зарубежных технологий, проводить прямое консультирование сельхозтоваропроизводителей региона по применению используемых передовых технологий для получения высоких урожаев.

Для выполнения этих работ у нас в институте имеется квалифицированный отечественный и зарубежный научно-кадровый потенциал, опыт работы в распространении знаний в регионе, наличие инфраструктуры т.е. помещение, классы для обучения, лабораторные оборудования и приборы, кабинет цифровизации и точного земледелия и наличие сельскохозяйственных угодий, трактора и орудия.

Создание ЦРЗ «МАҚТА» улучшит кругооборот знаний и постановку прикладных задач перед наукой. Переход науки к решению прикладных задач, в свою очередь, обеспечивается обратной связью от фермеров.

Выполнить задачу по росту производительности труда и увеличению экспорта переработанной сельхозпродукции не решив проблемы, накопленные в хлопководстве, невозможно. Для решения вопроса должны быть активно реализованы потенциал цифровизации и точного земледелия АПК, а так же подготовка высококвалифицированных кадров.

В целях реализации политики государства и приоритетов, заложенных в государственной программе форсированного индустриально-инновационного развития на 2010-2014 гг., утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 958, И. Умбетаев принял участие в Республиканском конкурсе рационализаторских предложений с инновационными разработками «Сберегающая технология обработки почвы в орошаемом земледелии Южного Казахстана» и стал победителем конкурса рационализаторских решений «Рационализатор.kz» 2012 года, организованном Министерством индустрии и новых технологий РК совместно с АО «Национальное агентство по технологическому развитию» и был награжден специальным дипломом за 1 место.

Сберегающая технология рыхления почвы на глубину 55-65 см разрушает подплужную подошву почвы орошаемых земель, образованную на глубине 30-40 см в течение 45-50 лет, улучшает аэрацию, водопроницаемость и водно-воздушный режим почвы, снижает объемный вес почвы, повышает урожайность сельскохозяйственных культур и качество продукции. В настоящее время это технология внедрена в производство в области на площади более 287 тыс. гектаров.

В целом, по Туркестанской области на орошаемых землях при внедрении и применении новой сберегающей технологии по глубокому рыхлению почвы без оборота пласта при основной обработке почвы фермеры могут сэкономить более 1,5 млрд. тенге, а за счет увеличения урожайности всего на 30-32% ежегодно дополнительно можно получить около 13,5 млрд. тенге, в целом 15,0 млрд. тенге.

В 1998, 2002, 2003, 2014 и 2017 годах значительная часть посевов хлопчатника Южного Казахстана была повреждена хлопковой совкой, карадриной и другими вредителями. На большинстве площадей урон урожая достиг 40-70% и более.

Защита хлопчатника от вредителей осуществляется в основном за счет применения химических средств, оказывающих отрицательное влияние на окружающую среду и на здоровье населения.

Несмотря на значительные успехи, достигнутые в защите хлопчатника от вредителей и отсутствие финансирования, научные исследования были продолжены за счет вне бюджетных средств института и были получены эффективные результаты.

По предложению И. Умбетаева для повышения эффективности рекомендовано включить в интегрированную защиту хлопчатника биологический метод с использованием местных видов биоагентов, таких как трихограмма, бракон, златоглазка, адаптированных к местным условиям, чтобы способствовать сохранению накопленного урожая от вредителей и увеличению урожайности хлопка-сырца, обеспечению высококачественными волокнами хлопково-текстильную отрасль страны и развитию экономики Агропромышленного комплекса Казахстана.

Он совместно с учеными РГКП «Южно-Казахстанский государственный университет им. М. Ауэзова» Министерства образования и науки РК впервые разработал «Способ получения минеральных удобрений пролонгированного действия». Новое изобретение подтверждено инновационным патентом Республики Казахстан № 20523 от 25 сентября 2008 года.

И. Умбетаев – победитель VI Республиканского конкурса «Шапагат-2009» и обладатель Диплома победителя Республиканского конкурса рационализаторов в номинации «За вклад в инновационное развитие Казахстана» по теме «Способ получения минеральных удобрений пролонгированного действия».

Своей научно-исследовательской работой он вносит большой вклад в развитие хлопководства Туркестанской области и в выполнение программы хлопково-текстильного кластера Республики Казахстан.

На становление И. Умбетаева как ученого, его научный рост и плодотворную работу значительное влияние оказали такие известные

ученые как доктора наук, профессора, академики Национальной академии наук Республики Казахстан, Национальной академии наук Республики Узбекистан, академики ВАСХНИЛ, РАН, УААН, АСХН РК: Н.Ф. Беспалов, И.К. Киселева, С.Х. Юлдашев, В.А. Духовный, М.Ж. Журинов, Т.И. Есполов, Р.Е. Елешев, А.А. Сатыбалдин, Р.А. Уразалиев, А.С. Сапаров, К.Е. Елемесов, А.М. Омбаев, Г.Т. Мейрман, Ш.И. Ибрагимов, К.М. Мирзажанов, Т.А. Атакулов, А.С. Сергазиев, А. Махамбетов и др.

И. Умбетаев активно участвует в международных научно-практических конференциях и симпозиумах по хлопководству, ежегодных пленарных заседаниях Международного Консультативного Комитета по хлопку, проводимых в странах: в Китае, Пакистане, Индии, Соединенных Штатах Америки, Бразилии, Аргентине, Узбекистане, Турции, Малайзии, Сингапуре, Африке, Буркина-Фасо, Кот-д'Ивуар, Австралии, Германии, Франции, Италии, Польше, Греции, Белоруссии, России, Украине, Южной Африке (Кейптаун), Швейцарии, Тайване, Бангладеш и Колумбии. Его выступление с научным докладом «О состоянии и перспективах развития хлопководства в Республике Казахстан» и по другим темам отрасли говорит о глубоких научных исследованиях и большом будущем в хлопководстве Казахстана, получившем международное признание.

Налажены тесные контакты с ведущими научными и образовательными центрами Казахстана, зарубежными научными центрами Израиля, Турции, Китая, Бразилии, Аргентины, США, ФРГ, Узбекистана, Колумбии и Греции, а также с международными центрами ICARDA, IWMI, EMBRAPA, TACIS, ICAC, CIMMIT и TICA.

И. Умбетаев – член Попечительского Союза семеноводов и селекционеров Ассоциации «АгроСоюз Республики Казахстан».

С 2004 года – Член экспертной комиссии по вопросам селекции, сортоиспытания и семеноводства сельскохозяйственных культур МСХ РК.

Является председателем технического комитета по стандартизации хлопковой продукции «ТК-64» при Министерстве индустрии и торговли Республики Казахстан. Под его руководством в 2006 году разработаны 8 государственных стандартов на хлопковую продукцию (Приказ № 572 Комитета по техническому регулированию и метрологии Министерства индустрии и торговли

РК) и технологический регламент переработки хлопка-сырца в хлопковолокно (Приказ МСХ РК № 777 от 27 декабря 2007 года).

И. Умбетаев является автором научных трудов, опубликованных в научных изданиях – 575 названий, из них с импакт-фактором – 69, на английском языке – 44, патенты – 63, авторские свидетельства – 60, статьи в средствах массовой информации – 451, труды, изданные под его редакцией – 43.

За период работы директором Казахского научно-исследовательского института хлопководства он активно занимался и занимается организацией и развитием научных исследований, производственной и финансово-хозяйственной деятельностью.

В институте осуществляется мониторинг за состоянием научных публикаций, нормативно-методических рекомендаций, законов в области хлопководства. Сформирована база данных научных публикаций по хлопководству. Согласно договору с АО «Национальный центр научно-технической информации» за № 143 от 05.05.2015 года институт имеет доступ к электронным информационным ресурсам Web of Science и Базе данных SpringerLink. Имеется специализированная научно-техническая библиотека, фонд которой содержит более 3,5 тыс. экземпляров книг, периодических изданий, нормативно-методических рекомендаций, авторефератов докторских и кандидатских диссертаций, патентов, авторских свидетельств и т.п. по различным направлениям хлопководческой науки. Имеется архив собственных разработок.

Основной генофонд хлопчатника в Казахстане сосредоточен в ТОО «Казахский НИИ хлопководства», коллекции насчитывают 1013 образцов из 21 страны, в том числе 1008 образцов средневолокнистых и 5 тонковолокнистых видов хлопчатника.

Лаборатории оснащены современным оборудованием, новейшими измерительными приборами, инвентарем для проведения научно-исследовательских работ по новейшим методикам.

Казахский научно-исследовательский институт хлопководства в соответствии с международными требованиями с 2010 года работает по системе менеджмента качества ИСО-9001-2000.

Ибадулла Умбетаев поддерживает тесный контакт и оказывает консультационные услуги Министерству сельского хозяйства и ведомствам аграрного профиля, Туркестанскому областному акимату,

хлопкосоющим районам, фермерским хозяйствам по вопросам хлопководства, орошаемого земледелия, мелиорации, применения удобрений, химикатов и борьбы с сельскохозяйственными вредителями.

Академика И. Умбетаева отличает требовательность к себе и окружающим, большая организаторская способность, толерантность, широкий кругозор и высокая культура общения, умение открыто высказывать свою точку зрения. Имея богатый жизненный опыт, обладая способностью найти правильное решение в трудных условиях, И. Умбетаев пользуется большим авторитетом, искренним и глубоким уважением в научном мире нашей страны и за рубежом. Для него характерны замечательные человеческие качества – целеустремленность, эрудиция, работоспособность и доброжелательность.

Бигараев О.К.

*Заместитель генерального директора по науке
Казахского научно-исследовательского
института хлопководства, кандидат
сельскохозяйственных наук,
член-корреспондент Академии
сельскохозяйственных наук РК*

Костаков А.К.

*Ученый секретарь Казахского научно-
исследовательского института
хлопководства, кандидат
сельскохозяйственных наук,
член-корреспондент Академии
сельскохозяйственных наук РК*

**BRIEF ESSAY OF SCIENTIFIC, PRODUCTION AND
PUBLIC ACTIVITY OF THE ACADEMICIAN OF THE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN, DOCTOR OF AGRICULTURE, HONOURED
WORKER OF KAZAKHSTAN I.I. UMBETAYEV**

Umbetayev Ibadulla was born on April 15, 1952 in 1951 in “Internatsional” village, Zhetysai district, the South Kazakhstan Region.

He is one of the leading scientists of Kazakhstan and abroad in the field of cotton growing. He has made a significant contribution to the scientific support of agricultural sector development in the country on research and selection work, as well as personal contribution to the implementation of the strategy of entering the Republic into 30 of the most competitive countries of the world and into the activity on support of a positive image of the national science at international level. Along with that the successful implementation by him of modern research and development of project into production increases the investment attractiveness of the state in the conditions of the world financial crisis, plant growing modification, increase in manufacturing of competitive products for ensuring food safety of the country.

Doctor of Agriculture (2004), academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (2017), academician of the Academy of Agriculture of the Republic of Kazakhstan (2009), academician of Oxford University Association (Great Britain, London 2014), winner of the prize of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan named after A. Baraev of the 1st degree, winner of the Gold Medal for the best scientific research and works in the field of agrarian science (2008), Honoured figure of Kazakhstan (2006), Holder of the Order of Kurmet (2016).

Upon graduation from the secondary school named after V.I. Lenin in 1967 he entered the Faculty of Agriculture of the Kazakh Order of the Red Banner Labour of the State Agricultural Institute (Kazakh State Agricultural Institute at present) and graduated from it in 1972 in the speciality Scientist-Agronomist.

He started his labour activity in 1972 from the post of senior laboratory assistant, researcher, Head of Mass Analysis Laboratory of Maktaral Experimental Plant of Cotton Growing of the All-Union

Research Institute of Cotton Growing (hereinafter referred to as RICGUnion). In 1978, after postgraduate study at RICGUnion he successfully defended his thesis in support of candidature of academic degree of a candidate of agriculture on the topic «Use of Mineral Water for Watering Cotton in the Conditions of Hungry Steppe» (06.01.02) – Reclamation and Irrigated Farming).

In April 1979 he was transferred to a position of Chief Agronomist of Zhetysai Regional Administration of Agriculture of the Shymkent Oblast. From 1982 he held a number of executive positions – head of Agriculture Department of Zhetysai Regional Committee of CP of Kazakhstan, Director of the State Owned Farm named after Lenin. Since 1987 – the Chairman of Kelesk Regional Agroindustrial Association (DAIA), Deputy Chairman of Shymkent Oblast Agroindustrial Committee of Gosagroprom of the Republic of Kazakhstan. Since 1989 – the Chairman of Bugunsk (Ordabasinsk Region at present) District Executive Committee, the first Deputy Chairman of Shymkent Regional Agroindustrial Committee of the State Agriculture Committee of the Republic of Kazakhstan.

In 1991 – the Deputy Chairman of Executive Committee of Shymkent Oblast Council of the Republic of Kazakhstan (for Agroindustrial Complex), from 1992 to 1997 is the Head of Zhetysai region Administration, Akim of Zhetysai region. In 1997 – the Head of enlarged Maktaaral administration of water system management.

From 1997 to 1999 – the Governor of Maktaaral Region. In 1999 completed the courses of the Academy of State Service at the President of the Republic of Kazakhstan.

During the period of holding the executive positions of regional and oblast level he paid a lot of attention to introduction of new economically justified developments in agricultural production and made a significant contribution into scientific support of agroindustrial complex of the South Kazakhstan Oblast.

He performed active work and made a worthy contribution in improvement of social and economic conditions, culture development, friendship and solidarity among peoples of the South Kazakhstan Oblast, that were marked by high appreciation.

From 1999 to 2002 was the Director of Maktaaral Experimental Agricultural Station of the Ministry of Education and Science of the

Republic of Kazakhstan, then from 2002 – the Director of Maktaaral Experimental Agricultural Station of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

In 2004 I. Umbetayev defended his doctoral thesis on agriculture on the topic «Scientific Bases of Varietal Technology Cultivation Cotton on Reclaimed Soils of the South of Kazakhstan» (06.01.01 – General Agriculture).

Since February 2006 – the Director of Research Institute of Cotton Growing «KazAgroInnovation» JSC of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Since January 2008 – Director General of the Kazakh Research Institute of Cotton Growing «KazAgroInnovatsia» JSC of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Since January 1, 2016 – Director General of the Kazakh Research Institute of Cotton Growing «National Agrarian Scientific and Educational Center» NASEC of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

Reforms in agriculture after the Republic independence from the first steps faced with the deformed structure of production. You know that by 1992 during the period of the Soviet Union the cotton monoculture flourished that negatively affected the soil fertility, crop yield, agricultural products quality, resulted in spread of diseases and pests of cotton and other plants.

For the purpose of agriculture development he had to solve a number of complex and responsible tasks for the development and implementation of a new scientific-grounded system in irrigated agriculture of the south of Kazakhstan.

In the Republic there were no domestic varieties of cotton, melons and watering alfalfa. The seeds of the above crops were imported from neighboring republics, but they gave no result. We were dependent on the neighboring republics by varieties, technologies of cotton and other cultures growing. We had no operating seed farms, i.e. they did not exist, mixed varieties and technical seeds were used for dropping what resulted in reduction in cotton yields and fibre quality.

During his term, I. Umbetayev successfully directed the team for a search of efficient ways of the cotton industry overcoming the crisis,

the recommendations and propositions on cotton growing. Innovative development in the Republic gave positive results.

He was the first to determine a number of scientific priorities on cotton breeding at successful performance of which the country's cotton could be competitive.

These priorities include the following directions:

- Development of early-ripening varieties of cotton with a high yield, good outcome and fibre quality satisfying the world standards;
- Breed new cotton varieties sustainable to biotic factors (diseases and pests);
- Development of cotton varieties sustainable to abiotic factors (deficit of irrigation water, soil salinity, resistance to extremely high temperatures);
- Development of cotton varieties adapted to cultivation in different soil and climatic conditions and adapted to machine harvest;
- Wide use of non-traditional methods of cotton selection (biotechnology and genetic engineering).

These works were accompanied by the methodologies of interspecific hybridization, intra-specific hybridization, extreme mutagenesis of hybrid vigor, molecular biology and biotechnology.

According to appreciation of situation in the cotton breeding industry he headed and personally participated in the research improvement in the institute and start of scientific and research selection works with domestic varieties breeding. As a result, starting from 2000 13 new domestic competitive early-ripe disease-resistant, drought-proof, high-yielding with a good quality of a fibre of cotton varieties of Maktaaral series (all varieties have patents and author's certificates), that began to be used in production at a quick rate.

From this period the connection between science and production has been improved, the volumes and efficiency of scientific and research activity have been enhanced what facilitated increase in yield and raw cotton quality.

Today, the domestic varieties in production take more than 85% from the total area of cotton planting in the Republic. Cotton yield in the region increased over a short period of time from 15 centner/hectare in 1998 up to 29,5-30,0 centners in 2013-2014.

In unofficial world rating our republic in 1998 was among 95 cotton-

growing countries of the world and took the 26th place by yield, in 2007-2010 – 21-23 places, in 2012-2014 - 10-11 places.

Adaptation to implementation of foreign high-yielding cotton varieties and hybrids and cucurbits and vegetables has been performed under his guidance in the institute. The tests of foreign cotton varieties from more than 17 cotton-growing countries of the world have been performed.

As a result of these works for the development of domestic cotton production the valuable results on improving the industry competitiveness have been obtained.

Today, the cotton industry of our Republic is a sustainable growing industry that does not depend on neighboring countries by grades, seeds and technologies. Our domestic cotton varieties raised a great interest of foreign countries. There were requests for permission to obtain the gene pool from the United States of America, Montana, Arkansas (2003), the PRC (2005), Brazil (2008), Tajikistan (2008) and Argentina (2011).

The cotton variety M-4011 has been put into production by Raygorod Corporation in Volgograd region of the Russian Federation (50 km from Volgograd) at the area of about 4 thousand hectares with the scientific support of the scientists of the Kazakh Research Institute of Cotton Growing starting from 2018.

Seed growing is one of the important special branches in cotton growing that is responsible for rapid reproduction, preservation of varietal purity, improvement and put of the best zoned cotton varieties into production.

He was the first who proposed a new scheme to obtain original and elite cotton seeds of domestic competitive varieties of the Maktaaral series, he developed the instruction on production of sowing seeds of the elite and the reproduction of new zoned cotton varieties (2009), which is now successfully used by elite seed farms (Approved for implementation by the Department of Agriculture of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan).

At the suggestion of I. Umbetayev, the Ministry of Agriculture has built the plant on chemically bare cotton seeds production with a design capacity of 5 thousand tons of seeds per year, which will cover the requirement of cotton-growing farms in the region with high-quality seeds of the elite and I reproduction

I. Umbetayev developed a new technology of new domestic cotton variety M-4005 cultivation within the frameworks of International Project

«Environmentally Safe Development in the Kyzylorda Oblast (Northern Aral Sea Region) (ADIKO), funded by the EuropeAid (Tacic) Program of the European Union (2004-2005).

For the purpose of saturation and development of the crop rotation with the diversification of crop production in the region, the breeders of the Institute developed and put into production new domestic competitive varieties of melon «Karakai», «Yuzhanka-12», «Valet», «Zhienshar» (Torpeda), watermelon «Dostyk-10», «Kuzdik».

Upon his initiative the farmers of Maktaaral region entered into a long-term contract with large fruit and vegetable bases and logistics centers of Moscow for melons, watermelons, early cabbage and fruit supply (export) in 2005.

At present, new domestic melon varieties developed by the Institute have confidently conquered the markets as in Moscow, so and in other northern cities of the Russian Federation, even in a number of EU countries. During these years, the area of melon crops in the region grew from 18 thousand hectares in 2005 to 63 thousand hectares in 2018. Currently, annually, on the average, the region produces 2 million 300 thousand tons of melon, where above 700 thousand tons are exported outside the Republic. More than 75 percent (525 thousand tons) of varieties of melon exported abroad are bred by the Kazakh Scientific Research Institute of Cotton Growing.

For the development of animal husbandry in the irrigated regions of the oblast, new competitive varieties of irrigated alfalfa “Koksarai”, “Damu-12”, “Onimdi-90” have been developed, from which, subject to compliance with the varietal agrotechnology, it is possible to obtain 5-6 hauls per hectare or 220-230 centners of dried hay.

The method of conducting the irrigated agriculture in the region had a number of substantial failings, the monoculture of cotton plant prospered. Diminishing of stake of alfalfa in the structure of sowing areas and absence other bob conduced to sharp reduction of biological nitrogen and humus in soil, to suppression in it of positive microbiological processes, and finally, to falling of fertility and productivity of all cultivated cultures in the region. Even at application of high rates of mineral fertilizers was impossible to overcome these negative processes. In 1995-2000, the productivity of cotton decreased from 28 to 15 metric centners from a hectare, and vegetable, water-melon and forage cultures in 1,4-1,7 time.

In the result of multi-year researches on increase in soil fertility and ways of the efficient use of nitrogen, phosphoric and potash fertilizers on the sierozemic irrigated soils development of the system of their application for a cotton and other cultures in a crop rotation was completed that now yields good results.

I. Umbetayev, after appointing the Director of Maktaaral Experimental Agricultural Station of the National Academic Center of Agrarian Researches of the Ministry of Education and Science in 1999 has expanded the research on the development of new scientifically grounded innovative system of irrigated agriculture of cotton-growing zone of southern Kazakhstan.

The basis of intensive use of irrigated arable land is the correct structure of crops, according to which the scheme of crop rotation is determined. Under his leadership, more than ten schemes of intensive and short-cut crop rotations have been developed and perfected for the purpose of diversification of cotton growing for large and small farms that are successfully introduced into production.

In recent years, there is a severe lack of irrigation water in Central Asian countries. Especially in the Syr Darya River basin, on irrigated lands of the southern region of our Republic, which remains the main problem along with the growing deficit of irrigation water. In this regard, I. Umbetayev's scientific and research dissertation work for academic degree of a candidate of agriculture was directed at the solution of the problems above. Introduction of the newly developed recommendation on the use of mineral waters for watering cotton and other crops, allowed compensating the deficit of irrigation water in the cotton zone of the country (that makes 28-30% of the need, 180-200 mln m³) in the conditions of lack of water due to use of the mineralized drainage waters when mixing with the river water without decrease in the cotton productivity and at a favorable meliorative condition of the irrigated lands.

For the rational use of irrigation water during the vegetative period from "Dostyk" Channel originating from the Syr Darya River, I. Umbetayev constantly recommended and proved at meetings in regional akimat, that KazAgroInnovatsia, the Boards of the Ministry of Agriculture and at the round-table meeting of the Senate of Parliament of RK the vision of diversification of acreage of Maktaaral and Zhetysai regions and decrease in the area of cotton to 65 thousand hectares with transition to crops of

vegetables, a melon field, forage crops, landing of saplings of fruit trees and grapes.

According to the scientifically based proposal of I. Umbetayev “The comprehensive plan of diversification of acreage in Maktaaral region” has been developed and approved by the Government Resolution in February, 2014. According to this Resolution, for the development of agriculture of areas it will be allocated from various sources of 19.2 billion tenge, and for the reconstruction of repair of irrigating and waste networks, the hydraulic structures for more than 18.0 billion tenge will be allocated.

In general, under the leadership of I. Umbetayev as a result of the comprehensive investigations in a cotton growing areas the valuable scientific data is obtained, the theoretical conclusions on hydromodular division and regulation of the water-salt regime having a huge scientific and practical value in the irrigated agriculture of the south of Kazakhstan are drawn.

Hydromodular cotton and the cultures of a cotton crop rotation zoning have been developed and introduced in production in Maktaaral and Zhetysai regions, then from 1.056 million cubic meters of water intake more than 14% or 140 million cubic meters of irrigation water have been saved.

He was the first who made the significant contribution to development of the irrigated agriculture of cotton growing area on the basis of introduction of scientifically based modern perspective methods of watering – water-conservation technology, melioration of the salted lands as bases of rational use of water resources, operation of irrigating and drainage systems and cultivation of crops.

As a result of this work with the purpose of restoration and functioning of the wells of a vertical drainage for improvement of a meliorative condition of the irrigated lands the service on operation of the wells of a vertical drainage at the expense of the republican budget has been organized for the first time in Maktaaral and Zhetysai regions.

In the transition process to market economy, in new conditions of cotton cultivation he for the first time established the optimum rates, terms of introduction of mineral fertilizers and the regimes of irrigation of new and perspective cotton varieties on the reclaimed lands providing rather heavy yields of raw cotton with good technological properties of fibre.

For the first time at his scientifically based suggestion on improvement of water supply the water pumping stations have been installed in Zhetysai region of the Turkestan oblast for watering of cotton and other crops from the Shardara reservoir on the area of 80-85 thousand hectares.

The use of cotton only in crops, especially in saline lands, has resulted in a deterioration land-reclamation and phytosanitary conditions of lands. In the Myrzashol region, out of 850 vertical drainage wells, more than 70% of the wells were inoperative, which only further accelerated the soil salinization process.

He was the first to develop reclamation actions for soil desalination (the norm and washing terms depending on salinization degree), these actions served as the basis for creating optimal background for growth and development of new and promising cotton varieties, the parameters of degree of density and cotton leaf surface were determined and were further introduced into production occupying an area of more than 85% of cotton crops in the region.

I. Umbetaev developed a model for economic efficiency of enlargement of agricultural economic units and farms into agricultural cooperatives to an optimal size depending on soil fertility, distance, irrigation, drainage networks and roads.

He took an active part in development of the Law «On the cotton industry development», which would facilitate a number of cotton production issues.

He was the first to develop and introduce into production the «Innovative system for cotton production in south of Kazakhstan in the new market economy conditions» in Turkestan oblast.

At the initiative of I. Umbetaev, on November 5, 2010, the Center for knowledge dissemination and transfer (CRZ) «Maktaaral» started its work under the auspices of the «Kazakh Research and Development Institute for Cotton Growing» whose motto was «Via knowledge dissemination system – to a competitive agriculture».

The creation of Center for knowledge dissemination in AIC (Agri-Industrial Complex) rendered assistance in training rural agricultural producers in new agricultural technologies, raising the educational level of agricultural economic units and farmers. Great importance in this work was paid to compliance of transferred knowledge of advanced agricultural technologies with the real needs of rural agricultural producers and the

tasks of accelerated development of agri-industrial complexes in the regions.

The main specialization of «Maktaaral» Center for the dissemination and transfer of agri-industrial knowledge is to carry out activities for the dissemination and transfer of knowledge in the field of cotton growing, vegetable growing, melon growing, fodder production, as well as diversification of crops in cotton crop rotations in irrigated lands of the Turkestan oblast.

The Center contributed to the accelerated development of the crop industry in the regions of the Turkestan oblast. Thanks to the Center's focused work, cotton growers in the South Kazakhstan achieved record yields, cotton yields exceeded 30 centners per hectare, and in some farms yields reached 50 and more centners. This is one of the highest cotton yields in the region over the past decade.

Mass training of rural entrepreneurs, training personnel and farmers and implementation in the production of recommendations on the effective application of domestic and foreign technologies, will help to achieve goals aimed to improving the material status of citizens.

The Center for knowledge dissemination was started under the auspices of the Kazakh Research and Development Institute to introduce the system of advanced agricultural and agribusiness technologies mass training for rural entrepreneurs.

Starting from 2019, under the auspices of «Makta» CKD the work on introduction of the best international experience was organized which implies the involvement of the well-known foreign specialists, holding scientific research in the most effective technologies in cotton producing regions of Turkestan oblast, practical demonstration of the obtained results and management of knowledge transfer to cotton, melons and gourds, grain and fodder plants producers to eliminate the above problems hindering cotton production.

The work is implemented by carrying out analysis and monitoring, determining the most demanded lines in the region agribusiness.

Our task is to start demonstration plots for the production of agricultural products, which are of primary importance for the cotton growing region, to develop recommendations for the effective use of domestic and foreign technologies, to render consulting services to agricultural producers in the region on the use of advanced technologies aiming to high yields.

To carry out these works, our institute has a qualified domestic and foreign scientific and research personnel, experience in knowledge dissemination in the region, the availability of infrastructure, that is, premises, training classes, laboratory equipment and instrumentation, a digitalization and precision farming room, the availability of agricultural land, tractors and implements.

Creation of «Makta» Center for knowledge dissemination and transfer will start knowledge circulation and ensure applied problems statement for the science. Science transition to applied problems solution, is in its turn assured by the farmers feedback.

It is impossible to ensure labor productivity growth and export of processed agricultural products without solution of problems accumulated in cotton growing sector. To resolve the issue, digitization and AIC precision agriculture shall be implemented, as well as training of highly qualified personnel.

For purposes of implementation of the state policy and priorities laid in the state program for enhanced industrial-innovative development for 2010-2014 and approved by the President of the Republic of Kazakhstan of March 19, 2010 No.958, I. Umbetaev took part in the Republican contest of innovation proposals with innovative developments «Sparing land processing technology in irrigated agriculture of South Kazakhstan» and a winner of innovation solutions contest «Ratsionalizator.kz» in 2012, which was managed by the Ministry of Industry and New Technologies of RK jointly with «National Agency for Technological Development» and was awarded a special 1st prize diploma.

The sparing technology of soil loosening to a depth of 55-65 cm destroys the soil sub-plough sole of irrigated land, formed at a depth of 30-40 cm for 45-50 years, improves aeration, water permeability and the soil water-air regime, reduces the bulk weight of the soil, increases the yield of agricultural crops and product quality. Currently, this technology is introduced into production on the area exceeding 287 thousand hectares.

On the whole, in Turkestan oblast alone, farmers can save more than 1.5 billion tenge on the irrigated lands and using a new sparing technology of chiselling without soil overturning, and due to increase in crop yield by 30-32% a year, about 13.5 bill. tenge can be obtained additionally, with total economic effect of 15.0 bill. tenge.

In 1998, 2002, 2003, 2014 and 2017, a significant part of cotton seeded

areas of the South Kazakhstan was damaged by cotton budworm, beet borer and other agricultural pests. On the majority of areas the crop loss reached 40-70% and even more.

Cotton protection against pests is carried out, chiefly, using chemicals, which impact environment and human health negatively.

Despite significant progress in protecting cotton from pests and lack of funding, research continued based on beyond the budget means of the Institute, which to obtaining effective results.

On the proposal of I. Umbetaev, for purposes of effectiveness enhancing, it was recommended to include a biological method using local types of bioagents, such as a trichogram, a brakon, lion aphids adapted to local conditions, in the integrated cotton protection in order to help preserve the accumulated crop from pests and increase the yield of raw cotton, providing the country's cotton-textile industry with high-quality fibers and to ensure the economic development of the Agri-industrial complex of Kazakhstan.

He with the scientists of «M. Auezov South-Kazakhstan State University» RGKP of RK Ministry of Education and Science were the first to develop «Method for obtaining the prolonged effect fertilizers». The new invention was certified by Innovative Patent of the Republic of Kazakhstan No. 20523 of September 25, 2008.

I. Umbetaev is the winner the VI Republican contest «Shapagat-2009» and the recipient of the Winners Diploma of Republican Innovators Contest in nomination «For contribution to innovative development of Kazakhstan» on the subject «Method for obtaining the prolonged effect fertilizers».

His being engaged in research-development activity makes a significant contribution to cotton production development in Turkestan щидфые, to fulfillment of cotton-textile cluster program of the Republic of Kazakhstan.

I. Umbetaev's becoming as a scientist, as well as his scientific growth and fruitful work were influenced by such well-known scholars as sciences doctors, professors, academicians of the Republic of Kazakhstan National Academy of Sciences, the Republic of Uzbekistan National Academy of Sciences, academicians of VASKhNIL, RAN, UAAN, RK ASKhN: N.F. Beshpalov, I.K. Kiseleva, S.Kh. Yuldashev, V.A. Dukhovny, M.Zh. Zhurinov, T.I. Espolov, R.E. Eleshev, A.A. Satybaldin, R.A.

Urazaliyev, A.S. Saparov, K.E. Elemesov, A.M. Ombaev, G.T. Meyerman, Sh.I. Ibragimov, K.M. Mirzazhanov, T.A. Atakulov, A.S. Sergaziev, A. Makhambetov and others.

I. Umbetaev takes an active part in the international research and practical conferences and symposia in cotton growing, annual plenary meetings of the International Cotton Advisory Committee which were held in the following countries: in China, Pakistan, India, the United States of America, Brazil, Argentina, Uzbekistan, Turkey, Malaysia, Singapore, Africa, Burkina Faso, Ivory Coast, Australia, Germany, France, Italy, Poland, Greece, Belarus, Russia, the Ukraine, South Africa (Cape Town), Switzerland, Taiwan, Bangladesh and Colombia. His presentation of the scientific report «On the state and prospects of development of cotton growing in the Republic of Kazakhstan» and on other topics of the industry, testifies to deep scientific research and a great future of the cotton growing in Kazakhstan, which received international recognition.

Close contacts have been established with leading scientific and educational centers of Kazakhstan, foreign scientific centers of Israel, Turkey, China, Brazil, Argentina, USA, Germany, Uzbekistan, Colombia and Greece, as well as with international centers ICARDA, IWMI, EMBRAPA, TACIC, ICAC, CIMMIT and TICA.

I. Umbetaev is a member of the Board of Trustees of seed producers and plant breeders of «Agri-Union of the Republic of Kazakhstan» Association.

Since 2004, he is a member of the expert commission on issues of breeding, breed testing and seed production of agricultural crops of the Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan.

He is the chairman of the technical committee for the standardization of cotton products «TK-64» under the auspices of the Ministry of Industry and Trade of the Republic of Kazakhstan. Under his supervision, in 2006, 8 state standards for cotton products were developed (Order No. 572 of the Committee for Technical Regulation and Metrology of the Ministry of Industry and Trade of the Republic of Kazakhstan), as well as process regulations for raw cotton processing into cotton fiber (Order of the Ministry of Agriculture of the RK No. 777 of December 27, 2007).

I. Umbetaev is the author of scientific works published in scientific editions – 575 names, of which with impact factor – 69, in English – 44,

patents – 63, inventor’s certificates – 60, articles in mass media – 451, works published under his editorship – 43.

While holding the position of the director of the Kazakh Research and Development Institute for Cotton Growing, he has actively been engaged and is engaged in the management and development of scientific research, production, financial and economic activities.

The institute monitors the status of scientific publications, regulatory guidelines, laws pertaining to cotton growing. A database of scientific publications on cotton growing has been created. According to the contract with «National Center for Scientific and Technical Information» JSC, No. 143 dated 05.05.2015, the institute has access to the electronic information resources WebofScience and the SpringerLink Database. There is a specialized scientific and technical library, the collection of which contains more than 3.5 thousand copies of books, periodicals, regulatory-methodical guidelines, abstracts of doctoral and master’s theses, patents, copyright certificates, etc. in various areas of cotton-growing science. There is an archive of his own developments.

The main gene pool of cotton in Kazakhstan is concentrated in the «Kazakh Research and Development Institute of Cotton-Growing» LLP, its collection contains 1013 samples from 21 countries, including 1008 samples of medium-fiber and 5 fine-fiber types of cotton.

The laboratories are equipped with advanced equipment, the latest measuring instruments, and equipment for carrying out research and development works by the latest procedures and techniques.

«Kazakh Research and Development Institute for Cotton Growing» has been working on the quality management system ISO-9001-2000 in accordance with international requirements since 2010.

Ibadulla Umbetaev maintains close contact and provides consulting services to the Ministry of Agriculture and Agricultural Departments, the Turkestan oblast akimat, cotton-seeding areas, and farms engaged in cotton growing, as well as irrigated agriculture, land reclamation, the use of fertilizers, chemicals and farm pest control.

Academician I. Umbetaev is distinguished for self-exactingness and to people he deals with, a great organizing ability, tolerance, broad outlook and a high culture of communication, the ability to openly express his point of view. Having a vast life experience, having the ability to find the right solution in difficult conditions, I. Umbetaev enjoys great prestige,

sincere and deep respect in the scientific world of this country and abroad. He possesses remarkable human qualities – dedication, erudition, efficiency and benevolence.

*Bigarayev O.K.
General Director Deputy in science
of the Kazakh Research and Development
Institute for Cotton Growing,
Candidate of agricultural sciences,
Corresponding Member of the Academy of
Agricultural Sciences of RK*

*Kostakov A.K.
Scientific Secretary of the Kazakh Research
and Development Institute for Cotton
Growing, candidate of agricultural
sciences, Corresponding Member
of the Academy of Agricultural sciences of RK*

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ
АКАДЕМИЯСЫНЫҢ АКАДЕМИГІ, АУЫЛ
ШАРУАШЫЛЫҒЫ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ,
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК СІңІРГЕН ҚАЙРАТКЕРІ
И.И. УМБЕТАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ЕҢБЕКТЕРІ ТУРАЛЫ
ӘДЕБИЕТ**

**ЛИТЕРАТУРА О ЖИЗНИ И ТРУДАХ
АКАДЕМИКА НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ
НАУК РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, ДОКТОРА
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ НАУК, ЗАСЛУЖЕННОГО
ДЕЯТЕЛЯ КАЗАХСТАНА И.И. УМБЕТАЕВА**

**LITERATURE ON LIFE AND WORKS OF THE
ACADEMICIAN OF THE NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN,
DOCTOR OF AGRICULTURE, HONOURED WORKER OF
KAZAKHSTAN I.I. UMBETAYEV**

**Кітаптар
Книги
Books**

1. Агропромышленный комплекс Казахстана. – Алматы: Изд. Дом «Шар Баспа», 2017. – 236 с. ISBN-978-601-7359-05-8.
2. Асқар таулар алыстан көрінеді. – Шымкент, 2011. – 126 б.
3. Әкімдер қандай болу керек? – Шымкент: «Жібек жолы» баспасы, 1993. ISBN-5-86020-102-8.
4. Беласқан. – Шымкент: «Алтын шаңырақ» баспасы, 2016. – 270 б. ISBN-9965-841-26-8.
5. В кругу друзей. – Алматы: «Полиграф-комбинат», 2015. – 176 с. ISBN-978-601-06-338-4.
6. Ғұмыр белестері Уалихан Сүлейменұлы. – Алматы: «Қазақпарат» баспасы, 2003. – 35 б. ISBN – 9965-465-50-7.
7. Ғылымға арналған өмір. – Алматы: Ғылым, 2013. – 248 б. ISBN-9965-593-42-6.

8. Депутат – елдің тірегі. – Шымкент: «Шың» баспасы, 2015. – 204 б. ISBN-978-601-35-25-8.
9. Елдің сөзін сөйлесек. – Алматы: «Тоғанай-Т» баспасы, 2013. – 15 б.т. ISBN-978-601-7409-32-8.
10. Жайсандармен жүздесу. – Алматы: «Нұрлы Әлем» баспасы, 2017. – 141-156 б. ISBN-978-601-205-190-9.
11. Жаңарған, жасарған Оңтүстік. – Алматы: «АСА» баспасы, 2012. – 293 б. ISBN-978-601-06-2074-2.
12. Краткий исторический очерк о Национальной академии наук Республики Казахстан. – Алматы: Аруана, 2017. – 286 с. (с. 273).
13. Кто есть кто в Казахстане. – Алматы: Изд. Дом «Credo», 2006. – 832 с. ISBN-9965-9596-7-6.
14. Қазақ жерінің зиялы азаматтары. – Алматы: «Дәуір» баспасы, 2003. – 29 б.т. ISBN-9965-517-07-X.
15. Қазақ Ұлттық аграрлық университетіне – 80 жыл. – Алматы: «Btcom» баспасы, 2010. – 8 б.т. ISBN-978-601-241-183-6.
16. Қазақстанның ауыл шаруашылығы. – Алматы: «Баспа Шар» баспа үйі, 2016. – 352 б. ISBN-978-601-7359-03-4.
17. Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – Алматы: «КазНУ» баспасы, 2010. – 175 б. ISBN-2073-333X.
18. Қазақстан Республикасы Оңтүстік Қазақстан облысы Мақтаарал ауданының – 70 жылдығына арналды. – Алматы: «Дәуір» баспасы, 1999. – 6,5 б.т. ISBN-9965-01-243-1.
19. Құлжан батыр және оның ұрпақтары. – Алматы: «Дәуір» баспасы, 2014. – 23 б.т. ISBN-978-601-2017-474-8.
20. Мақта ордасы Мақтаарал. – Алматы: «Тұр» баспасы, 2003. – 18 б.т. ISBN-9965-9211-1-3.
21. Мақтааралдық депутаттар, Қазақстан мәслихаттарына – 20 жыл. – Шымкент: «Жебе» баспасы, 2014. – 204 б. ISBN-978-601-80405-5-9.
22. Мақтаарал-Жердің жаннаты. – Алматы: «Әл-Фараби» баспасы, 1998. – 11 б.т. ISBN-9965-444-14-5.
23. Мырзашөл ардагерлері. – Алматы: «Тағанай-Т» баспасы, 2015. – 25 б.т. ISBN-978-601-7409-27-3.
24. Мырзашөл атамекенім. – Алматы: «Тұран» баспасы, 2002. – 17 б.т. ISBN-9965-9221-0-5.

25. Өлеңім-өсиетім. – Алматы: «әл-Фараби» баспасы, 1995. – 16,5 б.т. ISBN-5-7667-3661-2.
26. Өмір өткелдерінде. – Алматы: «Атамұра» баспасы, 2004. – 8 б.т. ISBN-9965-9146-6-4.
27. Өмір толқынында. – Алматы: «Экономика» баспасы, 2011. – 28 б.т. ISBN-978-601-06-1414-7.
28. Өмір шуағы. – Шымкент: «Алтын шаңырақ» баспасы, 2017. 290 б. ISBN-978-601-312-354-3.
29. Ордабасы – тәуелсіздік тұғыры. – Шымкент: «Ордабасы» баспасы, 2014. – 152 б. ISBN-978-9965-540-86-8.
30. Ордабасы-энциклопедиясы. – Шымкент: «Ордабасы» баспасы, 2008. –135 б.т. ISBN-9965-540-42-Х.
31. Өнегелі өмір, Мурат Журинов. – Алматы: «Қазақ университеті» баспасы, 2016. – 336 б. ISBN-978-601-04-1849-3.
32. Тәуелсіздік: Қас қағым сәт. – Астана: «Атамұра корпорациясы» баспасы, 2006. 384 б. ISBN-9965-27-997.
33. Халықтың қалса сөзім құлағында Оразқожа Бекахметұлы. – Шымкент: «Алтын шаңырақ» баспасы, 2016. – 280 б. ISBN-978-601-80-506-02.
34. Шырайлы да шұрайлы Оңтүстігім. – Шымкент: «Шымкент» баспаханасы, 1996. – 9 б.т. ISBN-5-86020-092-7.
35. Ізгілік іздері. – Шымкент: «Тоғанай-Т» баспасы, 2016. – 13 б.т. ISBN-978-601-7508-74-9.
36. Энциклопедический справочник Национальной Академии наук Республики Казахстан. – Алматы, 2016. – 186 с.

**Газеттер
Газеты
Newspapers**

37. Әбдірашұлы Б. Ибадулла Үмбетаев үздік жобаның авторы // Рейтинг. – 2012. – № 49.
38. Әбубәкіров И. Қазақ мақтасының қайраткері // Оңтүстік Қазақстан. – 2008. – № 190-191.
39. Бараев сыйлығы – Үмбетаевта. Құттықтаймыз // Оңтүстік Қазақстан. – 2008. – № 183.
40. Дархан даланың дарабоз тұлғасы // Егемен Қазақстан. – 2010. – № 281-282.

41. Есенбеков П. «Мырзашөл жұлдыздары» байқауы қалай жаңғырды? // 7 сыр. – 2018. – № 26 (465).
42. Жайлаубек Ж. Жерлестеріміз академик атанды // Оңтүстік Қазақстан. – 2017. – № 92.
43. И. Үмбетаев мақта институтының директоры // Мақтаарал. – 2006. – № 11.
44. И. Үмбетаев А. Бараев атындағы сыйлықтың иегері! Сүйінші // Сана. Кз. – 2008. – № 23.
45. И. Үмбетаев – Бараев сыйлығының лауреаты. Құттықтаймыз! // Мақтаарал. – 2008. – № 54.
46. Ибадулла Үмбетаев – ғылым докторы құттықтаймыз! // Мақтаарал. – 2005. – № 25.
47. Ибадулла Үмбетаев – Қазақстан Республикасының еңбек сінірген қайраткері // Мақтаарал. – 2006. – № 52.
48. Ковалева Л. Он – пока единственный // Южный Казахстан. – 2017. – № 62.
49. Қазақстан шыққан тұңғыш мақта докторы // Жетісай ақшамы. – 2005. – № 16-17.
50. Мені жақсы ағалар тәрбиеледі // Уақыт. – 2012. – № 37.
51. О награждении государственными наградами Республики Казахстан указ президента РК // Южный Казахстан. – 2006. - № 150-151.
52. Присуждение Международной премии в области научных исследований Умбетаеву И. (The Name in Science), Е.В.А., Oxford) // Южный Казахстан. – 2012. – № 122.
53. Сапармұратов М. Ибадулла Умбетаев: «Депутат болу – мансап емес, ел мерейін өсіруге қызмет ету» // Жетісай жаңалықтары. – 2004. – № 18.
54. Сапармұратов М. Ибадулла Умбетаев: «Депутат болу – мансап емес, ел мерейін өсіруге қызмет ету» // Ар-Дак. – 2004. – № 18.
55. Сапармұратов М. Мақта академигі немесе Мырзашөлдің айтулы азаматы Ибадулла Үмбетаев жайлы сыр // Мақтаарал. – 2011. – № 4.
56. Тілеуұлы Ж. Әлем таныған ғалым! Академик И. Үмбетаев туралы үзік сыр // Мақтаарал. – 2017. – № 26.
57. Тілеуұлы Ж. Мақтааралдың мақтаулысы // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – № 208-209.
58. Тілеуұлы Ж. Мақтааралдан шыққан тұңғыш академик // Оңтүстік Қазақстан. – 2017. – № 97-98.

ШЕТЕЛДІК ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯЛАРҒА, ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫСТАРҒА, СЕМИНАРЛАРҒА, ФОРУМДАРҒА ЖӘНЕ КОНГРЕСТЕРГЕ ҚАТЫСУЫ

И. Үмбетаев ірі ғалым ретінде халықаралық конференцияларда, пленарлық отырыстарда, конгрестерде, симпозиумдарда Қазақстанның ұлттық аграрлық ғылымын лайықты, тиімді және кәсіби түрде талай рет танытып келеді, ол жерде ұлттық аграрлық ғылымның оң имиджін халықаралық деңгейде қолдау бойынша баяндамалар жасайды.

1977, маусым. Өзбекстанның ауыл шаруашылығы бойынша жас ғалымдарының IX конференциясында «Мақтаны суару үшін минералданған суды пайдалану туралы мәселесі» тақырыбында баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

1978, 31 шілде-3 тамыз. «Ауылшаруашылығы дақылдарын суару және сортаңданған жерлерді шаю үшін минералданған дренаж суларын пайдалану мәселелері» Орта Азиялық ғылыми конференциясы. Онда «Минералды сулармен суару кезінде шитті мақтаның өсуі, дамуы және сапасы» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

1996, сәуір. «Орталық Азия республикаларында суды ақылы пайдалануға көшу» конференциясы. «Мақта қозасын және мақта ауыспалы егіс дақылдарын суару үшін минералданған суды пайдалану» тақырыбында баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2005, қазан. «Мақта талшығының технологиялық қасиеттерін жақсартуда жаңа тәсілді әзірлеу және қолдану перспективалары» халықаралық конференциясы. «Түрішілік *G. hirsutum* L формаларында солма ауруына төзімділіктің пайда болу сипаты». Польша (Варшава қ., Гданьск қ.).

2006, наурыз. Мақта талшығының сапасын жақсарту мәселелері бойынша халықаралық конференция. «IV-типті орталалшықты мақта сапасының жағдайы және жақсарту перспективалары жайында» мәліметімен қатысты. ГФР (Франкфурт, Мюнхен, ГанOVER, Берлин, Бремен қалалары.).

2006, 5-6 мамыр. «Өзбекстан фермер шаруашылықтарында мақта және астық шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «Мақта

қозасын минералданған сулармен суару және оның топырақ сортаңдануына, мақта өнімділігі мен талшық сапасына әсері» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2006, 11-15 қыркүйек. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 65-ші пленарлық отырысы. «Маркерлік белгілерді генетикалық талдау және олардың тұраралық будандастыру кезіндегі мақта селекциясындағы маңызы» атты баяндама жасады. Бразилия (Сан-Пауло, Гояния, Рио-де-Жанейро қалалары).

2006, қазан. «Өзбекстан фермер шаруашылықтарында мақта және астық шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «Сор шаюдың түрлі мөлшерінің және сарқынды сулар мен өзен суларының арақатынасының мақта қозасының өсуі мен дамуына әсері» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2006, қараша. «Мақта селекциясы мен тұқымшылығының жағдайы және оның даму перспективалары» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «*G. hirsutum* L мақта түрінің тезпісерлігін анықтайтын белгілердің генетикалық талдауы». Өзбекстан (Ташкент қ.).

2007, 6-8 наурыз. «Мақта шаруашылығындағы биотехнологияның және гендік инженерияның даму перспективалары» халықаралық конференциясы. «Мақтаның селекциялық-бағалы белгілерін жақсартудағы күрделі будандастырудың рөлі» атты мәліметпен сөз сөйледі. Пәкістан (Лахор қ., Файсалабад қ.).

2007, сәуір. «Тупроқ унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «Қазақстан жағдайында мақта қозасын мақта көбелегінен қорғаудың биологиялық әдісі» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2007, мамыр. «Орталық Азия елдерінде мақта биотехнологиясын дамыту перспективалары» ғылыми зерттеу мәселелері бойынша мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің форумы. «Мақтаның мутант сорттарын шығару және олардың белгілерінің тұқым қуалауын талдау» атты баяндама жасады. АҚШ (Нью-Йорк, Филадельфия, Вашингтон, Техас шт., Арканзас).

2007, 27-28 тамыз. «Топырақ құнарлылығын арттыру жолдары және оларды жүзеге асыру мүмкіндіктері» атты

Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. «Мырзашөл өңірінің сортаңданған топырағының сипаттамасы және олардың құнарлылығын арттыру жолдары» тақырыбында баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2007, қыркүйек. «Жер ресурстарын ұтымды пайдалану мәселелері» атты Халықаралық ғылыми-өндірістік конференция. «Мырзашөл өңірінің солтүстік-батыс бөлігіндегі суармалы сұр топырақты жерлерінің қазіргі жағдайы». Өзбекстан (Ташкент қ.).

2007, қазан. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 66-шы пленарлық отырысы. «Қазақстанның суармалы егіншілігінде суүнемдеу технологиясын енгізу болашағы туралы» баяндамасымен сөз сөйледі. Түркия (Стамбул қ., Анкара қ., Измир қ.).

2008, 17-21 қараша. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 67-ші пленарлық отырысы. "G.tomentosum Nuttex Seem жабайы автополиплоидының қатысуымен тұраралық будан талшықтары технологиялық қасиеттерінің тұқым қуалауы» атты мәліметпен сөз сөйледі. Африка (Буркина-Фасо, Уагадугу қаласы).

2008, желтоқсан. XI Халықаралық конференция. «Мақтаның G.hirsutumL түрі жаңа сорттарының вертициллезді солма ауруына төзімділігін бастапқы бағалау кезіндегі талшығының технологиялық сапасы». Ресей (Новосібір қ.).

2008, желтоқсан. Ғылыми зерттеулердің Азиялық мақта Желісінің 4-ші кездесуі. «Қазақстандағы мақта өндірісі, көбейту және биотехнология» атты баяндама жасады. Қытай (Аньян қ., Хэнань қ.).

2009, 10-13 тамыз. «Дәл егіншілік – жаһандық жылыну жағдайында егіс технологиясын жетілдіру және ауылшаруашылығы дақылдарының өнімділігі мен сапасын арттыру жолы» атты халықаралық конференция. «Биоконтейнерлерді қолдану арқылы өсімдік шаруашылығы мен жемшөп өндірісін қарқындету» тақырыбында баяндама жасады. Ресей (Мәскеу қ.).

2009, қыркүйек. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 68-ші пленарлық отырысы. «Қазақстанның мақта өсіру аймағындағы топырақ құнарлылығын сақтау және жақсарту мәселелері туралы» ақпаратпен сөз сөйледі. Оңтүстік Африка (Кейптаун қ., Йоханнесбург қ.).

2009, қазан. Академик А. И. Автономовтың 110 жылдығына және профессор С. М. Мирахмедовтың 80 жылдығына, сондай-ақ ауылшаруашылығы ғылымдарының докторы А. А. Автономовтың 65 жылдығына арналған «Мақта селекциясы мен тұқым шаруашылығының жағдайы және оның даму перспективалары» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. «Мақтаның *G.hirsutum*L түрінің тезпісерлігін анықтайтын белгілердің генетикалық талдауы». Өзбекстан (Ташкент қ.).

2009, қазан. «Өзбекстандағы мақта шаруашылығы мәселелері және оларды шешу жолдары» атты ӨзМШҒЗИ 80 жылдығына арналған халықаралық конференция. «Мақта егісіндегі арамшөптермен күрес шаралары» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2009, қараша. «Аграрлық ғылым – Қазақстан, Сібір және Моңғолияның ауыл шаруашылығы өндірісі үшін» атты Халықаралық ғылыми конференция. «F1 будандарындағы фотосинтез өнімділігінің тұқым қуалау сипаты және мақтаның биологиялық және шаруашылық өнімінің жинақталуын негіздейтін физиологиялық компоненттердің рөлі». Қазақстан (Алматы қаласы).

2010, 18-22 сәуір. «Климаттың жаһандық өзгеруі және биоалуантүрлілік» халықаралық конференциясы. «Климаттың өзгеруі жағдайында мақтаның түпнұсқалық сорттарын шығару әдістері мен селекциялық процесс тәсілдері» атты баяндама жасады. Қытай (ШҰАР, Үрімжі қ., Шанхай қ., Гонконг қ.).

2010, мамыр. «Ауыл шаруашылығының инновациялық дамуындағы аграрлық ғылымның және ғылыми-техникалық ақпараттың рөлі» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция. «Қазақстанның оңтүстігі жағдайында жүйектеп егудің топырақ температурасына және коза өскіндерінің пайда болу қарқынына әсері» баяндамасы. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2010, тамыз. «Аграрлық ғылым – Моңғолия, Сібір және Қазақстанның ауыл шаруашылық өндірісі үшін» атты XIII Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. «Жүйектеп егуді пайдалана отырып, мақта өсірудегі топырақ қорғау технологиясының топырақтың көлемдік массасына әсері» атты баяндама жасады. Моңғолия (Улан-Батор қ.).

2010, қазан. International Cotton Genome Initiative conference (Мақта генінің халықаралық ғылыми-зерттеу конференциясы).

«Cotton improvement in Kazakhstan: Breeding and Biotechnology» баяндамасы (Қазақстандағы мақтаның дамуы: өсіру және биотехнология). Түркия (Стамбул, Анкара).

2011, 4-9 қыркүйек. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 70-ші пленарлық отырысы, онда «Тезпісер мақта сорттарын шығару перспективалары» тақырыбында баяндама жасады. Аргентина (Буэнос-Айрес, Чако, Формоза қалалары.).

2011, қазан. «Аграрлық ғылым – Сібір, Монғолия, Қазақстан мен Болгарияның ауыл шаруашылық өндірісі үшін» атты XIV Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «Түп санының жиілігі мен орналасу тізбегінің М-4005 және ПА-3044 мақта сорттарының өнімділігіне әсері» баяндамасы. Ресей (Краснояр қ.).

2011, қараша. «Аграр сохада Фан, таьлим ва ишлаб чиқариш интеграциясы ва инновацион ривожланиш истикболлари» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «Гербицидтердің өскін алынғаннан кейінгі мақтаның орналасу жиілігіне, өсуіне және дамуына әсері» баяндамасы. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2012, ақпан. «Мақта өсіру және егін жинау кезінде Джон-Дир машиналары мен тракторларын пайдалану перспективалары» атты конференция, онда өзара тиімді ынтымақтастық мүмкіндігі туралы ақпарат берді. АҚШ (Вашингтон қ, Арканзас, Техас штаты, Чикаго қ.).

2012, 4-7 маусым. «Азия өңірінде мақта шаруашылығын дамыту перспективалары» атты халықаралық конференция, онда «Суландыруға минералданған суды ұзақ уақыт пайдаланудың әсерінен топырақтың химиялық қасиеттерінің өзгеруі» атты баяндама жасады. Қытай (ШҰАР, Үрімжі қ., Шанхай қ., Аньян қ.).

2012, қазан. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 71-ші пленарлық отырысы. «Мақта шаруашылығындағы жеке селекционерлердің жағдайы мен даму перспективалары» баяндамасымен шығып сөйледі. Швейцария (Женева қ., Интерлакен қ., Берн қ.).

2013, сәуір. «Азия елдерінде мақта шаруашылығын дамыту» Халықаралық конференциясы. «Мақтаның тұраралық будандарының кейбір шаруашылық-бағалы белгілерін қалыптастыру» атты баяндама жасады. Қытай (ШҰАР, Үрімжі қ., Шанхай қ., Аньян қ., Хэнань қ.).

2013, қыркүйек. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультатив-

тік Комитеттің 72-ші пленарлық отырысы. «Мақта шаруашылығында өнімділік өсімінің болмауын жою жолдары» атты ақпаратпен сөз сөйледі. Колумбия (Богота қаласы, Картахена қаласы).

2013, қазан. «Селекция және тұқым шаруашылығы бойынша ғылыми зерттеулерді ұйымдастырудың негізгі бағыттары» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция. «Мақтаның шетелдік сорттарын экологиялық сынақтау» тақырыбында баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2014, маусым. Мақтаны зерттеу және мақта желісін дамыту бойынша Азияның 6-халықаралық конференциясы. «Жарық және электронды микроскопия әдісімен мақта будандары талшықтарының молекулалық құрылымын зерттеу» атты баяндама жасады. Бангладеш (Дакка қ.).

2014, тамыз. Ауылшаруашылығы ғылымдары академиясында мақта талшығының сапасы бойынша «Мақта селекциясында жаңа цитогенетикалық маркерлерді әзірлеу және пайдалану» атты ғылыми конференцияға қатысып, «Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты ғалымдарының мақта бойынша селекциялық жетістіктері туралы» баяндама жасады. Қытай (ШҰАР, Үрімжі қ., Құрлы қ.).

2014, қараша. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 73-ші пленарлық отырысы. «Қоза селекциясында будандардың экологиялық-географиялық шалғай популяцияларын пайдалану» тақырыбында баяндама жасады. Грекия (Афины қ., Салоники қ.).

2014, желтоқсан. «Ғылым–бейбіт диалогтың негізі» Халықаралық конференциясы. «Мақта өнімділігіне биоконтейнерлерді пайдалана отырып, мақта тұқымдарын себу мерзімдері мен егу тереңдігінің әсері» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2015, ақпан. «Іргелі және қолданбалы ғылым мәселелері» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясы. «Оңтүстік Қазақстан облысы жағдайында қауын мен қарбыздың бәсекеге қабілетті сорттарының биологиялық ерекшелігі» тақырыбында баяндама жасады. Ресей (Мәскеу қ.).

2015, сәуір. «Климаттың жаһандық өзгеруі және биоалуантүрлілік» II Халықаралық конгресі. «Қазақстанның оңтүстігіндегі

суармалы аймақта бақша өсіруді дамытуды қарқындату» тақырыбында баяндама жасады. Қазақстан (Алматы қаласы).

2015, сәуір. International plant breeding congress and eucarpia-oil and protein crops section conference (Өсімдіктер селекциясы бойынша халықаралық конгресс, эукарпия және белоктық дақылдар майы бойынша секциялар конференциясы). «Оңтүстік Қазақстанның экологиялық жағдайындағы қауынның жаңа сорттарының эволюциясы». Түркия (Анталия қ.).

2015, қазан. «Предэлита және элита тұқымдарын өндірудің жаңа әдістерін енгізу» атты Азия өңірінде мақта тұқым шаруашылығын дамыту мәселелері бойынша халықаралық конференция. «Мақтаның көбейтілетін сорттарының сорттық және өнім сапасын сақтау және жақсарту жолы» атты баяндама жасады. Қытай (ШҰАР, Үрімжі қ., Бейжің қ., Шанхай қ., Сан-Жи қ.).

2015, желтоқсан. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 74-ші пленарлық отырысы, онда «Жаңа фосфорлы тыңайтқыштардың әсерінен сұр топырақты жерлерде минералдану және гумификациялау үдерістерінің өзгеруі» тақырыбында баяндама жасады. Үндістан (Дели қ., Мумбай қ.).

2016, 5-8 қазан. «Ауыл шаруашылығы өндірісіндегі ғылыми-техникалық прогресс: Аграрлық ғылым – Сібір, Қазақстан, Монғолия, Беларусь және Болгарияның ауыл шаруашылығы өндірісі үшін» атты Халықаралық ғылыми-техникалық конференция. «Қазақстанның мақта өсірудегі қысқа танапты ауыспалы егісті жетілдіру» тақырыбында баяндама жасады. Беларусь (Минск қ.).

2016, 30 қазан - 4 қараша. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің 75-ші пленарлық отырысы, онда «Мақта селекциясында жаңа цитогенетикалық маркерлерді әзірлеу және пайдалану» тақырыбында баяндама жасады. Пәкістан (Лахор қ., Исламабад қ.).

2017, 17-20 қыркүйек. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік комитет «Мақта және тоқыма өнеркәсіп үрдістері жөніндегі ұлттық саясат» ұйымдастырған семинарға қатысты, онда «Ортаталшықты мақта шаруашылығының экономикалық аспектілері» тақырыбында баяндама жасады. Тайвань (Тайбэй қ.).

2017, 23-29 қазан. Мақта жөніндегі Халықаралық Консультативтік Комитеттің «Жаһандану және технологиялық өркендеу дәуіріндегі

мақта» 76-шы пленарлық отырысы, онда «Орта Азия мен Қазақстанның мақта өсіру аймағы жағдайында артып келе жатқан ағын су тапшылығы кезінде оны ұтымды пайдалану» тақырыбында баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2018, 16-19 сәуір. Мақта селекциясы, тұқым шаруашылығы және агротехнологиясы ғылыми-зерттеу институты ұйымдастырған «Жаһандық жылыну кезінде мақта өнімдерін өндірудің инновациялық технологиялары» Халықаралық конференциясы (Өзбекстан Республикасының САШМ). «Тамшылатып суару: мақта өндірісінің «ақылды технологиясына» жол» атты баяндама жасады. Өзбекстан (Ташкент қ.).

2019, 14-17 мамыр. Тайвань Экономикалық істер министрлігінің Мақта бойынша Халықаралық Консультативтік комитеті Хатшылығымен бірлесіп ұйымдастырған «Сала тұрақтылығы арқылы мақта және тоқыма өнеркәсібі үшін жаңа болашақты қалыптастыру» атты халықаралық семинар. МХКК-ге мүше мемлекеттер арасындағы диалогқа қатысты. Тайвань (Тайбэй қ.).

2019, 2-3 шілде. «Қоршаған орта мониторингін заманауи зерттеу және бағалау әдістері, Орта Азия ауылшаруашылығы ландшафтындағы жер ресурстарын басқару» атты Халықаралық симпозиум. Қазақстан (Алматы қ., ҚазҰАУ)

УЧАСТИЕ В ЗАРУБЕЖНЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЕРЕНЦИЯХ, ПЛЕНАРНЫХ ЗАСЕДАНИЯХ, СЕМИНАРАХ, ФОРУМАХ И КОНГРЕССАХ

Как крупный ученый, И. Умбетаев неоднократно достойно, эффективно и профессионально представляет национальную аграрную науку Казахстана в отрасли хлопководства на международных конференциях, пленарных заседаниях, конгрессах, симпозиумах, где выступает с докладами по поддержке позитивного имиджа национальной аграрной науки на международном уровне.

1977, июнь. IX конференция молодых ученых Узбекистана по сельскому хозяйству. Выступил с докладом «К вопросу об использовании минерализованных вод для орошения хлопчатника». Узбекистан (г. Ташкент).

1978, 31 июля-3 августа. Среднеазиатская научная конференция «Проблемы использования минерализованных дренажных вод для орошения сельскохозяйственных культур и промывок засоленных земель». Выступил с докладом «Рост, развитие и качество хлопко-сырца при орошении минерализованными водами». Узбекистан (г. Ташкент).

1996, апрель. Конференция «Переход к платному водопользованию в республиках Центральной Азии». Выступил с докладом «Использование минерализованных вод для полива хлопчатника и культур хлопкового севооборота». Узбекистан (г. Ташкент).

2005, октябрь. Международная конференция «Разработка и перспективы использования нового подхода к улучшению технологических свойств волокна хлопчатника». Выступил с докладом «Характер появления вилтоустойчивости у внутривидовых форм *G. hirsutum* L.». Польша (г. Варшава, г. Гданьск).

2006, март. Международная конференция по вопросам улучшения качества хлопкового волокна. Выступил с информацией «О состоянии и перспективах улучшения качества средневолокнистого хлопка IV типа». ФРГ (г. Франкфурт, г. Мюнхен, г. ГанOVER, г. Берлин, г. Бремен).

2006, 5-6 май. Международная научно-практическая конференция «Научные основы развития хлопководства и зерноводства в

фермерских хозяйствах». Выступил с докладом «Полив хлопчатника минерализованными водами и его влияние на засоленность почвы, урожайность и качество волокна». Узбекистан (г. Ташкент).

2006, 11-15 сентября. 65-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Выступил с докладом «Генетический анализ маркерных признаков и их значение в селекции хлопчатника при межвидовой гибридизации». Бразилия (г. Сан-Пауло, г. Гояния, г. Рио-де-Жанейро).

2006, октябрь. Международная научно-практическая конференция «Научные основы развития хлопководства и зерноводства в фермерских хозяйствах Узбекистана». Выступил с докладом «Влияние промывного орошения различными нормами и соотношения сточных и речных вод на рост и развитие хлопчатника». Узбекистан (г. Ташкент).

2006, ноябрь. Международная научно-практическая конференция «Состояние селекции и семеноводства хлопчатника и перспективы ее развития». Выступил с докладом «Генетический анализ признаков, определяющих скороспелость хлопчатника вида *G. hirsutum* L.». Узбекистан (г. Ташкент).

2007, 6-8 марта. Международная конференция «Перспективы развития биотехнологии и генной инженерии в хлопководстве». Выступил с информацией «Роль сложной гибридизации в улучшении селекционно-ценных признаков хлопчатника». Пакистан (г. Лахор, г. Файсалабад).

2007, апрель. Международная научно-практическая конференция «Тупроқ унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари». Выступил с докладом «Биологический метод защиты хлопчатника от хлопковой совки в условиях Казахстана». Узбекистан (г. Ташкент).

2007, май. Форум Международного Консультативного Комитета по хлопку по вопросам научного исследования «Перспективы развития биотехнологии хлопка в центрально-азиатских странах». Выступил с докладом «Создание сортомутантов хлопчатника и анализ наследования их признаков». США (Нью-Йорк, Филадельфия, Вашингтон, шт. Техас, Арканзас).

2007, 27-28 августа. Международная научно-практическая конференция «Пути повышения плодородия почвы и возможности

их реализации». Выступил с докладом «Характеристика засоленных почв Мырзашольской степи и пути повышения их плодородия». Узбекистан (г. Ташкент).

2007, сентябрь. Международная научно-производственная конференция «Проблемы рационального использования земельных ресурсов». Выступил с докладом «Современное состояние орошаемых сероземов северо-западной части Голодной степи. Узбекистан (г. Ташкент).

2007, октябрь. 66-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Выступил с докладом «О перспективе внедрения водосберегающей технологии в орошаемом земледелии Казахстана». Турция (г. Стамбул, г. Анкара, г. Измир).

2008, 17-21 ноября. 67-ое Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Выступил с информацией «Наследование технологических свойств волокна межвидовых гибридов с участием дикого автополиплоида *G. tomentosum* Nutt ex Seem». Африка (Буркина-Фасо, г. Уагадугу).

2008, декабрь. XI Международная конференция. Выступил с докладом «Технологические качества волокна при первичной оценке новых сортов хлопчатника *G. hirsutum* L. на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом». Россия (г. Новосибирск).

2008, декабрь. 4-я встреча Азиатской Хлопковой Сети Научных Исследований. Выступил с сообщением «Хлопковое производство, размножение и биотехнология в Казахстане». Китай (г. Аньян, г. Хэнань).

2009, 10-13 августа. Международная конференция «Точное земледелие – путь к совершенствованию технологии посева и повышению урожайности и качества сельскохозяйственных культур в условиях глобального потепления». Выступил с докладом «Интенсификация растениеводства и кормопроизводства с применением биоконтейнеров». Россия (г. Москва).

2009, сентябрь. 68-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Выступил с информацией «О проблемах сохранения и улучшения плодородия почвы в хлопкосеющей зоне Казахстана». Южная Африка (г. Кейптаун, г. Йоханнесбург).

2009, октябрь. Международная научно-практическая

конференция «Состояние селекции и семеноводства хлопчатника и перспективы ее развития», посвященная 110-летию академика А.И. Автономова и 80-летию профессора С.М. Мирахмедова, а также 65-летию доктора сельскохозяйственных наук А.А. Автономова. Выступил с докладом «Генетический анализ признаков, определяющих скороспелость хлопчатника вида *G. hirsutum* L.». Узбекистан (г. Ташкент).

2009, октябрь. Международная конференция «Проблемы хлопководства в Узбекистане и пути их решения», посвященная 80-летию УзНИИХ. Выступил с докладом «Меры борьбы с сорняками на посевах хлопчатника». Узбекистан (г. Ташкент).

2009, ноябрь. Международная научная конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Казахстана, Сибири и Монголии». Доклад «Характер наследования продуктивности фотосинтеза у гибридов F_1 и роль физиологических компонентов, обуславливающих накопление биологического и хозяйственного урожая хлопчатника. Казахстан (г. Алматы).

2010, 18-22 апреля. Международная конференция «Глобальное изменение климата и биоразнообразии». Выступил с докладом «Способы селекционного процесса и методы создания оригинальных сортов хлопчатника при изменении климата». Китай (СУАР, г. Урумчи, г. Шанхай, г. Гонконг).

2010, май. Республиканская научно-практическая конференция «Роль аграрной науки и научно-технической информации в инновационном развитии сельского хозяйства». Доклад «Влияние гребневого посева на температуру почвы и темпы появления всходов хлопчатника в условиях юга Казахстана». Узбекистан (г. Ташкент).

2010, август. XIII Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Монголии, Сибири и Казахстана». Выступил с докладом «Влияние почвозащитной технологии возделывания хлопчатника с использованием гребневого посева на объемную массу почвы». Монголия (г. Улан-Батор).

2010, октябрь. International Cotton Genome Initiative Conference (Международная научно-исследовательская конференция по хлопковому геному). Доклад «Cotton improvement in Kazakhstan:

Breeding and Biotechnology» (Развитие хлопка в Казахстане: разведение и биотехнология). Турция (Стамбул, Анкара).

2011, 4-9 сентября. 70-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку, где выступил с докладом «Перспективы выведения скороспелых сортов хлопчатника». Аргентина (г. Буэнос-Айрес, г. Чако, г. Формоза).

2011, октябрь. XIV Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». Доклад «Влияние густоты стояния, схемы размещений на урожайность хлопчатника сорта М-4005 и ПА-3044». Россия (г. Красноярск).

2011, ноябрь. Международная научно-практическая конференция «Аграр сохада Фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясы ва инновацион ривожланиш истиқболлари». Доклад «Влияние послевсходовых гербицидов на густоту стояния, рост и развитие хлопчатника». Узбекистан (г. Ташкент).

2012, февраль. Конференция «Перспективы использования машин и тракторов Джон-Дир при возделывании хлопчатника и уборке урожая», где выступил с информацией о возможности взаимовыгодного сотрудничества. США (Вашингтон, шт. Арканзас, шт. Техас, г. Чикаго).

2012, 4-7 июня. Международная конференция «Перспективы развития хлопководства в Азиатском регионе», где выступил с докладом «Изменение химических свойств почв под влиянием длительного использования минерализованных вод на орошение». Китай (СУАР, г. Урумчи, г. Шанхай, г. Аньян).

2012, октябрь. 71-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Выступил с докладом «О состоянии и перспективах развития частных селекционеров в хлопководстве». Швейцария (г. Женева, г. Интерлакен, г. Берн).

2013, апрель. Международная конференция «Развитие хлопководства в азиатских странах». Выступил с докладом «Формирование некоторых хозяйственно-ценных признаков у межвидовых гибридов хлопчатника». Китай (СУАР, г. Урумчи, г. Шанхай, г. Аньян, г. Хэнань).

2013, сентябрь. 72-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Выступил с информацией

«Пути преодоления отсутствия роста урожайности в хлопководстве». Колумбия (г. Богота, г. Картахена).

2013, октябрь. Республиканская научно-практическая конференция «Основные направления организации научных исследований по селекции и семеноводству». Выступил с докладом «Экологическое испытание зарубежных сортов хлопчатника». Узбекистан (г. Ташкент).

2014, июнь. 6-я Международная конференция Азии по исследованию хлопка и развитию хлопковой сети. Выступил с докладом «Исследование молекулярной структуры волокон гибридов хлопчатника методами световой и электронной микроскопии». Бангладеш (г. Дакка)

2014, август. В Академии сельскохозяйственных наук принял участие в научной конференции по качеству хлопковолокна «Разработка и использование в селекции хлопчатника новых цитогенетических маркеров» и выступил с докладом «О селекционных достижениях по хлопку ученых Казахского научно-исследовательского института хлопководства». Китай (СУАР, г. Урумчи, г. Курлы)

2014, ноябрь. 73-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку. Принял участие и выступил с докладом «Использование эколого-географических отдаленных популяций гибридов в селекции хлопчатника». Греция (г. Афины, г. Салоники).

2014, декабрь. Международная конференция «Наука как основа мирного диалога». Выступил с докладом «Влияние сроков посева и глубины заделки семян хлопчатника с использованием биоконтейнеров на урожайность хлопчатника». Узбекистан (г. Ташкент).

2015, февраль. Международная научная конференция «Вопросы фундаментальной и прикладной науки». Выступил с докладом «Биологическая особенность конкурентоспособных сортов дыни и арбуза в условиях Южно-Казахстанской области». Россия (г. Москва).

2015, апрель. II Международный конгресс «Глобальные изменения климата и биоразнообразии». Выступил с докладом

«Интенсификация развития бахчеводства в орошаемой зоне юга Казахстана». Казахстан (г. Алматы).

2015, апрель. International plant breeding congress and eucarpia-oil and protein crops section conference (Международный конгресс по селекции растений и конференция секции по эукарпии и маслам и белковым культурам). Доклад «Эволюция новых сортов дыни в экологических условиях Южного Казахстана. Турция (г. Анталья).

2015, октябрь. Международная конференция по вопросам развития семеноводства хлопчатника в Азиатском регионе «Внедрение новых методик производства семян предэлиты и элиты». Выступил с докладом «Путь к сохранению и улучшению сортовых и урожайных качеств размножаемых сортов хлопчатника». Китай (СУАР, г. Урумчи, г. Пекин, г. Шанхай; г. Сан-Жи).

2015, декабрь. 74-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку, где выступил с докладом «Изменение процессов минерализации и гумификации в сероземной почве под влиянием новых фосфорных удобрений». Индия (г. Дели, г. Мумбай).

2016, 30 октября-4 ноября. 75-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку, где выступил с докладом «Разработка и использование в селекции хлопчатника новых цитогенетических маркеров». Пакистан (г. Лахор, г. Исламабад).

2016, 5-8 октября. Международная научно-техническая конференция «Научно-технический прогресс в сельскохозяйственном производстве: Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Казахстана, Монголии, Беларуси и Болгарии», где выступил с докладом «Совершенствование коротко ротационных севооборотов в хлопководстве Казахстана». Белоруссия (г. Минск).

2017, 17-20 сентября. Принял участие в семинаре, организованном Международным Консультативным Комитетом по хлопку «Национальная политика по хлопку и текстильным промышленным тенденциям», где выступил с докладом «Экономические аспекты средневолокнистого хлопководства». Тайвань (г. Тайбэй).

2017, 23-29 октября. 76-е Пленарное заседание Международного Консультативного Комитета по хлопку «Хлопок в эпоху глобализации и технологического прогресса», где выступил с

докладом «Рациональное использование поливной воды при нарастающем дефиците в условиях хлопкосеющей зоны средней Азии и Казахстана». Узбекистан (г. Ташкент).

2018, 16-19 апреля. Международная конференция «Инновационные технологии производства хлопковой продукции при глобальном потеплении», организованная Научно-исследовательским институтом селекции, семеноводства и агротехнологии хлопчатника (МСВХ Республики Узбекистан), где выступил с докладом «Капельное орошение: путь к «умной технологии» производства хлопка». Узбекистан (г. Ташкент).

2019, 14-17 мая. Международный семинар, организованный Министерством Экономических Дел Тайваня в сотрудничестве с Секретариатом Международного Консультативного комитета по хлопку по теме: «Формирование нового будущего для хлопка и текстильной промышленности через устойчивость отрасли». Принял участие в диалоге между государствами-членами МККХ. Тайвань (г. Тайбэй).

2019, 02-03 июля. Международный симпозиум «Современные методы исследования и оценки для мониторинга окружающей среды, управления земельными ресурсами в сельскохозяйственных ландшафтах Центральной Азии» Казахстан (г. Алматы, КазНАУ).

PARTICIPATION IN FOREIGN INTERNATIONAL CONFERENCES, PLENARY MEETINGS, SEMINARS, FORUMS AND CONGRESSES

As a prominent scientist, I. Umbetaev has repeatedly worthily, efficiently and professionally represented the national agricultural science of Kazakhstan with respect to cotton growing at international conferences, plenary meetings, congresses, symposia where he delivered reports aimed at supporting the positive image of the national agricultural science at the international level.

June, 1977. IX conference of young scientists of Uzbekistan on agriculture, where he delivered a report «On the issue of the use of mineralized water for cotton irrigation». Uzbekistan (Tashkent).

July 31-August 3, 1978. Central Asian scientific conference «Problems of using the mineralized drainage water for irrigation of crops and saline lands leaching». He delivered a report «Growth, development and quality of raw cotton irrigated with mineralized water». Uzbekistan (Tashkent).

April, 1996. Conference «Transition to paid-for water consumption in the republics of Central Asia». He delivered a report «The use of mineralized water for irrigation of cotton and cotton crop rotation». Uzbekistan (Tashkent).

October, 2005. International conference «Development and prospects for using a new approach to improving the technological properties of cotton fiber». He delivered a report «The nature of the emergence of the cotton wilt resistance in intraspecific forms of *G. hirsutum* L.». Poland (Warsaw, Gdansk).

March, 2006. International conference on improving the cotton fiber quality. He delivered a report «On the state and prospects for improving the quality of medium-fiber cotton of type IV». FRG (Frankfurt, Munich, Hanover, Berlin, Bremen).

May 5-6, 2006. International research and practical conference «Scientific basis for the development of cotton growing and grain growing in farming enterprises». He delivered a report «Cotton watering with mineralized waters and its effect on soil salinity, crop capacity and fiber quality». Uzbekistan (Tashkent).

September 11-15, 2006. The 65th plenary meeting of the International

Cotton Advisory Committee. He delivered a report «Genetic analysis of marker traits and their significance in cotton breeding for interspecific hybridization». Brazil (São Paulo, Goiania, Rio de Janeiro).

October, 2006. International research and practical conference «Scientific basis for the development of cotton growing and grain growing in farms of Uzbekistan». He delivered a report on «Impact of leaching irrigation with various norms and the ratio of waste and river waters on the growth and development of cotton». Uzbekistan (Tashkent).

November, 2006. International research and practical conference «The state of cotton breeding and seed production and the prospects for its development». He made a report «Genetic analysis of the signs determining the early maturation of cotton of the species *G. hirsutum* L.». Uzbekistan (Tashkent).

March 6-8, 2007. International conference «Prospects for the development of biotechnology and genetic engineering in cotton growing». Information presented «The role of complex hybridization in improving the selection-valuable characteristics of cotton». Pakistan (Lahore, Faisalabad).

April, 2007. International scientific and practical conference «Tuproq unumdorligini oshirishning ilmiy amaliy asoslari». Report delivered «Biological method of cotton protecting from a cotton budworm in the conditions of Kazakhstan». Uzbekistan (c. Tashkent).

May, 2007. Forum of the International Cotton Advisory Committee with regard to issues of scientific research «Development prospects for cotton biotechnology in Central Asian countries». Report delivered «Creating cotton breed mutants and analysis of the inheritance of their traits». USA (New York, Philadelphia, Washington, Texas, Arkansas).

August 27-28, 2007. International research and practical conference «Ways to improve soil fertility and the possibilities for their implementation. Report delivered «Characterization of saline soils of the Myrzholskaya steppe and ways to increase their fertility». Uzbekistan (Tashkent).

September, 2007. International research and production conference «Problems of rational use of land resources». Report delivered «Contemporary status of irrigated gray soils of the north-western part of the Golodnaya steppe» (Hungry Desert). Uzbekistan (c. Tashkent).

October, 2007. The 66th plenary meeting of the International Cotton Advisory Committee. Report delivered «On the prospect of introduction a water saving technology in the irrigated agriculture of Kazakhstan». Turkey (c. Istanbul, t. Ankara, t. Ismir).

November 17-21, 2008. The 67th plenary meeting of the International Cotton Advisory Committee. Information presented «Inheritance of the technological properties of interspecific hybrids fiber with the participation of the wild autoploid G. tomentosum Nutt. ex Seem». Africa (Burkina Faso, Ouagadougou).

December, 2008. XI International Conference. He delivered a report «Technological qualities of fiber at the initial assessment of new cotton varieties G. hirsutum L. for resistance to the disease verticillium wilt». Russia (Novosibirsk).

December, 2008. The 4th meeting of the Asian Cotton Scientific Research Network. He delivered a report on «Cotton production, reproduction and biotechnology in Kazakhstan». China (Anyang, Henan).

August 10-13, 2009. International conference «Precise farming is the way to improve the seeding technology and increase the crop productivity and quality of crops in the context of global warming». He made a report «Intensification of plant growing and feed production with the use of biocontainers». Russia (Moscow).

September, 2009. The 68th Plenary Meeting of the International Cotton Advisory Committee. Presented information «On issues of soil preservation and improving in cotton-seeding area of Kazakhstan». South Africa (Capetown, Johannesburg).

October, 2009. International research and practical conference «The status of cotton breeding and seed production and the prospects for its development», dedicated to the 110th anniversary of academician A.I. Avtonomov and the 80th anniversary of Professor S.M. Mirahmedov, as well as the 65th anniversary of Doctor of Agricultural Sciences A.A. Avtonomov. He delivered a report «Genetic analysis of the signs determining cotton early maturation of the species G. hirsutum L.». Uzbekistan (Tashkent).

October, 2009. International conference «Cotton growing problems in Uzbekistan and methods of their solution» dedicated to the 80th anniversary of UzCARI. There he delivered a report «Weed control on cotton plantings». Uzbekistan (Tashkent).

November, 2009. International scientific conference «Agrarian science contribution to agricultural production in Kazakhstan, Siberia and Mongolia». The report «The nature of photosynthesis productivity inheritance in F_1 hybrids and the role of physiological components causing the accumulation of the biological and economic yield of cotton». Kazakhstan (c. Almaty).

April 18-22, 2010. International conference «Global climate change and biodiversity». He delivered a report on «Methods of the selection process and methods of creating original varieties of cotton in climate change conditions». China (SUAR, Urumqi, Shanghai, Hong Kong).

May, 2010. Republican research and practical conference «The Role of agrarian science and scientific and technical information in innovative development of agriculture». Report «Ridge planting effect on the soil temperature and rates of cotton seedling emergence in the south of Kazakhstan». Uzbekistan (Tashkent).

August, 2010. XIII International research and practical conference «Agrarian science contribution to agricultural production of Mongolia, Siberia and Kazakhstan». There he delivered a report «The influence of the soil-protective technology of cotton cultivation using ridge planting on the soil weight by volume». Mongolia (Ulan-Bator).

October, 2010. International Cotton Genome Initiative Conference. Report «Cotton improvement in Kazakhstan: Breeding and Biotechnology». Turkey (Istanbul, Ankara).

September 4-9, 2011. 70th Plenary meeting of the International Cotton Advisory Committee where he delivered a report «Prospects for breeding quickly ripening varieties of cotton». Argentina (c. Buenos Aires, t. Chaco, t. Formosa).

October, 2011. XIV International research and practical conference «Agrarian science contribution to agricultural production of Mongolia, Siberia, Kazakhstan and Bulgaria». Report «Effect of degree of density, placement arrangement on the yield of M-4005 and PA-3044 cotton breeds». Russia (c. Krasnoyarsk).

November, 2011. International research and practical conference «Agrar soxhada Fan, taylim va ishlab chikarish integratsiyasi va innovatsion rivozhlanish istiqbollari». Report «Influence of postemergent herbicides on the degree of density, cotton growth and development». Uzbekistan (Tashkent).

February, 2012. Conference «Prospects for the use of machinery and John Deer tractors for cotton cultivation and harvesting», where he presented information on the possibility of mutually beneficial cooperation. USA (Washington, Arkansas, Texas, c. Chicago).

June 4-7, 2012. International; conference «Prospects for cotton growing development in the Asian region», where he delivered a report «Soils chemical properties modification under the influence of continuous irrigation by mineralized water». China (SUAR, t. Urumqi, c. Shanghai, t. Ānyáng).

October, 2012. The 71th Plenary Meeting of the International Cotton Advisory Committee. He delivered a report «On the status and prospects for cotton private breeders business development». Switzerland (t. Geneva, t. Interlaken, t. Bern).

April, 2013. International conference «Development of cotton growing in Asian countries». He delivered a report «Formation of some agronomic characters in cotton interspecific hybrids». China (SUAR. t. Urumqi, c. Shanghai, t. Ānyáng, t. Henan).

September, 2013. The 72th Plenary Meeting of the International Cotton Advisory Committee. He presented information «Ways of overcoming the lack of yield growth in cotton growing». Colombia (Bogota, Cartagena).

October, 2013. Republican research and practical conference «The main lines in the scientific research management in breeding and seed production». He delivered a report «Environmental testing of cotton foreign varieties». Uzbekistan (Tashkent).

June, 2014. The 6th International Asian conference on cotton-related research and cotton network development. He delivered a report «The study of the molecular structure of cotton hybrids fibers using light and electronic microscopy». Bangladesh (t. Dhaka)

August, 2014. At the Academy of Agricultural Sciences, he took part in a scientific conference on the quality of cotton fiber «Development and use of cotton cytogenetic markers in cotton breeding» and delivered a report «On cotton breeding achievements of scientists of the «Kazakh Research and Development Institute for Cotton Growing» China (XUAR, c. Urumqi, t. Kurly)

November, 2014. The 73th Plenary Meeting of the International Cotton Advisory Committee. He took part and delivered a report on

«Use of ecological-geographical remote populations of hybrids in cotton breeding». Greece (c. Athens, t. Thessaloniki).

December, 2014 International Conference «Science as the basis for peaceful dialogue». He delivered a report on the «Effect of seeding terms and the depth of cotton seeds planting using biocontainers, on cotton yield». Uzbekistan (Tashkent).

February, 2015. International scientific conference «Issues of the fundamental and applied science». He delivered a report «Biological feature of competitive melon and watermelon varieties in the conditions of the South Kazakhstan region». Russia (c. Moscow).

April, 2015. II International Congress «Global climatic changes and biodiversity». He delivered a report «Intensification of the melon-growing development in the irrigated zone of the south of Kazakhstan». Kazakhstan (c. Almaty).

April, 2015. International plant breeding congress and EUCARPIA-oil and protein crops section conference. Report «The evolution of new varieties of melons in the environmental conditions of Southern Kazakhstan». Turkey (t. Antalya).

October 2015. International conference on the development of cotton seed production in the Asian region «The introduction of new methods for the pre-elite and elite seeds production». He delivered a report «Path to the preservation and improvement of varietal and yielding properties of propagated cotton varieties». China (SUAR, t. Urumqi, c. Beijing, c. Shanghai; t. San-Ji).

December, 2015. The 74th Plenary Meeting of the International Cotton Advisory Committee, where he delivered a report entitled «Changes in the mineralization processes and humification in gray soil under the influence of new phosphate fertilizers». India (c. Delhi, c. Mumbai).

October 5-8, 2016. International research and practical conference «Scientific progress in agricultural production «Agrarian science contribution to agricultural production of Mongolia, Siberia, Kazakhstan, Belarus and Bulgaria», where he delivered a report «Improvement of short rotation crop rotations in cotton growing in Kazakhstan». Belarus (c. Minsk).

October 30-November 4, 2016. The 75th Plenary meeting of the International Advisory Cotton Committee where he delivered a report

«Development and use of new cytogenetic markers in cotton breeding». Pakistan (t. Lahore, c. Islamabad).

September 17-20, 2017. He took part in a seminar organized by the International Cotton Advisory Committee National policy on cotton and textile industry trends, where he delivered a report on «Economic aspects of medium fiber cotton growing». Taiwan (c. Taipei).

October 23-29, 2017. The 76th Plenary meeting of the International Cotton Advisory Committee «Cotton in the era of globalization and technological progress», where he delivered a report «Rational use of irrigation water on the background of growing water deficit in the conditions of the cotton growing zone of Central Asia and Kazakhstan». Uzbekistan (c. Tashkent).

April 16-19, 2018. International conference «Innovative technologies for the cotton products manufacturing under conditions of global warming», organized by the Research and Development Institute for Breeding, Seed Production and Cotton Agricultural Technology (MSVKh of the Republic of Uzbekistan), where he delivered a report «Drip irrigation: the path to «smart technology» of cotton production. Uzbekistan (Tashkent).

May 14-17, 2019. An International seminar organized by the Ministry of Economic Affairs of Taiwan in collaboration with the Secretariat of the International Cotton Advisory Committee on the theme: «Shaping a new future for cotton and textile industry through sustainable development of cotton growing in the Republic of Kazakhstan». He took part in the dialogue between the ICAC member states. Taiwan (Taipei).

July 02-03, 2019. International symposium «Modern research and assessment methods for environmental monitoring, land management in agricultural landscapes of Central Asia». Kazakhstan (Almaty, KazNAU).

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР МЕН ЖОБАЛАРҒА ҚАТЫСУЫ

УЧАСТИЕ В РЕСПУБЛИКАНСКИХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ И ПРОЕКТАХ

PARTICIPATION IN REPUBLICAN SCIENTIFIC RESEARCHES AND PROJECTS

Умбетаев Ибадулла с 1999 по 2018 гг. является научным руководителем тем, проектов, программы прикладных исследований в области хлопководства на светлых сероземах орошаемого земледелия юга Казахстана.

- 01.03.04.05P5 «Создание, сохранение, развитие и использование генетических ресурсов сельскохозяйственных растений для выведения новых высокопродуктивных, устойчивых к стрессовым факторам внешней среды сортов и гибридов хлопчатника, организация их семеноводства» (№ Гос. регистрации 0101PK00333) за 2001-2005 годы.

По технологии возделывания хлопчатника:

- 02.01.04.04.H5 «Разработать и совершенствовать короткопольные севообороты в условиях рыночной экономики (№ Гос. регистрации 0101PK00334) за 2001-2005 годы.

- 01.03.01.26. «Селекция новых сортов средневолокнистого хлопчатника на основе расширения разнообразия Генофонда, устойчивых к стрессовым факторам внешней среды, совершенствование семеноводства хлопчатника и технологии переработки семян для обеспечения производства качественных семян» (№ Гос. регистрации 0107PK00115) за 2006-2008 годы.

- 02.01.03.25 «Разработка новых, ресурсосберегающих технологий возделывания хлопчатника на юге Казахстана» (№ Гос. регистрации 0107PK00119) за 2006-2008 годы.

- 09.04.01.03. «Разработать методические основы и модели определения экономической эффективности технологии в хлопководстве» (№ Гос. регистрации 0107PK00116) за 2006-2008 годы.

- 0.0502 (12) «Селекция новых высокопродуктивных сортов хлопчатника и разработка ресурсосберегающих технологий для

обеспечения устойчивого производства хлопка-сырца в условиях дефицита поливной воды, неблагоприятного водно-солевого режима» (№ Гос. регистрации 0109РК00954) за 2009-2011 годы.

- О.0605 «Создание высокопродуктивных сортов люцерны в орошаемой зоне юга Казахстана» (№ Гос. регистрации 0112РК01878) за 2012-2014 годы.

- О.0605 «Создание новых сортов хлопчатника с III-V типом волокна и разработка мероприятий по сохранению плодородия почвы на основе мелиорации земель с включением фитомелиоративных культур» (№ Гос. регистрации 0112РК01879) за 2012-2014 годы.

- О.0605 «Интродукция, изучение генетического разнообразия хлопчатника и их сородичей по комплексу хозяйственно-ценных агрономических признаков и биологических свойств, организация их долгосрочного и среднесрочного хранения ex-situ, документирование генетических ресурсов растений хлопчатника в соответствии с международными дескрипторами и стандартами» (№ Гос. регистрации 0112РК01880) за 2012-2014 годы.

- О.0605 «Агроэкологическое испытание и выделение перспективных сортов бахчевых культур отечественной и зарубежной селекции в орошаемой зоне юга Казахстана» (№ Гос. регистрации 0112РК01881) за 2012-2014 годы.

- О.0707 «Выведение новых сортов дыни и арбуза в условиях орошаемой зоны с близким залеганием уровня грунтовых вод юга Казахстана и организация их семеноводства» (№ Гос. регистрации 0115РК02065) за 2015-2017 годы.

- О.0723 «Создание и внедрение в производство новых высокопродуктивных, многоукосных сортов поливной люцерны в условиях орошения юга Казахстана» (№ Гос. регистрации 0115РК02066) за 2015-2017 годы.

- О.0721 «Интродукция, изучение генетического разнообразия хлопчатника и их диких сородичей по комплексу хозяйственно-ценных агрономических признаков и биологических свойств, организация их долгосрочного и среднесрочного хранения ex-situ, документирование генетических ресурсов растений хлопчатника в соответствии с международными дескрипторами и стандартами» (№ Гос. регистрации 0115РК02067) за 2015-2017 годы.

- О.0721 «Организация семеноводства новых районированных

сортов хлопчатника с сохранением сортовых и урожайных качеств» (№ Гос. регистрации 0115РК02068) за 2015-2017 годы.

- О.0721 «Создание интенсивных сортов хлопчатника с комплексом важнейших хозяйственно ценных признаков» (№ Гос. регистрации 0115РК02069) за 2015-2017 годы.

- О.0725 «Разработка биотической мелиорации земель с целью улучшения плодородия почв в условиях дефицита водных ресурсов» (№ Гос. регистрации 0115РК02070) за 2015-2017 годы.

- «Создание высокопродуктивных сортов многолетних трав (люцерны многоукосной) с высокими кормовыми достоинствами, быстрорастущих в условиях орошения с повышенной способностью азотфиксации» за 2018-2021 годы.

- «Адаптирование к внедрению зарубежных высокопродуктивных сортов и гибридов хлопчатника и овощебахчевых культур. Испытать не менее 10 образцов зарубежной селекции (КНР, Израиль, Узбекистан) и рекомендовать для внедрения высокопродуктивные образцы, отвечающие международным стандартам качества» (№ Гос. регистрации 0118РК01231) за 2018-2021 годы.

- О.0874 «Разработка рекомендаций по совершенствованию технологии выращивания хлопчатника в условиях Южно-Казахстанской области и повышению эффективности контроля особо опасных вредителей хлопчатника (химического, биологического и др.)» (№ Гос. регистрации 0118РК01231) за 2018-2021 годы.

- Принял участие и выступил с докладом «О неотложных мерах по повышению эффективности орошаемого земледелия» на заседании круглого стола «Совершенствование законодательной базы по вопросам орошаемого земледелия и пути рационального использования поливных земель в Казахстане» Комитета по аграрным вопросам и охраны окружающей среды Сената Парламента РК в г. Астане (г. Астана, 28 мая 2010 г.)

- Член рабочей группы по вопросу разработки «Комплексного плана по диверсификации посевных площадей хлопка в Мактааральском районе Южно-Казахстанской области, утвержденной Постановлением Правительства РК в 2014 году» (г. Астана, г. Шымкент, 2013-2014 гг.)

- Участвовал в 47 республиканских, международных научных конференциях, семинарах и форумах где выступал с научными

докладами и предложениями по внедрению в производство инновационных технологий.

***Реализация региональной бюджетной программы 019
«Проведение мероприятий по распространению и внедрению
инновационного опыта» по проектам:***

- «Совершенствование и внедрение эффективности возделывания хлопчатника с использованием биоконтейнеров в целях развития хлопководства в Южно-Казахстанской области» (2010 г.).
- «Внедрение в производство новых отечественных конкурентоспособных сортов дыни «Береке», «Жиеншар» в Южно-Казахстанской области (2011 г.).
- «Внедрение в производство нового отечественного конкурентоспособного сорта арбуза «Сапалы» в Южно-Казахстанской области (2011 г.).
- «Внедрение ресурсосберегающей технологии глубокого рыхления почвы без оборота пласта в хлопководстве» (2012 г.).
- «Внедрение гидромодульного районирования полива хлопчатника и других культур севооборота на фоне работы скважин вертикального дренажа в Мактааральском районе Южно-Казахстанской области» (2014 г.).
- «Улучшение работы семеноводческих хозяйств Мактааральского района в целях получения посевных семян хлопчатника с использованием селекционных достижений и инновационных методов» (2018-2020 гг.).

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР МЕН ЖОБАЛАРҒА ҚАТЫСУЫ

УЧАСТИЕ В МЕЖДУНАРОДНЫХ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ И ПРОЕКТАХ

PARTICIPATION IN INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCHES AND PROJECTS

- Проект по природоохранной политике и технологии (ЮСАИД, США) «Использование минерализованных вод для полива хлопчатника в условиях Голодной степи» (апрель, 1996 г. г. Ташкент, Узбекистан).

- Член рабочей группы, исполнитель проекта «Ценообразование в период перехода к платному водопользованию в республиках Центральной Азии: Платное водопользование в период перехода к рыночным отношениям». Проект по природоохранной политике и технологии для государств СНГ (Консорциум ЮСАИД, США, ноябрь, 1996 г.).

- Исполнитель проекта «Влияние полива минерализованной водой на концентрацию компонентов кальциевого равновесия почвенно-порогового раствора» (Узбекистан, г. Ташкент. ИВМИ, 1997 г.).

- Разработана технология возделывания нового отечественного сорта хлопчатника М-4005 на юге Кызылординской области в рамках международного проекта «Экологически безопасное развитие в Кызылординской области» (Северное Приаралье) (АДИКО), финансируемого программой EuropeAid (Tasic) Европейского Союза (2004-2005 гг.).

- В 2006 году принял участие в проекте «Создание благоприятных условий в бассейне Аральского моря в борьбе с деградацией земельных и водных ресурсов путем создания «Ярких пятен» совместно с Азиатским Банком развития (АБР), Международным институтом по Управлению Водными ресурсами (ИВМИ), МСХ РК и КазНИИВХ.

- Участник Международного (грант) проекта К-486 «Сохранение и улучшение плодородия почв орошаемой зоны юга Казахстана»

(Международный научно-технический центр (МНТЦ), г. Москва, 2006-2008 гг.).

- Член рабочей группы международного проекта «Производство древесно-стружечных плит из стеблей хлопчатника» (Центральный институт исследования хлопковой технологии, Индия, г. Мумбай, 2008 г.).

- Соисполнитель международного проекта «Пути повышения урожайности хлопка и улучшения качества волокна» (Бразилия, г. Гояния. EMBRAPA 2008 год).

- Соисполнитель международного гранта «Создание хлопчатника с цветной окраской волокна синтетическим методом селекции» (Китайская академия сельскохозяйственных наук, НИИ хлопководства, Аньян, Хэнань, 2009 г.).

- Руководитель международного научно-исследовательского социально значимого проекта «Создание и применение биоконтейнера для семян ряда сельскохозяйственных культур с целью интенсификации растениеводства и кормопроизводства» (г. Москва, СГУП «Моссельхоз» 2009-2010 гг.).

- Соисполнитель проекта «Повышение конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции», финансируемого в рамках СКГ и поддерживаемого Всемирным Банком и Правительством РК на тему «Водосберегающая технология возделывания хлопчатника» (2009-2011гг., Астана).

Халықаралық құрметтері
Международные признания
International recognitions

- Решением научно-информационного центра Межгосударственной координационной водохозяйственной комиссии бассейна Аральского моря является ведущим специалистом-экспертом от Республики Казахстан (удостоверение № 64 от 10 марта 2001 года, г. Ташкент).

- Представляет Республику Казахстан в международном Консультативном Комитете по хлопку (МККХ) с 2006 года по вопросам селекции и семеноводства хлопчатника (Вашингтон, США)

- Является ведущим специалистом-экспертом научно-информа-

ционного центра Межгосударственной координационной комиссии бассейна Аральского моря по вопросам водопользования и внедрения в производство новых водосберегающих технологий в хлопкосеющих республиках Центральной Азии и Казахстана (Ташкент, 1996 г.).

- Научно-исследовательская тема Казахского научно-исследовательского института хлопководства «Сберегающая технология обработки почвы в орошаемом земледелии юга Казахстана» Решением Международного консультативного комитета по хлопку внесена в книгу «Мировые исследовательские проекты по хлопку 2010 и 2012 годов» (США, Вашингтон, ICAS, 2012 г.).

- Решением Сократовского комитета Европейской бизнес ассамблеи присвоен международный почетный титул в области научных исследований «The Name in Science» (Имя в науке) с внесением фамилии в официальный реестр выдающихся ученых по версии Европейской бизнес ассамблеи (Е.В.А., Оксфорд, Великобритания, № 2941 от 03.10.2012).

- Решением Международного консультативного комитета по хлопку разработанные ресурсосберегающие технологии Казахского научно-исследовательского института хлопководства внесены в книгу «Лучшие научные исследования способов производства хлопка» 2013 года (США, Вашингтон, ICAS, 2012 и 2013 гг.).

- Академик (член) Оксфордского академического Союза (Оксфорд, Великобритания № OAU/2014/019, 01.12.2014).

- Победитель премии BIZZ Business Excellence Award (США, г. Хьюстон, апрель, 2018 г.).

АВТОРЛЫҚ КУӘЛІКТЕР ЖӘНЕ ПАТЕНТТЕР
ПАТЕНТЫ И АВТОРСКИЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА
AUTHOR'S CERTIFICATES AND PATENTS

Патенттер
Патенты
Patents

1. Арбуз «Достық-10». Патент на селекционное достижение РК № 690 от 20.07.2016 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

2. Арбуз «Күздік». Патент на селекционное достижение РК № 803 от 08.12.2017 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

3. Водосберегающая технология возделывания хлопчатника сортов «Пахтаарал-3044» и «Мактаарал-4005». Инновационный патент на изобретение РК № 26540 от 25.12.2012 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

4. Внутрипочвенный способ полива пропашных культур. Патент на полезную модель РК № 1743 от 26.09.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков).

5. Глубокое рыхление почвы на глубину 55-60 см. За 1 место в Республиканском конкурсе рационализаторских предложений «Рационализатор.KZ». (Соавт. О.К. Бигараев).

6. Дыня «Валет». Патент на селекционное достижение РК № 871 от 12.12.2018 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, О.К. Бигараев, Б.М. Амиров, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

7. Дыня «Жиеншар». Патент на селекционное достижение РК № 801 от 08.12.2017 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, Т.Е. Айтбаев, С. Махмаджанов).

8. Дыня «Карақай». Патент на селекционное достижение РК № 689 от 20.07.2016 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

9. Дыня «Южанка 12». Патент на селекционное достижение РК № 802 от 08.12.2017 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

10. Қолдану күші ұзартылған минералды тыңайтқыштар алу

тәсілі – VI Республиканский конкурс «Шапағат-2009». (Соавт.: В.К. Бишимбаев, Д.К. Аргынбаев).

11. Люцерна посевная «Көксарай». Патент на селекционное достижение РК № 512 от 24.12.2014 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

12. Люцерна посевная «Өнімді-90» Патент на селекционное достижение РК № 904 от 29.07.2019 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

13. Почвозащитная технология возделывания хлопчатника. Инновационный патент на изобретение РК № 27825 от 18.12.2013 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев, С.Ш. Хантураев, А.М. Тагаев, И.Р. Гусейнов).

14. Способ биомелиорации светло-сероземных почв. Патент на полезную модель РК № 3414 от 21.11.2018 г. (Соавт.: Р.Е. Елешев, О.К. Бигараев, А.М. Тагаев., А.К. Костаков, С. Махмаджанов).

15. Способ борьбы с многолетними сорняками до посева хлопчатника. Патент на полезную модель РК № 1423 от 16.03.2016 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев).

16. Способ борьбы с сорняками на посевах хлопчатника. Инновационный патент на изобретение РК № 27832 от 18.12.2018 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, И.Р. Гусейнов).

17. Способ борьбы с сорняками с одновременной десикацией хлопчатника. Инновационный патент на изобретение РК № 29695 от 17.03.2015 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев).

18. Способ борьбы с сорняками на посевах бахчевых культур. Патент на полезную модель РК № 2008 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков, С. Махмаджанов, А.М. Тагаев).

19. Способ воздушно-тепловой обработки семян хлопчатника. Инновационный патент на изобретение РК № 29556 от 23.02.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков).

20. Способ воспроизводства плодородия почвы в короткоротационных хлопковых севооборотах. Инновационный патент на изобретение РК № 29344 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

21. Способ восстановления почвенного плодородия. Инновационный патент на изобретение РК № 30502 от 20.10.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков, С.Ш. Хантураев).

22. Способ восстановления плодородия почвы. Патент на полезную модель РК № 1418 от 16.03.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, Н.А. Сейдалиев).

23. Способ выращивания бахчевых культур дыни и арбузов. Инновационный патент на изобретение РК № 31109. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

24. Способ выращивания дынь. Инновационный патент на изобретение РК № 27826 от 18.12.2013 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

25. Способ защиты растений бахчевых и хлопчатника от засухи. Патент на полезную модель РК № 2006 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, А.М. Тагаев).

26. Способ междурядной обработки бахчевых культур. Патент на полезную модель РК № 1417 от 16.03.2016 г. (Соавт.: Р.Е. Елешев, О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

27. Способ обработки почвы при возделывании сельскохозяйственных культур. Инновационный патент на изобретение РК № 26531 от 25.12.2012 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

28. Способ обогащения почвы при возделывании хлопчатника. Патент на полезную модель РК №1421 от 16.03.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, К. Сейдахметов).

29. Способ освоения среднесоленных орошаемых земель. Патент на полезную модель РК № 2454 от 16.10.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков, С. Махмаджанов).

30. Способ определения срока посева бахчевых культур. Патент на полезную модель РК № 2007 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов, А.М. Тагаев).

31. Способ отбора гибридов хлопчатника по желаемому признаку при испытании на ранних этапах селекции. Инновационный патент на изобретение РК № 30923 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

32. Способ повышения плодородия малопродуктивных почв. Патент на полезную модель РК № 1419 от 16.03.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

33. Сособ подготовки посевных семян хлопчатника. Инновационный патент на изобретение РК № 30915 от 18.02.2016 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов, В.М. Золина).

34. Способ подготовки семян бахчевых культур дынь и арбузов к посеву. Патент на полезную модель РК № 1420 от 16.03.2016 г. (Соавт.: Р.Е. Елешев, О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

35. Способ подготовки семян хлопчатника к посеву. Инновационный патент на изобретение РК № 30916 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

36. Способ получения минерального удобрения пролонгированным способом. Инновационный патент на изобретение РК № 20523 от 25.09.2008 г. (Соавт.: В.К. Бишимбаев, Д.К. Аргынбаев, Р.С. Утебаев, К.Д. Аргинбаев, К. Киргизбаева, А.С. Наукенова)

37. Способ посева пропашных культур на орошаемых землях. Инновационный патент на изобретение РК № 28176 от 19.02.2014 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

38. Способ посева хлопчатника. Инновационный патент на изобретение РК № 29350 от 18.12.2014 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

39. Способ посева хлопчатника. Патент на полезную модель РК № 1527 от 18.07.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков, А.М. Тагаев).

40. Способ посева хлопчатника сорта «Мактаарал-4005». Инновационный патент на изобретение РК № 29343 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С.Ш. Хантураев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

41. Способ посева хлопчатника и кукурузы для ручного сбора урожая. Инновационный патент на изобретение РК № 29346 от 18.02.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, Е.К. Дошманов).

42. Способ посева хлопчатника с использованием биоконтейнеров. Инновационный патент на изобретение РК № 31113 от 22.04.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С.Ш. Хантураев, А.К. Костаков, А.М. Тагаев).

43. Способ построения короткоротационного хлопкового севооборота на деградированных землях. Инновационный патент на изобретение РК № 29349 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

44. Способ регулирования почвенного плодородия в условиях среднесоленых земель. Инновационный патент на изобретение РК № 30914 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

45. Способ скрещивания для получения гибридных семян в

селекции хлопчатника. Патент на полезную модель РК №3200 от 09.10.2018 г. (Соавт.: А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов, А. Тагаев).

46. Способ регулирования роста хлопчатника сорта «Мактаарал-4007». Инновационный патент на изобретение РК № 30919 от 18.02.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

47. Способ создания расчлененного севооборота на засоленных землях. Патент на полезную модель РК № 2005 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

48. Способ создания интенсивного хлопково-люцернового севооборота на засоленных землях. Инновационный патент на изобретение РК № 29345 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, Е.К. Дошманов).

49. Способ сохранения плодородного слоя орошаемых сероземных почв. Патент на полезную модель РК № 2004 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

50. Способ трехкратного окучивания при возделывании бахчевых культур. Инновационный патент на изобретение РК № 29684 от 17.03.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

51. Способ устранения фильтрационных потерь воды на оросительном межхозяйственном и внутривоспользовательском каналах. Инновационный патент на изобретение РК № 31365 от 08.07.2016 г. (Соавт.: И.А. Абишев, О.К. Бигараев).

52. Способ формирования второго урожая бахчевых культур дынь и арбузов. Инновационный патент на изобретение РК № 30918 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

53. Хлопковый сорт «ПА-3044». Патент на селекционное достижение РК №150 от 18.08.2010 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, Х. Салиметов, Р.Ш. Нугманов, А.Ж. Маханбетов).

54. Хлопковый сорт «М-4005». Патент на селекционное достижение РК № 151 от 18.08.2010 г. (Соавт. И.Р. Гусейнов).

55. Хлопковый сорт «ПА-3031». Патент на селекционное достижение РК № 152 от 18.08.2010 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, Х. Салиметов, Р.Ш. Нугманов, А.Ж. Маханбетов).

56. Хлопчатник средневолокнистый «Атакент-2010». Патент на селекционное достижение РК № 438 от 15.05.2014. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, О.К. Бигараев).

57. Хлопчатник средневолокнистый «Береке-07». Патент на селекционное достижение РК № 272 от 30.11.2012. (Соавт.: М. Сапарбеков, И.Р. Гусейнов).

58. Хлопчатник средневолокнистый «БТМ-4047». Патент на селекционное достижение РК № 439 от 15.05.2014 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, Н.К. Бишимбаева, И. Рахимбаев).

59. Хлопчатник средневолокнистый «Мактаарал-4007». Патент на селекционное достижение РК № 273 от 30.11.2012 г. (Соавт. И. Гусейнов).

60. Хлопчатник средневолокнистый «Мактаарал-4011». Патент на селекционное достижение РК № 274 от 30.11.2012 г. (Соавт.: И. Гусейнов).

61. Хлопчатник средневолокнистый «Мактаарал-4017». Патент на селекционное достижение РК № 274 от 30.07.2018 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов, А.К. Костаков, А. Тагаев).

62. Хлопчатник средневолокнистый «Мырзашөл-80». Патент на селекционное достижение РК № 275 от 30.11.2012 г. (Соавт. И. Гусейнов).

63. Хлопчатник средневолокнистый «Память Ералиева». Патент на селекционное достижение РК № 672 от 19.05.2016 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, Е. Ералиев, С. Махмаджанов).

Авторлық куәліктер
Авторские свидетельства
Author's certificates

64. Арбуз «Күздік». Удостоверение автора №4007 от 08.12.2017 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

65. Водосберегающая технология возделывания хлопчатника сортов «Пахтаарал-3044» и «Мактаарал-4005». Удостоверение автора №76200 от 25.12.2012 г. (Соавт.: О.К. Бигараев).

66. Дыня «Валет». Удостоверение автора №4429 от 12.12.2018 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, О.К. Бигараев, Б.М. Амиров, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

67. Дыня «Жиеншар». Удостоверение автора №3999 от 08.12.2017 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

68. Дыня «Южанка 12». Удостоверение автора №4003 от 08.12.2017 г. (Соавт.: Т.Е. Айтбаев, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).

69. Почвозащитная технология возделывания хлопчатника. Удостоверение автора №80904 от 18.12.2013 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев, С.Ш. Хантураев, А.М. Тагаев, И.Р. Гусейнов).

70. Способ биомелиорации светло-сероземных почв. Удостоверение автора №80904 от 18.12.2013 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев, С.Ш. Хантураев, А.М. Тагаев, И.Р. Гусейнов).

71. Способ борьбы с сорняками на посевах бахчевых культур. Удостоверение автора №96703 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков, С. Махмаджанов, А. Тагаев).

72. Способ борьбы с сорняками на посевах хлопчатника. Удостоверение автора № 80937 от 18.12.2013 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, И.Р. Гусейнов).

73. Способ борьбы с многолетними сорняками до посева хлопчатника. Удостоверение автора №91998 от 16.03.2016 г. (Соавт.: А.К. Костаков, О.К. Бигараев).

74. Способ борьбы с сорняками с одновременной десикацией хлопчатника. Удостоверение автора №87328 от 17.03.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков).

75. Способ восстановления плодородия почвы. Удостоверение автора №91976 от 16.03.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, Н.А. Сейдалиев).

76. Способ воздушно-тепловой обработки семян хлопчатника. Удостоверение автора №86785 от 23.02.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков).

77. Способ воспроизводства плодородия почвы в короткороотационных хлопковых севооборотах. Удостоверение автора №86092 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

78. Способ восстановления почвенного плодородия. Удостоверение автора №90165 от 20.10.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков, С.Ш. Хантураев).

79. Способ выращивания бахчевых культур дыни и арбузов.

Удостоверение автора №92564 от 22.04.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

80. Способ выращивания дынь. Удостоверение автора №80910 от 18.12.2013 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

81. Способ защиты растений бахчевых и хлопчатника от засухи. Удостоверение автора №96693 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов, А. Тагаев).

82. Способ междурядной обработки бахчевых культур. Удостоверение автора №91971 от 16.03.2016 г. (Соавт.: Р.Е. Елешев, О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

83. Способ обогащения почвы при возделывании хлопчатника. Удостоверение автора №91989 от 16.03.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, К. Сейдахметов).

84. Способ обработки почвы при возделывании сельскохозяйственных культур. Удостоверение автора №76163 от 25.12.2012 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

85. Способ отбора гибридов хлопчатника по желаемому признаку при испытании на ранних этапах селекции. Удостоверение автора №91690 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

86. Способ определения срока посева бахчевых культур. Удостоверение автора №96698 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов, А. Тагаев).

87. Способ освоения среднесоленных орошаемых земель. Удостоверение автора №99990 от 16.10.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков, С. Махмаджанов).

88. Способ повышения плодородия малопродуктивных почв. Удостоверение автора №91980 от 16.03.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

89. Способ подготовки семян бахчевых культур дынь и арбузов к посеву. Удостоверение автора №91984 от 16.03.2016 г. (Соавт.: Р.Е. Елешев, О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

90. Способ подготовки посевных семян хлопчатника. Удостоверение автора №91655 от 18.02.2016 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов, В.М. Золина).

91. Способ подготовки семян хлопчатника к посеву. Удостовере-

ние автора №91659 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).

92. Способ получения минерального удобрения пролонгированным способом. Удостоверение автора №7912 от 25.09.2008 г. (Соавт.: В.К. Бишимбаев, Д.К. Аргынбаев, Р.С. Утебаев, К.Д. Аргынбаев, К. Киргизбаева, А.С. Наукенова).

93. Способ посева пропашных культур на орошаемых землях. Удостоверение автора № 82010 от 19.02.2014 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

94. Способ посева хлопчатника. Удостоверение автора №86115 от 18.12.2014 г. (Соавт. О.К. Бигараев).

95. Способ посева хлопчатника. Удостоверение автора №93667 от 26.09.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.К. Костаков, А.М. Тагаев).

96. Способ посева хлопчатника и кукурузы для ручного сбора урожая. Удостоверение автора №86100 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, Е.К. Дошманов).

97. Способ посева хлопчатника «Мактаарал-4005». Удостоверение автора №86087 от 18.12.2014 г. (Соавт.: С.Ш. Хантураев, А.К. Костаков, О.К. Бигараев, А.М. Тагаев).

98. Способ посева хлопчатника с использованием биоконтейнеров. Удостоверение автора № 92579 от 22.04.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С.Ш. Хантураев, А.К. Костаков, А.М. Тагаев).

99. Способ построения короткоротационного хлопкового севооборота на деградированных землях. Удостоверение автора №86111 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

100. Способ регулирования почвенного плодородия в условиях среднесоленных земель. Удостоверение автора №91651 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

101. Способ регулирования роста хлопчатника сорта «Мактаарал». Удостоверение автора № 91672 от 18.02. 2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

102. Способ скрещивания для получения гибридных семян в селекции хлопчатника. Удостоверение автора № 104973 от 09.10.2018 г. (Соавт.: А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов, А. Тагаев).

103. Способ создания интенсивного хлопково-люцернового севооборота на засоленных землях. Удостоверение автора №86096 от 18.12.2014 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А.М. Тагаев, А.К. Костаков).

104. Способ создания расчлененного севооборота на засоленных землях. Удостоверение автора №96687 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А. Тагаев, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).
105. Способ сохранения плодородного слоя орошаемых сероземных почв. Удостоверение автора №96681 от 17.01.2017 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, А. Тагаев, А.К. Костаков, И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов).
106. Способ трехкратного окучивания при возделывании бахчевых культур. Удостоверение автора №87297 от 17.03.2015 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И. Гусейнов).
107. Способ устранения фильтрационных потерь воды на оросительном межхозяйственном и внутрихозяйственном каналах. Удостоверение автора №93596 от 08.07.2016 г. (Соавт.: И.А. Абишев О.К. Бигараев).
108. Способ формирования второго урожая бахчевых культур дынь и арбузов. Удостоверение автора №91668 от 18.02.2016 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, С. Махмаджанов, И.Р. Гусейнов).
109. Хлопковый сорт «Береке-07». Удостоверение автора №384 от 27.09.2010 г. (Соавт.: Б.М. Сапарбаев, И.Р. Гусейнов).
110. Хлопковый сорт «Мактаарал-4005». Удостоверение автора №342 от 27.08.2008 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, В.А. Автономов).
111. Хлопковый сорт «Мактаарал -4005». Удостоверение автора №557 от 18.08.2010 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов).
112. Хлопковый сорт «Мактаарал-4007». Удостоверение автора №343 от 27.08.2008 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов).
113. Хлопковый сорт «Мактаарал-4011». Удостоверение автора №345 от 06.10.2009 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов).
114. Хлопковый сорт «Пахтаарал-3044». Удостоверение автора № 553 от 27.08.2008 г. (Соавт.: О.К. Бигараев, Х. Салиметов, Р.Ш. Нугманов, А. Маханбетов).
115. Хлопковый сорт «Пахтаарал-3031». Удостоверение автора №559 от 27.08.2008 г. (Соавт.: О.К. Бигараев , Х. Салиметов, Р.Ш. Нугманов, А. Маханбетов).
116. Хлопчатник средневолокнистый «Атакент-2010». Удостоверение автора № 2115 от 15.05.2014 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, О.К. Бигараев).
117. Хлопчатник средневолокнистый «БТМ-4047». Удостоверение

автора №2116 от 15.05.2014 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, Н.К. Бишимбаева, И. Рахимбаев).

118. Хлопчатник средневолокнистый «Береке-07». Удостоверение автора №1147 от 30.11.2012 г. (Соавт.: Б.М. Сапарбаев, И.Р. Гусейнов).

119. Хлопчатник средневолокнистый «Мактаарал-4007». Удостоверение автора № 1149 от 30.11.2012 г. (Соавт. И.Р. Гусейнов).

120. Хлопчатник средневолокнистый «Мактаарал-4011». Удостоверение автора №1151 от 30.11.2012 г. (Соавт. И.Р. Гусейнов).

121. Хлопчатник средневолокнистый «Мырзашөл-80». Удостоверение автора №1153 от 30.11.2012 г. (Соавт. И.Р. Гусейнов).

122. Хлопчатник средневолокнистый «Память Ералиева». Удостоверение автора № 3268 от 19.05.2016 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, Е. Ералиев, С. Махмаджанов).

123. Хлопчатник средневолокнистый «Мактаарал-4007». Удостоверение автора № 4311 от 30.07.2018 г. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С. Махмаджанов, А.К. Костаков, А. Тагаев).

**АКАДЕМИК И.И. УМБЕТАЕВТЫҢ РЕДАКЦИЯСЫМЕН
ШЫҚҚАН ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕР**

**НАУЧНЫЕ ТРУДЫ, ИЗДАНИЕ ПОД РЕДАКЦИЕЙ
АКАДЕМИКА И.И. УМБЕТАЕВА**

**SCIENTIFIC WORKS EDITED BY ACADEMICIAN
I.I. UMBETAYEV**

1. Ақ алтын – оңтүстікке бақ алтын / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2012. – 514 б. (ISBN 978-601-289-056-3).

2. Ақ алтын – оңтүстікке бақ алтын / ҚР АШМ. «ҰАҒББО» КеАҚ, Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Book print, 2017. – 350 б. (ISBN 978-601-7529-60-4).

3. Ақ алтын – оңтүстікке бақ алтын / ҚР АШМ. «ҰАҒББО» КеАҚ, Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Book print, 2017. – 476 б. (ISBN 978-601-7529-80-2).

4. Водосберегающая технология возделывания хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО КазНИИ хлопководства. – Атакент: Print-S, 2012. – 122 с. (ISBN 978-601-289-057-0). (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

5. Инструкция по производству посевных семян элиты и репродукции новых районированных сортов хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО КазНИИ хлопководства. – Атакент: Кітап, 2009. – 72 с. (ISBN 9965-847-78-9). (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов).

6. Использование биоконтейнеров в сельском хозяйстве (на примере возделывания хлопчатника, дыни, арбуза и томата). – Saarbrucken (Германия): Lap Lambert Academic Publishing, 2015. – 88 с. (ISBN 978-3-659-61064-6). (Соавт. О. Бигараев).

7. Конкурентоспособные сорта арбуза в Южно-Казахстанской области. – Saarbrucken (Германия): Lap Lambert Academic Publishing, 2015. – 90 с. (ISBN 978-3-659-29779-3). (Соавт. С. Махмаджанов).

8. Қазақстанның Республикасының оңтүстігінде қоза баптау жүйесі / ҚР Білім және ғылым министрлігі. Ұлттық академиялық аграрлық зерттеу орталығы Мақтаарал тәжірибе станциясы. – Алматы, 2000. – 203 б. (ISBN 9965-9146-0-5). (Соавт. Ж.Я. Батькаев).

9. Қазақстанның оңтүстігінде мақта қозасын өсірудің қор үнемдеу технологиялары / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Кітап, 2009. – 179 б. (ISBN 978-601-7003-94-4). (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев, А. Қостақов).

10. Қазақстанның мақта егетін аймақтарындағы суармалы егіншіліктің ғылыми негізделген жүйесі: Монография. – Астана: Print-S, 2011. – 320 б. (ISBN 975-601-289-021-1).

11. Қарбыздың отандық сортын өндіріске енгізу ұсыныстары / Қазақстан Республикасы ауылшаруашылығы министрлігі. «ҰАҒББО» КеАҚ. Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Қарағанды: Litera, 2015. – 36 б. (ISBN 978-601-210-177-5). (Соавт.: М. Джунисова, О. Биғараев, И. Гусейнов, А. Тағаев, С. Махмаджанов).

12. Қарбыздың «Сапалы» сортын өндіріске енгізу ұсыныстары / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2011. – 99 б. (ISBN 978-601-289-047-1). (Соавт.: О. Биғараев, И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

13. Қауынның «Береке» сортын өндіріске енгізу ұсыныстары / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2011. – 125 б. (ISBN 978-601-289-046-4). (Соавт.: О. Биғараев, И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

14. Мақта қозасын биоконтейнерлерді қолдану арқылы өсіру технологиясы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Алматы: Асыл кітап, 2014. – 128 б. (ISBN 978-601-7782-00-9). (Соавт.: О. Биғараев, С. Хантураев).

15. Мақта өсіретін аймақтағы ауыл шаруашылығы мелиорациясы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Алматы: Bookprint, 2015. – 316 б. (ISBN 978-601-7529-24-6).

16. Мақта өсіретін аймақтағы жоңышқа селекциясы және тұқым шаруашылығы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Bookprint, 2014. – 117 б. (ISBN 078-601-289-121-8). (Соавт. О. Биғараев).

17. Мақта өсіру технологиясы (EuropeAid, Европейский Союз). – Кызылорда, 2005. – 32 б. (Соавт. О. Биғараев).

18. Мақта өсірудің жаңа қорүнемдеу технологиясы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2012. – 58 б. (ISBN 978-601-289-090-7). (Соавт. О. Биғараев).

19. Мақта өсірудің суүнемдеу технологиясы / ҚР АШМ. «КАИ»

АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2012. – 119 б. (ISBN 978-601-289-058-7). (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

20. Мақта өсірудің экологиялық қауіпсіз технологиясы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Алматы: Асыл кітап, 2014. – 120 б. (ISBN 978-601-7782-01-6). (Соавт.: О. Биғараев, С. Хантураев).

21. Мақта шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері: Ғылыми еңбектер жинағы / Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы министрлігі. Ғылым департаменті. – Атакент: Print-S, 2005. – 304 б. (ISBN 9965-482-03-9).

22. Мақта шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері: Ғылыми еңбектер жинағы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2009. – 363 б (ISBN 9965-482-83-7).

23. Мақта шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері: Ғылыми еңбектер жинағы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2012. – 613 б. (ISBN 978-601-289-065-5). (Соавт. О. Биғараев, А. Қостақов).

24. Мақта шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері: Ғылыми еңбектер жинағы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2015. – Т. 1. – 462 б. (ISBN 978-601-7529-26-0 ортақ), (ISBN 978-601-7529-27-7. Том 1). (Соавт. О. Биғараев, А. Қостақов).

25. Мақта шаруашылығын дамытудың ғылыми негіздері: Ғылыми еңбектер жинағы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2015. – Т. 2. – 455 б. (ISBN 978-601-7529-26-0 ортақ), (ISBN 978-601-7529-28-4. Том 2). (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

26. Мақта шикізатын мақта талшығына өңдеудегі технологиялық регламент / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2011. – 143 б. (ISBN 978-601-289-036-5). (Соавт. О. Биғараев).

27. Мақтаны суару тәртіптері мен гидромодульдік аудандастыру / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Bookprint, 2014. – 140 б. (ISBN 978-601-7529-23-9) (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

28. Мақтаның отандық жаңа «Мақтаарал» сорттары / ҚР АШМ. Оңтүстік-Батыс ауыл шаруашылығы ғылыми-өндірістік орталығы

Мақтаарал ауыл шаруашылық тәжірибе станциясы. – Атакент: Комплекс, 2004. – 52 б. (ISBN 9965-730-19-9).

29. Научно-обоснованная система орошаемого земледелия хлопкосеющей зоны Казахстана: Монография – Астана: Print-S, 2009. – 330 с. (ISBN 9965-482-82-9).

30. Национальный доклад по науке НАН РК / Министерство образования и науки РК. Национальная академия наук РК. – Астана-Алматы, 2015. – С. 58-63. (ISBN 9965-25-129-0).

31. Новая ресурсосберегающая технология возделывания хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО КазНИИ хлопководства. – Атакент: Print-S, 2012. – 59 с. (ISBN 978-601-289-089-1). (Соавт. О. Бигараев).

32. Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылық өндірісін өркендету жүйесі / ҚР АШМ. Оңтүстік-Батыс ауыл шаруашылығы ғылыми-өндірістік орталығы. – Алматы: Бастау, 2006. – 432 б. (ISBN 9965-413-69-X). (Соавт.: А.Қ. Күрішбаев, Ә.М. Омбаев, К.И. Алдабергенов, И.Ә. Әбішев, Н.Н. Әлібаев, Д.Ә. Сыдық, С.О. Тұрбеков, Ж.Ә. Паржанов).

33. Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселелері / Ұлттық Академиялық аграрлық зерттеу орталығы. Оңтүстік Қазақстан облысының әкімшілігі Оңтүстік Қазақстан ауыл шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты. – Алматы: Бастау, 2002. – 84 б. (ISBN 5-620-01088-0). (Соавт.: Ә.Т. Мақұлбаев, Ж.Я. Батькаев, О. Бигараев).

34. Оңтүстік Қазақстан облысы Мырзашөл өңіріндегі сортаңданған саз топырақты суармалы жерлердің мелиорациясы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Bookprint, 2014. – 228 б. (ISBN 978-601-7529-01-7). (Соавт. О. Бигараев).

35. Оңтүстік Қазақстан облысында өсімдік шаруашылығын дамыту мақсатында биоконтейнерлерді қолдану арқылы мақта, қауын, қарбыз және қызанақты өсіріп-баптаудың тиімділігін жетілдіру және өндіріске енгізу бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Print-S, 2011. – 107 б. (ISBN 978-601-289-026-6). (Соавт.: О. Бигараев, А. Тағаев, А. Қостақов).

36. Отечественные микробиоудобрения «Мэрс», биопрепараты, протравители семян и гербициды в сельском хозяйстве Республики

Казахстан – инновационная основа воспроизводства почвенного плодородия, повышения продуктивности сельскохозяйственных культур и качества продукции. – Алматы: Киік, 2007. – 144 с. (ISBN 9965-877-03-3). (Соавт.: С. Усманов, Р. Елешев, А. Сагитов, Д. Идрисов, А. Сапаров, А. Гринев, Т. Канаев).

37.Рекомендация по орошению хлопчатника по мелиоративным и гидромодульным районированиям в хлопкосеющих районах Республики / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО КазНИИ хлопководства. – Атакент: Кітап, 2009. – 17 с. (ISBN 9965-847-79-7).

38.Рекомендация по применению инновационной водосберегающей технологии при возделывании галофитной растительности / МСХ РК. НАО «НАНОЦ» ТОО КазНИИ хлопководства. – Караганда: Litera, 2015. – 122 с. (ISBN 978-601-210-156-0). (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, А. Тагаев).

39.Рекомендации по совершенствованию эффективности возделывания хлопчатника, дыни, арбуза и томата с использованием биоконтейнеров в целях развития растениеводства в Южно-Казахстанской области / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО КазНИИ хлопководства. – Атакент: Print-S, 2010. – 107 с. (ISBN 978-601-289-022-8). (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев, А. Костаков).

40.Суармалы жоңышка / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ. – Атакент: Bookprint, 2014. – 52 б. (ISBN 978-601-289-122-5). (Соавт. О. Бигараев).

41.Технология возделывания новых отечественных сортов хлопчатника на юге Казахстана: Монография. – Алматы: Print-S, 2005. – 251 с. (ISBN 9965-482-04-7).

42.Технология возделывания хлопчатника (EuropeAid, Европейский Союз). – Кызылорда, 2005. – 32 с. (Соавт. О. Бигараев).

43.Using biopacks in agriculture (Based on cotton plant, melon, watermelon and tomato cultivation). – Saarbrücken (Germany): Lap Lambert Academic Publishing, 2015. – 85 p. (ISBN 978-3-659-71266-1). (Co-author O. Bigarayev).

**АКАДЕМИК И.И. УМБЕТАЕВТЫҢ ҒЫЛЫМИ
ЖЕТЕКШІЛІГІМЕН ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСІМЕН
ОРЫНДАЛҒАН ДИССЕРТАЦИЯЛАР**

**ДИССЕРТАЦИИ ВЫПОЛНЕННЫЕ ПРИ НАУЧНОЙ
КОНСУЛЬТАЦИИ И ПОД НАУЧНЫМ РУКОВОДСТВОМ
АКАДЕМИКА И.И. УМБЕТАЕВА**

**DISSERTATIONS MADE UNDER SCIENTIFIC
CONSULTATION AND SUPERVISION OF ACADEMICIAN I.I.
UMBETAYEV**

**Докторлық диссертациялар
Докторские диссертации
Doctoral theses**

1. Батъкаев Ж.Я. Удобрение хлопчатника на сероземах юга Казахстана и пути их рационального использования. 06.01.04 – агрохимия. Алматы, 2000.

2. Нурбеков А.И. Возделывание сельскохозяйственных культур при применении ресурсосберегающих технологий в Центральной Азии. 06.01.06 – общее земледелие. 06.01.08 – растениеводство. Ташкент, 2018.

3. Сулейменов Б.У. Повышение плодородия орошаемых сероземов хлопкосеющих районов Южного Казахстана. 03.00.27 – почвоведение. 06.01.04 – агрохимия. Алматы, 2008.

**Кандидаттық диссертациялар
Кандидатские диссертации
Candidate theses**

1. Бигараев О.К. Эффективные меры борьбы с сорняками в хлопково-люцерновом севообороте в условиях юга Казахстана. 06.01.01 – общее земледелие. Алматы, 2004.

2. Жәнібекова А.О. Оңтүстік Қазақстанның суармалы ашық боз топырақтарының құнарлылық көрсеткіштерінің антропогенді

трансформациясы және оларды қалыптастыру жолдары. 03.00.27 – топырақтану. Алматы, 2010.

3. Костаков А.К. Химические меры борьбы с сорняками в посевах хлопчатника на светлых сероземах юга Казахстана. 06.01.11 – өсімдік қорғау. Алматы, 2010.

4. Махмаджанов С. Изучение биологических особенностей и продуктивности сортов и гибридов бахчевых культур местной и зарубежной селекции для орошаемых зон юга Казахстана. 06.01.05 – селекция и семеноводство. Бишкек, 2018.

5. Тагаев А.М. Влияние удобрений на плодородие орошаемого светлого серозема и продуктивность культур хлопковых севооборотов. 06.01.04 – агрохимия. Алматы, 2010.

Магистрлік диссертациялар Магистрские диссертации Master's dissertations

1. Асабаев Б.С. Мақтаның маңызды шаруашылық-бағалы белгілер кешеніне ие қарқынды отандық сорттарын зерттеу. 6M070100 – Биотехнология. Алматы, 2017.

2. Дүйсен О.Қ. Сұр топырақ жағдайында органикалық және минералды тыңайтқыштардың отандық мақта сорттарының өнімділігіне әсері. 5M081100 – Топырақтану және агрохимия. Алматы, 2018.

3. Қайрекенова Б.С. Оңтүстік Қазақстан жағдайында қауын дақылының сортүлгілерін шаруашылық-құнды көрсеткіштері бойынша бағалау. 06.01.08 – өсімдік шаруашылығы. Алматы, 2018.

4. Қостақ О.А. Мақтаның генетикалық көптүрлілігін шаруашылық-бағалы агрономиялық белгілері мен биологиялық қасиеттері бойынша зерттеу, оларды орташа мерзімді сақталуын және сорттық өнім сапасын сақтай отырып мақтаның аудандастырылған жаңа сорттарының тұқымшылығын ұйымдастыру. 6M070100 – Биотехнология. Алматы, 2017.

**ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ХРОНОЛОГИЯЛЫҚ
КӨРСЕТКІШІ**

ХРОНОЛОГИЧЕСКИЙ УКАЗАТЕЛЬ НАУЧНЫХ ТРУДОВ

CHRONOLOGICAL INDEX OF SCIENTIFIC WORKS

Ғылыми еңбектері

Научные труды

Scientific works

1977

1. Влияние поливов хлопчатника дренажными водами на солевой состав почвы и урожай хлопка-сырца в условиях Голодной степи // Мелиорация и орошение хлопчатника. – Ташкент, 1977. – С. 33-37.

2. Использование воды для полива хлопчатника из скважин вертикального дренажа в условиях маловодья // Информационный бюллетень / ЮжКазИНТИ. – 1977. – № 113. – С. 11-15.

3. К вопросу об использовании минерализованных вод для орошения хлопчатника // IX конференция молодых ученых Узбекистана по сельскому хозяйству. – Ташкент, 1977. – С. 52-55.

1978

4. Рост, развитие и качество хлопка-сырца при орошении минерализованными водами // Проблемы использования минерализованных дренажных вод для орошения сельскохозяйственных культур и промывок засоленных земель. – Ташкент, 1978. – С. 37-40. (Соавт. И.К. Киселева).

1986

5. Промежуточные культуры и получение двух урожаев кормов в один год на фоне промывки в условиях староорошаемых засоленных почв Голодной степи // Агротехника и урожайность хлопчатника / Труды СоюзНИХИ. – Ташкент, 1986. – С. 29-31.

1991

6. Гузани кимевий чилпиш учун ПИКС биорегулятор уллаш

буйича тавсиялар // ИИЧБ «Союзхлопок». – Ташкент, 1991. – 3-6 б. (Соавт.: Ш.И. Ибрагимов, У.Н. Мадраимов).

1992

7. Продуктивность хлопчатника в зависимости от применения органических удобрений на дефлированных почвах // Борьба с ирригационной эрозией и повышение плодородия дефлированных почв. – Ташкент, 1992. – С. 62-65. (Соавт. К. Мирзажанов).

1993

8. Рекомендации по применению минеральных и органических удобрений под хлопчатник в Южно-Казахстанской области. – Алматы: Кайнар, 1993. – 180 с. (Соавт.: Ж.Я. Батькаев, А.Б. Мустафаев).

1995

9. Орошение хлопчатника минерализованными водами в старо-орошаемой зоне Голодной степи. – Алматы: Кайнар, 1995. – 96 с.

1996

10. Ценообразование в период перехода к платному водопользованию в республиках Центральной Азии // Платное водопользование в период перехода к рыночным отношениям / Консорциум, ЮСАИД. – Алматы, 1996. – С. 47-50. (Соавт.: В.А. Духовный, М.А. Пинхасов, Н.К. Носиров).

1998

11. Организационные формы преобразования сельскохозяйственных водопотребителей в ассоциацию водопользователей. На примере Джетысайской зоны Мактааральского района Южно-Казахстанской области. – Алматы, 1998. – С. 88-92. (Соавт.: В.А. Духовный, М.А. Пинхасов).

1999

12. Мактаарал – біздің ортақ үйіміз // Мактаарал ауданының 70-жылдығына арналады. – Алматы: Дәуір, 1999. – 14-17 б.

13. Мактааралдың мақтанышы мен байлығы // Мактаарал ауданының 70-жылдығына арналады. – Алматы: Дәуір, 1999. – 58-60 б.

2000

14. Қазақстан Республикасының оңтүстігінде қоза баптау жүйесі. – Алматы: Құс жолы, 2000. – 202 б. (Соавт. Ж. Батъкаев).

15. Ассоциация водопользователей в республиках Средней Азии // Сельское хозяйство Узбекистана. – 2000. – № 6. – С. 30-33.

16. Деятельность Мактааральской опытной станции // Научные основы развития сельского хозяйства на юге Казахстана. – Алматы: Бастау, 2001. – С. 51-60.

17. Перестройка управления водопользованием на мелиоративных системах в Центральной Азии // Мелиорация и водное хозяйство. – 2000. – № 60. – С. 15-18.

2001

18. Основные результаты исследований с удобрением хлопчатника на Мактааральской опытной станции и внедрение их в производство // Научные основы развития сельского хозяйства на юге Казахстана. – Алматы: Бастау, 2001. – С. 263-266. (Соавт. Ж. Батъкаев).

19. Проблема платного водопользования в орошаемом земледелии // Юбилейный сборник научных трудов САНИИРИ. – Ташкент, 2001. – Т. 2. – С. 105-109. (Соавт. М.А. Пинхасов).

20. Районированные новые и перспективные сорта хлопчатника // Научные основы развития сельского хозяйства на юге Казахстана. – Алматы: Бастау, 2001. – С. 254-259. (Соавт. Х. Салиметов).

21. Севообороты – путь к повышению плодородия почвы и урожайности хлопчатника // Научные основы развития сельского хозяйства на юге Казахстана. – Алматы: Бастау, 2001. – С. 274-277. (Соавт.: Ж. Батъкаев, А. Тагаев).

22. Семеноводство хлопчатника в Южно-Казахстанской области и предложения по улучшению посевного материала // Научные основы развития сельского хозяйства на юге Казахстана. – Алматы: Бастау, 2001. – С. 278-282.

23. Эффективность использования водных ресурсов в Республике Узбекистан // Юбилейный сборник научных трудов САНИИРИ. – Ташкент, 2001. – Т. 2. – С. 110-114.

2002

24. Қазақстанда мақта өсірудің өзекті мәселелері // Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселе-

лері. – Алматы: Бастау, 2002. – 4-7 б. (Соавт.: Ә.Ә. Сатыбалдин, З.К. Тұрысбеков).

25. Мақталы ауыспалы егіс жүйесінде жүгері өсіру // Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселелері. – Алматы: Бастау, 2002. – 61-65 б. (Соавт. Д.А. Сыдықов).

26. Оңтүстік Қазақстанда мақта тұқымын өсірудің ғылыми жүйесін қалыптастыру // Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселелері. – Алматы: Бастау, 2002. – 21-24 б. (Соавт. Ә.Т. Мақұлбаев).

27. Оңтүстік Қазақстанда мақталық үшін ауыспалы егістік тиімділігі // Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселелері. – Алматы: Бастау, 2002. – 54-60 б.

28. Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселелері. – Алматы: Бастау, 2002. – 84 б. (Соавт.: Ә.Т. Мақұлбаев, Д.А. Сыдықов).

29. Шурланган тупроқларни ювиш (тавсионама) // Рекомендации УзНИИХ по промывке орошаемых засоленных почв. – Ташкент, 2002. – 6-10 б. (Соавт. К.М. Мирзажанов).

30. Новые сорта хлопчатника Мактааральской опытной станции // Ғуза генетикаси, селекцияси, уруғчилиги ва бедачилик масалалари туплами. – Ташкент, 2002. – 164-167 б. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, В.В. Автономов).

31. Технологические особенности возделывания хлопчатника в условиях засоленных земель Голодной степи и других земель регионов области // Насущные проблемы производства хлопка в Южно-Казахстанской области. – Алматы: Бастау, 2002. – С. 58-61. (Соавт. Ж.Я. Батькаев).

32. Condition and prospects of cotton-growing development in Kazakhstan // New Genetical Approaches to Cotton Improvement / International Cotton Advisory Committee, USA. Institute of Genetics and Plant Experimental Biology, Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. – Tashkent, 2002. – P. 103-107.

2003

33. Ғуза дефолиациясида хазон ва суюк хлорат магний дефолианларининг самарадерлиги // Ғуза ва кузги бұғдоининг парва-

ришлаш агротехнологияларини такомиллаштириш. – Ташкент, 2003. – 128-131 б. (Соавт. Ш.Ж. Тешаев).

34. Мақтаарал ауылшаруашылық тәжірибе станциясында шығарылған отандық жаңа Мақтаарал-3044, 3031, 4003, 4005 сорттары (буклет) / ҚР АШМ. Оңтүстік-Батыс ауыл шаруашылығы ғылыми-өндірістік орталығы. Мақтаарал ауылшаруашылық тәжірибе станциясы. – Атакент, 2003. – 4 б.

35. Мақталық ауыспалы егіс тізбектері – мол өнімнің кепілі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2003. – № 6. – 37-40 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев).

36. Оңтүстік Қазақстанда мақта өсіру технологиясының ерекшеліктері (ұсыныс). – Шымкент, 2003. – 12 б. (Соавт.: Д.А. Сыдық, О. Биғараев).

37. Шур тупрокни ювиш // Узбекистон кишлок хужалиги. – 2003. – № 11. – 31-34 б. (Соавт. К. Мирзажанов).

38. Влияние люцерны на мелиоративное состояние плодородия почвы в условиях юга Казахстана // Материалы Республиканской научно-практической конференции, 23-24 октября. – Тараз, 2003. – С. 15-19.

39. Влияние удобрений на плодородие почвы, рост, развитие и урожайность хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2003. – № 8. – С. 43-46. (Соавт. Ж. Батъкаев).

40. Неотложные меры по уходу за посевами хлопчатника // Поиск. – 2003. – № 4. – С. 109-112.

41. Реакция сортов хлопчатника на уровни азотного питания и густоту стояния растений // 6-я Международная научно-практическая конференция «Научное обеспечение устойчивого развития АПК Казахстана, Киргизстана, Монголии, России, Таджикистана и Узбекистана», 9-10 июля. – Павлодар, 2003. – С. 82-87. (Соавт. Ж. Батъкаев).

42. Роль космических факторов в жизни растений хлопчатника // Освоение целинных и залежных земель: Материалы науч.-теорет. конференции. – Астана, 2003. – С. 61-64.

43. Утилизация дренажных вод на орошение полезащитных лесных полос // Гуза ва кузги бугдоининг парваришлаш агротехнологияларини такомиллаштириш. – Ташкент, 2003. – С. 205-209. (Соавт. К. Мирзажанов).

44. Эффективность удобрений на хлопчатнике // Научное обеспечение Государственной агропродовольственной программы Республики Казахстан на 2003-2005 годы. – Астана, 2003. – С. 164-169. (Соавт. Ж. Батъкаев).

2004

45. Мақта өнімін арттыру негіздері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2004. – № 5. – 60-64 б.

46. Мақталық егін өскіндерін алу жолдары // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2004. – № 4. – 53-56 б.

47. Мақтаның отандық жаңа сорттары (буклет) / ҚР АШМ. Оңтүстік-Батыс ауыл шаруашылығы ғылыми-өндірістік орталығы. Мақтаарал ауылшаруашылық тәжірибе станциясы. – Атакент, 2004. – 4 б.

48. Загрязнение подвижными металлами почв Голодной степи // Научно-практические аспекты развития растениеводства и животноводства в юго-западном регионе Казахстана. – Алматы: Бастау, 2004. – С. 198-200. (Соавт.: Ж. Батъкаев, О. Бигараев).

49. Мелиоративное состояние земель (часть Голодной степи) // Научно-практические аспекты развития растениеводства и животноводства в юго-западном регионе Казахстана. – Алматы: Бастау, 2004. – С. 447-450.

50. Наследуемость длины вегетационного периода у межсортных гибридов F_2 в системе ДИАС // Научно-практические аспекты развития растениеводства и животноводства в юго-западном регионе Казахстана. – Алматы: Бастау, 2004. – С. 182-184. (Соавт. И. Гусейнов).

51. Неотложные меры по уходу за посевами хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2004. – № 7. – С. 39-41.

52. Оптимальная глубина вспашки – основа получения высокого урожая // Проблемы развития хлопководства и зерноводства в Республике Узбекистан. – Ташкент, 2004. – С. 58-60. (Соавт. К. Мирзажанов).

53. Проблема хлопководства // Научно-практические аспекты развития растениеводства и животноводства в юго-западном

регионе Қазақстанның. – Алматы: Бастау, 2004. – С. 178-180. (Соавт. Ж. Батъкаев).

54. Пути уллучшения использования орошаемых земель на юге Қазақстанның // Стратегия наущного обеспечения АПК РК в отраслях земледелия, растениеводства и садоводства. Реальность и перспективы: Междунар. наущ. конференция. – Алматы, 2004. – С. 43-47. (Соавт. Т. Атакулов).

55. Севообороты – основа ведения хозяйства // Наущно-практические аспекты развития растениеводства и животноводства в юго-западном регионе Қазақстанның. – Алматы: Бастау, 2004. – С. 184-186. (Соавт.: Ж. Батъкаев, А. Тагаев).

56. Семеноводство хлопчатника и посевной материал // Наущно-практические аспекты развития растениеводства и животноводства в юго-западном регионе Қазақстанның. – Алматы: Бастау, 2004. – С. 180-182. (Соавт. И. Гусейнов).

57. Создание устойчивых сортов к болезням – неотложная задача селекции хлопчатника // Защита и карантин растений в Қазақстане. – Астана, 2004. – С. 58-62.

58. Чередование культур в хлопковом севообороте // Достижения аграрной науки за 70 лет в области земледелия и растениеводства: Материалы Междунар. конференции, посвященной 70-летию Центра земледелия и растениеводства. – Алматы, 2004. – С. 34-36. (Соавт. А. Тагаев).

2005

59. Ауыспалы егістік – мақта өнімінің негізі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2005. – 39-41 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тагаев).

60. Қазақстанда мақтаның отандық жаңа сорттары // Материалы Международной конференции. – Усть-Каменегорск, 2005. – С. 27-30. (Соавт. О. Биғараев).

61. Мақта өсіру технологиясы (Қызылорда облысының жағдайында) // «Қызылорда облысының экологиялық қауіпсіз дамуы» Республикалық конференцияның материалдар жиынтығы. – Қызылорда, 2005. – 15-17 б. (Соавт. О. Биғараев).

62. Мақта өсіру технологиясы (ұсыныс). – Қызылорда, 2005. – 32 б. (Соавт. О. Биғараев).

63. Мақта саласындағы тұқым шаруашылығының бүгінгі жай-күйі мен болашағы // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – Алматы, 2005. – 57-60 б.

64. Биологические особенности хлопчатника отечественных сортов «Мактаарал» // Мактаарал ауыл шаруашылық тәжірибе станциясының 2001-2005 жылдары мақта шаруашылығы бойынша ғылыми еңбектерінің қорытынды жиынтығы. – Алматы: Бастау, 2005. – С. 242-256.

65. Динамика изменения плодородия почвы в зависимости от схемы севооборотов в условиях юга Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2005. – № 10. – С. 36-37. (Соавт.: Н. Сулейменова, А. Тагаев).

66. О сроках скрещивания средневолокнистого хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2005. – № 11 – С. 13-14. (Соавт.: И. Гусейнов, О. Бигараев).

67. Осенне-зимние мероприятия – фундамент будущего урожая хлопка-сырца // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2005. – № 12. – С. 15. (Соавт. О. Бигараев).

68. Основные направления селекции хлопчатника // Биологические основы селекции и генофонда растений: Материалы Междунар. науч. конференции. – Алматы, 2005. – С. 251-254. (Соавт.: И. Гусейнов, О. Бигараев).

69. Плодородие сероземов Южного Казахстана и пути его оптимизации // Институт почвоведения им. Успанова: Материалы Междунар. конференции. – Алматы, 2005. – С. 70-73. (Соавт. О. Бигараев).

70. Проблемы семеноводства хлопчатника и пути их улучшения // Агроинформ. – Астана, 2005. – С. 38-40. (Соавт. О. Бигараев).

71. Проблемы хлопководства в условиях юга Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2005. – № 10. – С. 20-21. (Соавт. О. Бигараев).

72. Селекция вилтоустойчивых сортов хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2005. – № 12. – С. 6-7. (Соавт.: И. Гусейнов, О. Бигараев).

73. Селекция на устойчивость к вертициллезному вилту хлопчатника // Защита и карантин растений в Казахстане. – 2005. – № 2. – С. 41-43. (Соавт. И. Гусейнов).

74. Система севооборотов в хлопководстве // Агроинформ. – Астана, 2005. – С. 39-41. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев).

75. Технология возделывания хлопчатника (рекомендация). – Кызылорда, 2005. – 32 с. (Соавт. О. Бигараев).

76. Технология возделывания хлопчатника (в условиях Кызылординской области) // Экологически безопасное развитие в Кызылординской области: Материалы Респ. конференции. – Кызылорда, 2005. – С. 3-5. (Соавт. О. Бигараев).

77. Элитное семеноводство хлопчатника – основа хлопкового кластера Казахстана // Кластерно-индустриальное развитие аграрного производства: основные проблемы и перспективные направления: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Алматы, 2005. – С. 73-76.

2006

78. Аудандастырылған мақта сорттары және мақта тұқымын өндіру // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 126-129 б.

79. Ауыспалы егістікте мақта өсіріп-баптау жүйесі // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі». – Алматы: Бастау, 2006. – 114-118 б.

80. Мақтаға тыңайтқыштар қолдану // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 123-126 б.

81. Мақтаны зиянды жәндіктер мен аурулардан және егісті арам-шөптерден қорғау // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 135-137 б.

82. Мақтаны өсіп-жетілу кезінде күтіп-баптау // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 120-123 б.

83. Мақтаның зиянкес жәндіктері және аурулары // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 129-133 б.

84. Мелиорациялық жұмыстардың қалыптасуы және оның жердің сортадануына әсері // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 16-118 б.

85. Өсімдікті қорғаудың биологиялық әдісі // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 133-135 б.

86. Топырақты шит себер алдындағы өңдеу және тұқым себу // Оңтүстік Қазақстан облысы ауыл шаруашылығы өндірісін өркендету жүйесі. – Алматы: Бастау, 2006. – 117-120 б.

87. Влияние промывного орошения различными нормами и соотношения сточных и речных вод на рост и развитие хлопчатника // Научные основы развития хлопководства и зерноводства в фермерских хозяйствах Узбекистана: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2006. – С. 178-180.

88. Генетический анализ признаков, определяющих скороспелость хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Состояние селекции и семеноводства хлопчатника и перспективы ее развития: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2006. – С. 34-37. (Соавт.: В.В. Автономов, И. Гусейнов).

89. Линии, устойчивые к вертициллезному вилту // Агроинформ. – Астана, 2006. – С. 28-30. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

90. Мелиорация орошаемых почв хлопкосеющей зоны юга Казахстана // Материалы научно-практической конференции, посвященной 35-летию Гидрогеологомелиоративной службы Республики Казахстан. – Алматы, 2006. – С. 59-61. (Соавт. О. Бигараев).

91. Некоторые факторы, влияющие на опадение завязей хлопчатника // Агроинформ. – Астана, 2006. – С. 36-39. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

92. Новые сорта хлопчатника в Казахстане // Материалы 28-й Международной конференции по хлопку. – Германия, Бремен, 2006. – С. 56-58.

93. Новые сорта хлопчатника и состояние семеноводства в Республике Казахстан // Научные основы развития хлопководства и зерноводства в фермерских хозяйствах Узбекистана: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2006. – С. 104-106.

94. Перспективы развития хлопководства в Казахстане // 65-е Пленарное заседание МККХ. – Бразилия, Гойана, 2006. – С. 28-30.

95. Селекция на улучшение хозяйственно-ценных признаков у средне волокнистого хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2006. – № 7. – С. 41-43. (Соавт. И. Гусейнов).

96. Сорняки на посевах хлопчатника и применение гербицидов против них // Материалы I Международной научной конференции молодых ученых «Актуальные проблемы защиты и карантина растений» к 15-летию Независимости Республики Казахстан. – Алматы, 2006. – С. 86-89. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

97. Эффективность «Энжио-247 с.к.» на хлопчатнике // Мир Сингента. – Алматы, 2006. – № 2. – С. 9-11. (Соавт. О. Бигараев).

98. Эффективность «Энжио-247 с.к.» на юге Казахстана // Защита и карантин растений в Казахстане. – 2006. – № 7. – С. 48-50. (Соавт. О. Бигараев).

2007

99. Мақта қоза көсегінің ашылу қабілеттілігіне, жаңа дефолианттардың қарқынды белсенділігі // «Жас ғалымдардың ғылымға қосар үлесі» Республикалық ғылыми-өндірістік конференция жиынтығы. – Шымкент, 2007. – 34-36 б. (Соавт.: А. Тағаев, Қ. Сейдахметов).

100. Биологическая эффективность Энжио 247, с.к. на хлопчатнике // Защита и карантин растений в Казахстане. – 2007. – № 1. – С. 9-11. (Соавт. О. Бигараев).

101. Биологический метод защиты хлопчатника от хлопковой совки в условиях Казахстана // Тупроқ унумдорлигини оширишининг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2007. – С. 302-304. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, С. Махмаджанов).

102. Видовой состав акарифагов в снижении численности паутинового клеща на хлопчатнике // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 11. – С. 27-29. (Соавт: О. Бигараев, А. Костаков, С. Махмаджанов).

103. Видовой состав сорной растительности на посевах хлопчатника и применение гербицидов против них // Агроинформ. – Алматы, 2007. – № 10. – С. 18-20. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, А. Костаков).

104. Влияние культур и удобрений на содержание и динамику усвояемых форм азота и фосфора в почве // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 7. – С. 18-19.

105. Влияние различных доз минеральных удобрений на рост,

развитие и урожай хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 8. – С. 29-30. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев, Р. Шамшиев).

106. Влияние сульфоаммонизированных продуктов на подвижность фосфора в карбонатных почвах // Тупрок унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. –Ташкент, 2007. – С. 192-194. (Соавт. К. Мирзажанов).

107. Влияние хлопково-люцерновых севооборотов на снижение заболеваемости вертициллезным вилтом хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 7. – С. 14-15. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, С. Хантураев).

108. Влияние хлопково-люцерновых севооборотов на снижение заболеваемости гоммозом // Тупрок унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2007. – С. 305-307. (Соавт.: А. Мустафаев, А. Костаков, А. Тагаев, С. Хантураев).

109. Вред, причиняемый сорняками на посевах хлопчатника и химические методы борьбы с ними // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 12. – С. 34-35. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, А. Костаков).

110. Гербологический мониторинг посевов хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 10. – С. 25-27. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, А. Костаков).

111. Действие новых дефолиантов на степень раскрытия коробочек хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 10. – С. 20-21. (Соавт.: А. Мустафаев, А. Тагаев, К. Сейдахметов).

112. Значение влажности почвы в регулировании водного режима в севооборотном поле // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 7. – С. 16-18. (Соавт.: Н.Ш. Сулейменова, А. Тагаев).

113. Изменение посевных качеств семян и продуктивности сортов хлопчатника после сортирования // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 8. – С. 31-32. (Соавт.: И. Гусейнов, О. Бигараев, Б. Ширинбеков).

114. Определение экономической эффективности интенсив-

ной технологии возделывания хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 12. – С. 28-30. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, М. Мынбарханов).

115. Отечественные микробиоудобрения «МЭРС», биопрепараты, протравители семян и гербициды в сельском хозяйстве Республики Казахстан // Отечественные микробиоудобрения – инновационная основа воспроизводства почвенного плодородия, повышения продуктивности сельскохозяйственных культур и качества продукции. – Алматы: Киик, 2007. – С. 18-20. (Соавт. С. Усманов).

116. Оценка технологии выращивания хлопка-сырца, применяемой фермерскими хозяйствами и производственными кооперативами // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 11. – С. 24-25. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, М. Мынбарханов, А. Акбердиев).

117. Перспективы внедрения Vt хлопка в Республике Казахстан // Материалы Международной конференции по вопросам развития и внедрения биотехнологии хлопчатника. – Пакистан, Файсалабад, 2007. – С. 31-34.

118. Перспективы научных исследований в хлопководстве Казахстана // Плановое заседание МККХ, США, округ Колумбия. – Вашингтон, 2007. – С. 112-115.

119. Разработка новых, ресурсосберегающих технологий возделывания хлопчатника на юге Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 10. – С. 23-24. (Соавт.: А. Тагаев, О. Бигараев, С. Махмаджанов).

120. Результаты оптитех на хлопчатнике // Мир Сингента. – Алматы, 2007. – № 4. – С. 6-7. (Соавт. О. Бигараев).

121. Ресурсосберегающая технология возделывания хлопчатника сорта ПА-3044 на юге Казахстана // Тупроқ унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2007. – С. 112-114. (Соавт.: А. Мустафаев, А. Тагаев, С. Махмаджанов, Р. Шамшиев).

122. Селекция хлопчатника *Gossipium hirsutum*. L. на качество волокна // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 10. – С. 21-22. (Соавт.: И. Гусейнов, О. Бигараев).

123. Совершенствование короткоротационных хлопковых севооборотов в хлопководстве Казахстана // Тупроқ унумдорлигини

оширишнинг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2007. – С. 92-94. (Соавт. Н.Ш. Сулейменова).

124. Современное состояние орошаемых сероземов северо-западной части Голодной степи // Проблемы рационального использования земельных ресурсов: Материалы Междунар. науч.-производств. конференции. – Ташкент, 2007. – С. 21-24. (Соавт.: Т. Джаланкузов, W. Busscher, Б. Сулейменов).

125. Создание сорта хлопчатника с IV-V типом волокна // Тупрок унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2007. – Часть 2. – С. 164-166. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

126. Сопряженность устойчивости к черной корневой гнили с качеством волокна у внутрисортных гибридов хлопчатника // Вестник сельскохозяйственных наук Казахстана. – 2007. – № 12. – С. 39-41. (Соавт. И. Гусейнов).

127. Сорняки на посевах хлопчатника и химические методы борьбы с ними в условиях староорошаемой зоны // Тупрок унумдорлигини оширишнинг илмий ва амалий асослари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2007. – С. 325-327. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, А. Костаков, С. Махмаджанов).

128. Урожайность и качество волокна в хлопководстве Казахстана // 66-е Пленарное заседание МККХ. – Турция, Измир, 2007. – С. 89-91.

129. Устойчивость новых отечественных сортов хлопчатника к болезни гомоза // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 11. – С. 28-30. (Соавт.: О. Бигараев, А. Мустафаев, Д. Джусипбеков).

130. Хозяйственно-ценные признаки средневолокнистого сорта хлопчатника М-4011 // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2007. – № 8. – С. 30-31. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

131. Экинларни суғоришда сизот сувлардан фойдаланиш: у нималарга олиб келади? // Агро илим (Ўзбекистан кишлоқ хужалиги). – Ташкент, 2007. – № 2. – 39-41 б. (Соавт. С. Исаев).

132. The study of morphogenesis in tissue culture of elite cotton varieties of Kazakhstan // Proceedings of the World Cotton Research Conference-4. – Texas, USA, 2007. – P. 227-235. (Co-authors: N. Bishimbayeva, B. Ertayeva, A. Amirova, I. Rakhimbayev).

2008

133. Ауыспалы егіс тізбектерінің топырақ құрылымына және құнарлығына қарқындылық әсері // «Сырдария» университеттінің 10 жылдығына арналған «Жаңа әлемдегі Қазақстан және Ұлттық білім беру проблемалары» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция еңбектері. – Шымкент, 2008. – 235-236 б. (Соавт. О. Биғараев).

134. Бәсекеге қабілетті отандық мақта сорттары // АгроИнформ. – 2008. – № 12. – 39-41 б. (Соавт. И. Гусейнов).

135. Қазақстанның оңтүстігінде мақта өсіру технологиясының ерекшеліктері және оларды ұтымды пайдалану жөніндегі ұсыныстары / Атакент. – 2008. – 32 б. (Соавт. О. Биғараев).

136. Мақта егістігіндегі арамшөптерге қарсы жаңа гербицидтердің әсері // «Сырдария» университеттінің 10 жылдығына арналған «Жаңа әлемдегі Қазақстан және Ұлттық білім беру проблемалары» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция еңбектері. – Шымкент, 2008. – 49-51 б. (Соавт. О. Биғараев).

137. Түрлі дәрежедегі сортаң топырақты жерлерге, ең тиімді сор шаю мөлшерлері және мерзімдері // «Сырдария» университеттінің 10 жылдығына арналған «Жаңа әлемдегі Қазақстан және Ұлттық білім беру проблемалары» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция еңбектері. – Шымкент, 2008. – 237-239 б. (Соавт. А. Тағаев).

138. Влияние питательного и водного режима на урожай хлопчатника // Почвоведение и агрохимия. – 2008. – № 1. – С. 94-96. (Соавт.: Т. Джаланкузов, А. Тағаев, Б. Сулейменов).

139. Линии, устойчивые к вертициллезному вилту // АгроИнформ. – 2008. – № 12. – С. 31-33. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

140. Наследуемость и изменчивость сортовых признаков хлопчатника в последующих поколениях в зависимости от зрелости семян // Казахстан в новом мире и проблемы Национального образования: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции, посвященной 10-летию университета «Сырдария». – Шымкент, 2008. – С. 233-234. (Соавт. И. Гусейнов).

141. Рекомендации по биологической и химической борьбе с вредителями хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства» // Атакент, 2008. – 19 с. (Соавт.: О. Биғараев, А. Костаков).

142. Рекомендации по борьбе с заболеваемостью отечественных сортов хлопчатника корневой гнилью и гоммозом / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2008. – 15 с. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

143. Рекомендации по борьбе с сорняками на посевах хлопчатника в условиях староорошаемой зоны Южно-Казахстанской области / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2008. – 17 с. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

144. Рекомендации по ведению короткоротационных хлопковых севооборотов в Южно-Казахстанской области // Методические рекомендации по введению короткоротационных хлопковых севооборотов в условиях хлопкосеяния юга Казахстана. – Атакент, 2008. – С. 3-18. (Соавт. А. Тагаев).

145. Рекомендации по водоресурсосберегающей технологии возделывания хлопчатника в различных хлопкосеющих зонах юга Казахстана. – Атакент, 2008. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев).

146. Рекомендации по дефолиации и десикации хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2008. – 18 с. (Соавт.: А. Тагаев, К. Сейдахметов).

147. Рекомендации по защите хлопчатника от вилта / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2008. – 19 с. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, А. Тагаев, С. Хантураев).

148. Рекомендации по применению основных элементов ресурсосберегающей технологии возделывания хлопчатника на юге Казахстана // Методические рекомендации по введению короткоротационных хлопковых севооборотов в условиях хлопкосеяния юга Казахстана. – Атакент, 2008. – С. 3-18.

149. Рекомендация по основным направлениям селекции в создании районированного нового сорта Мактаарал-4007 и агротехнические приемы возделывания / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2008. – 12 с. (Соавт. И. Гусейнов).

150. Технологические качества волокна при первичной оценке новых сортов хлопчатника *G. hirsutum* L. на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом // Материалы XI Международной конференции. – Новосибирск, Россия, 2008. – С. 44-46. (Соавт. И. Гусейнов).

151. Устойчивость отечественных сортов хлопчатника к вертициллезному вилту // АгроИнформ. – Астана, 2008. – С. 36-39. (Соавт. И. Гусейнов).

152. Хлопковое производство, размножение и биотехнология в Казахстане // 4-я встреча азиатской Хлопковой Сети Научных Исследований. – Аньяна, Хэнани, Китай, 2008. – С. 52-53. (Соавт.: Н. Бишимбаева, А. Амирова, И. Гусейнов, И. Рахимбаев).

153. Экологические основы формирования водно-солевого режима орошаемых земель в хлопкосеющей зоне юга Казахстана // От зональной почвозащитной системы земледелия к адаптивно-ландшафтной: Междунар. науч.-практ. конференция, посвященная 100-летию со дня рождения академика ВАСХНИЛ А.И. Бараева. – Алмалыбак, 2008. – С. 21-23.

154. Approaches to the elaboration of regeneration and transformation systems for elite Kazakh cotton varieties // International Cotton Genome Initiative Research Conference. – Anyang, China, 2008. – P. 51-52. (Co-authors: N. Bishimbayeva, A. Amirova, I. Guseinov).

155. Cotton production, breeding and biotechnology in Kazakhstan // Country Report. 4th Meeting of the Asian Cotton Research and Development Network. – Anyang, Henan, China, 2008. – P. 18-120. (Co-authors: N. Bishimbayeva, A. Amirova, I. Guseinov).

2009

156. Ауыспалы егістің мақта қозасының тамыр шірігі ауруына әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2009. – № 8. – 31-33 б. (Соавт. Н. Абдигапбаров).

157. Күшті сортаңданған жерлерді қалпына келтірудің тиімді мелиоративтік әдістері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2009. – № 6. – С. 35-37. (Соавт. А. Тағаев).

158. Мақта қозысының солма (вилт) ауруына қарсы күресте сапалы сүдігер жыртудың тигізер әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2009. – № 7. – 50-52 б. (Соавт. О. Биғараев, С. Хантураев).

159. Топырақтың игерілу жағдайларына байланысты мақталық ауыспалы егістерін аудандастару // Современное состояние и перспективы развития мелиоративного почвоведения: Материалы

Международ. конференции, посвященной 100-летию В.М. Боровского. – Алматы, 2009. – 87-89 б. (Соавт. А. Тагаев).

160. Базовые элементы водоресурсосберегающей технологии возделывания хлопчатника // Наука и производство: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. – Жетысай, 2009. – С. 83-85. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев).

161. Биотехнологический хлопчатник и перспективы его внедрения в Казахстане // Наука и производство: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. – Жетысай, 2009. – С. 106-108.

162. Влияние промышленных сортов хлопка-сырца на посевные качества семян // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2009. – № 10. – С. 15-18. (Соавт.: О. Бигараев, Г. Джакиев).

163. Влияние различных систем междурядных обработок почвы на урожай хлопчатника // Наука и производство: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетысай, 2009. – С. 58-60. (Соавт. К. Сейдахметов).

164. Влияние репродукции и класса семян на урожайность и посевные качества семян хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2009. – № 8. – С. 19-21. (Соавт. В. Золина).

165. Влияние хлопковых севооборотов на биохимические свойства почвы // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2009. – № 1. – С. 38-41. (Соавт. М. Ашербеков).

166. Водосберегающая технология полива хлопчатника на светлых сероземах с близким залеганием грунтовых вод // Современное состояние и перспективы развития мелиоративного почвоведения: Материалы Международ. конференции, посвященной 100-летию В.М. Боровского. – Алматы, 2009. – С. 97-99. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев).

167. Генетический анализ признаков, определяющих скороспелость хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Состояние селекции и семеноводства хлопчатника и перспективы ее развития: Материалы Международ. науч.-практ. конференции, посвященной 110-летию академика А.И. Автономова и 80-летию профессора С.М. Мирахмедова, а также 65-летию доктора сельскохозяйственных наук А.А. Автономова. – Ташкент, 2009. – С. 34-36. (Соавт.: В. Автономов, И. Гусейнов).

168. Изменчивость и наследование гибридных популяций

хлопчатника, полученных при гибридизации смесями пыльцы и внутригибридного беккрасса // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2009. – № 2. – С. 7-10. (Соавт. И. Гусейнов).

169. Интенсификация производства в земледелии фермерских хозяйств // Современное состояние и перспективы развития мелиоративного почвоведения: Материалы Междунар. конференции, посвященной 100-летию В.М. Боровского. – Алматы, 2009. – С. 59-62.

170. Меры борьбы с сорняками на посевах хлопчатника // Проблемы хлопководства в Узбекистане и пути их решения: Материалы Междунар. конференции, посвященной 80-летию УзНИИХ. – Ташкент, 2009. – С. 290-293. (Соавт.: О. Бигараев, Ш. Жарасов, А. Костаков).

171. Основные этапы и направления селекционной работы с хлопчатником в Казахстане // Наука и производство: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. – Жетысай, 2009. – С. 89-91. (Соавт. И. Гусейнов).

172. Различные типы засорения хлопковых полей юга Казахстана // Наука и производство: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. – Жетысай, 2009. – С. 67-70. (Соавт.: Ш.У. Жарасов, А. Костаков).

173. Рекомендации по сортированию посевных семян хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ». ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2009. – 8 с. (Соавт. О. Бигараев, И. Гусейнов).

174. Роль севооборота в изменении органического вещества в почве // Наука и производство: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. – Жетысай, 2009. – С. 77-79. (Соавт. А. Тагаев).

175. Создание сорта хлопчатника с IV-V типом волокна // Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Казахстана, Сибири и Монголии: Материалы Междунар. науч. конференции. – Алматы, 2009. – С. 250-252.

176. Сравнительное микроморфологическое исследование сортов хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2009. – № 1. – С. 17-20. (Соавт.: И. Гусейнов, О. Бигараев).

177. Условия формирования высококачественных посевных семян хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2009. – № 9. – С. 18-21. (Соавт. И. Гусейнов).

178. Характер наследования продуктивности фотосинтеза у гибридов F_1 и роль физиологических компонентов, обуславливающих

накопление биологического и хозяйственного урожая хлопчатника // Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Казахстана, Сибири и Монголии: Материалы Междунар. науч. конференции. – Алматы, 2009. – С. 248-250. (Соавт. И. Гусейнов).

2010

179. Алқапты егіске дайындауда дөңестету технологиясының топырақтың ылғалдығына әсері // «Индустриялық-инновациялық даму процесін зерттеу мәселелері» Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы / «Сырдария» университеті Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты. – Жетісай, 2010. – 83-85 б. (Соавт. А. Қостақов).

180. Көктемгі егіс және топырақты өңдеу іс-шаралары бойынша ұсыныс / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2010. – 18 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев, А. Қостақов).

181. Қысқа танапты ауыспалы егіс тізбектеріне байланысты топырақтың агрофизикалық қасиетінің өзгеруі // «Индустриялық-инновациялық даму процесін зерттеу мәселелері» Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы. «Сырдария» университеті. Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты. – Жетісай, 2010. – 81-83 б. (Соавт.: Р.Е. Елешев, А. Тағаев).

182. Қысқа танапты ауыспалы егіс тізбектерінің қарқындылығы // Жаршы ғылыми-сараптамалық журнал. – 2010. – № 3. – 31-33 б. (Соавт.: Р.Е. Елешев, А. Тағаев).

183. Мақта өнімін жинау ұсынысы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2010. – 10 б.

184. Мақта өсіру барысында су үнемдеу технологиясын жетілдіру // «Агроөнеркәсіп кешенінің индустриалды-инновациялық дамуы: қазіргі жағдайы және келешегі» Қазақ ұлттық аграрлық университетінің 80 жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2010. – 65-68 б. (Соавт. О. Биғараев).

185. «Мақтаарал» білім тарату орталығы ашылды // АгроАлем. – Алматы, 2010. – № 11. – 26-27 б.

186. Өсімдік шаруашылығын әртараптандыру арқылы топы-

рақтың органикалық бөлігін оңтайландыру // Индустриялық-инновациялық даму процесін зерттеу мәселелері: Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы / «Сырдария» университеті. Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты. – Жетісай, 2010. – 45-47 б. (Соавт.: Р.Е. Елешев, А. Тағаев).

187. Су тапшылығы жағдайында мақта суару әдістерін жетілдіру ұсыныстары / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ. «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2010. – 19 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

188. Топырақтың сортаңдану дәрежесіне байланысты сор шаюдың орнықты мөлшерлері // «Индустриялық-инновациялық даму процесін зерттеу мәселелері» Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы / «Сырдария» университеті. Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты. – Жетісай, 2010. – 124-125 б. (Соавт. А. Тағаев).

189. Влияние гребневого посева на температуру почвы и темпы появления всходов хлопчатника в условиях юга Казахстана // Роль аграрной науки и научно-технической информации в инновационном развитии сельского хозяйства: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. –Ташкент, 2010. – С. 58-60. (Соавт. А. Костаков).

190. Влияние густоты стояния и схем размещения растений на урожай и технологические качества хлопка-волокна // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 194-196.

191. Влияние густоты стояния растений на урожай и технологические качества хлопка-волокна // XIII Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука сельскохозяйственному производству Монголии, Сибири и Казахстана». – Улан-Батор, 2010. – С. 356-357.

192. Влияние жидких комплексных удобрений на урожайность хлопчатника // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 153-155. (Соавт.: Б.У. Сулейменов, А.С. Сапаров).

193. Влияние короткоротационных севооборотов на плодородие

почвы // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2010. – № 10. – С. 21-23. (Соавт. Р. Елешев).

194. Влияние короткоротационных севооборотов на плодородие почвы // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2010. – № 3. – С. 19-22. (Соавт.: Р.Е. Елешев, А. Тагаев).

195. Влияние короткоротационных севооборотов на содержание и динамику усвояемых форм азота в почве // Почвоведение и агрохимия. – 2010. – № 2. – С. 70-74. (Соавт.: Р. Елешев, А. Тагаев).

196. Влияние поливного режима и доз азотных удобрений на урожай зерна кукурузы на слабозасоленных землях хлопкосеющей зоны юга Казахстана // Қишлоқ хужалигини инновацион ривожлантиришда олий ва урта махсус, касб-хунар таълим муассасалари еш олимларининг роли, Республика Илмий-Амалий Анжумани, Материаллар туплами. – Ташкент, 2010. – С. 44-46.

197. Влияние почвозащитной технологии возделывания хлопчатника на объемную массу почвы // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 248-253. (Соавт. А. Костаков).

198. Влияние почвозащитной технологии возделывания хлопчатника с использованием гребневого посева на объемную массу почвы // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 293-295. (Соавт. А. Костаков).

199. Влияние почвозащитной технологии возделывания хлопчатника с использованием гребневого посева на объемную массу почвы // XIII Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука сельскохозяйственному производству Монголии, Сибири и Казахстана». – Улан-Батор, 2010. – С. 352-354. (Соавт.: А. Костаков, А. Тагаев).

200. Влияние различных доз азотно-фосфорных удобрений на урожайность и качество семян дыни сорта «Колхозница 749/753» на юге Казахстана // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 218-220. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

201. Влияние различных доз фосфорных удобрений на урожайность и качество семян дыни сорта «Колхозница 749/753» на юге Казахстана // Достижения и перспективы земледелия, селекции и биологии сельскохозяйственных культур: Материалы Междунар. конференции. – Алматы, 2010. – С. 431-434. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов.).

202. Влияние сложения пахотного слоя почвы на выделение CO₂ // Почвоведение и агрохимия. – 2010. – № 2. – С. 68-71.

203. Влияние схемы размещения растений на урожайность хлопчатника в староорошаемой зоне юга Казахстана // Проблемы исследования развития индустриально-инновационного процесса: Сборник материалов Респ. науч.-практ. конференции / Университет «Сырдария», КазНИИ хлопководства. – Жетісай, 2010. – С. 104-106.

204. Генетический анализ скороспелости у гибридных популяций хлопчатника // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 214-216. (Соавт. И. Гусейнов).

205. Инструкция по применению методики отбора по корреляции признаков для стабилизации хозяйственно-ценных признаков селекционных линий хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2010. – 15 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов).

206. Методика определения всхожести семян хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2010. – 14 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов).

207. Методика по определению засоренности и механической поврежденности семян хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2010. – 11 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов, А. Тагаев).

208. Новые болезнестойчивые сорта хлопчатника // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 212-214. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

209. Новые высокопродуктивные сорта хлопчатника // XIII Международная научно-практическая конференция «Аграрная

наука сельскохозяйственному производству Монголии, Сибири и Казахстана». – Улан-Батор, 2010. – С. 426-428. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

210. О нормах минеральных удобрений в хлопково-люцерновом севообороте в условиях Южного Казахстана // Роль аграрной науки и научно-технической информации в инновационном развитии сельского хозяйства: Материалы Респ. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2010. – С. 51-53.

211. Оптимизация способа генетической трансформации для хлопчатника отечественной селекции // Достижения и перспективы земледелия, селекции и биологии сельскохозяйственных культур: Материалы Междунар. конференции. – Алмалыбак, 2010. – С. 76-78. (Соавт.: Н.К. Бишимбаева, И.Р. Гусейнов, А.К. Амирова, Б.Е. Ертаева, И.Ш. Шаяхметова, И.Р. Рахимбаев).

212. Оптимизация условий агробактериальной трансформации пыльцы хлопчатника казахстанской селекции // Вестник КазНУ РК. Серия биол. – 2010. – № 3. – С. 32-35. (Соавт.: Н.К. Бишимбаева, Б.Е. Ертаева, А.К. Амирова, И.Ш. Шаяхметова, И.Р. Гусейнов, И.Р. Рахимбаев). Посвящается 100-летию юбилею академика КазССР Т.Б. Дарканбаева.

213. Орошаемое земледелие о неотложных мерах по повышению эффективности // Қазақстан Республикасы Парламенті Сенаты Аграрлық мәселелер және қоршаған ортаны қорғау комитеті «Суармалы егін шаруашылығы мәселелері бойынша заңнаманы жетілдіру және Қазақстанда суармалы жерлерді тиімді пайдаланудың жолдары». – Астана, 2010. – С. 148-150.

214. Орошение люцерны в условиях юга Казахстана при близком залегании грунтовых вод // Агроөнеркәсіп кешенінің индустриалды-инновациялық дамуы: қазіргі жағдайы және келешегі: Қазақ ұлттық аграрлық университетінің 80 жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2010. – С. 261-264.

215. Показатели поражаемости вертицеллезным вилтом у номеров хлопчатника // Проблемы исследования развития индустриально-инновационного процесса: Респ. науч.-практ. конференция / Университет «Сырдария». Казахский научно-исследовательский институт хлопководства. – Жетісай, 2010. – С. 106-108. (Соавт. И. Гусейнов).

216. Пути повышения доходности фермерских хозяйств на основе эффективного использования орошаемых земель // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 151-153.

217. Пути повышения доходности фермерских хозяйств на основе эффективного использования орошаемых земель // Достижения и перспективы земледелия, селекции и биологии сельскохозяйственных культур: Материалы Междунар. конференции. – Алматы, 2010. – С. 434-436. (Соавт. А. Сейдалиев).

218. Регулирование физических свойств почвы в севообороте // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 188-190. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев).

219. Регулирование физических свойств почвы в севообороте // XIII Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука сельскохозяйственному производству Монголии, Сибири и Казахстана». – Улан-Батор, 2010. – С. 442-443. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев, А. Костаков).

220. Рекомендации по выявлению высокой продукции хлопчатника в зависимости от различных сроков гибридизации и местоположения цветка / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2010. – 11 с. (Соавт. О. Бигараев, И. Гусейнов).

221. Рекомендации по оценке выровненности хозяйственно-ценных признаков новых сортов хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ», ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2010. – 27 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов).

222. Рост и развитие корневой системы хлопчатника в зависимости от густоты стояния и схемы размещения растений // Вклад молодых ученых в аграрную науку: Респ. науч. конференция молодых ученых. – Шортанды, 2010. – С. 114-116. (Соавт.: С. Хантураев, К. Сейдахметов).

223. Характер наследуемости гибридами F_1 адаптивных способностей сортов хлопчатника к водному режиму // Вестник сель-

скохозяйственной науки Казахстана. – 2010. – № 8. – С. 10-13. (Соавт. И. Гусейнов).

224. Эффективность новых послевсходовых гербицидов на сорняки в посевах хлопчатника // Қишлоқ хужалигини инновацион ривожлантиришда олий ва урта махсус, касб-хунар таълим муассалари еш олимларининг роли. Республика Илмий-Амалий Анжумани. Материаллар туплами. – Ташкент, 2010. – С. 126-129. (Соавт. А. Костаков).

225. Эффективность различных норм промывок в условиях светлосероземных почв юга Казахстана // Научное обеспечение развития Агропромышленного комплекса стран Таможенного союза: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Астана, 2010. – С. 218-220. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев).

226. Cost structure – Kazakhstan (Irrigated) // Cost of production of raw cotton / International cotton advisory committee. – 2010 (September). – P. 45-47.

227. Cotton improvement in Kazakhstan // Breeding and Biotechnology: Abstracts of the International Cotton Genome Initiative Conference. – Canberra, Australia, 2010. – P. 30-33. (Co-authors: N.K. Bishimbaeva, I.R. Guseinov, A.K. Amirova, B.E. Ertayeva).

228. Country responses – Kazakhstan // Cost of production of raw cotton / International cotton advisory committee. – 2010 (September). – P. 78-80.

2011

229. Ақ алтын – оңтүстікке бақ алтын / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 16 б.

230. Ауыспалы егістерге байланысты топырақтың агрофизикалық қасиетінің артуы // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2011. – № 5. – 83-85 б. (Соавт. А. Тагаев).

231. Ашық сұр топырақ жағдайында сор шаюдың орнықты мөлшерлері бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 21 б. (Соавт.: О. Бигараев, А. Тагаев, А. Қостаков).

232. Қазақ мақтасы // АгроӘлем. – 2011. – № 6. – 46-47 б.

233. Қазақстанның оңтүстігінде көктемгі егіс іс-шараларын жүргізу ұсыныстары / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта

шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 34 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, И. Гусейнов, А. Тағаев, С. Хантураев).

234. Қазақстанның оңтүстігінде мақталық қысқа танапты ауыспалы егістерін жетілдіру бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 34 б. (Соавт. О. Биғараев, А. Тағаев, А. Қостақов).

235. Қысқа танапты ауыспалы егістерін жүргізу бойынша нұсқама / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 22 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев).

236. Мақта егістері мен егістен тыс жерлердегі арамшөптердің түр құрамының қалыптасу ерекшеліктері // Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған «Өсімдік шаруашылығы мен егіншіліктің өзекті мәселелері» тақырыбындағы жас ғылымдардың V Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы, 2011. – 203-210 б. (Соавт. А. Қостақов).

237. Мақта қозасын дөңестерге егу технологиясы жөніндегі ұсыныс / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 14 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, С. Хантураев).

238. Мақта қозасын өсірудің қор үнемдеу технологиясы бойынша нұсқама / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 14 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, С. Хантураев, Қ. Сейдахметов).

239. Мақта өсіруде агротехнологиялық шығындарды үнемдеу жөніндегі ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 14 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, С. Хантураев).

240. Мақта саласындағы ғылыми жетістіктер // Актуальные вопросы животноводства и растениеводства: Материалы Международ. науч.-практ. конференции, посвященной 80-летию со дня рождения Героя Социалистического Труда, академика Национальной академии наук Республики Казахстан и Российской академии сельскохозяйственных наук, профессора Асанова К.А. – Алматы, 2011. – 13-16 б.

241. Мақта шаруашылығының тәуелсіздік жылдарындағы ғылыми жетістіктері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – Алматы, 2011. – 26-28 б.

242. Мақтаның жаңа отандық аудандастырылған сорттарын тиімді себу тізбегі мен орналасу жиілігі жөніндегі ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 14 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостаков, С. Хантураев).

243. Су тапшылығы жағдайында топырақ ылғалдылығын сақтау бойынша ұсыныс / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 14 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев, Д. Дүйсенбеков).

244. Топырақты қорғау технологиясы жөніндегі әдістеме / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 14 б. (Соавт.: О. Биғараев, С. Хантураев, Қ. Сейдахметов).

245. Түзданған жерлерді жақсартудың тиімді шаралары // Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған «Өсімдік шаруашылығы мен егіншіліктің өзекті мәселелері» тақырыбындағы жас ғылымдардың V Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алмалыбақ, 2011. – 207-209 б. (Соавт. А. Тағаев).

246. Анализ скороспелости у группы сортов хлопчатника // Достижение и перспективы селекции, семеноводства сельскохозяйственных культур и богарного земледелия: Междунар. науч.-практ. конференция, посвященная 100-летию создания ТОО «Красноводопадская сельскохозяйственная опытная станция. – Шымкент, 2011. – С. 56-58. (Соавт.: О. Биғараев, И. Гусейнов).

247. Влияние густоты стояния, схемы размещений на урожайность хлопчатника сорта М-4005 и ПА-3044 // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 168-169. (Соавт.: С. Хантураев, К. Сейдахметов).

248. Влияние короткоротационных севооборотов на плодородие почвы // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 3. – С. 38-42. (Соавт.: Р.Е. Елешев, А. Тағаев).

249. Влияние монокультуры и севооборота на качество семян и волокна хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 1 – С. 14-15.

250. Влияние послевсходовых гербицидов на густоту стояния,

рост и развитие хлопчатника // Аграр сохада Фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясы ва инновацион ривожланиш истиқболлари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2011. – С. 209-211. (Соавт. А. Костаков).

251. Влияние предпосевной и междурядной обработки на агрофизические свойства почвы // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 245-246. (Соавт.: К. Сейдахметов, С. Хантураев).

252. Влияние сложения пахотного слоя почвы на выделение CO₂ // Вестник НАН РК. – 2011. – № 4. – С. 51-53: табл.

253. Водосберегающая технология полива новых отечественных сортов хлопчатника серии Мактаарал // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 8. – С. 21-22. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

254. Высокий урожай сена люцерны в орошаемой зоне юга Казахстана // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 169-171. (Соавт.: О. Бигараев, С. Махмаджанов).

255. Изменчивость признаков выхода и длины волокна при внутривидовой гибридизации хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Аграр сохада Фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясы ва инновацион ривожланиш истиқболлари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2011. – С. 82-83. (Соавт. И. Гусейнов).

256. Изменчивость признаков выхода и длины волокна при внутривидовой гибридизации хлопчатника вида *G. hirsutum* // Вестник НАН РК. – 2011. – № 4. – С. 42-44.

257. Индустриально-инновационные технологии возделывания озимой пшеницы, сои, кукурузы и хлопчатника на орошаемых землях юга и юго-востока Казахстана // Инновационные разработки, рекомендуемые для внедрения в производство. – Алматы, 2011. – С. 84-86. (Соавт.: Т.А. Атакулов, Ж.О. Оспанбаев, К.М. Ержанова).

258. Интенсификация возделывания люцерны под покровом зерновых колосовых в хлопковом севообороте // Вестник

сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 5 – С. 33-35.

259. Мелиоративное состояние почвы в хлопковом севообороте // Аграр сохада Фан, таьлим ва ишлаб чиқариш интеграциясы ва инновацион ривожланиш истикболлари: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции. – Ташкент, 2011. – С. 206-208. (Соавт. А. Тагаев).

260. Мелиорирующее влияние короткоротационных хлопковых севооборотов на плодородие сероземных почв // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 246-247. (Соавт. А. Тагаев).

261. Методика по предварительному размножению семян новых сортов хлопчатника / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2011. – 17 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов, С. Махмаджанов, В. Золина).

262. Наследование и изменчивость некоторых количественных признаков у внутрисортных гибридов // Актуальные вопросы животноводства и растениеводства: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции, посвященной 80-летию со дня рождения Героя Социалистического Труда, академика Национальной академии наук Республики Казахстан и Российской академии сельскохозяйственных наук, профессора Асанова К.А. – Алматы, 2011. – С. 132-135. (Соавт. И. Гусейнов).

263. Наследуемость гибридами f_1 хлопчатника к факторам среды // Достижение и перспективы селекции, семеноводства сельскохозяйственных культур и богарного земледелия: Междунар. науч.-практ. конференция, посвященная 100-летию создания ТОО «Красноводопадская сельскохозяйственная опытная станция». – Шымкент, 2011. – С. 15-18. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов).

264. О проведении дефолиации и десикации хлопчатника перед машинной уборкой хлопка // AgroElem. – 2011. – № 6. – С. 52-53.

265. Объемная масса почвы при глубокой вспашке в условиях сероземов // Сборник трудов Республиканской научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения - 7». – Астана, 2011. – С. 11-13.

266. Посевные качества семян нового сорта М-4011 после

сортирования // Актуальные вопросы животноводства и растениеводства: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции, посвященной 80-летию со дня рождения Героя Социалистического Труда, академика Национальной академии наук Республики Казахстан и Российской академии сельскохозяйственных наук, профессора Асанова К.А. – Алматы, 2011. – С. 130-133. (Соавт. И. Гусейнов).

267. Прогнозирования вредителей хлопчатника // Ресурсосберегающее сельское хозяйство и перспективы его развития в Южном Казахстане: Материалы Междунар. науч.-практ. конференции, посвященная 80-летию со дня рождения академика К.А. Асанова. – Алматы, 2011. – С. 58-60. (Соавт. А. Костакон).

268. Продуктивность кормового поля короткоротационных севооборотов // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 172-173. (Соавт. А. Тагаев).

269. Разработка технологии генетической трансформации для получения холодоустойчивых форм отечественного хлопчатника // Материалы 2-й Международной конференции «Астана Биотех 2011». – Астана, 2011. (Соавт.: Н.К. Бишимбаева, Б.Е. Ертаева, А.К. Амирова, И.Ш. Шаяхметова, Е. Махмут, А.Е. Тастанбеков, И.Р. Гусейнов, А. Билял, И.Р. Рахимбаев).

270. Рост, развитие и урожайность хлопчатника в зависимости от качества семян и сроков сева // Вестник НАН РК. – 2011. – № 4. – С. 45-47.

271. Способы подготовки семян дынь и арбузов к посеву // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 11. – С. 18-19. (Соавт.: С. Махмаджанов, В. Золина).

272. Условия формирования высококачественных посевных семян // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 76-77. (Соавт. И. Гусейнов).

273. Физические свойства почвы при различных способах подготовки земель для сева хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 3. – С. 36-38.

274. Характер наследуемости гибридами F_1 адаптивных способностей сортов хлопчатника к водному режиму // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2011. – № 3. – С. 11-13. (Соавт. И. Гусейнов).

275. Эффективность глифосадных гербицидов в борьбе с сорняками на посевах хлопчатника // Материалы XIV Международной научно-практической конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Красноярск, 2011. – С. 294-296. (Соавт. А. Костаков).

276. Эффективность различных норм промывок в условиях светло-серозёмных почв юга Казахстана // Вестник НАН РК. – 2011. – № 4. – С. 48-50.

2012

277. Ауыспалы егіс – өнімділік кілті // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 9. – 8-11 б. (Соавт. А. Тағаев).

278. Ашық сұр топырақ құнарлылығын арттыру шаралары // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 10. – 31-33 б. (Соавт. А. Тағаев).

279. «Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС (буклет) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2012. – 19 б.

280. Қазақстанның оңтүстігіндегі суармалы аймақтарда қауынның жаңа «Қарақай» сортып өсіріп-баптаудың экономикалық тиімділігі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 9. – 53-54 б. (Соавт. И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

281. Қауын егістігіндегі арамшөптердің түр құрамы // Ғылымның инновациялық даму тенденциялары және жаңа технологиялары: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетісай, 2012. – 49-51 б. (Соавт. А. Костаков).

282. «Қауын шыбыны» зиянкесі және күрес шаралары бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2012. – 23 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостаков, А. Тағаев).

283. Қысқа танапты ауспалы егіс тізбектерінің топырақтың құрылымы мен құнарлығына әсері // Ғылымның инновациялық

даму тенденциялары және жаңа технологиялары: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетісай, 2012. – 58-60 б. (Соавт. А. Тағаев).

284. Қысқа танапты ауыспалы егістерін жүргізу нұсқамасы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2012. – 17 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев).

285. Мақта егістігі мен егістен тыс жерлердегі арамшөптердің түр құрамының қалыптасу ерекшеліктері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 3. – 39-43 б. (Соавт. А. Қостақов).

286. Мақта қозасын биоконтейнерлер арқылы өсіріп-баптаудың тиімділігі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 9. – 34-36 б. (Соавт.: А. Қостақов, С. Хантураев).

287. Мақта қозасының қажетті селекциялық материалдарын іріктеу үшін шаруашылық-бағалы белгілер мен параметрлері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 4. – 31-34 б. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

288. Мақта қозасының қарқынды дамуына суару жүйесінің тиімділігі // «Топырақ ресурстарын тиімді пайдалану және олардың экологиясы» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2012. – 519-520 б. (Соавт. А. Тағаев).

289. Мақта саласындағы тиімді тәсілдер // Тәуелсіздіктің ақ таңы Республикалық қоғамдық-саяси журнал. – 2012. – № 5. – 11-13 б.

290. Неліктен мақта зиянкестерінің саны азаймай отыр? // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 4. – 34-37 б. (Соавт. А. Қостақов).

291. Оңтүстік Қазақстан жағдайында қауын шыбыны зиянкесінің биоэкологиялық даму ерекшеліктері // «Өсімдік қорғау және карантиннің болашағы мен өзекті мәселелері» жас ғалымдардың Халықаралық ғылыми конференциясы материалдар жинағы. – Алматы, 2012. – 58-60 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

292. Оңтүстік Қазақстан жағдайында мақта зиянкестерінің санының азаймауына не себеп? // «Өсімдік қорғау және карантиннің болашағы мен өзекті мәселелері» жас ғалымдардың Халықаралық ғылыми конференциясы материалдар жинағы. – Алматы, 2012. – 60-62 б.

293. Оңтүстік Қазақстанның суармалы жағдайында көктемгі егіс іс-шараларын жүргізу бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2012. – 37 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, И. Гусейнов, А. Тағаев, А. Хантураев, С. Махмаджанов).

294. Суармалы жағдайдағы қауын егістігі арамшөптерінің түр құрамы // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 1. – 7-9 б. (Соавт. А. Қостақов).

295. Суармалы жерлердің мелиоративтік жағдайын жақсарту шаралары // Ғылымның инновациялық даму тенденциялары және жаңа технологиялары: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетісай, 2012. – 52-53 б. (Соавт. А. Тағаев).

296. Суунемдеу технологиясының отандық «Мақтаарал» мақта сорттарының өнімділігі мен талшықтың технологиялық сапасына әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2012. – № 1. – 78-82 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

297. Топырақ ылғалдылығын арттырудың тиімді іс-шаралары // «Топырақ ресурстарын тиімді пайдалану және олардың экологиясы» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2012. – 81-85 б. (Соавт.: Д. Дүйсенбеков, А. Тағаев).

298. Топырақтың көлем салмағына қысқа танапты ауыспалы егістердің әсері // Научно-инновационные основы развития рисоводства в Казахстане и странах зарубежья: Междунар. науч.-практ. конференция. – Кызылорда, 2012. – С. 243-244. (Соавт. А. Тағаев).

299. Биологическая эффективность послевсходовых гербицидов на посевах хлопчатника // Материалы XV Международной конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Петропавловск, 2012. – С. 44-46. (Соавт. А. Костаков).

300. Влияние бахчевой тли на рост и развитие хлопчатника на юге Казахстана // Научно-инновационные основы развития рисоводства в Казахстане и странах зарубежья: Междунар. науч.-практ. конференция. – Кызылорда, 2012. – С. 195-196. (Соавт. С. Махмаджанов).

301. Влияние возделывания хлопчатника по гребням на объемную массу почвы // Рациональное использование почвенных ресурсов и их экология: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2012. – С. 442-445. (Соавт. А. Костаков).

302. Влияние поливов при различных дозах удобрений на урожайность и развитие арбуза сорта «Достык-10» // Роль женщин-ученых в развитии аграрной науки: Междунар. науч.-практ.

конференция. – Ташкент, 2012. – С. 114-116. (Соавт.: В. Золина, С. Махмаджанов).

303. Влияние хлопковых севооборотов на гумусное состояние сероземных почв // Рациональное использование почвенных ресурсов и их экология: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2012. – С. 293-296. (Соавт. А. Тагаев).

304. Наследование устойчивости к черной корневой гнили в осенний период // Ғылымның инновациялық даму тенденциялары және жаңа технологиялары: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетісай, 2012. – С. 44-47. (Соав. И. Гусейнов).

305. Оценка изменчивости и наследуемости признаков при позднем (июньском) посеве // Материалы XV Международной конференции «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Монголии, Казахстана и Болгарии». – Петропавловск, 2012. – С. 423-425. (Соавт.: И. Гусейнов, Н. Джайлаубаева, Ч. Джубасов).

306. Первичная оценка новых сортов хлопчатника на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом // Научно-инновационные основы развития рисоводства в Казахстане и странах зарубежья: Междунар. науч.-практ. конференция. – Кызылорда, 2012. – С. 194-195. (Соавт. И. Гусейнов).

307. Преимущества перехода от традиционной к более эффективной схеме посева хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2012. – № 8. – С. 13-15.

308. Пути создания сорта хлопчатника с IV-V типом волокна // «Ғылымның инновациялық даму тенденциялары және жаңа технологиялары: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетісай, 2012. – С. 53-55. (Соавт. И. Гусейнов).

309. Разработка ресурсосберегающих технологий возделывания хлопчатника на юге Казахстана // Ғылымның инновациялық даму тенденциялары және жаңа технологиялары: Респ. науч.-практ. конференция. – Жетісай, 2012. – С. 55-57. (Соавт. А. Тагаев).

310. Режим увлажнения семенной люцерны // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2012. – № 1. – С. 35-39. (Соавт.: И. Гусейнов, В. Золина).

311. Технология сберегающего земледелия на орошаемой зоне юга Казахстана // AgroӘлем. – 2012. – № 7. – С. 26-27.

312. ТОО «Казахский научно-исследовательский институт

хлопководства» (буклет) / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2012. – 19 с.

313. Формирование популяций селекционных сортов хлопчатника от условий почвенного питания // Научно-инновационные основы развития рисоводства в Казахстане и странах зарубежья: Междунар. науч.-практ. конференция. – Кызылорда, 2012. – С. 71-72. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

314. Экологическое испытание зарубежных сортов хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2012. – № 10. – С. 23-26. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

315. «The Kazakh Cotton Growing Scientific Research Institute» Ltd (booklet) / RK Ministry of Agriculture. LLC «KAI» KazCGSRI. – Atakent, 2012. – 19 p.

2013

316. Гербицидтердің топырақтағы және мақта дақылдағы қалдық мөлшері // «XXI ғасырда егіншіліктің тұрақтылығы мен өнімділігін арттырудың агроэкологиялық негіздері» атты Қ.Б. Бабаевтың 100-жылдық мерейтойына арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдар жинағы. – Алмалыбақ, 2013. – 180-183 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

317. Егіншіліктегі ауыспалы егістің тиімділігі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 12. – 21-23 б. (Соавт.: А. Тағаев, А. Қостақов).

318. Қазақстанның оңтүстігінде мақта өсіру технологиясының ерекшеліктері және оларды ұтымды пайдалану (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 28 б. (Соавт. А. Тағаев).

319. Қазақстанның Оңтүстігінде мақталық қысқа танапты ауыспалы егістерін жетілдіру (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 30 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, А. Тағаев).

320. Қазақстанның Оңтүстігінің суармалы жағдайында қауынның жаңа «Қарақай» сорты өсіріп баптаудың экономикалық тиімділігі // «Сырдария» университетінің 15 жылдығына арналған «Қазақстан білім қоғамы жолында: білім жүйесін жаңғырту – білім қоғамының басты бағыты» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция

материалдар жинағы. – Жетісай, 2013. – 641-645 б. (Соавт.: С. Махмаджанов, А. Қостақов, Е. Дошманов).

321. «Қауын шыбыны» зиянкесінің биоэкологиялық даму ерекшеліктері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 11. – 21-24 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, А. Тағаев).

322. Қауын шыбынына қарсы күресу жолдары (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 25 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Костаков, А. Тағаев).

323. Қауынның «Қарақай» сортын өндіріске енгізу (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 123 б. (Соавт.: И. Гусейнов, А. Тағаев, С. Махмаджанов).

324. Мақта егiсiндегi арамшөптерге қарсы гербицидтердi қолдануды экологиялық бағалау // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 5. – С. 8-11. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

325. Мақта зиянкестерінің азаймауына не себеп? // AgroӘлем. – 2013. – № 4. – 30-31 б. (Соавт.: А. Қостақов, А. Тағаев).

326. Мақта қозасының зиянкестері мен ауруларына қарсы күресу жолдары (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 16 б. (Соавт. А. Тағаев).

327. Мақта өсірудің жаңа қорунемдеу технологиясы (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 58 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев).

328. Мақтаның тамыр жүйесінің дамуына суарудың әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 4. – 19-21 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев).

329. Органикалық тыңайтқыштарды ендіру мерзімдері мен мөлшерлерінің топырақтың агрофизикалық қасиетіне әсері // «Сырдария» университетінің 15 жылдығына арналған «Қазақстан білім қоғамы жолында: білім жүйесін жаңғырту – білім қоғамының басты бағыты» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдар жинағы. – Жетісай, 2013. – 645-647 б. (Соавт.: С. Хантураев, А. Тағаев, А. Қостақов).

330. Органикалық тыңайтқыштардың топырақ ылғалдылығына әсері // «XXI ғасырда егіншіліктің тұрақтылығы мен өнімділігін арттырудың агроэкологиялық негіздері» атты Қ.Б. Бабаевтың 100-жылдық мерейтойына арналған Халықаралық ғылыми-

практикалық конференция материалдар жинағы. – Алмалыбақ, 2013. – 309-312 б. (Соавт.: С. Хантураев, А. Костақов).

331. Органикалық тыңайтқыштардың топырақтың көлемдік салмағына әсері // Перспективные технологии возделывания масличных, зернобобовых культур и регулирование плодородия почвы: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Алматы, 2013. – 459-462 б. (Соавт.: С. Хантураев, А. Тағаев, А. Қостақов).

332. Селекциялық материалдардың вертициллезді солма ауруына төзімділігін бағалау // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 4. – 25-28 б. (Соавт.: С.П. Махмаджанов, В.М. Золина, И.Р. Гусейнов).

333. Сорланған жерлер мелиорациясы жөнінде білім негіздері (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2013. – 36 б.

334. Сортаң топырақты зиянды тұздардан арылту іс-шаралары // Перспективные технологии возделывания масличных, зернобобовых культур и регулирование плодородия почвы: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Алматы, 2013. – 445-449 б. (Соавт.: А. Тағаев, С. Хантураев).

335. Сұр топырақ құнарлылығын арттыру // Перспективные технологии возделывания масличных, зернобобовых культур и регулирование плодородия почвы: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Алматы, 2013. – 449-452 б. (Соавт. А. Тағаев).

336. Сұр топырақтағы агроелиоративтік шаралардың тиімділігі // «XXI ғасырда егіншіліктің тұрақтылығы мен өнімділігін арттырудың агроэкологиялық негіздері» атты Қ.Б. Бабаевтың 100-жылдық мерейтойына арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдар жинағы. – Алмалыбақ, 2013. – 288-291 б. (Соавт. А. Тағаев).

337. Сұр топырақты зиянды тұздардан арылту жолдары // «Сырдария» университетінің 15 жылдығына арналған «Қазақстан білім қоғамы жолында: білім жүйесін жаңғырту – білім қоғамының басты бағыты» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдар жинағы. – Жетісай, 2013. – 638-641 б. (Соавт.: С. Хантураев, А. Тағаев).

338. Топырақ құнарлылығын арттырудағы қарқынды іс-шаралар

// Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 11. – 15-17 б.
(Соавт.: А. Тагаев, А. Қостақов).

339. Фюзилад-форте гербициді мақта егістігі жағдайында // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2013. – № 4. – 22-24 б.
(Соавт. А. Қостақов).

340. Борьба с засолением в аридной зоне земледелия // Рациональное использование экосистем: борьба с опустыниванием и засухой: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Украина, 2013. – С. 215-217. (Соавт.: А. Тагаев, С. Хантураев).

341. Будущие сорта люцерны – в производство для орошаемой зоны юга Казахстана // Животноводство и кормопроизводство: теория, практика и инновация: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Алматы, 2013. – С. 172-175. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С.П. Махмаджанов, В.М. Золина).

342. Инновации в хлопководстве // АгроӘлем. – 2013. – № 4. – С. 26-29.

343. Использование минерализованных вод на орошение в условиях Голодной степи // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2013. – № 4. – С. 38-40. (Соавт.: Г.А. Безбородов, Х.А. Райимбердиев, Р.Т. Мирхошимов).

344. Комплексное использование земель горных лесов // Наука на службе сельского хозяйства: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Украина, 2013. – С. 143-145. (Соавт. Ш.У. Рустамбекова).

345. Люцерна в условиях средnezасоленности юга Казахстана // Рациональное использование экосистем: борьба с опустыниванием и засухой: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Украина, 2013. – С. 217-220. (Соавт. С. Махмаджанов).

346. Остаточное количество гербицидов в светло-сероземной почве // Перспективные технологии возделывания масличных, зернобобовых культур и регулирование плодородия почвы: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Алматы, 2013. – С. 454-459. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

347. Повышение урожайности хлопковых полей и качества волокна в орошаемой зоне юга Казахстана // Рациональное использование экосистем: борьба с опустыниванием и засухой:

Международ. науч.-практ. интернет-конференция. –Украина, 2013. – С. 212-214. (Соавт. И. Гусейнов).

348. Потенциальный запас семян сорняков в почве под посевом хлопчатника // Рациональное использование экосистем: борьба с опустыниванием и засухой: Международ. науч.-практ. интернет-конференция. –Украина, 2013. – С. 220-222. (Соавт. А. Костаков).

349. Продуктивность семян люцерны разновозрастного травостоя сорта «Коксарай» в условиях орошения // Животноводство и кормопроизводство: теория, практика и инновация: Международ. науч.-практ. интернет-конференция. –Алматы, 2013. – С. 187-189. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С.П. Махмаджанов, В.М. Золина).

350. Рационализация режима орошения хлопчатника в условиях маловодья юга Казахстана // Наука на службе сельского хозяйства: Международ. науч.-практ. интернет-конференция. –Украина, 2013. – С. 86-88. (Соавт.: А. Тагаев, О. Бигараев).

351. Селекционная работа в улучшении сортов хлопчатника по скороспелости с низкой высотой закладки первого симподия // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана». – 2013. – № 12. – С. 5-7. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

352. Создание высокоурожайных сортов люцерны юга Казахстана // «Сырдария» университетінің 15 жылдығына арналған «Қазақстан білім қоғамы жолында: білім жүйесін жаңғырту – білім қоғамының басты бағыты» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдар жинағы. – Жетісай, 2013. – С. 648-650. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов, В. Золина).

353. Технологические свойства волокна в зависимости от засоления почвы // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2013. – № 4. – С. 40-42. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С.П. Махмаджанов, В.М. Золина).

354. Урожайность дынь при различных сроках и способах посева в орошаемой зоне юга Казахстана // Агрэкологические основы повышения продуктивности и устойчивости земледелия в XXI веке: Международ. науч.-практ. конференция, посвященная 100-летию со дня рождения К.Б. Бабаева. – Алмалыбақ, 2013. – С. 225-227. (Соавт. С. Махмаджанов).

355. Фюзилад-Форте в условиях Казахстана // Наука на службе

сельского хозяйства: Междунар. науч.-практ. интернет-конференция. – Украина, 2013. – С. 114-115. (Соавт. А. Костаков).

356. Экологическое испытание зарубежных сортов хлопчатника // Основные направления организации научных исследований по селекции и семеноводству: Респ. науч.-практ. конференция. – Ташкент, 2013. – С. 184-185. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов, А. Костаков).

2014

357. Ашық сұр топырақ жағдайында егістен тыс жерлердегі арамшөптердің түр құрамы // Защита растений и экологическая устойчивость агробиоценозов: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2014. – 222-225 б. (Соавт. А. Қостақов).

358. Биоконтейнерлердің мақта талшығының технологиялық сапасына және тұқымның майлылығына әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2014. – № 4. – 36-40 б. (Соавт. А. Қостақов, С. Хантураев).

359. Екінші реттік сортаңданған сұр топырақ жағдайында мақта қозасын өсіріп баптаудың экологиялық қауіпсіз технологиясы / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2014. – 26 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, С. Хантураев).

360. Күздік бидайдың егісіне микроминералды және микробио-тыңайтқыштарды қолданудың өнімділікке әсері және тиімділігі // «Қазақстанда өнімді түйе шаруашылығын дамытудың өзекті мәселелері» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдардан жинағы. – Шымкент, 2014. – 118-120 б. (Соавт. А. Тағаев).

361. «Қауын шыбыны» зиянкесімен күресу шаралары бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2014. – 12 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

362. Қауын шыбыны зиянкесіне қарсы химиялық препараттардың тиімділігі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2014. – № 4. – 3-7 б. (Соавт.: С. Махмаджанов, А. Қостақов).

363. Мақта, бақша дақылдары егістігінің арамшөптері және олармен күрес шаралары бойынша ұсыныстар / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2014. – 16 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

364. Мақта дақылы зиянкестерінің көбею себептері // Достижения и перспективы развития аграрной науки в области земледелия и растениеводства: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак. – 2014. – Т. II. – 402-404 б. (Соавт. А. Қостақов).

365. Мақта дақылын еккенге дейін және өскін шықпай ендірілген гербицидтердің арамшөптерге әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2014. – № 3. – 15-19 б. (Соавт. А. Қостақов).

366. Мақта егістігіндегі арамшөп тұқымдарының санына гербицидтердің әсері // Защита растений и экологическая устойчивость агробиоценозов: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2014. – 220-222 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

367. Мақтаның болашақты М-4011 сорты // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2014. – № 4. – 29-32 б. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов, В. Золина).

368. Мақтаның негізгі сорушы және кеміруші зиянкестері олармен күрес шаралары (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2011. – 13 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

369. Топырақты мелиорациялау бойынша ғылыми негіздері (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2014. – 26 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, А. Тағаев).

370. Топырақты өңдеу әдістерінің тиімділігін арттыру шаралары // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2014. – № 4. – 18-22 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Тағаев).

371. Тік ұңғылар жағдайында мақтаны баптаудың қор үнемдеу технологиясы (ұсыныс) / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2014. – 22 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, А. Тағаев).

372. Фитомелиоративті дақылдардан тұратын қысқа танапты ауыспалы егістерді жетілдіру ұсыныстары / ҚР АШМ. «КАИ» АҚ «Қазақ мақта шаруашылығы ҒЗИ» ЖШС. – Атакент, 2014. – 19 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов, А. Тағаев).

373. Влияние сроков посева и глубины заделки семян хлопчатника с использованием биоконтейнеров на урожайность хлопчатника // Наука как основа мирного диалога: Междунар. конференция. – Донецк, 2014. – С. 55-57. (Соавт. А. Тағаев).

374. Влияние чередования сельскохозяйственных культур на рост, развитие и заболеваемость хлопчатника вилтом // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 6. – С. 16-18. (Соавт.: Б.М. Халиков, Д.Х. Юльчиев, А.К. Костаков).

375. Высокоурожайные сорта дыни в орошаемой зоне юга Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 6. – С. 7-12. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов, В. Золина).

376. Гербициды и чистота посевов сахарной свеклы в Адыгее // Наука как основа мирного диалога: Международная конференция. – Донецк, 2014. – С. 48-52. (Соавт. И. Гусейнов).

377. Глифосадные гербициды в борьбе с сорняками на посевах дыни в условиях юга Казахстана // Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2014. – Т. 1, № 5. – С. 168-170. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

378. Две основные характерные формы поражения хлопчатника паутиными клещами // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 4. – С. 36-38. (Соавт. А. Костаков).

379. Методическое указание по посеву хлопчатника с IV типом волокна / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2014. – 10 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

380. Наследование гибридами F_1 длины волокна // Наука как основа мирного диалога: Междунар. конференция. – Донецк, 2014. – С. 52-54. (Соавт. А. Костаков).

381. Наследование признака площади листовой поверхности у гибридов хлопчатника в F_1 // Достижения и перспективы развития аграрной науки в области земледелия и растениеводства: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2014. –Т. II. – С. 404-406. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

382. Наследуемость скороспелости у межсортовых гибридов F_2 хлопчатника // Достижения и перспективы развития аграрной науки в области земледелия и растениеводства: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2014. – Том II. – С. 400-402. (Соавт. И. Гусейнов).

383. Научно-обоснованный режим работы вертикального дренажа в условиях хлопкосеющего региона Южного Казахстана //

Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2014. – Т. 1, № 5. – С. 164-167.

384. Научно-обоснованный режим работы вертикального дренажа на юге Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 5. – С. 22-27.

385. Остаточные количества гербицидов в светло-сероземной почве юга Казахстана // Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2014. – Т. 1, № 5. – С. 214-216. (Соавт. А. Костаков).

386. Отборные семена определяют посевные качества // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 5. – С. 31-35. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов, В. Золина).

387. Оценка раннеспелых, позднеспелых сортов дыни в экологическом сортоиспытании // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 5. – С. 8-11. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов, В. Золина).

388. Результаты изучения новых сортов хлопчатника в условиях юга Казахстана // Защита растений и экологическая устойчивость агробиоценозов: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2014. – С. 196-197. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов, А. Костаков).

389. Рекомендации по получению элитных семян хлопчатника с IV типом волокна / МСХ РК. АО «КАИ» ТОО «КазНИИ хлопководства». – Атакент, 2014. – 10 с. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов, С. Махмаджанов, А. Тагаев).

390. Создание средневолокнистых сортов хлопчатника с высокими технологическими качествами волокна // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 5. – С. 27-31. (Соавт.: И. Гусейнов С. Махмаджанов, В. Золина).

391. Трехкратное окучивание при возделывании бахчевых культур // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 5. – С. 11-13. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов, А. Костаков, В. Золина).

392. Урожайность дыни сорта Каракай под пленочным укрытием // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2014. – № 6. – С. 3-5. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов, В. Золина).

393. Фенологические фазы развития сортов дыни и арбуза //

Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана». – 2014. – № 4. – С. 20-23. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов, В. Золина).

394. In planta genetic transformation of domestic cotton variety // The 6th Meeting of the Asian Cotton Research and Development Network. – Dhaka, Bangladesh, 2014. – P. 11-12. (Co-authors: I.R. Guseinov, A.K. Amirova, B.E. Yertaeva, A. Bilyal, N.K. Bishimbayeva).

395. Optimization of in planta genetic transformation for the local cotton variety // Материалы Международной научной конференции по биологии и биотехнологии растений. – Алматы, 2014. – P. 245-247. (Co-authors: N.K. Bishimbayeva, A.K. Amirova, B.E. Yertaeva, A. Bilyal, I.Sh. Shayahmetova, I.R. Guseinov).

396. The selection of resistant varieties of cotton to black root rot // Материалы Международной научной конференции по биологии и биотехнологии растений. – Алматы, 2014. – P. 117-119. (Co-author I.R. Guseinov).

2015

397. Егістік жердің тиімділігін арттыру шаралары // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 7. – 55-58 б. (Соавт. А. Тағаев).

398. Мақта агрофитоценозындағы және егістен тыс жерлердегі арамшөптердің мониторингі // II Халықаралық конгресс материалдары «Климаттың әлемдік өзгеруі және биоалуантүрлілік». – Алматы, 2015. – 232-233 б. (Соавт. А. Қостақов).

399. Мақта қозасының өсіп дамуына биоконтейнерледің әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 5-6. – 35-38 б. (Соавт.: А. Қостақов, С. Хантураев, Қ. Сейдахметов).

400. Мақтаның дамуына алғы дақылдардың тиімділігі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 5-6. – 43-45 б. (Соавт. А. Тағаев).

401. Оңтүстік Қазақстанның мақта алқаптарындағы трихограмма түрлері және олардың морфологиялық, биологиялық қасиеттері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 3-4. 13-16 б. (Соавт.: О. Биғараев, А. Қостақов).

402. Оңтүстік Қазақстанның мақта егістігінде алтынкөз энтомофагының даму ерекшеліктері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 8. – 42-46 б. (Соавт. А. Қостақов).

403. Оңтүстік Қазақстанның суармалы егіншілік жағдайында топырақтың құнарлығын арттыру шаралары // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 7. – 44-47 б. (Соавт.: А. Қостақов, С. Хантураев, Н. Сейдалиев).

404. Органикалық тыңайтқыштардың мақта өнімділігіне әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 5-6. – 46-50 б. (Соавт.: А. Қостақов, С. Хантураев, Н. Сейдалиев).

405. Отандық мақта сорттары әлемдік нарықта // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2015. – № 8. – 7-10 б.

406. Сұр топырақтарда топырақ құнарлығын және қысқа ротациялық ауыспалы егістердің тиімділігін арттырудың агробиологиялық негіздері // «Топырақтану және агрохимияның қазіргі жағдайы, проблемалары және оларды шешу жолдары» Халықаралық ғылыми конференция материалдары. – Алматы, 2015. – 147 б. (Соавт. А. Тағаев).

407. Сұр топырақтарды құнарландыруда терең қопсытудың агромелиоративтік рөлі // Топырақтану және агрохимияның қазіргі жағдайы, проблемалары және оларды шешу жолдары» Халықаралық ғылыми конференция материалдары. – Алматы, 2015. – 147 б. (Соавт. А. Тағаев).

408. Автоматизированная система мониторинга – основа управления технологией возделывания хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 8. – С. 45-47. (Соавт.: Х.К. Яхьяев, Х.З. Абдуллаева, А. Қостақов).

409. Агротехнические приемы – основа экологически безопасной технологии защиты хлопчатника от вредителей // Инновационные экологически безопасные технологии защиты растений: Международная конференция. – Алматы, 2015. – С. 249-251. (Соавт. А. Костаков).

410. Биологическая особенность сортов арбуза в условиях Южно-Казахстанской области // Вопросы фундаментальной и прикладной науки: Международная научная конференция. – М., 2015. – С. 88-93. (Соавт.: М.К. Джунусова, С. Махмаджанов).

411. Биологическая эффективность препаратов против вредителей нута // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 9. – С. 36-38. (Соавт.: Ф. Гаппаров, С. Дусманова).

412. Биологическая эффективность фунгицидов в борьбе с

клястероспоризом абрикоса // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 3-4. – С. 26-28. (Соавт. Ф. Бойжигитов).

413. Видовой состав саранчовых Сурхандарьинской области Республики Узбекистан // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 9. – С. 41-44. (Соавт.: А. Костаков, А. Хайтмурастов, Н. Туфлиев).

414. Влияние довсходовых и послеvсходовых гербицидов на рост и развитие хлопчатника // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2015. – Т. 2, № 3. – С. 157-159. (Соавт. А. Костаков).

415. Влияние засоленности почвы на урожайность хлопчатника в Казахстане // Российская сельскохозяйственная наука. – 2015. – № 3. (Соавт.: О. Бигараев, К. Баймаханов).

416. Влияние засоленности почвы на урожайность хлопчатника в Казахстане // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2015. – Т. 2, № 3. – С. 164-166. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

417. Влияние минеральных удобрений на содержание сухих веществ и сахара в плодах дыни // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 8. – С. 42-44. (Соавт. С. Махмаджанов).

418. Высокоурожайные сорта дынь на юге Казахстана // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2015. – Т. 2, № 3. – С. 162-163. (Соавт. С. Махмаджанов).

419. Гербициды и их влияние на густоту, рост и развитие хлопчатника // Вопросы фундаментальной и прикладной науки: Междунар. науч. конференция. – М., 2015. – С. 94-100. (Соавт.: А. Костаков, О. Бигараев).

420. Динамика численности почвенных микроорганизмов в ризосфере хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 3-4. – С. 21-25. (Соавт.: А. Шамсиев, Г. Безбородов).

421. Интенсификация развития бахчеводства в орошаемой зоне на юге Казахстана // Материалы II Международного конгресса «Глобальные изменения климата и биоразнообразие». – Алматы, 2015. – С. 231-232. (Соавт.: М.К. Джунусова, С. Махмаджанов).

422. Использование биоконтейнеров в сельском хозяйстве. –

Германия: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 118 с. (Соавт. О. Бигараев).

423. Исследования в области аграрных наук «Хлопководство» // Национальный доклад по науке НАН РК. – Астана; Алматы, 2015. – С. 58-63. (Соавт. О. Бигараев).

424. Качество волокна при оценке на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 7. – С. 46-48. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов, А. Костаков).

425. Колорадский жук и меры борьбы с ним в условиях Узбекистана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 5-6. – С. 43-45. (Соавт.: О. Бигараев, Д. Обиджанов).

426. Наследование признака качества волокна при межсортовой гибридизации средневолокнистых сортов хлопчатника // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2015. – Т. 2, № 3. – С. 160-161. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

427. Применение гербицида Стелла против однолетних злаковых сорняков на посевах озимой пшеницы // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 3-4. – С. 29-32. (Соавт.: А. Костаков, А. Сагдуллаев, Н. Турдиева).

428. Применение глифосадных гербицидов в борьбе с сорняками на посевах бахчевых культур // Инновационные экологически безопасные технологии защиты растений: Междунар. конференция. – Алматы, 2015. – С. 580-582. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

429. Применение удобрений и их роль в повышении урожая и улучшения качества продукции в современных условиях // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 3-4. – С. 36-39. (Соавт.: А. Костаков, Н. Турдиева).

430. Ресурсосберегающая технология орошения хлопчатника в условиях дефицита водных ресурсов // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2015. – Т. 2, № 3. – С. 167-169. (Соавт. А. Тагаев).

431. Рост и развитие корней хлопчатника при повреждении // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 5-6. – С. 30-32. (Соавт. А. Костаков).

432. Создание сортов интенсивного типа для интенсификации хлопководства // Материалы II Международного конгресса

«Глобальные изменения климата и биоразнообразии». – Алматы, 2015. – С. 277-278. (Соавт. И. Гусейнов).

433. Урожайность дыни в зависимости от агроэкологических условий выращивания и сроков посева // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 8. – С. 21-24. (Соавт. С. Махмаджанов).

434. Устойчивые сорта бахчевых культур к болезням на юге Казахстана // Manas Journal of Agricultural and Life Science. – Mjal, 2015. – № 5. – С. 7-12. (Соавт.: М.К. Джунусова, С. Махмаджанов).

435. Эффективность выращивания сортов арбуза // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 7. – С. 28-31. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

436. Эффективность выращивания сортов дынь на юге Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2015. – № 7. – С. 21-24. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

437. Эффективность разных доз минеральных удобрений в зависимости от водного режима почвы // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2015. – Т. 1, № 9. – С. 85-88.

438. Comparative economic efficiency of herbicides on cotton crops // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. I, № 6. – P. 75-77. (Co-authors: A. Satybaldin, O. Bigaraev, A. Kostakov).

439. Computer-aided monitoring system as the basis for cotton cultivation technology management // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 129-131. (Co-authors: A. Kostakov, Kh.K. Yakhayev, Kh.Z. Abdullayeva).

440. Content of nutrients in the soil depending on rotation // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. I, № 6. – P. 97-99. (Co-authors: O. Bigarayev, A. Tagayev).

441. Economic effectiveness of environmentally friendly technology of cotton plant cultivation // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 6. – P. 84-86. (Co-authors: A. Satybaldin, S.Sh. Hanturayev).

442. Economic effectiveness of new cotton varieties // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 6. – P. 82-83. (Co-authors: A. Satybaldin, I. Guseinov, S. Makhmadzhanov).

443. Economic efficiency of improvement of saline land in the

irrigated area of cotton growing // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 78-81. (Co-authors: A. Satybaldin, A. Tagaev).

444. Effect of organic fertilizers on cotton growth and development // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. I, № 6. – P. 87-89. (Co-authors: A. Kostakov, S.Sh. Hanturayev).

445. Effects of organic fertilizers on the content of available forms of soil nitrates and phosphates // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 113-116. (Co-authors: A. Satybaldin, S. Hanturayev).

446. Efficiency of mineral fertilizers as a function of doses, ratios and soil salination in old-irrigated zone of Myrzashol steppe of the South Kazakhstan // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. 1, № 8. – P. 54-57. (Co-author R.E. Eleshev).

447. Environmental trials of melon crops in the Southern Kazakhstan // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 137-139. (Co-authors: S. Makhmadzhanov, B. Amirov).

448. Evaluation of new melon varieties in (under) ecological conditions of the Southern Kazakhstan // International plant breeding congress and eucarpia-oil and protein crops section conference: Abstract book II. – Antalya, 2015. – P. 324-326. (Co-authors: S. Makhmadzhanov, B.M. Amirov).

449. Evaluation of new melon varieties in ecological conditions of the Southern Kazakhstan // Science and world International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol.1, № 11. – P. 111-113. (Co-authors: O. Bigarayev, S. Makhmadzhanov, M.K. Dzhunusova, E.K. Doshmanov).

450. Growth and development of cotton roots in damage // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 4. – P. 108-109. (Co-author A. Kostakov).

451. The influence of sulfate ammoniated products on the phosphorus movability in carbonated soil // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 4. – P. 101-103. (Co-author K. Mirzazhanov).

452. Inheritance of characteristics of the cotton plant // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. I, № 6. – P. 93-96. (Co-authors: I. Guseinov, S. Makhmadzhanov).

453. Inheritance of quality feature of fiber by f1 hybrids with inter varietal hybridization of upland cotton varieties // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 117-119. (Co-authors: A. Satybaldin, I. Guseinov, S. Makhmadzhonov).
454. Mode to yield a second crop yield by lopping off vegetative branches of watermelon and melon // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 135-136. (Co-authors: O. Bigarayev, S. Makhmadzhonov).
455. Moisture preservation in grey desert soils // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 110-112. (Co-authors: A. Satybaldin, A. Tagayev).
456. Non-waste production of melon // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 132-134. (Co-author S. Makhmadzhonov).
457. On the use of modal selection for stabilization of the cotton species in the seed industry // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 7. – P. 55-57. (Co-authors: A. Kostakov, B. Mamarakhimov, Sh. Kozubayev).
458. Population dynamics of soil microorganisms in rhizosphere of cotton plant // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 4. – P. 104-107. (Co-authors: A.S. Shamsiyev, G.A. Bezborodov).
459. Round water level mode forming factors // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 4. – P. 110-111. (Co-author O. Bigarayev).
460. Selection of cotton fiber quality in the average soil salinity // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 124-126. (Co-authors: A. Satybaldin, I. Guseinov).
461. Study of «Yuzhanka 12» variety agricultural practices in irrigated areas of the Southern Kazakhstan // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. 1, № 6. – P. 90-92. (Co-authors: S. Makhmadzhonov, M.K. Dzhunusova).
462. Studying sorts of melon, watermelon and economical efficiency of their growing in the Southern Kazakhstan // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol.1, № 6. – P. 71-74. (Co-authors: A. Satybaldin, S. Makhmadzhonov, M.K. Dzhunusova).
463. Tilt topsoil consistency effect on CO₂ emission // «Science and

world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 4. – P. 98-100. (Co-author O. Bigarayev).

464. Using biopacks in agriculture / Lap Lambert Academic Publishing. – Saapbrucken, 2015. – 85 p. (Co-author O. Bigarayev).

465. Ways of crop rotation intensification in gray soils // «Science and world» International scientific journal. – Volgograd, 2015. – Vol. III, № 5. – P. 120-123. (Co-author A. Satybaldin, A. Tagayev).

2016

466. Бақша дақылдарының вегетативтік сабақтарын қырку арқылы екінші өнімді қалыптастыру // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 3-4. – 22-25 б. (Соавт. С. Махмаджанов).

467. Қазақ мақтасы: «Ақ алтын – елімізге бақ алтын» бола ала ма? // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 9-10. – 10-14 б.

468. Қазақстанның оңтүстігінің суармалы егіс жағдайында қарбыз сорттарының экономикалық тиімділігі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 7-8. – 41-45 б. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

469. Қарбыз егісіндегі арамшөптермен агротехникалық әдіспен күресу // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 1-2. – 26-30 б. (Соавт.: С. Махмаджанов, А. Қостақов, И. Гусейнов).

470. Қарбыздың өсуі мен дамуына тыңайтқыштардың әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 11-12. – 34-38 б. (Соавт.: А. Қостақов, О. Биғараев, С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

471. Мақта дақылын зиянкестерден биологиялық әдіспен қорғайдағы мәселелер // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 5-6. – 12-16 б. (Соавт. А. Қостақов).

472. Мақтаның түп санына байланысты өнімділіктің өзгеруі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2016. – № 11-12. – 13-15 б. (Соавт. А. Тағаев).

473. Сұр топырақтағы зиянды тұздарды шаюдың орнықты мөлшерлері // Доклады II Международной научно-технической конференции. – Тараз, 2016. – 53-56 б. (Соавт. А. Тағаев).

474. Влияние интенсивных севооборотов на показатели плодородия почв // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро

илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент, 2016. – 2 Қисм. – С. 30-32. (Соавт. А. Тагаев).

475. Влияние междурядной обработки на накопление корней хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2016. – № 7. – С. 31-32. (Соавт. А. Костаков).

476. Влияние минеральных удобрений на урожайность арбуза // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2016. – № 8. – С. 37-39. (Соавт.: С. Махмаджанов, М.К. Джунусова).

477. Влияние минимальной обработки почвы на агрофизические свойства сероземов // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент, 2016. – 2 Қисм. – С. 32-34. (Соавт. А. Тагаев).

478. Влияние совершенствования элементов технологии бороздкового полива на водопотребление и урожайность хлопчатника // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2016. – Т. 2, № 2. – С. 103-106. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, М.Ю. Эсанбеков).

479. Глифосадные гербициды в борьбе с сорняками на посевах хлопчатника // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент. – 2016. – 2 Қисм. – С. 211-213. (Соавт.: А. Костаков, О. Бигараев).

480. Донорская ценность новых диких и рудеральных разновидностей вида *G. hirsutum* L. из Мексики // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2016. – Т. 2, № 2. – С. 107-110. (Соавт.: А. Костаков, С.С. Алиходжаева, Б.К. Мадартов).

481. Изучение элементов агротехники выращивания сортов арбузов в орошаемой зоне юга Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2016. – № 7-8 – С. 29-32. (Соавт. С. Махмаджанов).

482. Оптимизация водного и питательного режимов отечественного сорта хлопчатника на сероземных почвах // II Международная научно-техническая конференция. – Тараз, 2016. – С. 282-284. (Соавт. А. Тагаев).

483. Особенности технологии возделывания сортов арбуза на юге Казахстана // Международный научный журнал «Путь науки».

– Волгоград, 2016. – № 8. – С. 40-42. (Соавт.: С. Махмаджанов, М.К. Джунусова).

484. Отбор и наследуемость длины вегетационного периода в селекции у средневолокнистых сортов хлопчатника // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент, 2016. – 1 Қисм. – С. 137-139. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

485. Оценка арбуза в селекционных питомниках на юге Казахстана // Научно-инновационные основы развития картофелеводства, овощеводства и бахчеводства в РК: Междунар. науч.-практ. конференция. – Кайнар, 2016. – С. 504-506. (Соавт.: С. Махмаджанов, Б. Амиров).

486. Оценка и отбор в селекции хлопчатника на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2016. – № 11-12. – С. 53-56. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

487. Оценка образцов дыни в селекционных питомниках // Научно-инновационные основы развития картофелеводства, овощеводства и бахчеводства в РК: Междунар. науч.-практ. конференция. – Кайнар, 2016. – С. 507-510. (Соавт.: С. Махмаджанов, М. Джунусова).

488. Получение высококачественных посевных семян хлопчатника // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент, 2016. – 2 Қисм. – С. 214-216. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

489. Развитие корневой системы хлопчатника в зависимости от густоты стояния и схемы размещения растений // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2016. – № 8. – С. 43-44. (Соавт.: А. Костаков, О. Бигараев).

490. Селекция сортов люцерны с высоким потенциалом продуктивности и показателями признаков // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент, 2016. – 1 Қисм. – С. 280-283. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

491. Технологические свойства волокна сортов Мырзашол-80,

Береке-07 // «Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йуналишлари» мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари туплами. – Ташкент, 2016. – 1 Қисм. – С. 230-232. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Гусейнов).

492. Технологические свойства волокна сортов хлопчатника М-4047, М-4017 в питомнике второго года // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2016. – № 9-10. – С. 30-33. (Соавт. С. Махмаджанов.)

493. Технологические свойства волокна сортов хлопчатника М-4007, М-4011 в семенном питомнике // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2016. – № 7. – С. 33-35. (Соавт. С. Махмаджанов).

494. Экономическая эффективность возделывания новых сортов хлопчатника в орошаемой зоне юга Казахстана // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2016. – № 7. – С. 36-38. (Соавт. С. Махмаджанов).

495. Эффективность минеральных удобрений на староорошаемых засоленных почвах в Южно-Казахстанской области // Международный научный журнал «Наука и Мир». – Волгоград, 2016. – Т. 2, № 2. – С. 111-113. (Соавт. А. Костаков).

2017

496. Ауыспалы егіс топырағындағы қоректік заттардың өзгеруі // Жаршы ғылыми-сараптамалық журнал. – 2017. – № 7-8. – 19-22 б. (Соавт. А. Тағаев).

497. «Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС (буклет). – Атакент, 2017. – 19 б.

498. «Қауын шыбыны» зиянкесінің морфологиялық ерекшелігі және оларға қарсы химиялық препараттардың тиімділігі // Ізденістер, нәтижелер. – 2017. – № 3. – 358-362 б. (Соавт.: О. Бигараев, А. Қостақов, Е. Дошманов, Ұ. Төлебаева).

499. Мақта шаруашылығындағы биологиялық әдіс мәселелері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журнал. – 2017. – № 3-4. – 11-14 б. (Соавт. А. Қостақов).

500. Мақтаның дамуына және өнімділігіне кешенді тыңайтқыштардың әсері // Жаршы ғылыми-сараптамалық журналы. – 2017. – № 5-6. – 51-54 б. (Соавт.: А. Қостақов, А. Тағаев).

501. Оңтүстік Қазақстан жағдайында көпорымды жоңышқаны зерттеу және іріктеу // Жаршы ғылыми-сараптамалық журнал. – 2017. – № 3. – 38-42 б. (Соавт. С. Махмаджанов).

502. Тамыр зақымдалуының мақта қозасының жерүсті бөлігінің дамуына әсері // Ізденістер, нәтижелер. – 2017. – № 4. – 468-472 б. (Соавт.: А.Қ. Қостақов, Е. Дошманов, Д.С. Алмасбек).

503. Агрегатное состояние почвы в зависимости от технологии минимальной обработки на посевах хлопчатника // XX Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Казахстана, Монголии, Беларуси и Болгарии». – Новосибирск, 2017. – Часть II. – С. 217-219. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

504. Видовой состав сорняков на посевах хлопчатника и накопление семян в почве // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 3. – С. 49-51. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, Б. Асабаев).

505. Влияние интенсивных мероприятий на заболеваемость хлопчатника вилтом // Сейфуллинские чтения – 13: сохраняя традиции, создавая будущее: Респ. науч.-теорет. конференция, посвященная 60-летию Казахского агротехнического университета имени С. Сейфуллина. – Астана, 2017. – Т. I, ч. 1. – С. 38-41. (Соавт. А. Тагаев).

506. Влияние повреждения корней на развитие надземной части хлопчатника // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2017. – № 5-6. – С. 43-46. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

507. Влияние удобрений и нормы высева на продуктивность люцерны в условиях юга Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2017. – № 7-8. – С. 44-47. (Соавт. С.П. Махмаджанов).

508. Влияние условий хранения на качество арбузов // Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2017. – № 7. – С. 54-56. (Соавт.: А. Костаков, С.П. Махмаджанов).

509. Выведение новых сортов дынь // Инновационные подходы и перспективные идеи молодых ученых в аграрной науке: Междунар. науч.-практ. конференция молодых ученых. – 2017. – С. 555-558. (Соавт.: С.П. Махмаджанов, А.К. Костаков).

510. Генетическая выравненность по морфологическим и

хозяйственно-биологическим признакам у люцерны в конкурсном сортоиспытании // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2017. – № 5-6. – С. 27-30. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С.П. Махмаджанов).

511. Интенсификация кормового поля хлопковых севооборотов // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2017. – № 3-4. – С. 45-47. (Соавт. А. Тагаев).

512. Новые сорта арбуза для производства на юге Казахстана // Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2017. – № 7. – С. 57-59. (Соавт.: О.К. Бигараев, С.П. Махмаджанов).

513. Оптимизация условий возделывания хлопчатника на орошаемых землях // Влияние результатов сельскохозяйственных наук на развитие производства: Респ. науч.-практ. конференция / Нукусский филиал Ташкентского государственного аграрного университета. – Нукус, 2017. – С. 85-87. (Соавт.: А. Костаков, А. Тагаев).

514. Оценка сортов хлопчатника конкурсного сортоиспытания на различных фонах выращивания // Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2017. – № 12. – С. 17-20.

515. Показатели компонентов продуктивности сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. в зависимости от уровня минерального питания // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 7. – С. 30-33. (Соавт.: Р.Е. Елешов, Т. Атакулов).

516. Продуктивность и технологические качества волокна сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Влияние результатов сельскохозяйственных наук на развитие производства: Респ. науч.-практ. конференция / Нукусский филиал Ташкентского государственного аграрного университета. – Нукус, 2017. – С. 80-83. (Соавт.: Х. Джумабеков, А. Костаков).

517. Производство оригинальных и элитных семян в семенном питомнике первого года сортов хлопчатника М-4007, М-4011 // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 7. – С. 34-36. (Соавт.: С.П. Махмаджанов, И. Гусейнов).

518. Создание и внедрение отечественных сортов для получения высоких урожаев хлопчатника // Сейфуллинские чтения – 13: сохраняя традиции, создавая будущее: Респ. науч.-теорет. конференция, посвященная 60-летию Казахского агротехнического

университета имени С. Сейфуллина. – Астана, 2017. – Т. I, ч. 1. – С. 41-43. (Соавт. С.П. Махмаджанов).

519. Способ подготовки семян хлопчатника к посеву // XX Международная науч.-практ. конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Казахстана, Монголии, Беларуси и Болгарии». – Новосибирск, 2017. – Часть II. – С. 220-223. (Соавт.: И.Р. Гусейнов, С.П. Махмаджанов).

520. Сравнительная оценка новых сортов хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 7. – С. 37-39.

521. Сравнительная оценка новых сортообразцов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 12. – С. 20-22.

522. Сравнительное водопотребление хлопчатника на сероземных почвах юга Казахстана // XX Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Казахстана, Монголии, Беларуси и Болгарии». – Новосибирск, 2017. – Часть II. – С. 225-227. (Соавт. А. Тагаев).

523. Технологические качества волокна сортообразцов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Международный научный журнал «Наука и мир». – Волгоград, 2017. – № 12. – С. 21-23.

524. Технология получения высокой продукции у сорта люцерны «Даму 12» в орошаемой зоне юга Казахстана // Биотехнология, генетика и селекция растений: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2017. – С. 405-406. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

525. ТОО «Казахский научно-исследовательский институт хлопководства» (буклет). – Атакент, 2017. – 19 с.

526. Характер наследования длины вегетационного периода у межсортных гибридов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 3. – С. 52-54. (Соавт.: О. Бигараев, Х. Джумабеков, О. Костаков).

527. Характер наследования длины и выхода волокна у внутривидовых и межвидовых гибридов хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 7. – С. 40-43. (Соавт. Х. Джумабеков).

528. Характер наследования компонентов технологических свойств волокна межсортовых гибридов хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 2. – С. 113-115. (Соавт.: О. Бигараев, И. Гусейнов, Х. Джумабеков, Е. Дошманов).

529. Хозяйственно-биологические показатели новых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // XX Международная научно-практическая конференция «Аграрная наука – сельскохозяйственному производству Сибири, Казахстана, Монголии, Беларуси и Болгарии». – Новосибирск, 2017. – Часть II. – С. 223-225. (Соавт. Х. Джумабеков).

530. Хозяйственно-биологические признаки у люцерны в контрольном питомнике в условиях средней засоленности юга Казахстана // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. – 2017. – № 1-2. – С. 37-40. (Соавт.: И. Гусейнов, С. Махмаджанов).

531. Хозяйственно-ценные показатели и технологические качества волокна новых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Влияние результатов сельскохозяйственных наук на развитие производства: Респ. науч.-практ. конференция / Нукусский филиал Ташкентского государственного аграрного университета. – Нукус, 2017. – С. 83-85. (Соавт.: О. Бигараев, Х. Джумабеков).

532. Хозяйственно-ценные показатели новых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Биотехнология, генетика и селекция растений: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2017. – С. 223-226. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, Х. Джумабеков).

533. Хозяйственно-ценные показатели сортообразцов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 12 (46). – С. 23-25.

534. Хозяйственно-ценные признаки новых средневолокнистых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. в разных условиях водообеспеченности // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2017. – № 9. – С. 42-45.

535. Agronomic characters and fiber performans of new cotton varieties depending on wilt background // «The Way of Science» International scientific journal. – Volgograd, 2017. – № 2. – P. 109-112. (Co-authors: O. Bigarayev, H. Dzhumabekov, A. Kostak).

536. Agronomic characters of new cotton varieties of *Gossypium*

hirsutum L. // «The Way of Science» International scientific journal. – Volgograd, 2017. – № 1. – P. 58-60. (Co-authors: O. Bigarayev, A. Kostak, H. Dzhumabekov).

537. Assessment of cotton varieties and hybrids in terms of resistance to root rot // «The Way of Science» International scientific journal. – Volgograd, 2017. – № 2. – P. 106-108. (Co-authors: O. Bigarayev, I. Guseinov, H. Dzhumabekov, B. Asabayev).

538. «The Kazakh Cotton Growing Scientific Research Institute» Ltd. (booklet). – Atakent, 2017. – 19 p.

539. Variability of components productivity at intervarietal crossings // «The Way of Science» International scientific journal. – Volgograd, 2017. – № 5. – P. 38-41. (Co-authors: A. Kostak, H. Dzhumabekov, E. Doshmanov).

2018

540. Жоңышканың дақылының бақылау питомнигіндегі шаруашылық-биологиялық көрсеткіштері // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбақ, 2018. – 237-240 б. (Соавт.: С. Махмаджанов, Б. Асабаев, О. Қостақ).

541. Мақта талшығының сапасына органикалық тыңайтқыштардың әсері // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбақ, 2018. – 231-233 б. (Соавт.: С. Махмаджанов, Б. Асабаев, О. Қостақ).

542. Мақтаны баптау технологиясы бойынша ұсыныс // Мақтаарал ауданы ауыл шаруашылық бөлімі. – Жетісай, 2018. – 27 б. (Соавт. А. Тағаев).

543. Мақтаның генетикалық қорын қалыптастыру // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбақ, 2018. – 233-235 б. (Соавт.: А. Қостақов, Б. Асабаев, О. Қостақ).

544. Мақтаның жаңа үлгілеріне сорттық сынақ жүргізу // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбақ, 2018. – 228-231 б. (Соавт.: О. Биғараев, Б. Асабаев, О. Қостақ).

545. Влияние довсходовых и послевсходовых гербицидов на развитие хлопчатника // «Узбекистон Республикаси қишлоқ хужалиги соҳаси самарадорлигини оширишда илмий тадқиқот институтлари ва олий таълим муассасаларининг ролини оширишнинг долзарб масалалари» мавсусидаги илмий-амалий конференция материаллари / Ташкент давлат аграр университети. – Ташкент, 2018. – С. 135-136. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

546. Влияние культур-освоителей на агрохимические свойства серозёма // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 4. – С. 31-33. (Соавт.: Р. Елешев, Тагаев, О. Кобланова).

547. Достижение селекции хлопчатника в Казахстане // Сейфуллинские чтения – 14: Респ. науч.-практ. конференция / Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина. – Астан, 2018. – С. 3-5. (Соавт. С. Махмаджанов).

548. Краткосрочное и долгосрочное прогнозирование вредителей хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 10 (56). – С. 32-33. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

549. Засоление и мелиорация орошаемых серозёмных почв // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 4. – С. 34-36. (Соавт.: Р. Елешев, А. Тагаев, П. Абдуразова).

550. Засорённость сорными растениями посевов хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 4. – С. 47-49. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков, Д. Алмасбек).

551. Изменения органического вещества почв под влиянием органических удобрений // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2018. – С. 121-123. (Соавт.: А. Тагаев, С. Махмаджанов).

552. Инновационный способ повышения продуктивности орошаемых земель юга Казахстана // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 8. – С. 47-50. (Соавт. А. Тагаев).

553. Интенсивность информационных технологий в сельском хозяйстве // Сейфуллинские чтения – 14: Респ. науч.-практ. конференция / Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина. – Астана, 2018. – С. 255-258. (Соавт. А. Тагаев).

554. Информационная система управления в агропромышленном комплексе // Сейфуллинские чтения – 14: Респ. науч.-практ. конференция / Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина. – Астана, 2018. – С. 248-251. (Соавт.: Х.К. Яхьяев, А. Костаков).

555. Испытание образцов дыни в конкурсном питомнике // Научное обеспечение картофелеводства, овощеводства и бахчеводства в условиях модернизации агропромышленного комплекса: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2018. – С. 92-96. (Соавт.: С. Махмаджанов, И. Умбетаев, Б. Асабаев, О. Костак).

556. Конкурсное сортоиспытание дыни на юге Казахстана // «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хужалиғи соҳаси самарадорлиғини оширишда илмий тадқиқот институтлари ва олий таълим муассасаларининг ролини оширишнинг долзарб масалалари» мавсусидаги илмий-амалий конференция материаллари / Ташкент давлат аграр университети. – Ташкент, 2018. – 334-336 б. (Соавт.: А. Костаков, С. Махмаджанов).

557. Сорты дыни для производства на юге Казахстана // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2018. – С. 235-237. (Соавт.: С. Махмаджанов, А. Тагаев).

558. Сравнительная оценка зарубежных и отечественных сортов хлопчатника // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 4. – С. 41-43. (Соавт. А. Сатыбалдин).

559. Эффективность агротехнического метода защиты хлопчатника от хлопковой совки // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2018. – № 10 (56). – С. 34-35. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

560. Эффективность мелиоративных мероприятий орошаемых земель // Органическое сельское хозяйство – основа производства экологически чистой продукции: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2018. – С. 293-295. (Соавт.: А. Тагаев, С. Махмаджанов).

2019

561. Қауынның құрғақ зат және қант мөлшеріне минералды тыңайтқыштардың әсері // Жаһандану, бәсекеге қабілеттілікті

арттырудың қазіргі жағдайы мен болашағы: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Жетісай, 2019. – 615-617 б. (Соавт. О. Қостақ).

562. Мақтаны егістен алдындағы үнемді өңдеу технологиясының топырақтың агрегаттық құрамына әсері // Ғылым, өндіріс, бизнес: «Байсерке-Агро» Агрохолдингі үлгісіндегі аграрлық сектордың қазіргі жағдайы мен инновациялық даму жолдары»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Алматы, 2019. – 220-223 б. (Соавт. О. Қостақ).

563. Мақтаны зиянкестерден биологиялық әдіспен қорғаудағы кейбір мәселелер // Жаһандану, бәсекеге қабілеттілікті арттырудың қазіргі жағдайы мен болашағы: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Жетісай, 2019. – 7-11 б. (Соавт.: О. Бигараев, А. Костаков).

564. Отандық мақта сорттарының талшық сапасын бағалау // Ғылым, өндіріс, бизнес: «Байсерке-Агро» Агрохолдингі үлгісіндегі аграрлық сектордың қазіргі жағдайы мен инновациялық даму жолдары»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Алматы, 2019. – 246-251 б. (Соавт.: А. Асабаев, С. Махмаджанов).

565. Түркістан облысы жағдайында қарбыз тұқымын егіске дайындау және күтіп баптау // Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Алмалыбақ, 2019. – 426-429 б. (Соавт. О. Қостақ).

566. Адаптация высокопродуктивных зарубежных сортов хлопчатника на юге Казахстана // Жаһандану, бәсекеге қабілеттілікті арттырудың қазіргі жағдайы мен болашағы: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Жетісай, 2019. – 611-615 б. (Соавт.: А. Асабаев, С. Махмаджанов).

567. Влияние способов посева на физиологические процессы // Международный научный журнал «Путь науки». – Волгоград, 2019. – № 5 (63). – С. 34-35. (Соавт.: А. Тагаев, С. Махмаджанов).

568. Возделывание хлопчатника: адаптация технологии // Достижения и перспективы развития земледелия и растениеводства: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбақ, 2019. – С. 421-426. (Соавт. А. Тагаев).

569. Интенсивность биомелиорации в сероземных почвах // Наука, производство, бизнес: современное состояние и пути инновационного развития аграрного сектора на примере Агрохолдинга «Байсерке-

Агро»: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2019. – С. 159-163. (Соавт. А. Тагаев).

570. Исследования зарубежных сортов арбуза на юге Казахстана // Жаһандану, бәсекеге қабілеттілікті арттырудың қазіргі жағдайы мен болашағы: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. – Жетісай, 2019. – 608-611 б. (Соавт.: А. Асабаев, С. Махмаджанов).

571. Оценка устойчивости отечественных и зарубежных сортов хлопчатника к хлопковой совке // Наука, производство, бизнес: современное состояние и пути инновационного развития аграрного сектора на примере Агрохолдинга «Байсерке-Агро»: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2019. – С. 51-56. (Соавт.: А. Костаков, О. Бигараев).

572. Селекция орошаемой люцерны в Туркестанской области // Наука, производство, бизнес: современное состояние и пути инновационного развития аграрного сектора на примере Агрохолдинга «Байсерке-Агро»: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алматы, 2019. – С. 51-56. (Соавт.: А. Асабаев, С. Махмаджанов).

573. Сортоиспытание зарубежных высокопродуктивных сортов дыни // Достижения и перспективы развития земледелия и растениеводства: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2019. – С. 414-418. (Соавт. А. Асабаев).

574. Экономическая эффективность химических приемов в защите от основных вредителей хлопчатника // Достижения и перспективы развития земледелия и растениеводства: Междунар. науч.-практ. конференция. – Алмалыбак, 2019. – С. 418-421. (Соавт.: А. Костаков, О. Бигараев).

575. Development of a biological method of protecting cotton // «The Way of Science» International scientific journal. – Volgograd, 2019. – № 5. (63). – P. 38-41. (Co-authors: O. Bigarayev, A. Kostakov, A. Sagdullaev).

БАҚ басылымдары
Публикации в СМИ
Publications in mass-media

1994

576. Жалпы ұлттық келісімге жету Қазақстанды нарық құрсауынан шығарады // Халық кеңесі. – 1994 – 28 шилде (№ 99).

1998

577. Ел ынтымағын ойлаған Елбасы (Өздерінің 70 жылдық мерейлі мерекесін тойлаған Мақтаарал ауданына келген Президент Н. Назарбаевты мақтааралдықтар ыстық ықыласпен күтіп алды) // Оңтүстік Қазақстан. – 1998. – 4 қазан. (Соавт. Ә. Исахов).

578. Сырдариядан көпір салынады // Егемен Қазақстан. – 1998. – 3 ноябрь.

579. На южноказахстанской земле (Визит Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева совпал с 70-летним юбилеем Мақтааральского района) // Южный Казахстан. – 1998. – 4 қазан. (Соавт.: Л. Орлинская, Л. Ковалева).

580. От Голодной степи – до цветущего оазиса («Об ассигновании 50 миллионов рублей на оросительные работы в Туркестане и об организации этих работ»). Именно так назывался декрет, положивший начало освоению Голодной степи, подписанный В. Лениным 17 мая 1918 года) // Казахстанская правда. – 1998. – 16 октября.

1999

581. Кәсіпкерлік көкжиегі // Мақтаарал. – 1999. – 16 ақпан.

582. Мақтаарал – біздің ортақ үйіміз // Мақтаарал. – 1999. – 16 ақпан.

583. Мақтааралдың мақтанышы мен байлығы // Мақтаарал. – 1999. – 16 ақпан.

584. Мырзашөл мерейі (Біздің жеріміз-Мақтааралдың тарихы ықылым заманнан сыр шертеді) // Мақтаарал. – 1999. – 16 ақпан.

585. Встречи на земле Мырзашул (Визит Президента Республики Казахстан на юг совпал с 70-летием Мақтааральского района – главного хлопкосеющего региона страны) // Мақтаарал. – 1999. – 16 февраля. (Соавт. В. Михайлов).

2002

586. Ауыл академигі мақтаның талай сортын шығарды // Мақтаарал. – 2002. – 4 қазан.

587. Мақта – байлық, мал – береке! // Оңтүстік Қазақстан. – 2002. – 29 тамыз (№ 112). (Е. Көшербаевамен).

588. Семена – узбекистанские, проблемы – наши, откровенно говоря // Южный Казахстан. – 2002. – 20 сентября (№ 112). (Соавт. Л. Ковалева).

589. Хороший урожай получает тот, кто умеет глядеть вперед // Южный Казахстан. – 2002. – 21 августа (№ 100). (Соавт. И. Ставринаки).

2003

590. Ауыспалы егістік ғылым өндіріске // Мақтаарал. – 2003. – 30 мамыр (№ 22).

591. Егінді қорғай біліп, агротехниканы сақтайық мақташылардың республикалық семинар-кеңесінен // Мақтаарал. – 2003. – 25 сәуір (№ 17).

592. Егіс агротехникасы, мұны мұқият орындасаңыз ғана мақтадан мол өнім алуға болады // Мақтаарал. – 2003. – 9 мамыр (№ 20).

593. Козаға ерекше күтім керек // Мақтаарал. – 2003. – 6 маусым (№ 24).

594. Мақта өнімін қалай молайтуға болады? // Мақтаарал. – 2003. – 23 ақпан (№ 7).

595. Мақталық егін өскіндерін алу жолдары // Мақтаарал. – 2003. – 28 наурыз (№ 12).

596. Еще два новых сорта хлопчатника // Южный Казахстан. – 2003. – 7 февраля (№ 30). (Соавт. Л. Николаева).

597. Как получить полноценные всходы: советы хлопкоробам // Южный Казахстан. – 2003. – 21 апреля (№ 48). (Соавт. С. Башкатов).

598. Как спасти хлопчатник от корки? Советы специалистов // Южный Казахстан. – 2003. – 2 июня (№ 65).

599. Ноги стройные, брюшко стебельчатое... // Южный Казахстан. – 2003. – 18 июля (№ 85). (Соавт. Л. Ковалева).

600. Ученые – производству: посевная // Южный Казахстан. – 2003. – 21 марта (№ 35-36). (Соавт. А. Чиркова).

601. Хлопчатник свой, отечественный: наука-производству // Южный Казахстан. – 2003. – 19 сентября (№ 112). (Соавт. Л. Николаева).

602. Что посеем, то и пожнем // Южный Казахстан. – 2003. – 7 июля (№ 80). (Соавт. Л. Ковалева).

2004

603. Диқандар назарын неге аударуы керек? // Мақтаарал. – 2004. – 13 ақпан (№ 7).

604. Жақсының шарапаты // Мақтаарал. – 2004. – 3 қыркүйек (№ 37).
605. «Қазақ-мақта» қауымдастығы не үшін құрылды? // Оңтүстік Қазақстан. – 2004. – 18 қыркүйек (№ 137-138). (Соавт. Е. Көшербаева).
606. Мақта шаруашылығын дамытудың басты мәселелері // Орта Азия. – 2004. – 25 тамыз (№ 6).
607. Мақтааралды үшке бөлуді қолдаймын // Ақиқат. – 2004. – 1 қыркүйек (№ 34). (Соавт. М. Сапармұратов).
608. Мақтаулы президенті бар Мақтааралдың // Сана. – 2004. – 9 қыркүйек (№ 34).
609. Мақтаулы перзенті бар Мақтааралдың // Ақиқат. – 2004. – 1 қыркүйек (№ 34). (Соавт. Ә. Қалыбекова).
610. Менің көкбөрі көкем // Ақиқат. – 2004. – 1 қыркүйек (№ 34). (Соавт. А. Аспан).
611. Талапты ерді баршамыз қолдайық // Жетісай жаңалықтары. – 2004. – 25 қыркүйек (№ 18).
612. Талапты ерді баршамыз қолдайық // Сана. – 2004. – 9 қыркүйек (№ 34).
613. Талапты ерді баршамыз қолдайық // Мақтаарал. – 2004. – 3 қыркүйек (№ 37).
614. Туған жердің тарланы // Орта Азия. – 2004. – 25 тамыз (№ 6).
615. Үндеу // Сана. – 2004. – 9 қыркүйек (№ 34).
616. Халық жүгін нар ғана көтереді // Орта Азия. – 2004. – 25 тамыз (№ 6).
617. Халық игілігі үшін не істелді? // Жетісай жаңалықтары. – 2004. – 25 қыркүйек (№ 18).
618. Халық игілігі үшін не істелді? // Сана. – 2004. – 9 қыркүйек (№ 34).
619. «С-47-27» зачислят в генофонд // Южный Казахстан. – 2004. – 26 ноябрь (№ 145). (Соавт. Л. Николаева).

2005

620. Қазақстанның мақта кластері элиталық тұқымдық шиттен басталады // Егемен Қазақстан. – 2005. – 12 шілде (№ 155). (Қ. Токсанбаймен).
621. Қазақстанның мақта кластері элиталық тұқымдық шиттен басталады // Оңтүстік Қазақстан. – 2005. – 30 маусым (№ 90). (Соавт. Б. Қонысбекпен).

622. Мақта және маңдай тер Премьер-Министр Даниал Ахметов диқандармен жүздескенде бейнетті тірліктің өтеуі болатынын айтты // Егемен Қазақстан. – 2005. – 25 қараша (№ 261).

623. Мақта кластері Мақтааралдан басталады Кеше Үкімет басшысы Даниял Ахметов облысымызда болып, мақта шаруашылығымен танысты // Оңтүстік Қазақстан. – 2005. – 24 қараша (№ 171). (Соавт. Е. Әбдіжаппарұлы).

624. Мақта кластері элиталық тұқымдық шиттен басталады // Мақтаарал. – 2005. – 8 шілде (№ 31). (Соавт.: Ө. Еркебайұлы, Ә. Тілеубеков).

625. «Мақта қолхатының» шаруаға сыйлар мүмкіндігі мол облыс әкімдігінде // Оңтүстік Қазақстан. – 2005. – 30 шілде (№ 106-107). (Соавт. Ү. Алтаева).

626. Оқырман өзі бағаласын жазылған жайдың жаңғырығы // Мақтаарал. – 2005. – 29 сәуір (№ 20).

627. Ұлылықтың үзілмес үлгісі // Егемен Қазақстан. – 2005. – 23 тамыз (№ 14).

628. Все дело в семечке кластер // Казахстанская правда. – 2005. – 14 июля (№ 186-187).

629. И вот оно, родное поле! // Южный Казахстан. – 2005. – 25 февраля (№ 23). (Соавт. Л. Николаева).

630. Не просто вата // Аргументы и факты. – 2005. – 30 ноября (№ 48). (Соавт. Н. Жоров).

631. Что стоит во главе угла? // Южный Казахстан. – 2005. – 22 июля (№ 88). (Соавт. Л. Ковалева).

632. «Элиту» купим на базаре? // Южный Казахстан. – 2005. – 13 мая (№ 56). (Соавт. Л. Николаева).

2006

633. Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларымен марапаттау туралы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы // Оңтүстік Қазақстан. – 2006. – 14 желтоқсан (№ 190).

634. Мақта бағасы диқандарды алаңдатып тұр // Оңтүстік Қазақстан. – 2006. – 30 қыркүйек (№ 148-149). (Соавт. Е. Әбдіжаппарұлы).

635. Мақта бағасын көтеруге мүмкіндік бар // Оңтүстік Қазақстан. – 2006. – 28 қыркүйек (№ 147). (Соавт. А. Сапарбаева).

636. Мақтаны зерттейтін институт // Мақтаарал. – 2006. – 1 қаңтар (№ 1). (Соавт. Ә. Тілеубеков).

637. Мақташылардың облыстық семинар-кеңесінен; саланы қалай дамытымыз? // Мақтаарал. – 2006. – 21 сәуір (№ 17). (Соавт. Т. Исаев).

638. И красный лист и бежевое волокно... // Южный Казахстан. – 2006. – 29 қыркүйек (№ 115). (Соавт. Л. Ковалева).

639. Миссия выполняема // Казахстанская правда. – 2006. – 12 января (№ 8-9).

640. Проблемами хлопководства займется НИИ // Южный Казахстан. – 2006. – 13 марта (№ 29). (Соавт. Л. Николаева).

641. Результаты гарантируются! // Мир Syngenta. – 2006. – 5 апреля (№ 3).

642. Что стоит во главе угла? // Южный Казахстан. – 2006. – 22 июля (№ 88). (Соавт. Л. Ковалева).

643. Юг как центр хлопководства // Южный Казахстан. – 2006. – 4 октября (№ 117). (Соавт.: Л. Ковалева, С. Сейсенова).

644. ЮКО на фоне БРИКа // Южный Казахстан. – 2006. – 12 июня (№ 68). (Соавт. Ю. Лихачева).

2007

645. Алға жылжудың шарттары агрономиялық, экономикалық және маркетингтік оқу // Мақтаарал. – 2007. – 23 ақпан (№ 8). (Соавт. Т. Исаев).

646. Ауыл өндірісінің жаңа технологияға бетбұрысы: Облыстық семинар-кеңес // Мақтаарал. 2007. – 2 наурыз (№ 9). (Соавт. Т. Исаев).

647. Ғалымдарды не толғандырады? // Оңтүстік Қазақстан. – 2007. – 6 ақпан (№ 3-4). (Соавт. А. Сапарбаева).

648. Жаңа «Мақтаарал» сорттары әлемдік нарықта // Оңтүстік Қазақстан. – 2007. – 27 қараша (№ 182).

649. Жетістіктер бар, шешетін мәселелер де аз емес // Оңтүстік Қазақстан. – 2007. – 4 қыркүйек (№ 136). (Соавт. Х. Азизов).

650. Кластер - әлемдік рынокқа жеткізер жол // Оңтүстік Қазақстан . – 2007. – 26 сәуір (№ 64). (Соавт.: С. Оразалыұлы, Л. Ковалева).

651. Мырзашөлдің болашағы жарқын, шаруалар бірігуден

қорықпау керек // Нарық әлемі. – 2007. – 14 наурыз (№ 10). (Соавт. Т. Әділетұлы).

652. Оңтүстік Қазақстан облыстық мәслихатының 2008 жылға арналған жұмыс жоспары туралы // Оңтүстік Қазақстан. – 2007. – 29 желтоқсан (№ 199-200).

653. Тамшылатып суғару – тиімді семинар // Оңтүстік Қазақстан. – 2007. – 27 ақпан (№ 33).

654. Впереди планеты всей: новости для хлопкоробов // Южный Казахстан. – 2007. – 12 ноября (№ 136). (Соавт. Л. Ковалева).

655. Есть рекорд! // Южный Казахстан. – 2007. – 2 ноября (№ 132). (Соавт. В. Крыгин).

656. Исторический ориентир – Вт // Южный Казахстан. – 2007. – 8 июня (№ 71). (Соавт. Л. Ковалева).

657. Кластер – ключ, который откроет дверь на мировой рынок // Южный Казахстан. – 2007. – 27 апреля (№ 53). (Соавт. Л. Ковалева).

658. Приоритеты остаются в силе // Южный Казахстан. – 2007. – 5 сентября (№ 108).

659. Сначала хлопку нужен статус: точка зрения // Южный Казахстан. – 2007. – 10 января (№ 4). (Соавт. Ю. Лихачева).

660. Хлопок в Вт-перспективе // Казахстанская правда. – 2007. – 10 июля (№ 14).

2008

661. Елбасы және ел мақтасы // Егемен Қазақстан. – 2008. – 10 желтоқсан (№ 380-381). (Соавт. М. Байғұт).

662. Жаңа жылда мақтаның қандай сортын егеміз? // Мақтаарал. – 2008. – 1 қаңтар (№ 1). (Соавт. Д. Төлендібаева).

663. Қазақ мақтасы. Журналист жолда жүргенде // Егемен Қазақстан. – 2008. – 17 шілде (№ 178-179). (Соавт. М. Байғұт).

664. Қазақ мақтасы. Журналист жолда жүргенде // Мақтаарал. – 2008. – 4 шілде (№ 32). (Соавт. М. Байғұт).

665. Мақта бағасы – мақташының мұң, зары алқалы жиында күдіктен үміт басымдау болды // Мақтаарал. – 2008. – 19 қыркүйек (№ 43). (Соавт. Ж. Тілеуұлы).

666. Мақта және баға // Оңтүстік Қазақстан. – 2008. – 16 қыркүйек (№ 139). (Соавт. С. Оразалыұлы).

667. Мақта өсіру технологиясы: Ауданымызда өткен ауыл шаруа-

шылығы қызметкерлерінің облыстық семинар-кеңесінде бұл мәселе кеңінен талқыланды // Мақтаарал. – 2008. – 14 наурыз (№ 11). (Соавт. Т. Исаев).

668. Мақташылардың бүгінгі жағдайы бұлыңғыр, ал ертеңі қалай болмақ? // Сана. Кз. – 2008. – 11 қазан (№ 19).

669. Маңызды саланың өзекті мәселелері. Мақта шаруашылығы: Проблема. Ұсыныс. Ізденіс // Оңтүстік Қазақстан. – 2008. – 9 қыркүйек (№ 135). (Соавт.: И. Әбубәкіров, С. Жексенбаев).

670. Тұрақты баға ұсынылды. «Ақ алтын» - 2008 // Оңтүстік Қазақстан. – 2008. – 20 қыркүйек (№ 141-142). (Соавт. С. Оразалыұлы).

671. Шардараның мүмкіндігі мол // Оңтүстік Қазақстан. – 2008. – 29 наурыз (№ 47-48). (Соавт. Ә. Әбдіраманов).

672. Как заработать валюту на выходе // Южный Казахстан. – 2008. – 8 августа (№ 95). (Соавт. Л. Ковалева).

673. Котлук А индекс поднялся до 77,35 // Южный Казахстан. – 2008. – 20 августа (№ 101). (Соавт. Л. Ковалева).

674. Отрасли необходимы реформы // Южный Казахстан. – 2008. – 5 ноября (№ 135). (Соавт. Л. Ковалева).

675. По какой цене сырец? // Южный Казахстан. – 2008. – 17 сентября (№ 114).

676. Сколько будет стоить хлопковолокно? // Южный Казахстан. – 2008. – 16 февраля (№ 7). (Соавт. Л. Ковалева).

677. Фактор хлопчатника. Интервью на заданную тему // Казахстанская правда. – 2008. – 15 июля (№ 156). (Соавт. Л. Доброта).

2009

678. Басты мәселе – ауыспалы егіске көшу // Оңтүстік Қазақстан. – 2009. – 8 мамыр (№ 67-68). (Соавт. С. Қалдыбаев).

679. Құттықтаймыз! // 7 Сыр. – 2009. – 8 мамыр (№ 18).

680. Өресі биік, ойы дархан азамат // Мақтаарал. – 2009. – 8 мамыр (№ 1). (Соавт. М. Сапармұратов).

681. Судың сұрауы енді келді // Егемен Қазақстан. – 2009. – 10 шілде (№ 234-235). (Соавт. С. Әліпбай).

682. Судың сұрауы енді келді // Мақтаарал. – 2009. – 24 шілде (№ 30). (Соавт. С. Әліпбай).

683. Листья красные, мохнатые. Достижения юга // Южный Казахстан. – 2009. – 19 қаңтар (№ 6). (Соавт. Л. Ковалева).

684. Монумент – памятник народу, его единству, его стремлению в будущее // Южный Казахстан. – 2009. – 23 қыркүйек (№ 114). (Соавт. Л. Ковалева).

685. Отечественный – не значит плохой // Южный Казахстан. – 2009. – 9 қазан (№ 121). (Соавт.: Л. Ковалева, А. Масалева, К. Серикбаева, Н. Хайкина).

686. Хлопок. Как много в этом слове... // Южный Казахстан. – 2009. – 16 октября (№ 124). (Соавт. Л. Ковалева).

2010

687. Астанада өткен алқалы жиын // АгроЖаршы. – 2010. – № 1.

688. Жауыпты науқанға дайынбыз: Облыс әкімі А. Мырзахметов кеңесте мақта саласын дамыту, терімді үлгілі өткізу мәселесін сөз етті // Мақтаарал. – 2010. – 10 қыркүйек (№ 37).

689. Қазақ ұлттық аграрлық университетінің Агрономия, агрохимия және топырақтану, өсімдік қорғау факультетін бітірушілер. Қазақ ұлттық аграрлық университетіне – 80 жыл // «Агрономия, агрохимия және өсімдік қорғау» факультеті. – 2010.

690. Мақта саласын дамытуға не кедергі? // Мақтаарал. – 2010. – 10 желтоқсан (№ 50). (Соавт. С. Қалдыбаев).

691. «Мақтаарал» білім тарату орталығы ашылды // Мақтаарал. – 2010. – 12 қараша (№ 46). (Соавт. С. Қалдыбаев).

692. Мақталы аймақта жаңалық көп // Оңтүстік Қазақстан. – 2010. – 4 желтоқсан (№ 183-184). (Соавт.: С. Жексенбаев, С. Қалдыбаев).

693. Мақташының мақсаты – мол өнім жинау, ал бұл жолда шешімін күткен түйткілді мәселелер де аз емес // Оңтүстік Қазақстан. – 2010. – 7 желтоқсан (№ 185). (Соавт. С. Жексенбаев).

694. Мырзакентте мақтаның құны – 90 теңге бұл өзге өнім қабылдаушылар үшін өнеге болса игі // Оңтүстік Қазақстан. – 2010. – 9 қыркүйек (№ 135).

695. Оңтүстіктегі оңды істер (Қуаныш Айтаханов, Парламент Сенатының депутаты) // Егемен Қазақстан. – 2010. – 11 қыркүйек (№ 368-369).

696. Топырақтың сортаңдану белгілері және сор шаю мөлшерлері. Шаруаларға ақыл-кеңес // 7 Сыр. – 2010. – 5 наурыз (№ 09).

697. Шығармашылық ғұмырнама // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – 2010. – № 4.

698. Биоконтейнер – широкая перспектива для юга Казахстана // Аграрный Казахстан. – 2010. – 20 мая (№ 39-40).

699. «Белый караван» Мактаарала // Южный Казахстан. – 2010. – 10 сентября (№ 117).

700. В Москве появится «Казахстан» // Южный Казахстан. – 2010. – 10 марта (№ 38). (Соавт. Л. Ковалева).

701. Диверсификация поля. Как умножить отдачу поливного гектара // Казахстанская правда. – 2010. – 13 апреля (№ 89).

702. «Если дует ветер, не ставьте стены...». Из дальних странствий возвратясь // Южный Казахстан. – 2010. – 18 марта (№ 42). (Соавт. Л. Ковалева).

703. Именем газеты назван отечественный сорт. Вот это подарок! // Южный Казахстан. – 2010. – 29 марта (№ 46). (Соавт. Л. Николаева).

704. Кто сделал погоду // Южный Казахстан. – 2010. – 10 декабря (№ 156). (Соавт. Л. Ковалева).

705. Не было ресурсов для предложений. Анализ. Прогнозы // Южный Казахстан. – 2010. – 21 июля (№ 94). (Соавт. Л. Ковалева).

706. О матушке-кормилице. В Сенате Парламента РК обсудили земельный вопрос. Урожай-2010 // Южный Казахстан. – 2010. – 28 июня (№ 85).

707. Орошаемое земледелие: о неотложных мерах по повышению эффективности // Аграрный Казахстан. – 2010. – 22 апреля (№ 35-36).

708. Орошаемое земледелие: о неотложных мерах по повышению эффективности // Аграрный Казахстан. – 2010. – 17 июня (№ 43-44).

709. Ситуация на мировом рынке // Южный Казахстан. – 2010. – 22 сентября (№ 122). (Соавт. Л. Ковалева).

710. Урожай из... биоконтейнера // Южный Казахстан. – 2010 – 5 ноября (№ 141). (Соавт. Л. Ковалева).

711. Хлопка будет больше // Южный Казахстан. – 2010. – 7 июня (№ 76). (Соавт. Ю. Лихачева).

712. Хлопкоробы обсудили проблемы отрасли // Южный Казахстан. – 2010. – 6 декабря (№ 154). (Соавт. Л. Николаева).

713. Хлопок растет в цене // Южный Казахстан. – 2010. – 14 мая (№ 166).

714. Цены на хлопок в перспективе // Южный Казахстан. – 2010. – 12 ноября (№ 144). (Соавт. Л. Ковалева).

715. Цены на хлопок взлетели! Анализ. Прогнозы // Южный Казахстан. – 2010. – 15 марта (№ 40). (Соавт. Л. Ковалева).

716. Я часто вспоминаю то время, как золотое... // Южный Казахстан. – 2010. – 5 марта (№ 36). (Соавт. Л. Ковалева).

2011

717. Ақ алтын – оңтүстікке бақ алтын // Егемен Қазақстан. – 2011. – 23 қараша (№ 557-558). (Соавт. С. Әліпбай).

718. Ақ тілектер ағыны – Президент поштасынан // Егемен Қазақстан. – 2011. – 8 сәуір (№ 138-139). (Соавт. О. Аяшев).

719. Американдық тәсіл мақташыларымыз үшін тиімді ме? // 7 Сыр. – 2011. – 22 сәуір (№ 15). (Соавт. Т. Әділетұлы).

720. Әртараптандыру және ауылға арналған озық технологиялар // Дала мен Қала. – 2011. – 31 қазан (№ 43). (Соавт. Қ. Оразбекұлы).

721. Білім тарату жүйесіндегі Іргелі Істер // Мақтаарал. – 2011. – 25 наурыз (№ 14).

722. Жақсы ұйымдастырушы болса суармалы жердің берері мол // Дала мен Қала. – 2011. – 6 қазан (№ 39). (Соавт. Қ. Оразбекұлы).

723. Қазақ мақтасы бәсекеге қабілетті // Айқын. – 2011. – 10 тамыз (№ 146). (Соавт. С. Жексенбаев).

724. Қазақ мақтасы бәсекеге қабілетті // Мақтаарал. – 2011. – 17 шілде (№ 26). (Соавт. Ж. Тілеуұлы).

725. Қазақ мақтасы бәсекеге қабілетті // Мақтаарал. – 2011. – 24 шілде (№ 27). (Соавт. Ж. Тілеуұлы).

726. Қазақ мақтасы бәсекеге қабілетті: Тәуелсіздік жылдарындағы ғылыми жетістіктер – шаруа анықтамалығы // АгроЖаршы. – 2011. – 12 мамыр (№ 5).

727. Қазақ мақтасының әлемдік нарыққа шығуы – тәуелсіздіктің жемісі // Рейтинг. – 2011. – 26 мамыр (№ 19-20).

728. Қазақ мақтасының қарымы қандай? // Оңтүстік Қазақстан. – 2011. – 23 шілде (№ 111-112).

729. Қазақтың қауын-қарбызы Еуропаға жол тартты // Айқын. – 2011. – 28 шілде (№ 116). (Соавт. Қ. Оразбекұлы).

730. Қауын шыбыны және зиянкеспен химиялық күресу шаралары // 7 Сыр. – 2011. – 24 шілде (№ 24).

731. Қауын шыбыны – қауіпті зиянкес // Мақтаарал. – 2011. – 15 сәуір (№ 17).

732. Қауынның жаңа сорты өндіріске енді // Рейтинг. – 2011. – 11 тамыз (№ 30). (Соавт. Ш. Қожамжар).

733. Мақта мәселесі: баптап өсіруден бұлдап сатуға дейін... // Дала мен Қала. – 2011. – 29 тамыз (№ 34).

734. Мақта талшығын терең өндеп, дайын бұйым түрінде экспортқа шығарсақ, бастапқы құны жеті есе өседі // Алаш айнасы. – 2011. – 1 қараша (№193). (Соавт. Г. Ахметова).

735. Мақтаның арамшөбімен химиялық күресу әдістері // 7 Сыр. – 2011. – 27 мамыр (№ 20).

736. Мерейлі Мырзашөл // Оңтүстік Қазақстан. – 2011. – 9 шілде (№ 103-104). (Соавт. С. Қалдыбаев).

737. Мырзашөлдің мырзалығы қайсар жандардың қуатты еңбегімен еселене түседі // Дала мен Қала. – 2011. – 17 қазан (№ 41). (Соавт. Ә. Байдуллаев).

738. Оңтүстікте мақта кластері бой көтерді // Айқын. – 2011. – 10 қыркүйек (№ 167). (Соавт. М. Берікболова).

739. Сарабал саясаттың салтанаты // Мақтаарал. – 2011. – 8 сәуір (№ 16).

740. Суармалы жерлер жыл сайын көбейтілген // Егемен Қазақстан. – 2011. – 14 қазан (№ 546-547).

741. Тиімділік пен өнімділік // Рейтинг. – 2011. – 8 қыркүйек (№ 34). (Соавт. М. Манап).

742. Түбі «Ақ алтын» ауылды асырайды // Жас қазақ. – 2001. – 1 шілде (№ 25-26). (Соавт. О. Ақжан).

743. Ұлыстың ұйытқысы // Егемен Қазақстан. – 2011. – 6 тамыз № (349-35). (Соавт. М. Байғұт).

744. 35-40 жыл бұрынғы ескі технологиядан бас тартуымыз керек // Айқын. – 2011. – 25 тамыз (№ 157). (Соавт. Қ. Оразбекұлы).

745. «Белое золото» или помидоры? // Корпорация. – 2011. – 30 апреля (№ 8). (Соавт. Р. Юнусова).

746. Весомый вклад: 28-29 сентября в Астане пройдут Инвестиции и инновации // Казахстанская правда. – 2011. – 28 сентября (№ 312).

747. Дынная муха: новый полет // Южный Казахстан. – 2011. – 27 июля (№ 89). (Соавт. Л. Ковалева).

748. Земля «заболела» // Южный Казахстан. – 2011. – 13 июля (№ 83). (Соавт. Л. Ковалева).

749. «Золотая осень» юга // Южный Казахстан. – 2011. – 7 ноября (№ 135). (Соавт. Л. Ковалева).

750. Инвестиции и инновации // Южный Казахстан. – 2011. – 30 сентября (№ 117). (Соавт. Л. Доброта).

751. Новые технологии – высокий результат // Казахстанская правда. – 2011. – 3 сентября (№ 281-282). (Соавт. Л. Доброта).

752. Плод огромного труда и дальновидности // Казахстанская правда. – 2011. – 8 апреля (№ 118-119). (Соавт. О. Аяшев)

753. Свои все равно лучше! // Южный Казахстан. – 2011. – 13 октября (№ 123). (Соавт. Л. Николаева).

754. Семена успеха // Южный Казахстан. – 2011. – 23 мая (№ 61).

755. Цены на хлопок в высоком полете! // Южный Казахстан. – 18 февраля (№ 22). (Соавт. Ю. Лихачева).

756. Цены на хлопок пошли вниз // Южный Казахстан. – 2011. – 30 мая (№ 64). (Соавт. Л. Николаева).

757. Экономно и по назначению // Южный Казахстан. – 2011. – 5 сентября (№ 105). (Соавт. Л. Ковалева).

2012

758. Агротехникалық шараларды қысқа мерзімде сапалы жүргізейік // 7 Сыр. – 2012. – 7 наурыз (№ 10).

759. Ағымдағы жылдың ауа-райы ерекшеліктеріне байланысты мақта егістігіндегі агротехникалық іс-шараларды жүргізу бойынша ұсыныстар // Тұран. – 2012. – 16 наурыз (№ 43).

760. Ақ алтынның қамы үшін // Шаруа анықтамалығы. – 2012. – № 2.

761. Ақ мақта атакәсіпке айнала ма? // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 11 қазан (№ 161). (Соавт. С. Оразалыұлы).

762. Әртараптандыру ауыл шаруашылығында да керек // Айқын. – 2012. – 18 шілде (№ 131). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).

763. Бағаның айтылмағаны өкінішті, шаруалар мемлекеттік зауыт басшыларына өкпелі // Мақтаарал. – 2012. – 14 қыркүйек (№ 35). (Соавт. С. Қалдыбаев).

764. Білік партиясы биік белестерге бастайды «Нұр Отан» ХДП ОҚО филиалының ХХ есеп беру-сайлау конференциясынан // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 22 қараша (№ 186). (Соавт. А. Құлжанов).

765. Білікті арттыру – уақыт талабы // 7 сыр. – 2012. – 14 қыркүйек (№ 36).

766. Білікті арттыру – уақыт талабы // Мақтаарал. – 2012. – 21 қыркүйек (№ 36). (Соавт. Т. Исаев).
767. Дикандарға дәріс беретін орталық // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 13 қыркүйек (№ 145). (Соавт. С. Қалдыбаев).
768. Ертен еңбек еленді, сый-құрметке бөленді // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 20 қараша (№ 185). (Соавт. С. Оразалыұлы).
769. Жерді терең қопсыту тиімді мұны дикандар ісімен дәлелдеп отыр // Мақтаарал. – 2012. – 20 сәуір (№ 15). (Соавт. С. Қалдыбаев).
770. Жерді түгендеу үш жыл бұрын басталған // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 19 сәуір (№ 61).
771. Инновацияларды ендіруге не кедергі? // Мақтаарал. – 14 қыркүйек (№ 35). (Соавт. Т. Исаев).
772. Келешекке жұмыс істеу // Мақтаарал. – 2012. – 27 сәуір (№ 16). (Соавт. Т. Исаев).
773. Қазақстанның оңтүстік суармалы аймағындағы қор үнемдеу егіншілігінің технологиясы // Мақтаарал. – 2012. – 5 қазан (№ 38). (Соавт. Т. Исаев).
774. Қазіргі жағдайдан қалай шығамыз? // Мақтаарал. – 2012. – 2 наурыз (№ 9).
775. Қауын жегің келсе, қам жаса! // Айқын. – 2012. – 18 тамыз (№ 154). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
776. Қауын шыбыны – қауіпті зиянкес // Шаруа анықтамалығы. – 2012. – 3 наурыз (№ 3).
777. Мақта – агротехнологиялық қателікті кешірмейтін дақыл // Айқын. – 2012. – 25 шілде (№ 136). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
778. Мақта бағасы: өндіруші мүддесі мен ұқсатушы пайдасы // Мақтаарал. – 2012. – 28 қыркүйек (№ 37). (Соавт. Т. Исаев).
779. Мақта жинау қыза түсті // АгроЖаршы. – 2012. – 21 қыркүйек (№ 37). (Соавт. Д. Әбдіраманов).
780. Мақта Марсельезасы таза талшық өсірудің Оңтүстік үлгісі отандық өндірісті өрге сүйреп келеді // Дала мен Қала. – 2012. – 22 қазан (№ 44). (Соавт. С. Оразалыұлы).
781. Мақта терімі басталады // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 13 қыркүйек (№ 145). (Соавт. С. Қалдыбаев).
782. «Мақтаарал» – ғылым мен өндірісті ұштастырған орталық // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 12 сәуір (№ 57).
783. Минималдық технология: шығын мен кіріс // Корпорация. – 2012. – 15 мамыр (№ 9). (Соавт. Д. Бегалиев).

784. Сонан соң сессияда // Мақтаарал. – 2012. – 30 тамыз (№ 2).
785. Сулейменовтің сапалы жобасы бас жүлдеге ие болды // Айқын. – 2012. – 13 қараша (№ 213). (Соавт. Х. Бұқарқызы).
786. Суы мол өңірдің берері де мол // АгроЖаршы. – 2012. – 27 қаңтар (№ 3).
787. Тағы да мақта мәселесі // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 25 қыркүйек (№ 152). (Соавт. С. Қалдыбаев).
788. Терең қопсыту – өнімділіктің кілті // АгроЖаршы. – 2012. – 6 шілде (№ 26). (Соавт. Д. Әбдіраманов).
789. Терең қопсытудың тың тәсілі өнімділікті екі есе өсіруде // Оңтүстік Қазақстан. – 2012. – 19 сәуір (№ 61). (Соавт. С. Қалдыбаев).
790. Анатолия гектара // Южный Казахстан. – 2012. – 8 августа (№ 90). (Соавт. Ю. Лихачева).
791. Белое золото // Южный Казахстан. – 2012. – 5 сентября (№ 102). (Соавт. Л. Ковалева).
792. Больше цветов, чем в радуге над полем // Южный Казахстан. – 2012. – 20 февраля (№ 20). (Соавт. Л. Ковалева).
793. В Караоткель на выставку // Южный Казахстан. – 2012. – 18 июля (№ 81). (Соавт. Л. Ковалева).
794. Земля: подход рациональный // Южный Казахстан. – 2012. – 9 ноября (№ 130). (Соавт. Л. Ковалева).
795. Научные методы для поля // Казахстанская правда. – 2012. – 20 июля (№ 232-233). (Соавт. Л. Доброта).
796. Наши ученые не работают в портфель, а применяют свой опыт сразу же на полях // Корпорация и никаких секретов в мире бизнеса. – 2012. – 30 июля (№ 13-14). (Соавт. О. Зорина).
797. Новые технологии Мактаарала // Южный Казахстан. – 2012. – 20 апреля (№ 44). (Соавт. Л. Ковалева).
798. Новые технологии на полях Мактаарала // Корпорация. – 2012. – 30 июня (№ 12). (Соавт. О. Зорина).
799. Ноу хау дорогого стоят // Казахстанская правда. – 2012. – 13 ноября (№ 393). (Соавт. Ю. Полонская).
800. Повышая качество хлопчатника // Казахстанская правда. – 2012. – 6 июня (№ 171-173). (Соавт. Л. Доброта).
801. Там, за океаном // Южный Казахстан. – 2012. – 9 апреля (№ 39). (Соавт. Л. Ковалева).
802. Технология сберегающего земледелия // Казахстанская правда. – 2012. – 16 августа (№ 271-273). (Соавт. Л. Доброта).

803. Технология сберегающего земледелия в орошаемой зоне юга // AgroӘлем. – 2012. – 12 августа (№ 7).

804. Цены на хлопок // Южный Казахстан. – 2012. – 26 декабря (№ 151). (Соавт. Л. Ковалева).

805. Цены на хлопок в разгар страды // Южный Казахстан. – 2012. – 12 июля (№ 78). (Соавт. Л. Ковалева).

806. Цены на хлопок поползли вниз // Южный Казахстан. – 2012. – 6 июня (№ 63). (Соавт. Ю. Лихачева).

807. «Южанку» теперь испытают // Южный Казахстан. – 2012. – 26 декабря (№ 151). (Соавт. Л. Ковалева).

2013

808. Агротехникалық іс-шараларды жүргізу // 7 сыр. – 2013. – 26 сәуір (№ 17).

809. Агротехниканы мұқият сақтайық // Мақтаарал. – 2013. – 19 сәуір (№ 16).

810. Ағын суға тәуелділіктен қалай құтыламыз? // Мақтаарал. – 2013. – 20 қыркүйек (№ 38). (Соавт. Т. Исаев).

811. Аудандағы ауылшаруашылығының басты мәселелері // 7 Сыр. – 2013. – 20 сәуір (№ 38). (Соавт. Т. Әділетұлы).

812. Барды бағалай білген жақсы // Айқын. – 2013. – 6 маусым (№ 10). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).

813. Бұл ауданымыздың да мерейі Құттықтаймыз! // Мақтаарал. – 2013. – 12 шілде (№ 27).

814. Егістікті әртараптандыру бағдарламасы әзірленуде // Оңтүстік Қазақстан. – 2013. – 26 қыркүйек (№ 145). (Соавт. А. Құлжанов).

815. Елдік-бірлікте, табыс-тірлікте // Мақтаарал. – 2013. – 22 ақпан (№ 8). (Соавт. С. Қалдыбаев).

816. Жерді терең қопсыту тәсілі қосымша миллиардтаған қаржы табуға мүмкіндік береді // Оңтүстік Қазақстан. – 2013. – 2 сәуір (№ 47). (Соавт. С. Қалдыбаев).

817. Жетілдірілген мақта заңы // Мақтаарал. – 2013. – 14 маусым (№ 23). (Соавт. Т. Исаев).

818. Инновациялық ұсынысқа өндірісте сұраныс қандай? // Мақтаарал. – 2013. – 11 қаңтар (№ 2). (Соавт. Т. Исаев).

819. Инновациялық ізденістер – табыс кепілі // Мақтаарал. – 2013. – 15 наурыз (№ 11). (Соавт.: С. Дүйсенбеков).

820. Қауын шыбыны диқанды дiңкелетiп тұр // Оңтүстік Қазақстан. – 2013. – 6 маусым (№ 81). (Соавт. С. Қалдыбаев).
821. Қауын шыбыны қауіпті // Мақтаарал. – 2013. – 24 мамыр (№ 20). (Соавт. Т. Исаев).
822. Құрсауды бұзу // Мақтаарал. – 2013. – 15 наурыз (№ 11). (Соавт. Т. Исаев).
823. Мақта молшылығын тұрақтандырудың кепілі // Қазақстанның мақташылар одағы. – 2013. – 12 шілде (№ 3). (Соавт. С. Сахабат).
824. Мақта туралы заңға өзгеріс енгізілуі мүмкін // Оңтүстік Қазақстан. – 2013. – 11 қараша (№ 84). (Соавт. С. Қалдыбаев).
825. Мақта шаруашылығында «күзде жер жыртпай жерді терең қопсыту» технологиясын енгізу инновациялық жобасының іс-шараларын іске асыру жоспарының түсіндірмесі // Қазақстанның мақташылар одағы. – 2013. – 12 шілде (№ 3).
826. Мақтаға да бап керек // Оңтүстік Қазақстан. – 2013. – 9 наурыз (№ 41). (Соавт. А. Наурыз).
827. Мақтаның қара шағыр арамшөбімен күресу әдістері // 7 Сыр. – 2013. – 7 маусым (№ 23).
828. Мақташының мақсаты айқын // Қазақстанның мақташылар одағы. – 2013. – 2 маусым (№ 2). (Соавт.: Т. Исаев, А. Тастанбеков).
829. Өзін-өзі басқаруды жетілдіру // Мақтаарал. – 2013. – 20 қыркүйек (№ 38). (Соавт. Т. Исаев).
830. Ұңғыма суын да пайдалануға болады // Оңтүстік Қазақстан. – 2013. – 26 қыркүйек (№ 45). (Соавт. С. Қалдыбаев).
831. Шаруалар судан тарықты // Мақтаарал. – 2013. – 7 маусым (№ 22). (Соавт. С. Дүйсенбекұлы).
832. Антошка, Антошка, пойдем сажать картошку! // Южный Казахстан. – 2013. – 15 апреля (№ 46). (Соавт. Л. Ковалева).
833. Большой хлопковый разговор // Хлопковый союз Казахстана. – 2013. – 6 июня (№ 2).
834. Виноват не хлопок, а отношение к нему // Южный Казахстан. – 2013. – 23 октября (№ 125). (Соавт. Л. Ковалева).
835. Время, отмеренное семени // Южный Казахстан. – 2013. – 27 февраля (№ 27). (Соавт. Л. Ковалева).
836. Глобальное состояние и перспективы спроса на хлопок-волокно // Хлопковый союз Казахстана. – 2013. – 12 июля (№ 3).

837. Инновации в хлопководстве // АгроӘлем. – 2013. – 2 сәуір (№ 4). (Соавт. О. Абдишукурулы).

838. Капелька к капельке – литр наберется // Южный Казахстан. – 2013. – 29 марта (№ 39). (Соавт. Л. Ковалева).

839. Наука как смысл жизни // Южный Казахстан. – 2013. – 18 марта (№ 36). (Соавт. Л. Ковалева).

840. От зари до зари // Южный Казахстан. – 2013. – 17 июня (№ 71). (Соавт. Л. Ковалева).

841. Отогрелась земля: сельхозобозрение // Южный Казахстан. – 2013. – 15 мая (№ 57). (Соавт. Л. Ковалева).

842. С учетом мирового опыта // Казахстанская правда. – 2013. – 10 апреля (№ 125-126). (Соавт. Л. Доброта).

843. С юга на север отправятся семена выведенного отечественного сорта хлопчатника // Южный Казахстан. – 2013. – 11 января (№ 4). (Соавт. Л. Ковалева).

844. Сеять – не сеять? // Южный Казахстан. – 2013. – 6 февраля (№ 14). (Соавт. Л. Ковалева).

845. Техничко-экономические расчеты глубокого рыхления почвы на глубину 55-65 см без оборота пласта // Хлопковый союз Казахстана. – 2013. – 12 июля (№ 3).

846. Цены на рынке неустойчивы // Южный Казакстан. – 2013. – 6 сентября (№ 105).

847. Южанка – газета, Южанка – хлопчатник // Южный Казахстан. – 2013. – 1 мая (№ 53). (Соавт. Л. Ковалева).

2014

848. Ауа райы ерекшеліктеріне байланысты мақта дақылын өсірудегі көктемгі іс-шаралар // 7 Сыр. – 2014. – 18 сәуір (№ 15). (Соавт. Т. Әділетұлы).

849. Ауыл шаруашылығында – жаңа технология // Оңтүстік Қазақстан. – 2014. – 26 қыркүйек (№ 144-145). (Соавт. Г. Айходжаева).

850. Биотәсілдің өзекті мәселелері // Мақтаарал. – 2014. – 29 қараша (№ 29).

851. Ғылымнан аларымыз мол // Егемен Қазақстан. – 2014. – 4 қазан (№ 194). (Соавт. А. Қорғанбек).

852. Көргісі келмеген – алдында тұрған түйені де көрмейді // 7 Сыр. – 2014. – 18 сәуір (№ 15). (Соавт. Т. Әділетұлы).

853. Қазақ ғылымы: тұшымды ғылыми-зерттеуге зәру // Айқын. – 2014. – 4 қазан (№ 79). (Соавт.: Т.Тәшенов).
854. Қазақы қауынның қадірін қашан ұғамыз? // Айқын. – 2014. – 9 тамыз (№ 141). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
855. Мақта дақылын биотәсіл арқылы қорғау // 7 Сыр. – 2014. – 18 шілде (№ 26).
856. Мақта зиянкестері қателікті кешірмейді // 7 Сыр. – 2014. – 1 тамыз (№ 28).
857. Мақта зиянкестері қателікті кешірмейді // Мақтаарал. – 2014. – 1 тамыз (№ 32).
858. Мемлекеттік реттеу бағдарламасы қажет // Айқын. – 2014. – 26 ақпан (№ 34). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
859. Мемлекеттік реттеу бағдарламасы қажет // Нарық әлемі. – 2014. – 14 наурыз (№ 10). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
860. Минералды тыңайтқыштарды қолдану // Мақтаарал. – 2014. – 30 мамыр (№ 23).
861. Мырзашөл өңірінің мақта өсіруші аймақтарында тік кәріз жұмысын оңтайландыру // 7 Сыр. – 2014. – 12 қыркүйек (№ 34).
862. Мырзашөлде тік кәріз жұмысын оңтайландыру // Мақтаарал. – 2014. – 26 қыркүйек (№ 40).
863. Оңтүстік білім мен ғылымның орталығы болуы тиіс // Егемен Қазақстан. – 2014. – 16 мамыр (№ 95). (Соавт. М. Байғұт).
864. Шитті қалай еккен жөн? // Мақтаарал. – 2014. – 11 сәуір (№ 16).
865. А мы еще посмотрим, у кого лучше получится! // Южный Казахстан. – 2014. – 21 октября (№ 121). (Соавт. Л. Ковалева).
866. «Белое золото» не только юга? // Южный Казахстан. – 2014. – 14 апреля (№ 42). (Соавт. Л. Ковалева).
867. «Белое золото» под белым покрывалом // Южный Казахстан. – 2014. – 5 декабря (№ 141). (Соавт. Л. Ковалева).
868. Вт-хлопчатник прокладывает путь // Казахстанская правда. – 2014. – 28 мая (№ 103). (Соавт. Л. Доброта).
869. ГМО: кто первый в очереди? // Южный Казахстан. – 2014. – 12 февраля (№ 17). (Соавт. Л. Ковалева).
870. Земля в наследство // Южный Казахстан. – 2014. – 16 июня (№ 66). (Соавт. Л. Ковалева).
871. Научно-обоснованная диверсификация – залог устойчивого развития сельского хозяйства // Казах зерно.kz. – 2014. – 28 марта (№ 6). (Соавт. Р. Ризванов).

872. Наша дыня пойдет в производство // Южный Казахстан. – 2014. – 5 декабря (№ 141). (Соавт. Л. Ковалева).

873. НИИ хлопководства передал на ГСИ новый сорт поливной люцерны «Даму-12» // Южный Казахстан. – 2014. – 21 мая (№ 56).

874. Племянник «Мырзачуля» // Южный Казахстан. – 2014. – 23 января (№ 9). (Соавт. Л. Ковалева).

875. Поле меняет расклад // Казахстанская правда. – 2014. – 4 апреля (№ 65). (Соавт. Л. Доброта).

876. Про «плужную подошву» и мокрые «блюдца» // Южный Казахстан. – 2014. – 21 августа (№ 96). (Соавт. Л. Ковалева).

877. С учетом мирового опыта // Хлопковый союз Казахстана. – 2014. – 9 октября (№ 13). (Соавт. Л. Доброта).

878. Ценовой вопрос // Южный Казахстан. – 2014. – 19 сентября (№ 108). (Соавт. Л. Ковалева).

2015

879. Қауын шыбыны – қауіпті зиянкес // 7 Сыр. – 2015. – 26 маусым (№ 25).

880. Мақта: көзқарасты өзгертпей болмайды! // Оңтүстік Қазақстан. – 2015. – 22 қыркүйек (№ 152).

881. Мақта: маңызды немесе маңызды емес // Қазақстан 2050 Жалпыұлттық қозғалысының баспасөз қызметі. – 2015. – 8 тамыз.

882. Шаруашылықтарды ірілендіру – қазіргі таңдағы ең басты мәселе // Айқын. – 2015. – 26 қазан (№ 199). (Соавт. Г. Тәжиева).

883. А почему у них выше? // Южный Казахстан. – 2015. – 10 октября (№ 121). (Соавт. Л. Ковалева).

884. Белое достояние юга Казахстана // КазахЗерно.kz. – 2015. – 27 марта (№ 3-4). (Соавт. В. Крыгин).

885. Выжать все из земли // Южный Казахстан. – 2015. – 11 декабря (№ 147). (Соавт. Л. Ковалева).

886. Горизонты хлопковой отрасли // Казахстанская правда. – 2015. – 11 августа (№ 151). (Соавт. Л. Доброта).

887. Диверсификация: время первых итогов // Южный Казахстан. – 2015. – 17 июня (№ 70). (Соавт. Л. Ковалева).

888. Замечательные на вкус // Южный Казахстан. – 2015. – 17 июля (№ 84). (Соавт. Л. Ковалева).

889. Какими будут цены на хлопок? // Южный Казахстан. – 2015. – 6 февраля (№ 14). (Соавт. Л. Николаева).

890. Мактааралыцы завершают сев хлопчатника // Южный Казахстан. – 2015. – 9 апреля (№ 49). (Соавт. Л. Николаева).
891. Новость в номере о хлопчатнике сорта «Ералиева» // Южный Казахстан. – 2015. – 10 июля (№ 81).
892. Новый сезон встречаем новыми ценами // Южный Казахстан. – 2015. – 11 июля (№ 82). (Соавт. Л. Ковалева).
893. Отрасль на все времена // Южный Казахстан. – 2015. – 21 сентября (№ 112). (Соавт. Л. Ковалева).
894. Путь в Европу для бахчевых // Казахстанская правда. – 2015. – 23 сентября (№ 182).
895. Ранний сев – дружные всходы // Казахстанская правда. – 2015. – 22 мая (№ 94).
896. Хлопоты с хлопком // Бизнес партнер. – 2015. – 2 марта (№ 16). (Соавт. Б. Омар).
897. Хлопководство: шаг вперед или два назад? // Южный Казахстан. – 2015. – 21 августа (№ 100).
898. Хлопковые перспективы // Южный Казахстан. – 2015. – 3 сентября (№ 104). (Соавт. Л. Ковалева).

2016

899. «Ақ алтын» – Елімізге «бақ алтын» бола ала ма? // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 17 қыркүйек (№ 149-150).
900. «Ақ алтын» – Елімізге «бақ алтын» бола ала ма? // Мақтаарал. – 16 қыркүйек (№ 43).
901. Аудандық мәслихаттың сессиясы өтті // Мақтаарал. – 2016. – 15 сәуір (№ 21). (Соавт. Э. Өсербекова).
902. Әкімшілік жұмысына қанағаттанбады // 7 Сыр. – 2016. – 17 маусым (№ 24).
903. Әлеуметтік қолдау-әлеуетті қолдау // Мақтаарал. – 2016. – 24 маусым (№ 31). (Соавт. А. Тастанбекова).
904. Бар мүмкіндікті пайдаланайық // Мақтаарал. – 2016. – 11 қараша (№ 51). (Соавт. С. Қалдыбаев).
905. Биоагенттер экологиялық ахуалды жақсартады // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 29 наурыз (№ 49).
906. Биотехнологиялық мақтаның болашағы бар ма? // Айқын. – 2016. – 20 сәуір (№ 59). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
907. Дайындық алгоритмі // Мақтаарал. – 2016. – 26 тамыз (№ 40). (Соавт. Т. Исаев).

908. Егіншіліктегі үнемдеу технологиясы – егістікте топырақты терең қопсыту // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 5 сәуір (№ 53). (Соавт. Т. Фазылбек).
909. Екінші валюталық дақылдың болашағы қандай? // Айқын. – 2016. – 20 қыркүйек (№ 139). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
910. Елін сүйген елағаң // Мақтаарал. – 2016. – 26 тамыз (№ 40).
911. Елін сүйген елағаң // 7 Сыр. – 2016. – 9 қыркүйек (№ 36).
912. Еңбектің ауырын көтеретін мақташылар, ақшаны уыстайтын басқалар // 7 Сыр. – 2016. – 21 қазан (№ 41). (Соавт. Ө. Пістебек).
913. Ешнәрсе оңай келген жоқ // Мақтаарал. – 2016. – 16 желтоқсан (№ 56). (Соавт. С. Қалдыбаев).
914. Жеңіл өнеркәсіпке жеңіл қарауға болмайды // Егемен Қазақстан. – 2016. – 28 қаңтар (№ 17). (Соавт. Н. Мансұров).
915. Жер нарығын қалыптастыру қажет // Айқын. – 2016. – 8 маусым (№ 83).
916. Жер сату мәселесіне бейжай қарауға болмайды // Айқын. – 2016. – 12 сәуір (№ 53). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
917. Жер тағдыры керісумен емес, келісумен шешілуі керек Демократиялық күштердің «Қазақстан-2050» жалпыұлттық коалициясының Үндеуі // Айқын. – 2016. – 25 мамыр (№ 75).
918. Жер халықтың игілігі Демократиялық күштердің «Қазақстан-2050» жалпыұлттық коалициясының Үндеуі // Егемен Қазақстан. – 2016. – 25 мамыр (№ 98).
919. Жерді тиімді пайдалану өз қолымызда // Айқын. – 2016. – 24 мамыр (№ 74). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
920. Жерді тоздырмай игілігімізге жаратайық // Мақтаарал. – 2016. – 1 шілде (№ 32).
921. Жоғарыға жалтақтамай атқаратын жұмыс жеткілікті // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 12 қараша (№ 182-183). (Соавт. С. Қалдыбаев).
922. Қазақ мақтасы: «Ақ алтын – елімізге бақ алтын» бола ала ма? // 7 Сыр. – 2016. – 16 қыркүйек (№ 37).
923. Құнтты қожайын құнарлылықты қатаң сақтайды // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 15 маусым (№ 94).
924. Лебіздер легі // Егемен Қазақстан. – 2016. – 25 маусым (№ 98).
925. Мақта дақылын егудегі көктемгі іс-шаралар // 7 Сыр. – 2016. – 29 сәуір (№ 18).

926. Мақта егістігіндегі арамшөптерге қарсы гербицидтер қолдану // Мақтаарал. – 10 маусым (№ 29). (Соавт. А. Қостақов).
927. Мақта егістігіндегі арамшөптерге қарсы гербицидтер қолдану // 7 Сыр. – 2016. – 10 маусым (№ 23). (Соавт. А. Қостақов).
928. Мақта қозасын дефолиациялау // Мақтаарал. – 2016. – 2 қыркүйек (№ 41).
929. Мақта қозасын дефолиациялау // 7 Сыр. – 2016. – 2 қыркүйек (№ 35).
930. Мақта терімі басталды // Мақтаарал. – 2016. – 9 қыркүйек (№ 42). (Соавт. С. Қалдыбаев).
931. Мақта шаруашылығы: бүгін және болашақ // 7 Сыр. – 2016. – 23 қыркүйек (№ 38).
932. Мақта шаруашылығын дамыту бойынша семинар өтті // 7 Сыр. – 2016. – 9 қыркүйек (№ 36). (Соавт. Б. Тәкенова).
933. Мақтаның отаны бола тұра мақтасыз қала жаздадық // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 21 шілде (№ 115). (Соавт. С. Олжабай).
934. Мақтаның тұқымдық шитіне келешекте көзқарасты дұрыстау қажет // 7 сыр. – 2016. – 15 сәуір (№ 16).
935. Мақташылардың мақсаты биік ал, өнім бағасы қанша болмақ? // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 20 қыркүйек (№ 151). (Соавт. С. Қалдыбаев).
936. Мемлекетке қызмет ету-асқақ абырой // Мақтаарал. – 2016. – 17 маусым (№ 30). (Соавт. Э. Өсербекова).
937. Облыс әкімі іс-сапармен келді // Мақтаарал. – 2016. – 23 қыркүйек (№ 44).
938. Отандық өнімді қолдаудың амалы қандай? // Айқын. – 2016. – 29 қазан (№ 162). (Соавт. Г. Жұмабайқызы).
939. Сапалы тұқымдық шитті өзіміз өндірейік // Мақтаарал. – 2016. – 23 қыркүйек (№ 44).
940. Табиғатты биологиялық агенттермен толықтыру – экологиялық жағдайы жақсартудың кепілі // 7 Сыр. – 2016. – 26 ақпан (№ 8).
941. Тұқымдық шитке көзқарасты дұрыстайық // Мақтаарал. – 2016. – 15 сәуір (№ 21).
942. Тұрақты даму жолы // Мақтаарал. – 2016. – 22 сәуір (№ 22). (Соавт. Т. Исаев).
943. Тіршілік тамыры атанған көпір // Оңтүстік Қазақстан. – 2016. – 15 желтоқсан (№ 204-205).

944. Халық дұрыс таңдау жасады // 7 Сыр. – 2016. – 1 сәуір (№ 14). (Соавт. М. Темешов).
945. Вот так урожай // Южный Казахстан. – 2016. – 17 октября (№ 118). (Соавт. Л. Ковалева).
946. Все начинается с семян // Южный Казахстан. – 2016. – 19 февраля (№ 20). (Соавт. Л. Ковалева).
947. Забытые секреты плодородия // Казахстанская правда. – 2016. – 3 июня (№ 105).
948. Замечательный на вкус! // Южный Казахстан. – 2016. – 5 сентября (№ 100). (Соавт. Л.Ковалева).
949. Звездная россыпь // Южный Казахстан. – 2016. – 24 марта (№ 32). (Соавт. Л. Ковалева).
950. Земельная реформа: диалог по существу: Обращение общенациональной коалиции демократических сил «Казахстан-2050» // Казахстанская правда. – 2016. – 25 мая (№ 98).
951. Конкурентный хлопок // Южный Казахстан. – 2016. – 23 сентября (№ 108). (Соавт. Л. Ковалева).
952. Лишний раз по полю трактор не пройдет // Южный Казахстан. – 2016. – 4 ноября (№ 126). (Соавт. Л. Ковалева).
953. Лучше – для всех // Южный Казахстан. – 2016. – 16 февраля (№ 18). (Соавт. Л. Ковалева).
954. Мактаарал: проблемы есть, но они разрешимы // Южный Казахстан. – 2016. – 14 ноября (№ 130). (Соавт. Л. Ковалева).
955. Об энтомофагах, семенах и видах на урожай // Казахстанская правда. – 2016. – 27 сәуір (№ 79). (Соавт. Л. Доброта).
956. От плохого семени не ждите хорошего племени // Южный Казахстан. – 2016. – 20 шілде (№ 80). (Соавт. Л. Ковалева).
957. Палка о двух концах // Южный Казахстан. – 2016. – 29 қаңтар (№ 11). (Соавт. Л. Ковалева).
958. Против вируса войны! Манифест Президента «Мир. XXI век» // Южный Казахстан. – 2016. – 14 сәуір (№ 41).
959. Собственник – это хозяин // Казахстанская правда. – 2016. – 5 мамыр (№ 85).
960. Хлопковая серия «Мактаарал» // Южный Казахстан. – 2016. – 13 декабря (№ 143). (Соавт. Л. Ковалева).
961. Цена на хлопок выросла // Южный Казахстан. – 2016. – 1 қазан (№ 112). (Соавт. Л.Ковалева).

962. Что сеять будем? // Южный Казахстан. – 2016. – 5 сентября (№ 100). (Соавт. Л. Ковалева).

963. Это не совхоз, это – кооператив // Южный Казахстан. – 2016. – 18 марта (№ 30). (Соавт. Л. Ковалева).

2017

964. Әкім мақта өңдейтін зауыттың жұмысымен танысты // Қала мен Дала. – 2017. – 13 қазан (№ 40).

965. Бағымызға айналған «Ақ-алтын» // Айқын. – 2017. – 9 қыркүйек (№ 135). (Соавт. А. Маханбет).

966. Біздің топырақ фосфорлы тыңайтқышты қажет етеді // 7 Сыр. – 2017. – 10 қараша (№ 44). (Соавт. А. Тағаев).

967. Жаңа жобалар – береке бастауы // Мақтаарал. – 2017. – 13 қазан (№ 43). (Соавт. С. Қалдыбаев).

968. Жауапты наұқанның жүгі ауыр // Оңтүстік Қазақстан. – 2017. – 19 қыркүйек (№ 155). (Соавт. С. Қалдыбаев).

969. Жерді терең копсытудың тиімділігі // 7 Сыр. – 2017. – 24 қараша (№ 46). (Соавт. А. Тағаев).

970. Мақта тойы Мақтааралға қайта оралды // Егемен Қазақстан. – 2017. – 13 қараша (№ 218). (Соавт. Б. Тайжан).

971. Мақта шаруашылығын дамытуға не кедергі? // Егемен Қазақстан. – 2017. – 28 наурыз <https://pdf.egemen.kz./zhazyly>

972. Мақтааралдық ардагерді вице-премьер қабылдады // 7 Сыр. – 2017. – 17 қараша (№ 45).

973. Облыс әкімі Жансейіт Түймебаев Мақтаарал ауданына іссапармен келді // 7 Сыр. – 2017. – 13 қазан (№ 40).

974. А за комбайнами – очередь из сборщиков // Южный Казахстан. – 2017. – 20 октября (№ 119). (Соавт. Л. Ковалева).

975. Белая страда в разгаре // Южный Казахстан. – 2017. – 13 октября (№ 116). (Соавт. К. Серикбайұлы).

976. Боремся, но не теми методами // Южный Казахстан. – 2017. – 31 октября (№ 124). (Соавт. Л. Ковалева).

977. Доходы не покрывает расходы // Южный Казахстан. – 2017. – 16 октября (№ 117).

978. Как развязать тугой узел проблем? // Южный Казахстан. – 2017. – 17 мая (№ 53). (Соавт. Л. Ковалева).

979. Какие семена, таков и урожай // Казахстанская правда. – 2017. – 19 мая (№ 94). (Соавт. Л. Доброта).

980. Мажилисмен встретился с мактааральцами // Южный Казахстан. – 2017. – 23 августа (№ 95). (Соавт. Л. Ковалева).

981. Питание для земли // Южный Казахстан. – 2017. – 25 сентября (№ 108). (Соавт. Ю. Лихачева).

982. Свой гибрид, особенный // Южный Казахстан. – 2017. – 19 августа (№ 94). (Соавт. Л. Николаева).

983. Серия сорта хлопчатника «Мактаарал» // Южный Казахстан. – 2017. – 4 сентября (№ 99). (Соавт. Л. Ковалева).

984. Цены на хлопок // Южный Казахстан. – 2017. – 6 сентября (№ 100). (Соавт. Л. Николаева).

2018

985. Ақылды технологиялар – мақта өнімділігін арттырудың зор мүмкіндігі // Аіқуп. – 2018. – 11 сәуір (№ 56).

986. Бәсекелестік бағаны көтереді // Мақтаарал. – 2018. – 28 қыркүйек (№ 46). (Соавт. А. Тастанбекова).

987. Бір ғасыр және Мырзашөл // Оңтүстік Қазақстан. – 2018. – 15 мамыр (№ 77-78).

988. Жаңа Мақтааралдың экономикалық даму мүмкіндігі өте жоғары // Мақтаарал. – 2018. – 17 тамыз (№ 40). (Соавт. Э. Өсербекова).

989. Құстың қос қанатындаймыз... аудан тұрғындары Елбасы саясатын шын жүректен қуаттауда // Мақтаарал. – 2018. – 7 маусым (№ 28).

990. Мақта бағасы алыпсатарларға тәуелді болмау керек // Жас Алаш. – 2018. – 23 қазан (№ 84). (Соавт. Б. Әбдірашұлы).

991. Мақта бағасы тағы да сөз болды // 7 Сыр. – 2018. – 28 қыркүйек (№ 37). (Соавт. Б. Тәкенова).

992. Мақтаарал – біздің ортақ үйіміз // Мақтаарал. – 2018. – 23 қараша (№ 5).

993. Мақтааралда мақтаулы істер көп // Оңтүстік Қазақстан. – 2018. – 25 қазан (№170).

994. Мақтаға дефолиация жасау – мол өнімнің кепілі // Мақтаарал. – 2018. – 7 қыркүйек (№ 43). (Соавт. А. Тастанбеков).

995. Мырзашөл тарихы және қазақ мақтасына 100 жыл // 7 Сыр. – 2018. – 15 мамыр (№ 25).

996. Мырзашөлде ақ ұлпадан тау тұрғызылуда // Оңтүстік Қазақстан. – 2018. – 2 қазан (№ 157). (Соавт. С. Қалдыбаев).
997. Мырзашөлдің біртуар ұлы // Мақтаарал. – 2018. – 3 тамыз (№ 38).
998. Шаруалар мақта бағасына аландайды // Оңтүстік Қазақстан. – 19 қыркүйек (№ 149). (Соавт. Ә. Нұржігітұлы).
999. Ырысын жерден терген елде береке бар // Оңтүстік Қазақстан. – 2018. – 14 қараша (№181). (Соавт. С. Олжабай).
1000. Арбузно-дынның рай // Казахстанская правда. – 2018. – 28 августа (№162). (Соавт. Л. Доброта).
1001. Белый, но не пушистый // Казахстанская правда. – 2018. – 14 марта (№ 50). (Соавт. Л. Доброта).
1002. Дыня «Южанка – в нашу честь // Южный Казахстан. – 19 декабря (№ 19).
1003. Здесь и на ливерпульской бирже // Южный Казахстан. – 2018. – 26 октября (№ 129). (Соавт. Л. Ковалева).
1004. Опять диверсификация? // Южный Казахстан. – 2018. – 27 марта (№ 37).
1005. Свое все-таки лучше // Южный Казахстан. – 2018. – 3 ноября (№ 132). (Соавт. Л. Ковалева).
1006. Серые будни «белого золота» // Казахстанская правда. – 2018. – 14 июня (№ 110). (Соавт. Л. Доброта).
1007. Страда поставила точку // Южный Казахстан. – 14 ноября (№ 137). (Соавт. Л. Ковалева).
1008. Цены на волокно будут колебаться // Южный Казахстан. – 5 сентября (№ 107). (Соавт. Л. Ковалева).
1009. 14 оттенков белого // Южный Казахстан. – 2018. – 20 ноября (№ 140). (Соавт. Б. Бейсенбаев).

2019

1010. Ақ мақтаның академигі // Жаңа Жетісай. – 2019. – 29 марта (№ 14). (Соавт. М. Сапармұратов).
1011. Әр ауданға – 1 миллиард теңге Шөкеевтің бастамасын әкімдер жүзеге асыра ала ма? // Жас алаш. – 2019. – 9 мая (37). (Соавт. Б. Ерназар).
1012. Биоагент сапасы – мол өнім кепілі // Ontustik Qazagstan. – 2019. – 23 апреля (№ 59). (Соавт. С. Қалдыбаев).
1013. Биоагент сапасына көңіл бөлінбек // Мақтаарал тынысы. – 2019. – 12 апреля (№ 16). (Соавт. Қ. Дәйлебаев).

1014. Ел келешегін айқындайды // *Ontustik Qazagstan*. – 2019. – 16 апреля (№ 55).

1015. Зиянкестермен күресті бүгіннен баста керек // *Жаңа Жетісай*. – 2019. – 05 апреля (№ 15). (Соавт. А. Тастанбеков).

1016. Көктемгі дала жұмыстары талқыланды // *Ontustik Qazagstan*. – 2019. – 20 апреля (№ 57-58). (Соавт. С. Қалдыбаев).

1017. Мақта жайы сөз болды // // *Ontustik Qazagstan*. – 2019. – 8 июня (№83-84).

1018. Сессия өтті // *Мақтаарал тынысы*. – 2019. – 12 апреля (№ 16). (Соавт. С. Дүйсенбекұлы).

1019. Виноват не хлопчатник, а отношение к нему! // *Казахстанская правда*. – 2019. – 21 мая (№ 94).

1020. Ждем преемственности и порядка // *Южный Казахстан*. – 2019. – 10 июня (№ 24). (*Yujanka.KZ*).

1021. Наши сорта выдержат многое // *Южный Казахстан*. – 2019. – 25 февраля (№ 24). (Соавт. Л. Ковалева).

1022. Один ум хорошо, а два – лучше // *Южный Казахстан*. – 2019. – 19 июня (№ 73). (Соавт. Л. Ковалева).

1023. С упором на регионы // *Казахстанская правда*. – 2018. – 14 июня (№ 110). (Соавт. Л. Доброта).

1024. Теория и практика // *Южный Казахстан*. – 2019. – 14 июня (№ 25). (www.kazpravda.kz).

1025. Точное земледелие // *Южный Казахстан*. – 2019. – 15 января (№ 7). (Соавт. Б. Бейсенбаев).

1026. Учиться у наших // *Южный Казахстан*. – 2019. – 6 февраля (№ 16). (Соавт. Б. Бейсенбаев).

1027. Экология на первом месте // *Южный Казахстан*. – 2019. – 8 апреля (№ 42). (Соавт. Б. Бейсенбаев).

ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ӘЛПБИЛІК ҚОРСЕТКІШІ

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ НАУЧНЫХ ТРУДОВ

ALPHABETICAL INDEX OF SCIENTIFIC WORKS

Агротехникалық шараларды қысқа мерзімде сапалы жүргізейік 758

Агротехникалық іс-шараларды жүргізу 808

Агротехниканы мұқият сақтайық 809

Ағымдағы жылдың ауа-райы ерекшеліктеріне байланысты мақта егістігіндегі агротехникалық іс-шараларды жүргізу бойынша ұсыныстар 759

Ағын суға тәуелділіктен қалай құтыламыз? 810

Алға жылжудың шарттары агрономиялық, экономикалық және маркетингтік оқу 645

«Ақ алтын» – Елімізге «бақ алтын» бола ала ма? 899, 900

Ақ алтын – оңтүстікке бақ алтын 229, 717

Ақ алтынның қамы үшін 760

Ақ мақта атакәсіпке айнала ма? 761

Ақ мақтаның академигі 1010

Ақ тілектер ағыны – Президент поштасынан 718

Ақылды технологиялар – мақта өнімділігін арттырудың зор мүмкіндігі 985

Алқапты егіске дайындауда дөңестету технологиясының топырақтың ылғалдығына әсері 179

Американдық тәсіл мақташыларымыз үшін тиімді ме? 719

Астанада өткен алқалы жиын 687

Ауа райы ерекшеліктеріне байланысты мақта дақылын өсірудегі көктемгі іс-шаралар 848

Аудандағы ауыл шаруашылығының басты мәселелері 811

Аудандастырылған мақта сорттары және мақта тұқымын өндіру 78

Аудандық мәслихаттың сессиясы өтті 901

Ауыл академигі мақтаның талай сортын шығарды 586

Ауыл өндірісінің жаңа технологияға бетбұрысы 646

Ауыл шаруашылығында – жаңа технология 849

Ауыспалы егіс – өнімділік кілті 277

- Ауыспалы егіс топырағындағы қоректік заттардың өзгеруі 496
- Ауыспалы егіс тізбектерінің топырақ құрылымына және құнарлығына қарқынылық әсері 133
- Ауыспалы егістерге байланысты топырақтың агрофизикалық қасиетінің артуы 230
- Ауыспалы егістік ғылым өндіріске 590
- Ауыспалы егістік – мақта өнімінің негізі 59
- Ауыспалы егістікте мақта өсіріп-баптау жүйесі 79
- Ауыспалы егістің мақта қозасының тамыр шірігі ауруына әсері 156
- Ашық сұр топырақ жағдайында егістен тыс жерлердегі арамшөптердің түр құрамы 357
- Ашық сұр топырақ жағдайында сор шаюдың орнықты мөлшерлері бойынша ұсыныстар 231
- Ашық сұр топырақ құнарлылығын арттыру шаралары 278
- Әкім мақта өңдейтін зауыттың жұмысымен танысты 964
- Әкімшілік жұмысына қанағаттанбады 902
- Әлеуметтік қолдау-әлеуетті қолдау 903
- Әр ауданға – 1 миллиард теңге Шөкеевтің бастамасын әкімдер жүзеге асыра ала ма? 1011
- Әртараптандыру ауыл шаруашылығында да керек 762
- Әртараптандыру және ауылға арналған озық технологиялар 720
- Бағаның айтылмағаны өкінішті, шаруалар мемлекеттік зауыт басшыларына өкпелі 763
- Бағымызға айналған «Ақ-алтын» 965
- Бақша дақылдарының вегетативтік сабақтарын қырқу арқылы екінші өнімді қалыптастыру 466
- Бар мүмкіндікті пайдаланайық 904
- Барды бағалай білген жақсы 812
- Басты мәселе – ауыспалы егіске көшу 678
- Бәсекеге қабілетті отандық мақта сорттары 134
- Бәсекелестік бағаны көтереді 986
- Билік партиясы биік белестерге бастайды «Нұр Отан» ХДП ОҚО филиалының XX есеп беру-сайлау конференциясынан 764
- Биоагент сапасы – мол өнім кепілі 1012
- Биоагент сапасына көңіл бөлінбек 1013
- Биоагенттер экологиялық ахуалды жақсартады 905

Биоконтейнерлердің мақта талшығының технологиялық сапасына және тұқымның майлылығына әсері 358

Биотәсілдің өзекті мәселелері 850

Биотехнологиялық мақтаның болашағы бар ма? 906

Бұл ауданымыздың да мерейі Құттықтаймыз! 813

Біздің топырақ фосфорлы тыңайтқышты қажет етеді 966

Білікті арттыру – уақыт талабы 765, 766

Білім тарату жүйесіндегі Іргелі Істер 721

Бір ғасыр және Мырзашөл 987

Гербицидтердің топырақтағы және мақта дақылдағы қалдық мөлшері 316

Гуза дефолиациясида хазон ва суюк хлорат магний дефолианларининг самарадерлиги 33

Гузани кимевий чилпиш учун ПИКС биорегулятор уллаш буйича тавсиялар 6

Ғалымдарды не толғандырады? 647

Ғылымнан аларымыз мол 851

Дайындық алгоритмі 907

Дикандар назарын неге аударуы керек? 603

Дикандарға дәріс беретін орталық 767

Егінді қорғай біліп, агротехниканы сақтайық мақташылардың республикалық семинар-кеңесінен 591

Егіншіліктегі ауыспалы егістің тиімділігі 317

Егіншіліктегі үнемдеу технологиясы – егістікте топырақты терең қопсыту 908

Егіс агротехникасы, мұны мұқият орындасаңыз ғана мақтадан мол өнім алуға болады 592

Егістік жердің тиімділігін арттыру шаралары 397

Егістікті әртараптандыру бағдарламасы әзірленуде 814

Екінші валюталық дақылдың болашағы қандай? 909

Екінші реттік сортаңданған сұр топырақ жағдайында мақта қозасын өсіріп баптаудың экологиялық қауіпсіз технологиясы 359

Ел келешегін айқындайды 1014

Ел ынтымағын ойлаған Елбасы 577

Елбасы және ел мақтасы 661

Елдік-бірлікте, табыс-тірлікте 815

Елін сүйген елағаң 910, 911

Еңбектің ауырын көтеретін мақташылар, ақшаны уыстайтын басқалар 912

Ертен еңбек еленді, сый-құрметке бөленді 768

Ешнәрсе оңай келген жоқ 913

Жақсы ұйымдастырушы болса суармалы жердің берері мол 722

Жақсының шарапаты 604

Жалпы ұлттық келісімге жету Қазақстанды нарық құрсауынан шығарады 576

Жаңа жобалар – береке бастауы 967

Жаңа жылда мақтаның қандай сортын егеміз? 662

Жаңа «Мақтаарал» сорттары әлемдік нарықта 648

Жаңа Мақтааралдың экономикалық даму мүмкіндігі өте жоғары 988

Жауапты науқанға дайынбыз 688

Жауапты науқанның жүгі ауыр 968

Жеңіл өнеркәсіпке жеңіл қарауға болмайды 914

Жер нарығын қалыптастыру қажет 915

Жер сату мәселесіне бейжай қарауға болмайды 916

Жер тағдыры керісумен емес, келісумен шешілуі керек Демократиялық күштердің «Қазақстан-2050» жалпыұлттық коалициясының Үндеуі 917

Жер халықтың игілігі Демократиялық күштердің «Қазақстан-2050» жалпыұлттық коалициясының Үндеуі 918

Жерді терең қопсыту тәсілі қосымша миллиардтаған қаржы табуға мүмкіндік береді 816

Жерді терең қопсыту тиімді мұны диқандар ісімен дәлелдеп отыр 769

Жерді терең қопсытудың тиімділігі 969

Жерді тиімді пайдалану өз қолымызда 919

Жерді тоздырмай игілігімізге жаратайық 920

Жерді түгендеу үш жыл бұрын басталған 770

Жетілдірілген мақта заңы 817

Жетістіктер бар, шешетін мәселелер де аз емес 649

Жоғарыға жалтақтамай атқаратын жұмыс жеткілікті 921

Жоңышқаның дақылының бақылау питомнигіндегі шаруашылық-биологиялық көрсеткіштері 540

35-40 жыл бұрынғы ескі технологиядан бас тартуымыз керек 744

Зиянкестермен күресті бүгіннен баста керек 1015

- Инновацияларды ендіруге не кедергі? 771
- Инновациялық ұсынысқа өндірісте сұраныс қандай? 818
- Инновациялық ізденістер – табыс кепілі 819
- Кәсіпкерлік көкжиегі 581
- Келешекке жұмыс істеу 772
- Кластер - әлемдік рынокқа жеткізер жол 650
- Қозаға ерекше күтім керек 593
- Көктемгі дала жұмыстары талқыланды 1016
- Көктемгі егіс және топырақты өңдеу іс-шаралары бойынша ұсыныс 180
- Көргісі келмеген – алдында тұрған түйені де көрмейді 852
- Күздік бидайдың егісіне микроминералды және микробио-тыңайтқыштарды қолданудың өнімділікке әсері және тиімділігі 360
- Күшті сортаңданған жерлерді қалпына келтірудің тиімді мелиоративтік әдістері 157
- Қазақ ғылымы: тұшымды ғылыми-зерттеуге зәру 853
- «Қазақ-мақта» қауымдастығы не үшін құрылды? 605
- «Қазақ мақта шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты» ЖШС 279, 497
- Қазақ мақтасы 232
- Қазақ мақтасы: «Ақ алтын – елімізге бақ алтын» бола ала ма? 467, 900
- Қазақ мақтасы бәсекеге қабілетті 723-726
- Қазақ мақтасы. Журналист жолда жүргенде 663, 664
- Қазақ мақтасының әлемдік нарыққа шығуы – тәуелсіздіктің жемісі 727
- Қазақ мақтасының қарымы қандай? 728
- Қазақ ұлттық аграрлық университетінің Агрономия, агрохимия және топырақтану, өсімдік қорғау факультетін бітірушілер 689
- Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларымен марапаттау туралы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы 633
- Қазақстан Республикасының оңтүстігінде қоза баптау жүйесі 14
- Қазақстанда мақта өсірудің өзекті мәселелері 24
- Қазақстанда мақтаның отандық жаңа сорттары 60
- Қазақстанның мақта кластері элиталық тұқымдық шиттен басталады 620, 621

Қазақстанның оңтүстігінде көктемгі егіс іс-шараларын жүргізу ұсыныстары 233

Қазақстанның оңтүстігінде мақта өсіру технологиясының ерекшеліктері және оларды ұтымды пайдалану 318

Қазақстанның оңтүстігінде мақта өсіру технологиясының ерекшеліктері және оларды ұтымды пайдалану жөніндегі ұсыныстары 135

Қазақстанның оңтүстігінде мақталық қысқа танапты ауыспалы егістерін жетілдіру бойынша ұсыныстар 234

Қазақстанның Оңтүстігінде мақталық қысқа танапты ауыспалы егістерін жетілдіру 319

Қазақстанның оңтүстігіндегі суармалы аймақтарда қауынның жаңа «Қарақай» сортып өсіріп-баптаудың экономикалық тиімділігі 280

Қазақстанның оңтүстігінің суармалы егіс жағдайында қарбыз сорттарының экономикалық тиімділігі 468

Қазақстанның Оңтүстігінің суармалы жағдайында қауынның жаңа «Қарақай» сорты өсіріп баптаудың экономикалық тиімділігі 320

Қазақстанның оңтүстік суармалы аймағындағы қор үнемдеу егіншілігінің технологиясы 773

Қазақтың қауын-қарбызы Еуропаға жол тартты 729

Қазақы қауынның қадірін қашан ұғамыз? 854

Қазіргі жағдайдан қалай шығамыз? 774

Қарбыз егісіндегі арамшөптермен агротехникалық әдіспен күресу 469

Қарбыздың өсуі мен дамуына тыңайтқыштардың әсері 470

Қауын егістігіндегі арамшөптердің түр құрамы 281

Қауын жегің келсе, қам жаса! 775

Қауын шыбыны диканды діңкелетіп түр 820

Қауын шыбыны және зиянкеспен химиялық күресу шаралары 730
«Қауын шыбыны» зиянкесі және күрес шаралары бойынша ұсыныстар 282

Қауын шыбыны зиянкесімен қарсы химиялық препараттардың тиімділігі 361

Қауын шыбыны зиянкесіне қарсы химиялық препараттардың тиімділігі 362

«Қауын шыбыны» зиянкесінің биоэкологиялық даму ерекшеліктері 321

«Қауын шыбыны» зиянкесінің морфологиялық ерекшелігі және оларға қарсы химиялық препараттардың тиімділігі 498

Қауын шыбыны қауіпті 821

Қауын шыбыны – қауіпті зиянкес 731, 879

Қауын шыбынына қарсы күресу жолдары 322

Қауынның жаңа сорты өндіріске енді 732

Қауынның «Қарақай» сортын өндіріске енгізу 323

Қауынның құрғақ зат және қант мөлшеріне минералды тыңайтқыштардың әсері 561

Құнтты қожайын құнарлылықты қатаң сақтайды 923

Құрсауды бұзу 822

Құстың қос қанатындаймыз... аудан тұрғындары Елбасы саясатын шын жүректен қуаттауда 989

Құттықтаймыз 679

Қысқа танапты ауыспалы егіс тізбектерінің топырақтың құрылымы мен құнарлығына әсері 283

Қысқа танапты ауыспалы егіс тізбектеріне байланысты топырақтың агрофизикалық қасиетінің өзгеруі 181

Қысқа танапты ауыспалы егіс тізбектерінің қарқындылығы 182

Қысқа танапты ауыспалы егістерін жүргізу бойынша нұсқама 235

Қысқа танапты ауыспалы егістерін жүргізу нұсқамасы 284

Лебіздер легі 924

Мақта – агротехнологиялық қателікті кешірмейтін дақыл 777

Мақта агрофитоценозындағы және егістен тыс жерлердегі арамшөптердің мониторингі 398

Мақта бағасы алыпсатарларға тәуелді болмау керек 990

Мақта бағасы диқандарды алаңдатып тұр 634

Мақта бағасы – мақташының мұн, зары алқалы жиында күдіктен үміт басымдау болды 665

Мақта бағасы: өндіруші мүддесі мен ұқсатушы пайдасы 778

Мақта бағасы тағы да сөз болды 991

Мақта бағасын көтеруге мүмкіндік бар 635

Мақта – байлық, мал – береке! 587

Мақта, бақша дақылдары егістігінің арамшөптері және олармен күрес шаралары бойынша ұсыныстар 363

- Мақта дақылы зиянкестерінің көбею себептері 364
- Мақта дақылын егудегі көктемгі іс-шаралар 925
- Мақта дақылын еккенге дейін және өскін шықпай ендірілген гербицидтердің арамшөптерге әсері 365
- Мақта дақылын биотәсіл арқылы қорғау 855
- Мақта дақылын зиянкестерден биологиялық әдіспен қорғайдағы мәселелер 471
- Мақта егістері мен егістен тыс жерлердегі арамшөптердің түр құрамының қалыптасу ерекшеліктері 236
- Мақта егістігі мен егістен тыс жерлердегі арамшөптердің түр құрамының қалыптасу ерекшеліктері 285
- Мақта егістігіндегі арамшөп тұқымдарының санына гербицидтердің әсері 366
- Мақта егістігіндегі арамшөптерге қарсы гербицидтер қолдану 926, 927
- Мақта егістігіндегі арамшөптерге қарсы жаңа гербицидтердің әсері 136
- Мақта егісіндегі арамшөптерге қарсы гербицидтерді қолдануды экологиялық бағалау 324
- Мақта жайы сөз болды 1017
- Мақта және баға 666
- Мақта және маңдай тер Премьер-Министр Даниал Ахметов диқандармен жүздескенде бейнетті тірліктің өтеуі болатынын айтты 622
- Мақта жинау қыза түсті 779
- Мақта зиянкестері қателікті кешірмейді 856, 857
- Мақта зиянкестерінің азаймауына не себеп? 325
- Мақта кластері Мақтааралдан басталады Кеше Үкімет басшысы Даниял Ахметов облысымызда болып, мақта шаруашылығымен танысты 623
- Мақта кластері элиталық тұқымдық шиттен басталады 624
- Мақта қоза көсегінің ашылу қабілеттілігіне, жаңа дефолианттардың қарқынды белсенділігі 99
- Мақта қозасын биоконтейнерлер арқылы өсіріп-баптаудың тиімділігі 286
- Мақта қозасын дефолиациялау 928, 929
- Мақта қозасын дөңестерге егу технологиясы жөніндегі ұсыныс 237

Мақта қозасын өсірудің қор үнемдеу технологиясы бойынша нұсқама 238

Мақта қозасына өсіп дамуына биоконтейнерледің әсері 399

Мақта қозасының зиянкестері мен ауруларына қарсы күресу жолдары 326

Мақта қозасының қажетті селекциялық материалдарын іріктеу үшін шаруашылық-бағалы белгілер мен параметрлері 287

Мақта қозасының қарқынды дамуына суару жүйесінің тиімділігі 288

Мақта: көзқарасты өзгертпей болмайды! 880

Мақта қозысының солма (вилт) ауруына қарсы күресте сапалы сүдігер жыртудың тигізер әсері 158

«Мақта қолхатының» шаруаға сыйлар мүмкіндігі мол облыс әкімдігінде 625

Мақта: маңызды немесе маңызды емес 881

Мақта Марсельзасы таза талшық өсірудің Оңтүстік үлгісі отандық өндірісті өрге сүйреп келеді 780

Мақта мәселесі: баптап өсіруден бұлдап сатуға дейін... 733

Мақта молшылығын тұрақтандырудың кепілі 823

Мақта өнімін арттыру негіздері 45

Мақта өнімін жинау ұсынысы 183

Мақта өнімін қалай молайтуға болады? 594

Мақта өсіру барысында су үнемдеу технологиясын жетілдіру 184

Мақта өсіру технологиясы 61, 62, 667

Мақта өсіруде агротехнологиялық шығындарды үнемдеу жөніндегі ұсыныстар 239

Мақта өсірудің жаңа қорүнемдеу технологиясы 327

Мақта саласын дамытуға не кедергі? 690

Мақта саласындағы ғылыми жетістіктер 240

Мақта саласындағы тиімді тәсілдер 289

Мақта саласындағы тұқым шаруашылығының бүгінгі жай-күйі мен болашағы 63

Мақта талшығын терең өңдеп, дайын бұйым түрінде экспортқа шығарсақ, бастапқы құны жеті есе өседі 734

Мақта талшығының сапасына органикалық тыңайтқыштардың әсері 541

Мақта терімі басталады 781, 930

- Мақта тойы Мақтааралға қайта оралды 970
- Мақта туралы заңға өзгеріс енгізілуі мүмкін 824
- Мақта шаруашылығы: бүгін және болашақ 931
- Мақта шаруашылығын дамыту бойынша семинар өтті 932
- Мақта шаруашылығын дамытуға не кедергі? 971
- Мақта шаруашылығын дамытудың басты мәселелері 606
- Мақта шаруашылығында «күзде жер жыртпай жерді терең қопсыту» технологиясын енгізу инновациялық жобасының іс-шараларын іске асыру жоспарының түсіндірмесі 825
- Мақта шаруашылығындағы биологиялық әдіс мәселелері 499
- Мақта шаруашылығының тәуелсіздік жылдарындағы ғылыми жетістіктері 241
- Мақтаарал ауылшаруашылық тәжірибе станциясында шығарылған отандық жаңа Мақтаарал-3044, 3031, 4003, 4005 сорттары 34
- Мақтаарал – біздің ортақ үйіміз 12, 582, 992
- «Мақтаарал» білім тарату орталығы ашылды 185, 691
- «Мақтаарал» – ғылым мен өндірісті ұштастырған орталық 782
- Мақтааралда мақтаулы істер көп 993
- Мақтааралды үшке бөлуді қолдаймын 607
- Мақтааралдық ардагерді вице-премьер қабылдады 972
- Мақтааралдың мақтанышы мен байлығы 13, 583
- Мақтаға да бап керек 826
- Мақтаға дефолиация жасау – мол өнімнің кепілі 994
- Мақтаға тыңайтқыштар қолдану 80
- Мақталы аймақта жаңалық көп 692
- Мақталы ауыспалы егіс жүйесінде жүгері өсіру 25
- Мақталық ауыспалы егіс тізбектері – мол өнімнің кепілі 35
- Мақталық егін өскіндерін алу жолдары 46, 595
- Мақтаны баптау технологиясы бойынша ұсыныс 542
- Мақтаны егістен алдындағы үнемді өңдеу технологиясының топырақтың агрегаттық құрамына әсері 562
- Мақтаны зерттейтін институт 636
- Мақтаны зиянды жәндіктер мен аурулардан және егісті арам-шөптерден қорғау 81
- Мақтаны зиянкестерден биологиялық әдіспен қорғаудағы кейбір мәселелер 563
- Мақтаны өсіп-жетілу кезінде күтіп-баптау 82

Мақтаның арамшөбімен химиялық күресу әдістері 735
Мақтаның болашақты М-4011 сорты 367
Мақтаның генетикалық қорын қалыптастыру 543
Мақтаның дамуына алғы дақылдардың тиімділігі 400
Мақтаның дамуына және өнімділігіне кешенді тыңайтқыштардың әсері 500
Мақтаның жаңа отандық аудандастырылған сорттарын тиімді себу тізбегі мен орналасу жиілігі жөніндегі ұсыныстар 242
Мақтаның жаңа үлгілеріне сорттық сынақ жүргізу 544
Мақтаның зиянкес жәндіктері және аурулары 83
Мақтаның қара шағыр арамшөбімен күресу әдістері 827
Мақтаның негізгі сорушы және кеміруші зиянкестері олармен күрес шаралары 368
Мақтаның отандық жаңа сорттары 47
Мақтаның отаны бола тұра мақтасыз қала жаздадық 933
Мақтаның тамыр жүйесінің дамуына суарудың әсері 328
Мақтаның тұқымдық шитіне келешекте көзқарасты дұрыстау қажет 934
Мақтаның түп санына байланысты өнімділіктің өзгеруі 472
Мақтаулы перзенті бар Мақтааралдың 609
Мақтаулы президенті бар Мақтааралдың 608
Мақташылардың бүгінгі жағдайы бұлыңғыр, ал ертеңі қалай болмақ? 668
Мақташылардың мақсаты биік ал, өнім бағасы қанша болмақ? 935
Мақташылардың облыстық семинар-кеңесінен; саланы қалай дамытымыз? 637
Мақташының мақсаты айқын 828
Мақташының мақсаты – мол өнім жинау, ал бұл жолда шешімін күткен түйткілді мәселелер де аз емес 693
Маңызды саланың өзекті мәселелері. Мақта шаруашылығы: Проблема. Ұсыныс. Ізденіс 669
Мелиорациялық жұмыстардың қалыптасуы және оның жердің сортаңдануына әсері 84
Мемлекетке қызмет ету-асқақ абырой 936
Мемлекеттік реттеу бағдарламасы қажет 858, 859
Менің көкбөрі көкем 610
Мерейлі Мырзашөл 736

- Минералды тыңайтқыштарды қолдану 860
- Минималдық технология: шығын мен кіріс 783
- Мырзакентте мақтаның құны – 90 теңге бұл өзге өнім қабылдаушылар үшін өнеге болса игі 694
- Мырзашөл мерейі 584
- Мырзашөл өңірінің мақта өсіруші аймақтарында тік кәріз жұмысын оңтайландыру 861
- Мырзашөл тарихы және қазақ мақтасына 100 жыл 995
- Мырзашөлде тік кәріз жұмысын оңтайландыру 996
- Мырзашөлдің болашағы жарқын, шаруалар бірігуден қорықпау керек 651
- Мырзашөлдің біртуар ұлы 997
- Мырзашөлдің мырзалығы қайсар жандардың қуатты еңбегімен еселене түседі 737
- Неліктен мақта зиянкестерінің саны азаймай отыр? 290
- Облыс әкімі іс-сапармен келді 973
- Оқырман өзі бағаласын жазылған жайдың жаңғырығы 626
- Оңтүстік білім мен ғылымның орталығы болуы тиіс 863
- Оңтүстік Қазақстан жағдайында көпөрымды жоңышқаны зерттеу және іріктеу 501
- Оңтүстік Қазақстан жағдайында қауын шыбыны зиянкесінің биоэкологиялық даму ерекшеліктері 291
- Оңтүстік Қазақстан жағдайында мақта зиянкестерінің санының азаймауына не себеп? 292
- Оңтүстік Қазақстан облыстық мәслихатының 2008 жылға арналған жұмыс жоспары туралы 652
- Оңтүстік Қазақстан облысында мақта өндірісін өркендетудің өзекті мәселелері 26
- Оңтүстік Қазақстанда мақта өсіру технологиясының ерекшеліктері 36
- Оңтүстік Қазақстанда мақта тұқымын өсірудің ғылыми жүйесін қалыптастыру 27
- Оңтүстік Қазақстанда мақталық үшін ауыспалы егістік тиімділігі 28
- Оңтүстік Қазақстанның мақта алқаптарындағы трихограмма түрлері және олардың морфологиялық, биологиялық қасиеттері 401

Оңтүстік Қазақстанның мақта егістігінде алтынкөз энтомофагының даму ерекшеліктері 402

Оңтүстік Қазақстанның суармалы егіншілік жағдайында топырақтың құнарлығын арттыру шаралары 403

Оңтүстік Қазақстанның суармалы жағдайында көктемгі егіс іс-шараларын жүргізу бойынша ұсыныстар 293

Оңтүстікте мақта кластері бой көтерді 738

Оңтүстіктегі оңды істер 695

Органикалық тыңайтқыштарды ендіру мерзімдері мен мөлшерлерінің топырақтың агрофизикалық қасиетіне әсері 329

Органикалық тыңайтқыштардың мақта өнімділігіне әсері 404

Органикалық тыңайтқыштардың топырақ ылғалдылығына әсері 330

Органикалық тыңайтқыштардың топырақтың көлемдік салмағына әсері 331

Отандық мақта сорттары әлемдік нарықта 405

Отандық мақта сорттарының талшық сапасын бағалау 564

Отандық өнімді қолдаудың амалы қандай? 938

Өзін-өзі басқаруды жетілдіру 829

Өресі биік, ойы дархан азамат 680

Өсімдік шаруашылығын әртараптандыру арқылы топырақтың органикалық бөлігін оңтайландыру 186

Өсімдікті қорғаудың биологиялық әдісі 85

Сапалы тұқымдық шитті өзіміз өндірейік 939

Сарабдал саясаттың салтанаты 739

Селекциялық материалдардың вертициллезді солма ауруына төзімділігін бағалау 332

Сессия өтті 1018

Сонан соң сессияда 784

Сорланған жерлер мелиорациясы жөнінде білім негіздері 333

Сортаң топырақты зиянды тұздардан арылту іс-шаралары 334

Су тапшылығы жағдайында мақта суару әдістерін жетілдіру ұсыныстары 187

Су тапшылығы жағдайында топырақ ылғалдылығын сақтау бойынша ұсыныс 243

Суармалы Түркістан облысы жағдайында қарбыз тұқымын егіске дайындау және күтіп баптау 572

- Суармалы жағдайдағы қауын егістігі арамшөптерінің түр құрамы 294
- Суармалы жерлер жыл сайын көбейтілген 740
- Суармалы жерлердің мелиоративтік жағдайын жақсарту шаралары 295
- Судың сұрауы енді келді 681, 682
- Сулейменовтің сапалы жобасы бас жүлдеге ие болды 785
- Суүнемдеу технологиясының отандық «Мақтаарал» мақта сорттарының өнімділігі мен талшықтың технологиялық сапасына әсері 296
- Суы мол өңірдің берері де мол 786
- Сұр топырақ құнарлылығын арттыру 335
- Сұр топырақтағы агромелиоративтік шаралардың тиімділігі 336
- Сұр топырақтағы зиянды тұздарды шаюдың орнықты мөлшерлері 473
- Сұр топырақтарда топырақ құнарлығын және қысқа ротациялық ауыспалы егістердің тиімділігін арттырудың агробиологиялық негіздері 406
- Сұр топырақтарды құнарландыруда терең қопсытудың агро-мелиоративтік рөлі 407
- Сұр топырақты зиянды тұздардан арылту жолдары 337
- Сырдариядан көпір салынады 578
- Табиғатты биологиялық агенттермен толықтыру – экологиялық жағдайы жақсартудың кепілі 940
- Тағы да мақта мәселесі 787
- Талапты ерді баршамыз қолдайық 611-613
- Тамшылатып суғару – тиімді семинар 653
- Тамыр зақымдалуының мақта қозасының жерүсті бөлігінің дамуына әсері 502
- Терең қопсыту – өнімділіктің кілті 788
- Терең қопсытудың тың тәсілі өнімділікті екі есе өсіруде 789
- Тиімділік пен өнімділік 741
- Топырақ құнарлылығын арттырудағы қарқынды іс-шаралар 338
- Топырақ ылғалдылығын арттырудың тиімді іс-шаралары 297
- Топырақты қорғау технологиясы жөніндегі әдістеме 244
- Топырақты мелиорациялау бойынша ғылыми негіздері 369
- Топырақты өңдеу әдістерінің тиімділігін арттыру шаралары 370

- Топырақты шит себер алдындағы өңдеу және тұқым себу 86
- Топырақтың игерілу жағдайларына байланысты мақталық ауыспалы егістерін аудандастару 159
- Топырақтың көлем салмағына қысқа танапты ауыспалы егістердің әсері 298
- Топырақтың сортаңдану белгілері және соршаю мөлшерлері 696
- Топырақтың сортаңдану дәрежесіне байланысты сор шаюдың орнықты мөлшерлері 188
- Туған жердің тарланы 614
- Тұзданған жерлерді жақсартудың тиімді шаралары 245
- Тұқымдық шитке көзқарасты дұрыстайық 941
- Тұрақты баға ұсынылды. «Ақ алтын» - 2008 670
- Тұрақты даму жолы 942
- Түбі «Ақ алтын» ауылды асырайды 742
- Түркістан облысы жағдайында қарбыз тұқымын егіске дайындау және күтіп баптау 565
- Түрлі дәрежедегі сортаң топырақты жерлерге, ең тиімді сор шаю мөлшерлері және мерзімдері 137
- Тік ұңғылар жағдайында мақтаны баптаудың қор үнемдеу технологиясы 371
- Тіршілік тамыры атанған көпір 943
- Ұлылықтың үзілмес үлгісі 627
- Ұлыстың ұйытқысы 743
- Ұңғыма суын да пайдалануға болады 830
- Үндеу 615
- Фитомелиоративті дақылдардан тұратын қысқа танапты ауыспалы егістерді жетілдіру ұсыныстары 372
- Фюзилад-форте гербициді мақта егістігі жағдайында 339
- Халық дұрыс таңдау жасады 944
- Халық жүгін нар ғана көтереді 616
- Халық игілігі үшін не істелді? 617, 618
- Шардараның мүмкіндігі мол 670
- Шаруалар мақта бағасына алаңдайды 998
- Шаруалар судан тарықты 831
- Шаруашылықтарды ірілендіру – қазіргі таңдағы ең басты мәселе 882
- Шитті қалай еккен жөн? 864

- Шур тупрокни ювиш 37
- Шурланган тупроқларни ювиш (тавсионама) 29
- Шығармашылық ғұмырнама 697
- Ырысын жерден терген елде береке бар 999
- Экинларни суғоришда сизот сувлардан фойдаланиш: у нималарга олиб келади? 131
- А за комбайнами – очередь из сборщиков 974
- А мы еще посмотрим, у кого лучше получится! 865
- А почему у них выше? 883
- Автоматизированная система мониторинга – основа управления технологией возделывания хлопчатника 408
- Агрегатное состояние почвы в зависимости от технологии минимальной обработки на посевах хлопчатника 503
- Агротехнические приемы – основа экологически безопасной технологии защиты хлопчатника от вредителей 409
- Адаптирование высокопродуктивных зарубежных сортов хлопчатника на юге Казахстана 566
- Анализ скороспелости у группы сортов хлопчатника 246
- Анатомия гектара 790
- Антошка, Антошка, пойдем сажать картошку! 832
- Арбузно-дынный рай 1000
- Ассоциация водопользователей в республиках Средней Азии 15
- Базовые элементы водоресурсосберегающей технологии возделывания хлопчатника 160
- Белая страда в разгаре 975
- Белое достояние юга Казахстана 884
- Белое золото 791
- «Белое золото» или помидоры? 745
- «Белое золото» не только юга? 866
- «Белое золото» под белым покрывалом 867
- «Белый караван» Мактаарала 699
- Белый, но не пушистый 1001
- Биоконтейнер – широкая перспектива для юга Казахстана 698
- Биологическая особенность сортов арбуза в условиях Южно-Казахстанской области 410
- Биологическая эффективность послевсходовых гербицидов на посевах хлопчатника 299

Биологическая эффективность препаратов против вредителей нута 411

Биологическая эффективность фунгицидов в борьбе с клястероспоризом абрикоса 412

Биологическая эффективность Энжио 247, с.к. на хлопчатнике 100

Биологические особенности хлопчатника отечественных сортов «Мактаарал» 64

Биологический метод защиты хлопчатника от хлопковой совки в условиях Казахстана 101

Биотехнологический хлопчатник и перспективы его внедрения в Казахстане 161

Больше цветов, чем в радуге над полем 792

Большой хлопковый разговор 833

Боремся, но не теми методами 976

Борьба с засолением в аридной зоне земледелия 340

Вт-хлопчатник прокладывает путь 868

Будущие сорта люцерны – в производство для орошаемой зоны юга Казахстана 341

В Караоткель на выставку 793

В Москве появится «Казахстан» 700

Весомый вклад: 28-29 сентября в Астане пройдут Инвестиции и инновации 746

Видовой состав акарифагов в снижении численности паутинового клеща на хлопчатнике 102

Видовой состав саранчовых Сурхандарьинской области Республики Узбекистан 413

Видовой состав сорной растительности на посевах хлопчатника и применение гербицидов против них 103

Видовой состав сорняков на посевах хлопчатника и накопление семян в почве 504

Виноват не хлопчатник, а отношение к нему 1019

Влияние бахчевой тли на рост и развитие хлопчатника на юге Казахстана 300

Влияние возделывания хлопчатника по гребням на объемную массу почвы 301

Влияние гребневого посева на температуру почвы и темпы появления всходов хлопчатника в условиях юга Казахстана 189

Влияние густоты стояния и схем размещения растений на урожай и технологические качества хлопка-волокна 190

Влияние густоты стояния растений на урожай и технологические качества хлопка-волокна 191

Влияние густоты стояния, схемы размещений на урожайность хлопчатника сорта М-4005 и ПА-3044 247

Влияние довсходовых и послеवсходовых гербицидов на развитие хлопчатника 545

Влияние довсходовых и послевсходовых гербицидов на рост и развитие хлопчатника 414

Влияние жидких комплексных удобрений на урожайность хлопчатника 192

Влияние засоленности почвы на урожайность хлопчатника в Казахстане 415, 416

Влияние интенсивных мероприятий на заболеваемость хлопчатника вилтом 505

Влияние интенсивных севооборотов на показатели плодородия почв 474

Влияние короткоротационных севооборотов на плодородие почвы 193, 194, 248

Влияние короткоротационных севооборотов на содержание и динамику усвояемых форм азота в почве 195

Влияние культур и удобрений на содержание и динамику усвояемых форм азота и фосфора в почве 104

Влияние культур-освоителей на агрохимические свойства серозёма 546

Влияние люцерны на мелиоративное состояние плодородия почвы в условиях юга Казахстана 38

Влияние междурядной обработки на накопление корней хлопчатника 475

Влияние минеральных удобрений на содержание сухих веществ и сахара в плодах дыни 417

Влияние минеральных удобрений на урожайность арбуза 476

Влияние минимальной обработки почвы на агрофизические свойства сероземов 477

Влияние монокультуры и севооборота на качество семян и волокна хлопчатника 249

Влияние питательного и водного режима на урожай хлопчатника 138

Влияние повреждения корней на развитие надземной части хлопчатника 506

Влияние поливного режима и доз азотных удобрений на урожай зерна кукурузы на слабозасоленных землях хлопкосоющей зоны юга Казахстана 196

Влияние поливов при различных дозах удобрений на урожайность и развитие арбуза сорта «Достык-10» 302

Влияние поливов хлопчатника дренажными водами на солевой состав почвы и урожай хлопка-сырца в условиях Голодной степи 1

Влияние послевсходовых гербицидов на густоту стояния, рост и развитие хлопчатника 250

Влияние почвозащитной технологии возделывания хлопчатника на объемную массу почвы 197

Влияние почвозащитной технологии возделывания хлопчатника с использованием гребневого посева на объемную массу почвы 198, 199

Влияние предпосевной и междурядной обработки на агрофизические свойства почвы 251

Влияние промывного орошения различными нормами и соотношения сточных и речных вод на рост и развитие хлопчатника 87

Влияние промышленных сортов хлопка-сырца на посевные качества семян 162

Влияние различных доз азотно-фосфорных удобрений на урожайность и качество семян дыни сорта «Колхозница 749/753» на юге Казахстана 200

Влияние различных доз минеральных удобрений на рост, развитие и урожай хлопчатника 105

Влияние различных доз фосфорных удобрений на урожайность и качество семян дыни сорта «Колхозница 749/753» на юге Казахстана 201

Влияние различных систем междурядных обработок почвы на урожай хлопчатника 163

Влияние репродукции и класса семян на урожайность и посевные качества семян хлопчатника *164*

Влияние сложения пахотного слоя почвы на выделение CO₂ *202, 252*

Влияние совершенствования элементов технологии бороздкового полива на водопотребление и урожайность хлопчатника *478*

Влияние способов посева на физиологические процессы *567*

Влияние сроков посева и глубины заделки семян хлопчатника с использованием биоконтейнеров на урожайность хлопчатника *373*

Влияние сульфоаммонизированных продуктов на подвижность фосфора в карбонатных почвах *106*

Влияние схемы размещения растений на урожайность хлопчатника в староорошаемой зоне юга Казахстана *203*

Влияние удобрений и нормы высева на продуктивность люцерны в условиях юга Казахстана *507*

Влияние удобрений на плодородие почвы, рост, развитие и урожайность хлопчатника *39*

Влияние условий хранения на качество арбузов *508*

Влияние хлопково-люцерновых севооборотов на снижение заболеваемости вертициллезным вилтом хлопчатника *107*

Влияние хлопково-люцерновых севооборотов на снижение заболеваемости гоммозом *108*

Влияние хлопковых севооборотов на биохимические свойства почвы *165*

Влияние хлопковых севооборотов на гумусное состояние сероземных почв *303*

Влияние чередования сельскохозяйственных культур на рост, развитие и заболеваемость хлопчатника вилтом *374*

Водосберегающая технология полива новых отечественных сортов хлопчатника серии Мактаарал *253*

Водосберегающая технология полива хлопчатника на светлых сероземах с близким залеганием грунтовых вод *166*

Возделывание хлопчатника: адаптация технологии *568*

Вот так урожай *945*

Впереди планеты всей: новости для хлопкоробов *654*

Вред, причиняемый сорняками на посевах хлопчатника, и химические методы борьбы с ними *109*

- Время, отмеренное семеню 835
- Все дело в семечке кластер 628
- Все начинается с семян 946
- Встречи на земле Мырзашул 585
- Выведение новых сортов дынь 509
- Выжать все из земли 885
- Высокий урожай сена люцерны в орошаемой зоне юга Казахстана
254
- Высокоурожайные сорта дыни в орошаемой зоне юга Казахстана
375
- Высокоурожайные сорта дынь на юге Казахстана 418
- Генетическая выравненность по морфологическим и хозяйственно-биологическим признакам у люцерны в конкурсном сортоиспытании 510
- Генетический анализ признаков, определяющих скороспелость хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 88, 167
- Генетический анализ скороспелости у гибридных популяций хлопчатника 204
- Гербициды и их влияние на густоту, рост и развитие хлопчатника
419
- Гербициды и чистота посевов сахарной свеклы в Адыгее 376
- Герботологический мониторинг посевов хлопчатника 110
- Глифосадные гербициды в борьбе с сорняками на посевах дыни в условиях юга Казахстана 377
- Глифосадные гербициды в борьбе с сорняками на посевах хлопчатника 479
- Глобальное состояние и перспективы спроса на хлопок-волокно
836
- ГМО: кто первый в очереди? 869
- Горизонты хлопковой отрасли 886
- Две основные характерные формы поражения хлопчатника паутиными клещами 378
- Действие новых дефолиантов на степень раскрытия коробочек хлопчатника 111
- Деятельность Мактааральской опытной станции 16
- Диверсификация: время первых итогов 887

Диверсификация поля. Как умножить отдачу поливного гектара
701

Динамика изменения плодородия почвы в зависимости от схемы
севооборотов в условиях юга Казахстана 65

Динамика численности почвенных микроорганизмов в ризосфере
хлопчатника 420

Донорская ценность новых диких и рудеральных разновидностей
вида *G. hirsutum* L. из Мексики 480

Достижение селекции хлопчатника в Казахстане 547

Доходы не покрывает расходы 977

Дынная муха: новый полет 747

Дыня «Южанка – в нашу честь 1002

«Если дует ветер, не ставьте стены...». Из дальних странствий
возвратись 702

Есть рекорд! 655

Еще два новых сорта хлопчатника 596

Ждем преемственности и порядка 1020

Забытые секреты плодородия 947

Замечательные на вкус 888

Замечательный на вкус! 948

Загрязнение подвижными металлами почв Голодной степи 48

Засоление и мелиорация орошаемых серозёмных почв 547

Засорённость сорными растениями посевов хлопчатника 548

Звездная россыпь 949

Здесь и на ливерпульской бирже 1003

Земельная реформа: диалог по существу 950

Земля в наследство 870

Земля «заболела» 748

Земля: подход рациональный 794

Значение влажности почвы в регулировании водного режима в
севооборотном поле 112

«Золотая осень» юга 749

И вот оно, родное поле! 629

И красный лист и бежевое волокно... 638

Изменения органического вещества почв под влиянием
органических удобрений 549

Изменение посевных качеств семян и продуктивности сортов хлопчатника после сортирования 113

Изменчивость и наследование гибридных популяций хлопчатника, полученных при гибридизации смесями пыльцы и внутригибридного беккрасса 168

Изменчивость признаков выхода и длины волокна при внутривидовой гибридизации хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 255, 256

Изучение элементов агротехники выращивания сортов арбузов в орошаемой зоне юга Казахстана 481

Именем газеты назван отечественный сорт. Вот это подарок! 703

Инвестиции и инновации 750

Индустриально-инновационные технологии возделывания озимой пшеницы, сои, кукурузы и хлопчатника на орошаемых землях юга и юго-востока Казахстана 257

Инновации в хлопководстве 342, 837

Инструкция по применению методики отбора по корреляции признаков для стабилизации хозяйственно-ценных признаков селекционных линий хлопчатника 205

Интенсивность биомелиорации в сероземных почв 569

Интенсивность информационных технологий в сельском хозяйстве 553

Интенсификация возделывания люцерны под покровом зерновых колосовых в хлопковом севообороте 258

Интенсификация кормового поля хлопковых севооборотов 511

Интенсификация производства в земледелии фермерских хозяйств 169

Интенсификация развития бахчеводства в орошаемой зоне на юге Казахстана 421

Информационная система управления в агропромышленном комплексе 554

Использование биоконтейнеров в сельском хозяйстве 422

Использование воды для полива хлопчатника из скважин вертикального дренажа в условиях маловодья 2

Использование минерализованных вод на орошение в условиях Голодной степи 343

Испытание образцов дыни в конкурсном питомнике 555

- Исследования в области аграрных наук «Хлопководство» 423
Исследования зарубежных сортов арбуза на юге Казахстана 570
Исторический ориентир – Вт 656
К вопросу об использовании минерализованных вод для орошения хлопчатника 3
Как заработать валюту на выходе 672
Как получить полноценные всходы: советы хлопкоробам 597
Как развязать тугой узел проблем? 978
Как спасти хлопчатник от корки? 598
Какие семена, таков и урожай 979
Какими будут цены на хлопок? 889
Капелька к капельке – литр наберется 838
Качество волокна при оценке на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом 424
Кластер – ключ, который откроет дверь на мировой рынок 657
Колорадский жук и меры борьбы с ним в условиях Узбекистана 425
Комплексное использование земель горных лесов 344
Конкурентный хлопок 951
Конкурсное сортоиспытание дыни на юге Казахстана 556
Котлук А индекс поднялся до 77, 35 673
Кто сделал погоду 704
Линии, устойчивые к вертициллезному вилту 89, 139
Листья красные, мохнатые. Достижения юга 683
Лишний раз по полю трактор не пройдет 952
Лучше – для всех 953
Люцерна в условиях среднесоленности юга Казахстана 345
Мажилисмен встретился с мактааральцами 980
Мактаарал: проблемы есть, но они разрешимы 954
Мактааральцы завершают сев хлопчатника 890
Мелиоративное состояние земель (часть Голодной степи) 49
Мелиоративное состояние почвы в хлопковом севообороте 259
Мелиорация орошаемых почв хлопкосеющей зоны юга Казахстана 90
Мелиорирующее влияние короткоротационных хлопковых севооборотов на плодородие сероземных почв 260
Меры борьбы с сорняками на посевах хлопчатника 170

- Методика определения всхожести семян хлопчатника 206
- Методика по определению засоренности и механической поврежденности семян хлопчатника 207
- Методика по предварительному размножению семян новых сортов хлопчатника 261
- Методическое указание по посеву хлопчатника с IV типом волокна 379
- Миссия выполнима 639
- Монумент – памятник народу, его единству, его стремлению в будущее 684
- На южноказахстанской земле 579
- Наследование гибридами F_1 длины волокна 380
- Наследование и изменчивость некоторых количественных признаков у внутрисортных гибридов 262
- Наследование признака качества волокна при межсортной гибридизации средневолокнистых сортов хлопчатника 426
- Наследование признака площади листовой поверхности у гибридов хлопчатника в F_1 381
- Наследование устойчивости к черной корневой гнили в осенний период 304
- Наследуемость гибридами f_1 хлопчатника к факторам среды 263
- Наследуемость длины вегетационного периода у межсортных гибридов F_2 в системе ДИАС 50
- Наследуемость и изменчивость сортовых признаков хлопчатника в последующих поколениях в зависимости от зрелости семян 140
- Наследуемость скороспелости у межсортных гибридов F_2 хлопчатника 382
- Наука как смысл жизни 839
- НИИ хлопководства передал на ГСИ новый сорт поливной люцерны «Даму-12» 873
- Научно-обоснованная диверсификация – залог устойчивого развития сельского хозяйства 871
- Научно-обоснованный режим работы вертикального дренажа в условиях хлопкосеющего региона Южного Казахстана 383
- Научно-обоснованный режим работы вертикального дренажа на юге Казахстана 384
- Научные методы для поля 795

- Наша дыня пойдет в производство 872
- Наши сорта выдержат многое 1021
- Наши ученые не работают в портфель, а применяют свой опыт сразу же на полях 796
- Не было ресурсов для предложений. Анализ. Прогнозы 705
- Не просто вата 630
- Некоторые факторы, влияющие на опадение завязей хлопчатника 91
- Неотложные меры по уходу за посевами хлопчатника 40, 51
- Новость в номере о хлопчатнике сорта «Ералиева» 891
- Новые болезнеустойчивые сорта хлопчатника 208
- Новые высокопродуктивные сорта хлопчатника 209
- Новые сорта арбуза для производства на юге Казахстана 512
- Новые сорта хлопчатника в Казахстане 92
- Новые сорта хлопчатника и состояние семеноводства в Республике Казахстан 93
- Новые сорта хлопчатника Мактааральской опытной станции 30
- Новые технологии – высокий результат 751
- Новые технологии Мактаарала 797
- Новые технологии на полях Мактаарала 798
- Новый сезон встречаем новыми ценами 892
- Ноги стройные, брюшко стебельчатое... 599
- Ноу хау дорогого стоят 799
- О матушке-кормилице 706
- О нормах минеральных удобрений в хлопково-люцерновом севообороте в условиях Южного Казахстана 210
- О проведении дефолиации и десикации хлопчатника перед машинной уборкой хлопка 264
- О сроках скрещивания средневолокнистого хлопчатника 66
- Об энтомофагах, семенах и видах на урожай 955
- От Голодной степи – до цветущего оазиса 580
- От зари до зари 840
- От плохого семени не ждите хорошего племени 956
- Объемная масса почвы при глубокой вспашке в условиях сероземов 265
- Один ум хорошо, а два – лучше 1022
- Определение экономической эффективности интенсивной технологии возделывания хлопчатника 114

Оптимальная глубина вспашки – основа получения высокого урожая 52

Оптимизация водного и питательного режимов отечественного сорта хлопчатника на сероземных почвах 482

Оптимизация способа генетической трансформации для хлопчатника отечественной селекции 211

Оптимизация условий агробактериальной трансформации пыльцы хлопчатника казахстанской селекции 212

Оптимизация условий возделывания хлопчатника на орошаемых землях 513

Опять диверсификация? 1004

Организационные формы преобразования сельскохозяйственных водопотребителей в ассоциацию водопользователей 11

Орошаемое земледелие: о неотложных мерах по повышению эффективности 213, 707, 708

Орошение люцерны в условиях юга Казахстана при близком залегании грунтовых вод 214

Орошение хлопчатника минерализованными водами в староорошаемой зоне Голодной степи 9

Осенне-зимние мероприятия – фундамент будущего урожая хлопка-сырца 67

Основные направления селекции хлопчатника 68

Основные результаты исследований с удобрением хлопчатника на Мактааральской опытной станции и внедрение их в производство 18

Основные этапы и направления селекционной работы с хлопчатником в Казахстане 171

Особенности технологии возделывания сортов арбуза на юге Казахстана 483

Остаточное количество гербицидов в светло-сероземной почве 346

Остаточные количества гербицидов в светло-сероземной почве юга Казахстана 385

Отбор и наследуемость длины вегетационного периода в селекции у средневолокнистых сортов хлопчатника 484

Отборные семена определяют посевные качества 386

Отечественные микробиоудобрения «Мерс», биопрепараты,

протравители семян и гербициды в сельском хозяйстве Республики Казахстан 115

Отечественный – не значит плохой 685

Отогрелась земля: сельхозобозрение 841

Отрасли необходимы реформы 674

Отрасль на все времена 893

Оценка арбуза в селекционных питомниках на юге Казахстана 485

Оценка и отбор в селекции хлопчатника на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом 486

Оценка изменчивости и наследуемости признаков при позднем (июньском) посеве 305

Оценка образцов дыни в селекционных питомниках 487

Оценка раннеспелых, позднеспелых сортов дыни в экологическом сортоиспытании 387

Оценка сортов хлопчатника конкурсного сортоиспытания на различных фонах выращивания 514

Оценка технологии выращивания хлопка-сырца, применяемой фермерскими хозяйствами и производственными кооперативами 116

Оценка устойчивости отечественных и зарубежных сортов хлопчатника к хлопковой совке 571

Палка о двух концах 957

Первичная оценка новых сортов хлопчатника на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом 306

Перестройка управления водопользованием на мелиоративных системах в Центральной Азии 17

Перспективы внедрения Вt хлопка в Республике Казахстан 117

Перспективы научных исследований в хлопководстве Казахстана 118

Перспективы развития хлопководства в Казахстане 94

Питание для земли 981

Племянник «Мырзачуля» 874

Плод огромного труда и дальновидности 752

Плодородие сероземов Южного Казахстана и пути его оптимизации 69

По какой цене сырец? 675

Повышая качество хлопчатника 800

Повышение урожайности хлопковых полей и качества волокна в орошаемой зоне юга Казахстана 347

Показатели компонентов продуктивности сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. в зависимости от уровня минерального питания 515

Показатели поражаемости вертицеллезным вилтом у номеров хлопчатника 215

Поле меняет расклад 875

Получение высококачественных посевных семян хлопчатника 488

Посевные качества семян нового сорта М-4011 после сортирования 266

Потенциальный запас семян сорняков в почве под посевом хлопчатника 348

Преимущества перехода от традиционной к более эффективной схеме посева хлопчатника 307

Применение гербицида Стелла против однолетних злаковых сорняков на посевах озимой пшеницы 427

Применение глифосадных гербицидов в борьбе с сорняками на посевах бахчевых культур 428

Применение удобрений и их роль в повышении урожая и улучшения качества продукции в современных условиях 429

Приоритеты остаются в силе 658

Про «плужную подошву» и мокрые «блюдца» 876

Проблема платного водопользования в орошаемом земледелии 19

Проблема хлопководства 53

Проблемами хлопководства займется НИИ 640

Проблемы семеноводства хлопчатника и пути их улучшения 70

Проблемы хлопководства в условиях юга Казахстана 71

Прогнозирования вредителей хлопчатника 267

Продуктивность и технологические качества волокна сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 516

Продуктивность кормового поля короткоротационных севооборотов 268

Продуктивность семян люцерны разновозрастного травостоя сорта «Коксарай» в условиях орошения 349

Продуктивность хлопчатника в зависимости от применения органических удобрений на дефлированных почвах 7

Производство оригинальных и элитных семян в семенном питомнике первого года сортов хлопчатника М-4007, М-4011 517

Промежуточные культуры и получение двух урожаев кормов в один год на фоне промывки в условиях староорошаемых засоленных почв Голодной степи 5

Против вируса войны! Манифест Президента «Мир. XXI век» 958

Пути повышения доходности фермерских хозяйств на основе эффективного использования орошаемых земель 216, 217

Пути создания сорта хлопчатника с IV-V типом волокна 308

Пути улучшения использования орошаемых земель на юге Казахстана 54

Путь в Европу для бахчевых 894

Развитие корневой системы хлопчатника в зависимости от густоты стояния и схемы размещения растений 489

Различные типы засорения хлопковых полей юга Казахстана 172

Разработка новых, ресурсосберегающих технологий возделывания хлопчатника на юге Казахстана 119

Разработка ресурсосберегающих технологий возделывания хлопчатника на юге Казахстана 309

Разработка технологии генетической трансформации для получения холодоустойчивых форм отечественного хлопчатника 269

Районированные новые и перспективные сорта хлопчатника 20

Ранний сев – дружные всходы 895

Рационализация режима орошения хлопчатника в условиях маловодья юга Казахстана 350

Реакция сортов хлопчатника на уровни азотного питания и густоту стояния растений 41

Регулирование физических свойств почвы в севообороте 218, 219

Режим увлажнения семенной люцерны 310

Результаты гарантируются! 641

Результаты изучения новых сортов хлопчатника в условиях юга Казахстана 388

Результаты оптитех на хлопчатнике 120

Рекомендации по биологической и химической борьбе с вредителями хлопчатника 141

Рекомендации по борьбе с заболеваемостью отечественных сортов хлопчатника корневой гнилью и гоммозом 142

Рекомендации по борьбе с сорняками на посевах хлопчатника в условиях староорошаемой зоны Южно-Казахстанской области 143

Рекомендации по ведению короткоротационных хлопковых севооборотов в Южно-Казахстанской области 144

Рекомендации по водоресурсосберегающей технологии возделывания хлопчатника в различных хлопкосеющих зонах юга Казахстана 145

Рекомендации по выявлению высокой продукции хлопчатника в зависимости от различных сроков гибридизации и местоположения цветка 220

Рекомендации по дефолиации и десикации хлопчатника 146

Рекомендации по защите хлопчатника от вилта 147

Рекомендация по основным направлениям селекции в создании районированного нового сорта Мактаарал-4007 и агротехнические приемы возделывания 148

Рекомендации по оценке выровненности хозяйственно-ценных признаков новых сортов хлопчатника 221

Рекомендации по получению элитных семян хлопчатника с IV типом волокна 389

Рекомендации по применению минеральных и органических удобрений под хлопчатник в Южно-Казахстанской области 8

Рекомендации по применению основных элементов ресурсосберегающей технологии возделывания хлопчатника на юге Казахстана 149

Рекомендации по сортированию посевных семян хлопчатника 173

Ресурсосберегающая технология возделывания хлопчатника сорта ПА-3044 на юге Казахстана 121

Ресурсосберегающая технология орошения хлопчатника в условиях дефицита водных ресурсов 430

Роль космических факторов в жизни растений хлопчатника 42

Роль севооборота в изменении органического вещества в почве 174

Рост и развитие корневой системы хлопчатника в зависимости от густоты стояния и схемы размещения растений 222

Рост и развитие корней хлопчатника при повреждении 431

Рост, развитие и качество хлопка-сырца при орошении минерализованными водами 4

Рост, развитие и урожайность хлопчатника в зависимости от качества семян и сроков сева 270

«С-47-27» зачислят в генофонд 619

С упором на регионы 1023

С учетом мирового опыта 820, 877

С юга на север отправятся семена выведенного отечественного сорта хлопчатника 843

Свое все равно лучше! 753, 1005

Свой гибрид, особенный 982

Севообороты – основа ведения хозяйства 55

Севообороты – путь к повышению плодородия почвы и урожайности хлопчатника 21

Селекционная работа в улучшении сортов хлопчатника по скороспелости с низкой высотой закладки первого симподия 351

Селекция вилтоустойчивых сортов хлопчатника 72

Селекция на улучшение хозяйственно-ценных признаков у средневолокнистого хлопчатника 95

Селекция на устойчивость к вертициллезному вилту хлопчатника 73

Селекция орошаемой люцерны в Туркестанской области 572

Селекция сортов люцерны с высоким потенциалом продуктивности и показателями признаков 490

Селекция хлопчатника *Gossypium hirsutum*. L. на качество волокна 122

Семена – узбекистанские, проблемы – наши, откровенно говоря 588

Семена успеха 754

Семеноводство хлопчатника в Южно-Казахстанской области и предложения по улучшению посевного материала 22

Семеноводство хлопчатника и посевной материал 56

Серия сорта хлопчатника «Мактаарал» 983

Серые будни «белого золота» 1006

- Сеять – не сеять? 844
- Система севооборотов в хлопководстве 74
- Ситуация на мировом рынке 709
- Сколько будет стоить хлопководство? 676
- Сначала хлопку нужен статус: точка зрения 659
- Собственник – это хозяин 959
- Совершенствование короткоротационных хлопковых севооборотов в хлопководстве Казахстана 123
- Современное состояние орошаемых сероземов северо-западной части Голодной степи 124
- Создание высокоурожайных сортов люцерны юга Казахстана 352
- Создание и внедрение отечественных сортов для получения высоких урожаев хлопчатника 518
- Создание сорта хлопчатника с IV-V типом волокна 125, 175
- Создание сортов интенсивного типа для интенсификации хлопководства 432
- Создание средневолокнистых сортов хлопчатника с высокими технологическими качествами волокна 390
- Создание устойчивых сортов к болезням – неотложная задача селекции хлопчатника 57
- Сопряженность устойчивости к черной корневой гнили с качеством волокна у внутрисортных гибридов хлопчатника 126
- Сорняки на посевах хлопчатника и применение гербицидов против них 96
- Сорняки на посевах хлопчатника и химические методы борьбы с ними в условиях староорошаемой зоны 127
- Сорта дыни для производства на юге Казахстана 557
- Сортоиспытание зарубежных высокопродуктивных сортов дыни 573
- Способ подготовки семян хлопчатника к посеву 519
- Способы подготовки семян дынь и арбузов к посеву 271
- Сравнительная оценка зарубежных и отечественных сортов хлопчатника 558
- Сравнительная оценка новых сортов хлопчатника 520
- Сравнительная оценка новых сортообразцов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом 521

Сравнительное водопотребление хлопчатника на сероземных почвах юга Казахстана 522

Сравнительное микроморфологическое исследование сортов хлопчатника 176

Страда поставила точку 1007

Там, за океаном 801

Теория и практика 1024

Технико-экономические расчеты глубокого рыхления почвы на глубину 55-65 см без оборота пласта 845

Технологические качества волокна при первичной оценке новых сортов хлопчатника *G. hirsutum* L. на устойчивость к заболеванию вертициллезным вилтом 150

Технологические качества волокна сортообразцов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 523

Технологические особенности возделывания хлопчатника в условиях засоленных земель Голодной степи и других земель регионов области 31

Технологические свойства волокна в зависимости от засоления почвы 353

Технологические свойства волокна сортов Мырзашол-80, Береке-07 491

Технологические свойства волокна сортов хлопчатника М-4047, М-4017 в питомнике второго года 492

Технологические свойства волокна сортов хлопчатника М-4007, М-4011 в семенном питомнике 493

Технология возделывания хлопчатника 75

Технология возделывания хлопчатника (в условиях Кызылординской области) 76

Технология получения высокой продукции у сорта люцерны «Даму 12» в орошаемой зоне юга Казахстана 524

Технология сберегающего земледелия 802

Технология сберегающего земледелия в орошаемой зоне юга 803

Технология сберегающего земледелия на орошаемой зоне юга Казахстана 311

ТОО «Казахский научно-исследовательский институт хлопководства» 312, 525

Точное земледелие 1025

- Трехкратное окучивание при возделывании бахчевых культур 391
- Урожай из... биоконтейнера 710
- Урожайность дыни в зависимости от агроэкологических условий выращивания и сроков посева 433
- Урожайность дыни сорта Каракай под пленочным укрытием 392
- Урожайность дынь при различных сроках и способах посева в орошаемой зоне юга Казахстана 354
- Урожайность и качество волокна в хлопководстве Казахстана 128
- Условия формирования высококачественных посевных семян 272
- Условия формирования высококачественных посевных семян хлопчатника 177
- Устойчивость новых отечественных сортов хлопчатника к болезни гомоза 129
- Устойчивость отечественных сортов хлопчатника к вертициллезному вилту 151
- Устойчивые сорта бахчевых культур к болезням на юге Казахстана 434
- Утилизация дренажных вод на орошение полей защитных лесных полос 43
- Ученые – производству: посевная 600
- Учиться у наших 1026
- Фактор хлопчатника 677
- Фенологические фазы развития сортов дыни и арбуза 393
- Физические свойства почв при различных способах подготовки земель для сева хлопчатника 273
- Формирование популяций селекционных сортов хлопчатника от условий почвенного питания 313
- Фюзилад-Форте в условиях Казахстана 355
- Характер наследования длины вегетационного периода у межсортовых гибридов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 526
- Характер наследования длины и выхода волокна у внутривидовых и межвидовых гибридов хлопчатника 527
- Характер наследования компонентов технологических свойств волокна межсортовых гибридов хлопчатника 528
- Характер наследования продуктивности фотосинтеза у гибридов F_1 и роль физиологических компонентов, обуславливающих накопление биологического и хозяйственного урожая хлопчатника 178

- Характер наследуемости гибридами F_1 адаптивных способностей сортов хлопчатника к водному режиму 223, 274
- Хлопка будет больше 711
- Хлопковая серия «Мактаарал» 960
- Хлопководство: шаг вперед или два назад? 897
- Хлопковое производство, размножение и биотехнология в Казахстане 152
- Хлопковые перспективы 898
- Хлопкоробы обсудили проблемы отрасли 712
- Хлопок в Vt-перспективе 660
- Хлопок. Как много в этом слове... 686
- Хлопок растет в цене 713
- Хлопоты с хлопком 896
- Хлопчатник свой, отечественный: наука-производству 601
- Хозяйственно-биологические показатели новых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 529
- Хозяйственно-биологические признаки у люцерны в контрольном питомнике в условиях средней засоленности юга Казахстана 530
- Хозяйственно-ценные показатели и технологические качества волокна новых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 531
- Хозяйственно-ценные показатели новых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 532
- Хозяйственно-ценные показатели сортообразцов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. 533
- Хозяйственно-ценные признаки новых средневолокнистых сортов хлопчатника вида *G. hirsutum* L. в разных условиях водообеспеченности 534
- Хозяйственно-ценные признаки средневолокнистого сорта хлопчатника М-4011 130
- Хороший урожай получает тот, кто умеет глядеть вперед 589
- Ценообразование в период перехода к платному водопользованию в республиках Центральной Азии 10
- Цена на хлопок выросла 961
- Ценовой вопрос 878
- Цены на волокно будут колебаться 1008
- Цены на рынке неустойчивы 846
- Цены на хлопок 804, 984

- Цены на хлопок в высоком полете! 755
- Цены на хлопок в перспективе 714
- Цены на хлопок в разгар страды 805
- Цены на хлопок взлетели! Анализ. Прогнозы 715
- Цены на хлопок поползли вниз 806
- Цены на хлопок пошли вниз 756
- Чередование культур в хлопковом севообороте 58
- Что посеем, то и пожнем 602
- Что сеять будем? 962
- Что стоит во главе угла? 631, 642
- 14 оттенков белого 1009
- Экологические основы формирования водно-солевого режима орошаемых земель в хлопкосеющей зоне юга Казахстана 153
- Экологическое испытание зарубежных сортов хлопчатника 314, 356
- Экология на первом месте 1027
- Экономическая эффективность возделывания новых сортов хлопчатника в орошаемой зоне юга Казахстана 494
- Экономическая эффективность химических приемов в защите от основных вредителей хлопчатника 574
- Экономно и по назначению 757
- Элитное семеноводство хлопчатника – основа хлопкового кластера Казахстана 77
- «Элиту» купим на базаре? 632
- Это не совхоз, это – кооператив 963
- Эффективность агротехнического метода защиты хлопчатника от хлопковой совки 559
- Эффективность выращивания сортов арбуза 435
- Эффективность выращивания сортов дынь на юге Казахстана 436
- Эффективность глифосадных гербицидов в борьбе с сорняками на посевах хлопчатника 275
- Эффективность использования водных ресурсов в Республике Узбекистан 23
- Эффективность мелиоративных мероприятий орошаемых земель 560
- Эффективность минеральных удобрений на староорошаемых засоленных почвах в Южно-Казахстанской области 495

Эффективность новых послевсходовых гербицидов на сорняки в посевах хлопчатника 224

Эффективность различных норм промывок в условиях светлосероземных почв юга Казахстана 225, 276

Эффективность разных доз минеральных удобрений в зависимости от водного режима почвы 437

Эффективность удобрений на хлопчатнике 44

Эффективность «Энжио-247 с.к.» на хлопчатнике 97

Эффективность «Энжио-247 с.к.» на юге Казахстана 98

Юг как центр хлопководства 643

Южанка – газета, Южанка – хлопчатник 847

«Южанку» теперь испытают 807

ЮКО на фоне БРИКа 644

Я часто вспоминаю то время, как золотое... 716

Agronomic characters and fiber performans of new cotton varieties depending on wilt background 535

Agronomic characters of new cotton varieties of *Gossypium hirsutum* L. 536

Approaches to the elaboration of regeneration and transformation systems for elite Kazakh cotton varieties 154

Assessment of cotton varieties and hybrids in terms of resistance to root rot 537

Comparative economic efficiency of herbicides on cotton crops 438

Computer-aided monitoring system as the basis for cotton cultivation technology management 439

Condition and prospects of cotton-growing development in Kazakhstan 32

Content of nutrients in the soil depending on rotation 440

Cost structure – Kazakhstan (Irrigated) 226

Cotton improvement in Kazakhstan 227

Cotton production, breeding and biotechnology in Kazakhstan 155

Country responses – Kazakhstan 228

Development of a biological method of protecting cotton 575

Economic effectiveness of environmentally friendly technology of cotton plant cultivation 441

Economic effectiveness of new cotton varieties 442

Economic efficiency of improvement of saline land in the irrigated area of cotton growing 443

Effect of organic fertilizers on cotton growth and development 444

Effects of organic fertilizers on the content of available forms of soil nitrates and phosphates 445

Efficiency of mineral fertilizers as a function of doses, ratios and soil salination in old-irrigated zone of Myrzashol steppe of the South Kazakhstan 446

Environmental trials of melon crops in the Southern Kazakhstan 447

Evaluation of new melon varieties in (under) ecological conditions of the Southern Kazakhstan 448, 449

Growth and development of cotton roots in damage 450

In planta genetic transformation of domestic cotton variety 394

The influence of sulfate ammoniated products on the phosphorus movability in carbonated soil 451

Inheritance of characteristics of the cotton plant 452

Inheritance of quality feature of fiber by F₁ hybrids with inter varietal hybridization of upland cotton varieties 453

«The Kazakh Cotton Growing Scientific Research Institute» Ltd 315, 538

Mode to yield a second crop yield by lopping off vegetative branches of watermelon and melon 454

Moisture preservation in grey desert soils 455

Non-waste production of melon 456

On the use of modal selection for stabilization of the cotton species in the seed industry 457

Optimization of in planta genetic transformation for the local cotton variety 395

Population dynamics of soil microorganisms in rhizoosphere of cotton plant 458

Round water level mode forming factors 459

Selection of cotton fiber quality in the average soil salinity 460

The selection of resistant varieties of cotton to black root rot 396

The study of morphogenesis in tissue culture of elite cotton varieties of Kazakhstan 132

Study of «Yuzhanka 12» variety agricultural practices in irrigated areas of the Southern Kazakhstan 461

Studying sorts of melon, watermelon and economical efficiency of their growing in the Southern Kazakhstan 462
Tilth topsoil consistency effect on CO₂ emission 463
Using biopacks in agriculture 464
Variability of components productivity at intervarietal crossings 539
Ways of crop rotation intensification in gray soils 465

МАЗМҰНЫ

Оқырмандарға.....	7
Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі, ауыл шаруашылық ғылымдарының докторы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері И.И. Үмбетаевтың өмірі мен қызметінің негізгі кезеңдері.....	10
Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері И.И. Үмбетаевтың ғылыми-өндірістік және қоғамдық қызметінің қысқаша очеркі.....	37
Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы И.И. Үмбетаевтың өмірі мен еңбектері туралы әдебиет.....	84
Халықаралық шетел конференцияларына, пленарлық отырыстарға, семинарлар, форумдар және конгрестерге қатысуы.....	88
Республикалық ғылыми зерттеулер мен жобаларға қатысуы.....	111
Халықаралық ғылыми зерттеулер мен жобаларға қатысуы.....	115
Авторлық куәліктер және патенттер.....	118
Академик И.И. Үмбетаевтың редакциясымен шыққан ғылыми еңбектер.....	129
Академик И.И. Үмбетаевтың ғылыми жетекшілігімен және ғылыми кеңесімен орындалған диссертациялар.....	134
Ғылыми еңбектерінің хронологиялық көрсеткіші.....	136
Ғылыми еңбектерінің әліпбилік көрсеткіші.....	227

СОДЕРЖАНИЕ

К читателям.....	8
Основные даты жизни и деятельности академика Национальной академии наук Республики Казахстан, доктора сельскохозяйственных наук, Заслуженного деятеля Казакстана И.И. Умбетаева.....	19
Краткий очерк научно-производственной и общественной деятельности академика Национальной академии наук Республики Казахстан, доктора сельскохозяйственных наук, Заслуженного деятеля Казакстана И.И. Умбетаева.....	53
Литература о жизни и трудах академика Национальной академии наук Республики Казахстан, доктора сельскохозяйственных наук, Заслуженного деятеля Казакстана И.И. Умбетаева.....	84
Участие в зарубежных международных конференциях, пленарных заседаниях, семинарах, форумах и конгрессах.....	96
Участие в республиканских научных исследованиях и проектах...	111
Участие в международных научных исследованиях и проектах....	115
Патенты и авторские свидетельства.....	118
Научные труды, изданные под редакцией академика И.И. Умбетаева.....	129
Диссертации, выполненные при научной консультации и под научным руководством академика И.И. Умбетаева.....	134
Хронологический указатель научных трудов.....	136
Алфавитный указатель научных трудов.....	227

CONTENTS

To the readers.....	9
Main dates of life and activity of the academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Agriculture, Honoured Worker of Kazakhstan I.I. Umbetayev.....	28
Brief essay of scientific, production and social activities of the academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Agriculture, Honoured Worker of Kazakhstan I.I. Umbetayev.....	69
Literature on life and works of the academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Agriculture, Honoured Worker of Kazakhstan I.I. Umbetayev.....	84
Participation in foreign international conferences, plenary sessions, seminars, forums and ongresses.....	104
Participation in republican scientific researches and projects.....	111
Participation in international scientific researches and projects.....	115
Author's sertificates and patents.....	118
Scientific works edited by academician I.I. Umbetayev.....	129
Doctoral and candidate dissertations made under scientific consultation and supervision of academician I.I. Umbetayev.....	134
Chronological index of scientific works.....	136
Alphabetical index of scientific works.....	227

Умбетаев Ибадулла Изатуллаевич
Библиография ученых Казахстана

Верстка
Жадыранова Г.

Подписано
Тираж 400 экз.

Типография РГП «Ғылым ордасы»
г. Алматы, ул. Шевченко, 28